TOPLUM bizim belde SANAT

DÜŞÜN

MAYIS '86 400 TL. (KDV Dahil)

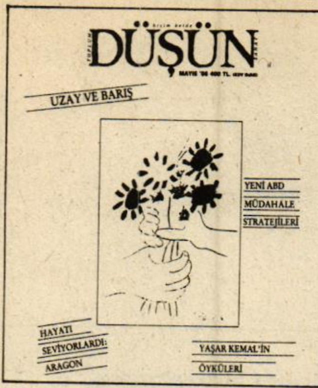
UZAY VE BARIŞ

YENİ ABD MÜDAHALE STRATEJİLERİ

HAYATI SEVİYORLARDI: ARAGON

YAŞAR KEMAL'İN ÖYKÜLERİ

Kapak resmi:
PABLO PİCASSO,
Çiçekli El , 1958

Sahibi ve Yazıişleri Müdürü:
Hüseyin Ekici

Genel Yayın Yönetmeni:
Oya Köymen

Teknik Yönetmen:
H.Metin Tan

Ofset Hazırlık:
Kros Matbaacılık
Anadolu Yayıncılık A.Ş.

Baskı:
Yeni Doğuş Matbaacılık
Merter-İstanbul

Kapak Baskısı:
Anabasım A.Ş.

Dağıtım:
Hürriyet Holding A.Ş.

Yönetim Yeri: Divanyolu Işık Sokak Işık Han No: 3/52 Sultanahmet-İstanbul

Yazışma Adresi:
Nuruosmaniye Caddesi No: 5
K.3 Cağaloğlu-İstanbul

Aylık Dergi Mayıs '86
400 lira (KDV Dahil)
Yurt dışı 3 DM.
Bizim Belde Toplum
Düşün Sanat / **Sayı:** 26

İçindekiler

Sunu

• Bu sayımıza sekiz saatlik işgünü için başlatılan mücadelelerin 100. yılı nedeniyle Kayhan Öz'ün bir anımsatma yazısıyla başlıyoruz. Kamil Yalın **Almanya'da Yabancı Düşmanlığı ve Neo-Naziler'in Saldırıları**'nda neo-faşistleri vurucu güç olarak kullanan tekellerin işçi ve yabancıdüşmanlığının nedenleri ve ulaştığı düzey üstünde dururken, Mehmet Doğanay'ın **Ücret Artışları ve Enflasyon,** Reşit Ergener'in **Ücretler, Kârlar, Yabancı Sermaye vs.** yazılarıyla da tekellerin ücretleri düşürme politikaları ve az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere sermaye akışı konu ediliyor.

• Barış konusunu Asım Bezirci **Savaş ile Barış,** Afşar Timuçin **Barış ve Sanat** başlıklı yazılarında işliyorlar. Uzayda yürüyen ilk Sovyet kadın kozmonot Svetlana Savitskaya ise **İnsanoğlu Uzaya Öldürmek İçin Çıkmadı**'da uzay teknolojisinin barışçıl amaçlar için kullanılmasının zorunlu olduğunu vurguluyor.

• Michael T.Klare **Yeni Amerikan Müdahale Doktrini**'nde ABD'nin günümüzde büyük bir yoğunlukla uyguladığı "düşük yoğunluklu çatışmalar" stratejisinin özellikle az gelişmiş ülkeler bakımından anlamını tartışırken, Süreyya Dinç'in **İşi Savaş olan Firmalar** yazısıyla savaş sanayiinin ABD ekonomisindeki önemi rakamlarla sergileniyor.

• Ömer B.Canatan **İnce Eleyip Seyrek Dokumak**'ta insanlığın oluşturduğu değerlere karşı yöneltilen evrensel saldırının bir değerlendirmesini yaptı.

• Mehmet Semih Gemalmaz **Uluslararası Hukuk Bağlamında İşkence**'de, Osman Çallı da **Genel Güvenlik Gözetimi Kaldırılmalı**'da hukuki açıdan günümüzün can alıcı sorunlarını ele aldılar.

• Geçen sayımızda Renan Akman Filipinler'deki iktidar değişikliğinin bir değerlendirmesini yapmıştı. Bu sayımızda sunduğumuz Corazon Aquino ile yapılan bir söyleşi ise Filipinler değerlendirmesini bütünlüyor.

• Edebiyat ve sanat sayfalarımızda, sayfa sınırlılığı nedeniyle geçen sayımızda bir bölümünü yayımlayabildiğimiz Jules Romains'in **"Hiç Öldürmeyeceksin"** adlı öyküsünün yanı sıra, Erendiz Atasü'nün **Can Yoldaşı** adlı öyküsünü, elimize Fikret Otyam aracılığıyla ulaşan, Pavli Kardeş'in Arif Dino'yla ilgili anılarını anlattığı bir mektubunu ve Feridun Andaç'ın **Yaşar Kemal'in Öyküleri** başlıklı incelemesini bulacaksınız.

• Geçtiğimiz günlerde De Yayınevince yayımlanan Fransız rezistansçıların son mektuplarından oluşan **Hayatı Seviyorlardı** adlı kitap üzerine Aragon'un daha önce Fransa'da yayımlanmış bir yazısı, Oğuz Özügül'ün **Carrar Ana'nın Tüfekleri** genel başlıklı incelemesi ve Atilla Birkiye'nin **Sevgisiz Dersler** adlı değerlendirme yazısı bu sayfaların diğer yazıları.

• Bu sayımıza Can Yücel, Özdemir İnce, Ataol Behramoğlu, Bedirhan Toprak, Reşit Ergener ve Sunay Akın şiirleriyle, Muzaffer Buyrukçu, Serol Teber, Yakup Şahan, Renan Akman, Sevgi Yılmaz, Uluğ Nutku, Hakan Derman, Nahit Ekinci yazı ve çevirileriyle; Ferruh Doğan ve Tan Oral karikatürleriyle katkıda bulundular.

Özel Duyuru

P.E.N.
Dünya Yazarlar Birliği
İsveç Merkezi - Kuruluş 1922

Adalet Bakanı
Necat Eldem

Stockholm 10 Nisan 1986

Ekselans,

Bugün İsveç PEN Merkezi halen Gaziantep Cezaevi'nde bulunan onur üyemiz yazar-sosyolog İSMAİL BEŞİKÇİ'yi Fransız PEN Merkezi'nin koyduğu **Prix de la Liberté** edebiyat ödülüne aday göstermiştir.

Beşikçi'nin en kısa bir zamanda özgürlüğüne kavuşacağını kuvvetle umut ettiğimiz için bu kararı aldık. Bildiğiniz gibi o, yalnızca düşüncelerini açıklamıştır ki bu, Batı Dünyası'nda bir haktır. Ve biz, sayın Ekselans, sizin ülkenizi Batı Dünyası'nın içinde görmekten onur duyuyoruz.

Saygılarımızla

Thomas von Vegesack
Başkan

Per Agne Erkelius
Yazar
Yönetim Kurulu Üyesi

Mayıs 1886

"Sessizliğimizin, sözlerimizden çok daha fazlasını anlattığı gün gelecektir"

Kayhan Öz

1 Mayıs 1986, Amerikan kapitalizminin "daha uzun işgünü, daha düşük ücret" için, su ve ekmekle yaşamaya zorladığı Amerikan işçilerinin "sekiz saatlik işgünü ve insanca yaşamaya yetecek bir ücret" isteğiyle başlattığı genel grevin 100. yıldönümüdür.

1 Mayıs 1886 grevinin köklerini, Amerika'da özellikle 1870'ler sonrasında yaşanan derin iktisadi çalkantılar, tekelleşmeye yönelen kapitalizmin yaşadığı devri buhran ve iç savaş koşullarında aramak gerekir.

Siyahları uçsuz bucaksız pamuk tarlalarında "köle" olarak kullanmak isteyen Güneyli toprak ağaları ile, siyahları "özgürleştirip" fabrikalarında "işçi" olarak çalıştırmak isteyen Kuzeyli sanayi kapitalistleri arasında patlak veren iç savaş ülkede derin yaralar açmıştı. Savaşın doğurduğu geniş istihdam olanakları ve üretime kazandırdığı aldatıcı canlılığın son bulmasıyla, silahları bırakıp yuvaya dönen kuzey ve güney "tümenleri" artık işsizliğin pençesinde kıvranmaktaydı. Savaştan galip çıkan sanayi sermayesi ise henüz yeterince güçlenip dünya pazarlarını ele geçirememiş olduğundan varlığını ucuz, daha da ucuz, en ucuz işgücüne bağlamıştır. Bu işgücü ise savaş sonrası, Chicago, New York, Baltimore, Pennsylvania, Massachusetts sokaklarında tümen, tümendir. Morganlar, Rockefellerler, Fordlar ve Du Pondlar'ın sloganı açıktır: *"Savaş sonrasında kendilerine su ve ekmek bulabilecek bir gelir düzeyi sağlanan işçiler minnettar kalmalıdır"*. Yaşama koşulları Steinbeck'in *"bir çuval dolara, bir çuval patates"* diye anlattığı koşullardır.

1874 yılının ilk günü dört eyalette işçi ücretlerinin yarı yarıya indirildiği açıklandı. Buna karşılık olarak, savaşın acılarını taşıyan ve henüz yeterli örgütlenme düzeyine ulaşamamış Amerikan işçileri yine de haklarını savunmaya karar verdiler. 13 Ocak 1874 günü New York'ta bir miting düzenlendi. Kentin kendisi de bir kapitalist olan belediye başkanı önce izin verdiyse de, sonradan vazgeçti, ama Tompkins meydanı on binlerce işçi ile dolmuştu. İşçiler ücretlerinin indirilmesine kesinlikle karşı çıktıklarını açıklarken eyalet polisi harekete geçti. Yüzlerce işçi polis atlarının nalları altında ezildi, yüzlercesi tutuklandı, işçi mahallelerinde sürek avı başlatıldı.

Tompkins mitinginin hemen ardından Pennsylvania kömür işçileri direnişe geçtiler. Ama sermaye daha örgütlüydü. Kiralık grev kırıcılar, ajanlar, gangsterler derhal harekete geçirilmişti. İşçilerin arasına sızan bir ajanın ihbarıyla 24 işçi lideri tutuklandı, bunlardan onu hemen asıldı. İşçilerin hareketi yine de sürüyordu.

1877'de bu kez demiryolu işçileri haklarını savunmak üzere harekete geçtiler. Madenlerde, fabrikalarda çalışanlar da onlara katıldı. Baltimore'da ulaşım durmuştu. İşçilerin üzerine ateş açıldı, 12 işçi öldü, ama hareket sona ermediği gibi bütün ülkeye yayıldı. Basında işçilere karşı bir kampanya alabildiğine saldırgan biçimde sürdürülüyordu. Örneğin, şimdiki *Washington Post* gazetesinin ilk hali olan *Washington News* 1877'de şöyle yazıyordu: *«Ekmek ve suyla yetinmesini bilmeyenler, yaşamaya layık değildir. Ölüyorlarsa, bu, başkaldırmalarının cezasıdır."*

1877 yılındaki hareketlerinde Amerikan işçileri yenilgiye uğradılar. Düşürülen ücretler yükseltilememiş, işgünü sekiz saate indirilememişti. Ama yenilgiden sonraki durgunluk aldatıcıydı, görünürdeydi. 1877-1886 yılları arasında büyük sanayi kentlerinde, kiliselerde, ahırdan bozma salonlarda işçiler bir araya geliyor ve 1877 yenilgisinden aldıkları dersle daha güçlü, daha örgütlü bir çabaya girişiyorlardı.

1886 ilkbaharı birbirini izleyen grevlerle geçtikten sonra, tüm ülke çapında genel grev için tarih belirlenmişti: 1 Mayıs. 1 Mayıs 1886'da sekiz saatlik işgünü talebiyle başlatılan genel grev, ana sanayi merkezlerini, New York, Philadelphia, Chicago, Louisville, Saint Louis,

Milwaukee ve Baltimore'u içine almıştı.

1 MAYIS 1886

8 saatlik işgünü talebiyle New York'tan San Francisco'ya, tüm ülkeyi saran grev ve gösteri dalgasında, Chicago, gösterilerin bir odağını oluşturuyordu. 1 Mayıs günü, ayladır grevde olan ve sayıları o gün için ses getiren 40 bin işçi kentin sokaklarını doldurmuştu. İyi örgütlenmiş barışçı gösteri ve grevler iki gün daha sürdü. 3 Mayıs günü ise Şubat ayından beri grevde olan Mc Cormick tarım makineleri tesislerinde çalışan işçilerle, grev kırıcılar arasındaki tartışmayı bahane eden polis işçilerin üzerine ateş açtı. 6 işçi öldü, 50'si yaralandı.

Bu olayı protesto etmek üzere ertesi gün kentin ana meydanında bir toplantı yapıldı. Chicago işçilerinin önderleri saldırıların daha şiddetlenebileceğine dikkat çekerek, işçilerden dikkatli, soğukkanlı olmalarını, örgütlü davranmalarını istediler. 4 Mayıs günü Haymarket alanında August Spies'ın konuşmasıyla başlayan toplantıyı izleyen Chicago Belediye Başkanı Carter H. Harrison, iki saat sonra polis müfettişi Bonfield'e "hiçbir olayın çıkmadığını ve müdahaleye gerek olmadığını" bildirmek üzere alandan ayrıldı. Harrison'un daha sonraki ifadesine göre, Bonfield de "adamlarının da aynı şeyi söylediklerini, ama toplantı sonuna kadar adamlarının alandan ayrılmalarını istemediğini" söyleyecekti. Akşam saat 10 sıralarında Samuel Fielden söz aldı. Yağmur başlamıştı ve Fielden kısa tuttuğu konuşmasını bitirmek üzereydi ki, müfettiş Bonfield ile komutan Ward yönetimindeki bir polis birliği koşarak alana girdiler. Ward, Fielden'ın birkaç adım önünde durdu ve orada bulunanlara hemen dağılmalarını söyledi. Fielden, toplantının barışçı bir toplantı ve yasal olduğunu söylemekteyken, ansızın polislerin üzerine bir bomba atıldı, bir polis öldü, beş tanesi yaralandı. Patlamadan sonra üzerlerine gelişigüzel ateş açılan işçilerden kaç tanesinin öldüğü ise hiçbir zaman saptanamadı. Haymarket'ta yaşanan bu provokasyonun ardından, işçilerin yoğun olarak oturduğu semt ve bölgelere baskınlar yapılarak yüzlerce insan tutuklandı, basımevleri, işçi lokalleri basıldı. Chicago polis şefi Frederick Ebersold üç yıl sonra kendisiyle yapılan bir röportajda, basına "anarşistlerin ve komünistlerin ihtilal planları konusunda delil" sunmak üzere dernek binaları ve lokalleri bizzat kendilerinin silah ve bombalarla doldurduğunu itiraf edecekti.

3 Mayıs 1886 Mc Cormick Olayları *(Leslie's)*

27 Mayıs 1886'da 31 kişi hakkında "komplo düzenlemek" ve "öldürmeye yardım etmek" suçlarından dava açıldı. Fakat mahkeme önüne 8 kişi çıkarıldı: *Albert R. Parsons, August Spies, Samuel J.Fielden, Eugene Schwab, Adolph Fischer, George Engel, Louis Ling ve Oscar Neebe.* Parsons, önce yakalanmadığı ve davanın nasıl sonuçlanacağını bildiği halde, mahkemede arkadaşlarının yanında yer aldı. Bu sekiz kişinin hepsi de özellikle sekiz saatlik işgünü mücadelesinin önde gelen aktivistleriydi.

İşçi önderlerinin tutuklanması üzerine, pek de işçi dostu olmayan Illinois kent gazetesi bile şöyle diyordu: *"Böylesine kitlesel bir suçlama, adalet arama değil, bir tepkidir ve yalnızca kötü sonuçlar doğurur. Öyle gözüküyor ki, sadece cinayet teşvikçileri ve kaba kuvvet kullananlar değil, aynı zamanda, işçilerin durumunun düzelmesi için kanunlar çerçevesinde ajitasyon yapanlar da zararsız hale getirilmek isteniyor."*

DOLARLARIN ADALETİ

Dava, 21 Haziran 1886'da başkanlığını hakim Joseph E.Gary'nin yaptığı Cook Bölgesi Devlet Ceza Mahkemesi'nde başladı. İddia makamında Julius S. Grinnell yer alıyordu, savunmayı ise iş hukukunda uzman, liberal bir avukat olan William P.Black üstlenmişti.

Jüri, Amerikan yargı sisteminde uygulandığı her zamanki yoldan, yani kura usulüyle seçilmedi. Savcının görevlendirdiği bir kişi tarafından tek tek belirlendi. Jüriyi oluşturmakla görevlendirilen mahkeme yetkilisi ne tür bir adaletin "tecelli edeceğini" daha başından şu sözlerle anlatıyordu: *"Jüri üyelerinin seçimini nasıl organize edeceğimi biliyorum. Bu adamların asılacağını adım gibi biliyorum. Jüri üyesi olarak çağırdığım kişiler, savunmanın mutlaka reddedeceği adaylardır. Böylece savunma boşuna zaman harcayacak ve davayla ilgili veto olanaklarını tüketecek. Ve o zaman da iddia makamının istediği jüri üyelerini kabul etmek zorunda kalacak."* Öyle de oldu. Savunma makamı, sınırlı sayıdaki veto hakkını tükettikten sonra, dava edilenler hakkındaki önyargılarını açığa vurmaktan hiç de çekinmeyen kişilerden oluşan bir jüri oluşturuldu. Böylece savcı, suçlananlardan herhangi birinin bomba olayı ile herhangi bir ilişkisi olduğunu ispatlayacak bir delil; ya da suçlananlardan herhangi birinin bile

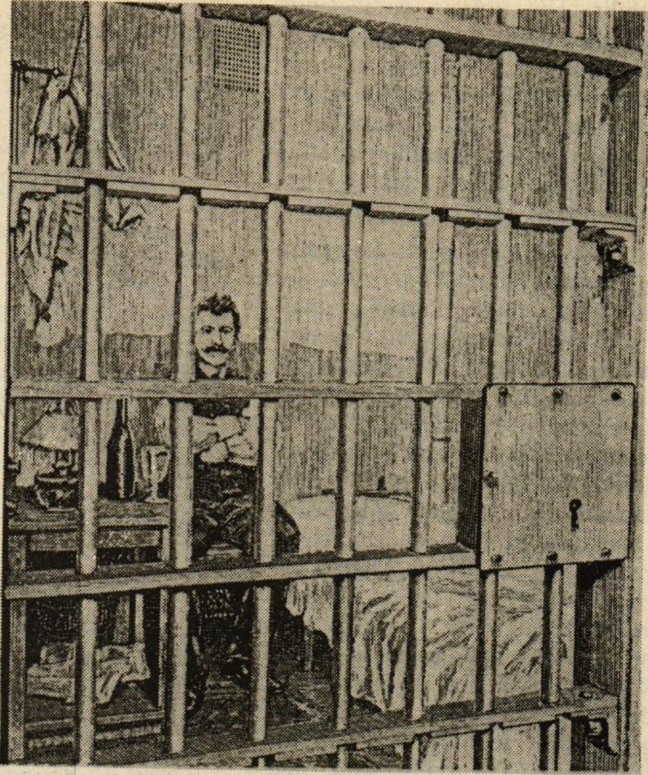
bir saldırıyı onayladığını ya da toplantı sırasında orada bulunanları şiddete başvurmaya çağırdığını ispatlayacak bir tanık bulmak külfetinden kurtulmuştu. Hakim Gary, mahkeme için önemli olanın, bombayı atanı bulmak veya onun bu işi, dava edilenlerin tesiri altında yaptığını kanıtlamak olmadığını açıklıyordu. Kısaca, şunu söylüyordu: Dava siyasi bir davadır, dava edilenler herhangi bir suç işledikleri için değil, politik görüşleri yüzünden mahkeme önüne çıkarılmıştır. Hakime göre "haklarında dava açılan bu kişilerin gelecekte herhangi bir zaman ortaya çıkabilecek durumlarda polise karşı öldürücü silahları kullanmayı benimseyebileceklerinin..." ispatlanması yeterliydi.

Jüri üyeleri üç saatlik görüşmeden sonra, dava edilenlerin "suçlu bulunduğu" hükmüyle geri döndüler. 7 kişi ölüm cezasına çarptırılmış, yalnızca Oscar Neebe 15 yıl hapse mahkûm edilmişti. Karar işverenler ve basın organları tarafından sevinçle karşılandı! *Chicago Tribune* 20 Ağustos tarihli başyazısında jüriyi överek sevincini şöyle dile getiriyordu:

"Bu, on iki adalete bağlı ve sadık insan doğru bir karar verdi, kendileri övgüye layıktır. 100 bin dolar toplanıp, halkın yürekten teşekkürü olarak kendilerine ödenmelidir." İşverenler bu yürekten teşekkürü, satın alınan iddia makamı tanıklarına, jüri üyelerine ve davayı yürütenlere dolar olarak çoktan belirtmişlerdi.

Hüküm şöyle açıklandı: *"Müspet delil, bizzat olayın kendisidir. Binlerce kişinin çatıştığı bir mitingte sizlerin bombayı attığınıza tanıklık edecek sayıda atmadığınıza tanıklık edecek adam bulmak mümkündür. Ancak geçmişiniz ve sosyal konumunuz, jüriye suçlu olduğunuz konusunda yeterli ipucu vermiştir. İdama mahkûm edildiniz."*

Kararın açıklanmasından sonra savunma, davanın tekrar görülmesini istediyse de bir sonuç alınamadı. Suçlananlara son sözleri soruldu ve 8 işçi önderi son konuşmalarında yalnızca kendilerinin ve işçilerin onurunu korumakla kalmadılar, kendilerini mahkeme önüne getirenleri teşhir edip, suçladılar. İlk olarak söz alan August Spies, konuşmasında, "sayın görevliler, bu konuşmayı bir sınıfın temsilcisi olarak, diğer bir sınıfın temsilcilerine yapıyorum" derken davanın niteliğini bir kere daha vurguluyordu.

August Spies hücresinde

Spies, uzun saatler süren açıklamalarında uydurma suçlamayı reddetti ve Haymarket olayının işçi hareketi liderlerinin ortadan kaldırılması için bir bahane olarak kullanıldığını, işverenlerin böylelikle 8 saatlik işgünü mücadelesini bastırmayı amaçladıklarını ortaya koydu. Spies, savcılığın ve polisin uygulayıcı organlar olarak yer aldığı bu olaylar içerisinde, mahkemede asıl yargılanması gerekenin işçi hareketine yönelik bu amaçlar olduğunu belirtti.

Şöyle diyordu Spies: *"Bizi asarak, işçi hareketini yok edeceğinizi sanıyorsanız... asın! Burada sadece bir kıvılcımı yok edeceksiniz. Ama burada, önünüzde, arkanızda, her yerde yeniden alevler parlayacak. Bu, yerin altından gelen bir yangın, onu söndüremezsiniz."*

Kararın temyizi Yüksek Federal Mahkeme'de de olumsuz sonuçlanırken, uluslararası dayanışma kampanyası başlayacaktı.

Fransa, Hollanda, Rusya, İtalya ve İspanya'da yüz binlerce işçinin katıldığı dayanışma toplantıları düzenlendi, işçiler sınırlı kazançlarından ayırarak, dava edilenlerin kurtarılması için yardımda bulundular. Tüm dünyada geniş yankılar uyandıran dava ve karar ilerici kamuoyunda büyük tepkiyle karşılandı. Londra'da yapılan bir protesto toplantısına katılan ünlü yazar George Bernard Shaw, durumu kınarken, Paris Şehir Meclisi, Illinois valisine gönderdiği telgrafta, yaklaşmakta olan idamın "politik bir cinayet" olduğunu belirtiyordu.

Ülke içinde ve dünya çapında yoğunlaşan protestolar sonucunda eyalet valisi Oglesty, Fielden ve Schwab hakkında verilen ölüm cezalarını müebbet hapse çevirdi.

İdam tarihinden bir gün önce suçlananların en gençleri Louis Lingg hayatına son verdi. Son mektubunda şunları yazıyordu Lingg:

"Tümüyle tecrit edilmeme rağmen kendimi çok iyi hissediyorum ve moralim yerinde. Sonuna kadar da böyle olacak. Basın, son saatlerim hakkında istediği yalanı söyle-

yebilir. Hiç değilse darağacında cellatlara doğruyu söyleyebileceğimi düşündüm, ama şimdi bu umut da kayboldu. Koyun gibi kesilmeye götürülmek bana uymuyor..." Lingg'in gerçekten intihar mı ettiği konusunda sonradan şüpheler belirdi, ama ne olduğu anlaşılamadı.

11 Kasım 1887 günü, Amerikan işçi sınıfı tarihinde *Kara Cuma* olarak anılan günde, Parsons, Spies, Engel ve Fischer asıldı. Cesetleri teslim alan işçiler Waldheim mezarlığına giden yolları ve mezarlığı doldurdular. Yüz binlerce işçi bu ölmeyen ölülerini onurla taşıdılar. Geride kalanlar içinse dayanışmayı sürdürdüler. Yoğun dayanışma kampanyaları sonucunda eyaletin yeni valisi John Peter Altgeld, 26 Haziran 1893'te Fielden, Schwab ve Neebe'nin serbest bırakılacağını açıkladı. Vali, cezaların mahkûmların çok acı çekmelerinden dolayı değil, haksız yere hüküm giydiklerine inandığı için kaldırıldığını önemle vurguluyordu, yani bir lütuf değil, histerik bir hava içinde yürütülen, önyargılı bir hakim ve kanun dışı belirlenmiş bir jüriyle varılan kararın haksızlığının düzeltilmesi söz konusuydu. Vali bu karardan ötürü burjuva basının çok sert hücumlarına hedef olurken, 1893 Aralık'ında toplanan Amerikan İş Federasyonu (AFL) kararı "adalet eylemi" olarak kutladı.

Amerikan işçileri, yaşamlarını 8 saatlik işgünü mücadelesine adamış olan Haymarket davası kurbanları için her yıl anma törenleri düzenlediler. Haymarket olayının 82. yılında, 25 Nisan 1968'de *Chicago Daily News* gazetesi sermayenin işçilere düşmanlığını açıklarken bile, davanın haksızlığını kabul etmek zorunda kalıyordu. Şöyle yazıyordu gazete: "Chicago Haymarket ayaklanması diye adlandırılan olayın tarihte şanlı bir yaprak olduğu varsayımının diri tutulması yerine, polisleri anmak daha iyi bir yol olabilirdi. Yedi polis bir bombayla öldürüldü. Bombayı atan hiç bir zaman bulunamadı, ama bu Chicago'yu "ayaklanma" hikayesini kötülemekten alakoymadı. *"Davanın gidişatı bugün bile adalet duygusu olan her insanı sarsıyor. 5 kişi yaptıkları veya yapmadıkları şeyler için değil, daha çok, alışılmamış görüşleri yüzünden asıldı. Sağlam deliller temel alındığında, mahkûm edilen bu kişiler suçsuz olarak görülmelidir."*

BÜYÜYEN YANGIN

Spies'ın "bu, yerin altından gelen bir yangındır, onu söndüremezsiniz" sözleri Amerika'dan Japonya'ya tüm dünyada gelişen gösteri ve grevlerle doğrulandı. 1888 Aralık'ında Amerikan İş Federasyonu (AFL) Genel Kurulu toplandı. Toplantıda sekiz saatlik işgünü hakkı elde edilinceye kadar her yıl ülke çapında gösteriler düzenlenmesi kararlaştırıldı. Genel Kurul bu gösterilerden ilkinin 1 Mayıs 1890 günü yapılmasını ve her yılın 1 Mayıs'ında tekrarlanmasını kararlaştırdı.

Aynı yılın hemen hemen aynı günlerinde Belçika İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Fransa İşçi Federasyonu genel kurullarında da işgününün sekiz saate indirilmesi için ülke çapında gösteriler düzenlenmesi ve genel grev ilan edilmesi kararlaştırılmıştı. Sekiz saatlik iş günü için mücadele bilinci ve kararlılığı belli başlı sanayi ülkelerinde işçiler arasında iyice yaygınlaşmıştı. 1889'da II. Enternasyonal'de 1 Mayıs 1886'da Chicago işçilerinin 8 saatlik işgünü için verdikleri mücadelenin anısına ve bu çabanın sürdürülmesi için, 1 Mayıs 1890 günü bütün ülkelerde dayanışma gösterileri yapılması kararlaştırıldı. Avrupa kentlerinin pek çoğu 1 Mayıs 1890 günü, o güne dek görülmedik kitle gösterilerine tanık oldu. Gösterilere Viyana'da 100 bin, Budapeşte'de 60 bin, Marsilya ve Lyon'da 50 bin, Prag'da 35 bin, Lille, Stockholm'de 30 bin, Varşova'da 20 bin işçi katıldı. Yasağa rağmen İtalya kentlerinde kutlamalar yapıldı. Uluslararası dayanışma günü olarak Mayıs ayının ilk Pazar gününün belirlendiği İspanya ve Britanya'da ise büyük gösteriler yapıldı. Barcelona'da 100 bin, Londra'da Hyde Park'ta ise 300 binden fazla katılan oldu.

İşçilerin ortak hareketini engellemek için egemen güçler derhal harekete geçtiler. 1 Mayıs 1890'da İtalya'da, ertesi yıl Fransa, İtalya ve İspanya'da 1 Mayıs yürüyüşleri saldırılara uğradı. Fransa'nın kuzeyinde küçük bir sanayi kenti olan Fourmies'te 1 Mayıs yürüyüşüne katılanların üzerine polis ateş açtı, aralarında kadın ve çocukların bulunduğu 50 kişi vuruldu. Katliama Fransa işçilerinin tepkisi büyük oldu.

Ama baskı ve engellemeler 1 Mayıs'ın gelenekleşmesini engelleyemedi. Her yıl bütün ülkelerde işçilerin uluslararası dayanışmasını dile getiren 1 Mayıs gösterileri tekrarlanmaya başladı. 1 Mayıs her ülkede, çeşitli şekillerde kimi zaman geniş yığınsal gösterilerle, kimi zaman gizlilik içinde, ama her zaman kutlanageldi, tıpkı Şili'de Tres Alamos toplama kampında olduğu gibi.

30 Nisan 1975 günü Tres Alamos toplama kampı komutanı tutukluların tüm faaliyetlerinin yasaklandığını, yasağı ihlal edenlerin ağır biçimde cezalandırılacağını duyurdu. Kamp gardiyanları takviye edildi, tüm tutuklular izlenmeye başlandı. Sonrasını o sırada kampta tutuklu bulunan Guillermo Torres Gaona şöyle anlatıyor:

"Saat sekizde 90 kadar arkadaşımızın olduğu en büyük koğuşta toplandık. 200 kişi kadardık. Hepimiz derin bir sessizlik içinde, birbirimizle iç içe duruyorduk. Sonra aramızdan biri konuşmaya başladı: Bugün, diye söze başladı, işçilerin uluslararası dayanışma günü olan bugün, dünyanın her yanında bizim halkımızdan, bizim mücadelemizden söz edilecek. Yalnız değiliz. İlerici insanlığın dayanışması bize güç veriyor. Şili işçileri ve demokratları da bir araya gelerek ülkemizin özgürlüğünü kazanacağına olan sarsılmaz inancı tekrarlayacaklar. Düşenlerin anısı yüreklerimizde dipdiridir. Fedakarlıklar boşa gitmedi. Biz siyasi tutuklular için bu 1 Mayıs günü, umut günü, işçi sınıfımıza, anti-faşist cepheye olan inancımızın günüdür."

Şili'de kutlanan bu 1 Mayıs, yüzyıl önce August Spies'ın darağacına götürülürken söylediklerini tekrarlıyordu:

Sessizliğimizin, sözlerimizden çok daha fazlasını anlattığı gün gelecektir. □

CAN YÜCEL

DENLİ

Deniz ki pirinç semaver
En sâkin deminde çayın
Çınnnn!

Mineli fincan elinde
Kıraathânesine
Yeats ile Pavese'nin
Buyrun!...

Dönis ki Güzel'in sevgilisi
Görmedim dişçiymiş keriz
Kıskancımın dalgaları içinden
Kalan iki köpek dişimi
Damat, siz çeker misiniz?

Deniz ki Güler'le Güzelbahçe'deydik
Patladı Eşek İmbatı
Bu poyraz lekesi, bu liken
Dönünce dehşet lodosa
Huu dedim, huuuu
Secdeyettim lâciverdiye

Deniz ki Hemingway'den mürebbiye
Saldı mıydı üstümüze aslanlarını
Göynümüzün en hayvan hayvanat
bahçesinden
En LİYON'suz yeleleriyle

Aslan olalım hepimiz!
Öfkesiz Sevgi
Denizsiz Kara
Erkeksiz Karı
Eteksiz Erkek
Olmayalım diye!
Öyle ölmeyelim diye!

YAKLAŞAN GELECEK

BİR TÜRK HÂLÂ BÜTÜN CİHANA,
BİN TÜRK LİRASI DA
BİR DOLARA BEDEL

BİTKİSEL

Adı Yeşil bir genç kızdı
Çıktı bigün aşkmerdiveninden
—Yaprakları ince uzun
iki keçeli basamak
Sivrilerek uca doğru ışığa—
Çıktı...çıktı...
İnmemek üzre bidaha

İnce Eleyip Seyrek Dokumak

Ö.Bedri Canatan

Simgeler kolay oluşmadıkları, çoğunun harcında toplumsal emek ve kan bir arada bulunduğu ve yine çoğu, sadece sınıfsal veraset hakkı ile değil, ortaklaşa insani bir sahiplenme ile yaşadıkları için kolayca yıkılmazlar. Böyle olmakla birlikte,"simgeler kendini korur" diyerek rahat olmak da mümkün değildir; çünkü, simgelere karşı yürütülen sinsi savaş, onları değilse bile, ifadesini onlarda bulan değerleri yıpratmaktadır.

Az sonra bazı örneklerini ayrı ayrı ele alacağımız bu simgelerin kimi yenilgi, kimi de zafer üstünde oluşurlar ama önlenemez bir "rastlantıyla" tümü birden ve insanlık tarihi açısından "zafer" olarak eşitlenirler. Siz bu "rastlantıya" *diyalektik* de diyebilirsiniz, yahut da *tarihin diyalektiği*...

Hepsi *zafer* oldukları için söze *yenilgi* olanlarıyla başlamakta hiç bir sakınca yoktur. Sacco ile Vanzetti yahut Rosenbergler, Paris Komünü veya Cezayir Ulusal Kurtuluş Savaşı, farketmez, Yunanistan'da iç savaş veya İspanya İç Savaşı, Endenozya katliamı, ya da her hangi bir ülkedeki sonbahar soğuklarından önceki sıcak yaz günleri...

Bunların her biri ve hepsi birden, *insan* ve *toplum* gerçeğine dayandıkları için, *yanlışı* ve *doğruyu* birlikte içerirler. Her biri kendi başına birer değer, ama soyut ve açıklamasını kendinde bulan değil, bizim onlara yüklediğimiz yönleriyle kapsamlı birer değerler sistemidirler. Korkaklık ve cesaret, şiddet ve şefkat, bilgi ve cehalet, ölüm ve hayat hepsinde vardır ve bu nedenle kusurludurlar; toprağın üstünde ayrı ayrı zamanların, ayrı ayrı toplumların ve ayrı ayrı amaçların ürünü gibidirler, bu nedenle de eksiktirler; ama toprağın altında, sadece kendi çıkarlarına değil bütün çıkarlara, yalnız kendi tarihine değil, bütün tarihe sahip çıkarak geleceği sahiplenen ve bütün dinler tarafından "son peygamber" ilan edilmiş bir sınıfın not defterinde birleşirler; bu bakımdan da *tam* ve *kusursuz* olanın birer parçasını oluştururlar.

İnsanlığın bu değerlerinin oluşumuna en az katkıda bulunmuş toplumların, yine şaşmaz bir "rastlantıyla", bu değerlere "içerden düşman" küçük "ahlak okullarını" en çok üreten toplumlar olmaları doğaldır. Türkiye bu "doğallığı" belirgin birim yansıtmaktadır. Biz burada bunun en "sivri" ve en dejenere örnekleriyle yetineceğiz.

Eric Blair, namı diğer George Orwell, Nisan 1936'da İngiliz faşistlerinin lideri Mosley'in "söylediklerinde samimi mi, yoksa insanları bile bile aldatıyor mu, bilmek isterdim" diye soracak kadar bir "politik bilinçle" yüklü olarak ve Aralık 1936'da, "bu savaşı yazmak" hevesiyle İspanya'ya gitmek isteyen bir serüvencidir. KP lideri Pollitt'e başvurur ve uluslararası tugaylara alınmasını ister. Burma'daki emperyalist polis kuvvetlerinin bu eski üyesinin talebi geri çevrilir çünkü "kararlı bir antifaşist inanca sahip olmaları" gönüllülerde aranan "asgari" vasıftır. Orwell başka yollardan gider, anarşistlere katılır, başka hiçbir birimde kullanılmamış bir "hakla" (cephede geçen her ay için 5 gün izin) cephe gerisi nöbetçisi olur. Sosyalist başbakan Negrin daha sonra şöyle yazacaktır. "Orwell Aragon Cephesi'ne *muhtemelen* Alman ajanlarının sızdığı, ama *kesinlikle* yalnızca Stalinizme değil, aynı zamanda mücadelenin ortak bir disiplin altında, birlikte ve yukarıdan yönetilmesi anlamına gelecek her şeye de allerji duyan unsurların denetiminde olan bir grubun vesayetinde geldi." Savaşı "yazacak" kadar değil, ancak İspanya halklarına ve bu halkların o günkü en büyük güvencesi sosyalist ülkeye "küfredecek kadar" yaşayan Orwell'i Londra'ya geri getiren tren, uğradığı her istasyonda, İspanya halkına daha iki yıl yardım edecek başka Britanyalı gönüllüleri taşıyan trenlerin arasında geçiyordu. İspanya halkının ne için savaştığını, ve ne denli kıyasıya bir ölüm kalım savaşı verdiğini "çalı dibine pisleyen, pantalonu inmiş bir faşist askeri vurmaya kıymamak" gibi, kendi tabiatı kadar anlayan Orwell, kapitalist pazarda müşterisi pek az sıradan bir antikomünistken Türkiye'de bir kaç baskı birden yapabilmektedir. Dünyaya ve İspanya İç Savaşı'na Orwell'in gözüyle bakabilmek kolay hazmedilir bir ahlak değildir.

Yunanistan İç Savaşı İspanya'dan farklı değildir. Özgürlüğü bu kadar saygıdeğer bir destanla savunabilmiş kaç halk vardır yer yüzünde bilinemez. Faşizm orada İngiliz-ABD silahlarıyla, ülkesinden Hitler'i sürüp atmış kitleleri ülkesinden kovmuştur. Ama bu öyle, kendi özgürlük ortamının "tebliğlere" bağlı çerçevesine sıkı-

şıp kalmış bir ahlakın sandığı kadar kolay olmamıştır. Yunanistan bugün bile öksüzler ülkesidir. Burjuva tarihçileri bu sayfayı, Yunanistan yurtseverlerinin onuruyla yüz yüze gelmekten korktukları için açamazlar.Ama, öyle "cüretkarlar" vardır ki, özgürlüğün insan karakteri haline geldiği böyle bir ölçüyü akılları almadığı için, kendini ölümle ortaya koymanın arkasında bir "istismar" aramaktan kendilerini alamazlar. Tercihleri hep "yaşamaktan" yana olduğu için duygularını ölenlerden yana ve yaşayanlara karşı kullanmak zorundadırlar. 200 bin Yunan yurtseveri bunlara göre Zachariadis'in "basiretiyle" öldüler. Haklıdırlar, inaçlar için bu kadar da ölünmez ki!..

İnsan olup da Rosenberglerʼden yana olmamak, ender de olsa mümkündür! Bunlar Türkiye'de 12 Eylül'den sonra, kapı aralığından entelektüel hayatımıza sızmaktadırlar. "Rus casusu" diye katledilen Rosenbergler için vicdanı sızlayan insanlığın döktüğü gözyaşlarını "Moskova'dan güdümlü" bir kampanyanın sonucu olarak niteleyip "Amerikan adaletini" haklı çıkarmaktadırlar. Rosenberg'ler'i Amerikan adaletinin gözüyle "suçlu" varsaysak acaba olaya böyle bakanların suçu hafifler mi? Asla hafiflemez çünkü, Rosenbergler atom bombası imalatının sırlarını Sovyetler Birliği'ne "gerçekten" vermiş oldukları için "suçlu" sayılacaklarsa, Hitler'in bu bombayı "yapmak üzere olduğu" varsayımı ile ABD'de projeyi gerçekleştiren bütün Alman fizikçilerini de suçlu saymak, hatta bununla yetinmeyip, böylece oluşan nükleer denge ortamı sayesinde kırk yılını nisbi barış içinde geçiren insanlığı da suçlamak gerekir. Gerçeği değiştirip Rosenberglerʼin "suçlulukları" üzerine yeniden kursak bile,. yani Amerikan adaleti "haklı" olsa bile sonuç değişmez; insanlığın adaletidir önemli olan. Adem'in "suçu" yüzünden (cennetteki yasak meyveden yemesi) kurulan bu dünya hiç de ölünesi değildir.

Bu simgelere saldırırken güdülen temel amaç çok daha başkadır. Düşmanlık, zaten yenilgi olanlara değil, zafer olanlara dönüktür. Sorun, Putilov işçilerinin başardığında düğümlenmektedir. Kin, onların eserinedir; bu eserin yeryüzündeki ideolojik, politik ve ahlaki yansımalarınadır.

Soyalizmin, dünyevi çıkarlar tarafından belirlenen "kaba" düşmanlarından, bu aynı dünyanın "ahlaki" düşmanlarını ayıran temel bir çizgi vardır. Birincilerin alternatifi, doğal olarak kendi dünyaları ve kendileridir. Bunlar kendi maddi ve manevi silahlarını kullanırlar. Tarihler ve gelecek üzerinde iddiaları mevcuttur. İkinci gruptakiler, çoğu zaman kaypaklığın ve özellikle günümüz Türkiye'sinde olduğu gibi, umutsuzluğun ve karamsarlığın ürünüdürler. Kendi soyut modelleri ile sosyalist toplumsal model arasındaki farkın "suçunu" emekçilere yükleme eğilimindedirler. Bu mantığı ideolojik ve politik planda emekçi kitleler ile onların siyasi örgütleri arasında kopukluk olduğu varsayımına dayanarak çözümlemeye çalışırlar. Sonuçta mantıkları tam bir çıkmaza, teorik açmaza varır ve bundan ancak, "bu dünyada güzel olan hiç bir şey olmadı" reddiyesiyle kurtulmak isterler. Tutumları sonuçta kapitalizmin-değiştiğinde de kötüye gidiyor madem-değiştirilemez olduğu sonucunu yaratır. Ancak yine de "ahlaki bir onarım" ihtiyacının üstüne parmak basarlar. Bu onları salt ahlakçılığa, dolayısıyla ahlaki formüllerle sınırlanmış bir ahlaksızlığa, ya meyhaneye, ya da camiye sürükler.

Birey düzeyinde her zaman mevcut olan bu tür çöküntüyü, siyasi ve toplumsal ortamın, insanın kurtuluş umudunu bastıran özel biçimleri daha da genişletir, hatta genelleştirmek, kurumlaştırıp kalıcı hale getirmek ister. Her şeyin böyle geçici gerileme süreçlerine girdiği durumu, her şey normalken ve normal seyri içinde gelişirken hayat sahası bulamayanların gözden kaçırması beklenemez. Dikkatle baksanız dahi, nereden çıkıp geldiğini, nasıl örgütlendiğini ve meşruyetini kimden aldığını kolayca kestiremeyeceğiniz kimi "unsurlar" çöküntünün belli bir bölümünü teori, felsefe, sanat ve ahlak olarak örgütlemeye girişirler. Bunu bir ölçüde başardıkları, belli bir insan enkazı temeli yarattıklarına kani geldikleri zaman, "unsurlar" olduklarına bakmaksızın politik olarak örgütlemeyi dahi düşünürler.

Bunlar, kendileri her hangi bir sınıf veya zümreyi temsil etmedikleri için bütün sınıfların "artıklarına" oynarlar. Kendilerine düşeceğini sandıkları payın mümkün olduğunca büyük olması için bütün dikkatlerini "çözülen" insan üzerinde toplarlar. Onun, değerlerinden çözülmesine yardımcı olmaya çalışırlar. Yukarıda bazılarına değindiğimiz evrensel nitelikli değerlere yönelik saldırıları bu amacı taşır. İnsanı "dışardan köksüz" kıldıktan sonra içerdeki köklerinden -ki bu köklerin Türkiye'de çok zayıf olduklarını açıkça kabul etmek gerekir- ayırmak çok daha kolay olacaktır. İçerde belki, saldıracakları simge oluşmamıştır, ama olduğu kadarıyla bir tarih, bir siyasi yenilgi, yazılı hukukun dışına çıkarılmış bir ahlak ve bunun etrafında hiç de "dar" olmayan bir sempati kültürü mevcuttur, işte buna saldırmaktadırlar. Burada birikmiş olan değerlerin üstüne çullanmaktadırlar.

Başlangıçta "aynı şeye" farklı üsluplarla saldırmaktadırlar ama "aynı şeye" saldırmanın, aynı değerlere karşı olmanın doğal sonucu olarak kendi beraberlikleri oluşmaya, en azından bunun ihtimalleri ortaya çıkmaya başlar. Aralarındaki ayrılık noktaları kaybolur, kendilerini "demokratlıkta" eşitlemeye çalışırlar; demokratlığını ancak demokratlıktan daha ileri değerler sayesinde kazanmış olan, ama işte günümüzün karamsarlığı nedeniyle demokratlığa geri dönmüş bulunanlara kendilerini bir "birleşme zemini" olarak sunmaya çalışırlar. Kendilerinin ya hiç tarihi bulunmadığı, ya da bu "ağıza alınacak" bir tarih olmadığı için; oynadıkları alandaki -az ya da çokbütün tarihin reddi üzerine de *bugünden* başlayan bir tarihle "yıpranmışlıktan" kurtulurlar!

Karamsarlıkla bütünleşmiş yenilgi ve çöküntünün ideolojik konsolidasyonu ve siyasal örgütlenmesi için "eski adres defterini" alıp sokağa dökülenler dışında kayde-

dilmesi gereken bir diğer gelişme, bu çöküntüyü *edebi bir nihilizme* bağlayıp açıklama çabasıdır. "Elini çabuk tutanlar" daha şimdiden, yenilginin edebiyatını kurdular, ödüllerini alıp savuştular bile.

İşin bu boyutu, salt edebiyatın konusuymuş gibi algılanıp tartışıldı. Karamsarlığın ve insana olan inancın yitirilmesinin ideolojik ve siyasal yansımaları kadar, edebi ve ahlaki yansımalarının da olacağı, bunların birbirinden ayrı değil, biri ötekini bütünleyen öğeler oldukları açısından alınmadıkça, her birinin imza sahibinin ahlakıyla sınırlı olarak anlaşılacağı göz ardı edildi. Bu türden yazılan her şiire ve romana verilen "ödül" ya da "telif hakkı", -alan hayrını görsün elbetyok edilmek istenen değerlere "bir tekme de bizden" oldu. Bu edebi kılıklı siyasi ahlakın şimdilik sadece temel varsayımlarından birini anmakla yetinelim.

Bunlar yenilgi halindeki bireyi incelemektedirler. Temel varsayımları *dün,* "daha güzel bir dünya kurulabilir" diye düşünenlerin ve bu uğurda, özveriyle mücadele verenlerin ezici bir çoğunluğunun *şimdi* değişmiş oldukları, geçmiş inanç ve amaçlarından ötürü pişman olduklarıdır. Çünkü onlar, uğruna mücadele ettikleri soylu değerlerin, gerçekte birer ütopya olduğunu anlamış bulunmaktadırlar. Soyut ve ulaşılmaz, hele "sistem olarak" asla kurulamaz olan bu değerler peşinde nice bireysel mutlulukları çocukça feda ettiler. Halbuki, kendi bireysel önlemlerinden ve bunun bilincinden yola çıkmış olsalardı, hem kendilerine ait olan yanını, hem de toplumsal yanını daha güzel yaşayarak hayatı *kendileri için* daha güzel kılabilirlerdi. Gerçi bu yanılgılarının da nesnel bir niteliği vardı; bu genç ve doyumsuz insanlara doyum yolları kapanmış, onlara kendi bireylerini daha etkince öne sürmeleri imkânı tanınmamıştı. Onlar da bu haksızlığa karşılık "kolektif savunmaya" sığınma günahını işlemişlerdi. Ama her neyse, eğer ölmediler ya da arkalarından «kalem kırılmadıysa», şimdi bu gereksiz anılarından kurtulabilir, hayatın bu yönünü hiç tanımamış olanlarla birlikte yollarına devam edebilirler.

Tan Oral

Bu süfli edebiyatın dikkat çekici ve asıl önemli sayılması gereken yönü, son beş yılın insanında kendini yaygın biçimde bulması değil, toplumun, hem de «bilinçli» bir kesiminin bu edebiyatta kendini bulmasıdır. Geçmişte edinilmiş siyasi, ideolojik ve bu kapsamdaki ahlaki değerlere küfürle yapılan saldırı «seviyesizlik» sayılırken, küfre varmayan, bireysel tutulmuş ve estetik kılınmış olan bu saldırı pirim ve sempati toplamaktadır. Bu da gösteriyor ki, karamsar ve alternatifsiz insan, kendi durumunun kendine yansıtılmış biçimine karşı da savunmasızdır.

Bir halk ve bir kadın, «önlerine çıkan bir kopuğun ırzlarına geçmesine fırsat veren zaaf anından ötürü bağışlanamazlar.» Ama onlar, bu «günahlarından» peyda olacak madrabazlara, kendi zaafı üzerinden istikbal sağlama imkânı tanıdıkları ölçüde katiyyen bağışlanamazlar; çünkü böylece kendi anlık zaaflarını yine kendi elleriyle bir sürekli gelecek olarak tescil etmiş olurlar. Direnci başka faktörler tarafından zayıflatılmış bir toplumun kokuşan bölümleri böylesi «habis bakterileri» fazlasıyla üretir; baskıya yenilmiş toplum giderek «ağız tadını» kendi olumsuz ürünlerine göre düzenler. Bundan şu temel sonuç ister istemez çıkacak, hayatın bugünkünden başka alternatifi olmadığına *zorla* dahi inandırılamayan toplum, bu kez böyle bir zora gerek kalmaksızın, kendi kendini buna inandıracaktır. «Layığını buldu»!.. Toplumlar için söylenmesi çok zor, ama bunu söyleme eğilimini fazlasıyla ürettiği için, hak etmediği bir mahkûmiyete kendisi rıza göstermek zorunda kalacaktır.

Entelektüel hayatımızın tavanında, Guernika tablosunun sadece kendini gösteren ampulü gibi ampuller çoğalmaktadırlar. Işığı bundan ibaret sanacak kadar karanlıkta kalmış olanlara ideoloji, siyaset, ahlak diye kendilerini yutturmaya çalışmaktadırlar. Mekânlarına ışık tutulmasından, gerçeğin «kalınan yerden» itibaren tartışılmasından ürkmektedirler. Saldırdıkları değerlerin ve siyasi ahlakın, boş sanıp doluştukları alandan kendilerini sürüp çıkaracağı yakın bir zamana kadar bekleyeceğiz. Tarihin süpürgesi bizdekinden çok daha pis ahırları temizlemiştir. □

Uluslararası Hukuk Bağlamında İşkence Sorunu

Mehmet Semih Gemalmaz

Ülkemizde yeni yılın ilk aylarında, özellikle yoğunluk kazanarak basında yer alan işkence savları, itiraflar ve resmi karşı çıkmalar hüzün verici bir ikilem. İç barışı kotaramamış ya da yapısal şiddeti kurumsallaştırmış toplumlarda bu uygulama belki çok şaşırtıcı değildir, ama neresinden bakılırsa bakılsın, sorun önce bir devlet ayıbıdır, giderek bir suçtur.

İşkence, özünde, ilkel öç almak anlayışının bir görüntüsüdür. İlk baştaki eğilim, sorunu bireysel boyuta dökmek, burada kavramaktır. Oysa asıl yapılması gereken, sorunun oturtulacağı platformun doğru olarak saptanmasıdır.

Önce bir saptama: Türkiye'de işkence savları vardır ve yeni değildir. Bu savlar bir başına düşündürtücü, endişe verici. Yetinmeyenler için, ülkemizde mahkeme hükmü ile suçluluğu saptanmış işkenceciler bulunduğunu anımsatmak olanaklıdır. Dahası da var. Bugüne dek hiç bir resmi açıklama, ülkemizde bu uygulamayı kökten yadsıma cesaretini gösterememiştir; söylenebilen şundan ibaret, işkence olayları münferittir, istisnaidir.

İşkence olgusunun ülkemiz özelindeki ürkütücü yanı, toplumun ve devletin "mühendis anlayışı" ile bir tür sosyo-kültürel erozyona uğratılmasına kanıt da öğretim görmüş belirli bir kesimce bile bu uygulamanın zorunlu, hatta gerekli görülmesidir. Burada çok önemli iki belirti vardır. İlki, anlaşılıyor ki bu ilkel kafalarda işkence, bir cezalandırma yöntemi biçiminde algılanıyor. Diğeri şu. Bu usdışı, vicdan dışı görüş yanlıları öylesine çekincesiz, öylesine rahat basına açıklamalar yapabiliyorlar ki, toplumun vicdanını kör sayacak ya bilinçsizlikteler ya da dayanaklarından eminler. Görülüyor, ülkemizde demokrasi, insana saygı, kişi hak ve özgürlüklerini kavrama sorunu daha abc'sinde, saf haliyle hukuk devleti ilkesinde tıkanıp kalmaktadır.

Sorun bu aşamada düğümleniyorsa, yine demokratik rejim terminolojisi içinde kalarak belirtilebilir, orada, olağanüstü bir yönetim biçimi kurumsallaşmış demektir. İşte yaşamsal önem taşıyan basamaktayız. İster geçici yahut sürekli isterse de yaygın ya da istisnai olsun, işkence bir devlet terörüdür. Başka söyleyişle sorunu, kişi hak ve özgürlüğü siyasal erk; daha özel olarak ise, kişinin beden ve ruh bütünlüğünün zedelenmezliği ilkesi ile devletin bu bütünlüğü önce saptama, sonra koruma ve nihayet gelişebilmesi için gerekli olanakları sunma yükümlülüğü ilişkisinde temellendirmek gerekiyor.

Sözü geçen her bir aşama, yani saptama, koruma ve olanaklar sunma yükümlülükleri yerine getirilmediğinde ya da demokrasiye aykırı uygulamalar yapıldığında, bunun bir yaptırımı olması gerekiyor. Bir başlangıç noktası olarak, tek tek kişiler kadar devletin de suç işleyebileceği açığa çıkmaktadır. Hukukun üstünlüğü, bir amaç değil, bir araçtır. Bu nedenle, devletin her şeyi yapmaya yetkili bulunduğu anlayışını ya da kısasa kısas ölçütünün sistemleştirilmesini aşmada vazgeçilmez öğe hukuktur. Günümüzde Uluslararası Hukuk, İç Hukuk kadar elverişli bir araç kimliğini kazanmıştır. Demek ki, devlet terörü, örneğin işkence, uluslararası hukuk, dolayısıyla uluslararası çaplı yaptırımlar ile de önlenmeye çalışılmaktadır. Esasen işkencenin bir insanlık suçu biçiminde tanımlanması, evrensel bir mahkûmiyeti giymesi anlamına geliyor. Bir de, uluslararası bir duyarlılıkla sorunun üzerine gidildiğine ışık tutuyor.

BM 1984 yılının 10 Aralık gününde oybirliği ile bir sözleşme kabul etti. "İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezalandırmaya Karşı Sözleşme" tam adı. Toplam 33 maddeden oluşmuş. İlk 16 maddeyi kapsayan Bölüm 1, genel tanımlar ve taraf devletlere düşecek yükümlülükleri düzenliyor. Bölüm II, (md.17-24), oluşturulacak Komite ile bunun görev ve işlevlerini ele alıyor. Md. 25-33'ün sınırlarını çizdiği Bölüm III ise, sözleşmenin yürürlüğe giriş koşulları, uyuşmazlık halinde izlenecek yol vb. gibi konulara açıklık getiriyor.

Devlete düşen temel yükümlülük, kendi yargı egemenliği içinde işkence eylemlerini önleyecek etkin yasama, yönetim, yargılama ve diğer önlemleri almasıdır, (md.2/1). Esasen devlet, her türlü işkence eyleminin kendi ceza hukuku çerçevesinde bir suç oluşturduğunu ve işkence kadar işkenceye teşebbüs ile bu suça iştirakin de bu kapsama girdiğini belirlemek ve suçluları suça uygun yaptırımlarla cezalandırmakla görevlidir

(md.4/1,2).

Sözleşme, taraf devletleri, sadece işkenceyi değil, kişilere uygulanabilecek insanlık dışı, aşağılayıcı ya da zulmedici muamele ve cezayı önlemekle de yükümlü tutmuştur, (md.16).

"İstisna", "münferit" ya da "işkence yapılanların zaten masum kişiler olmadıkları" türünden usdışı gerekçeler, işkencenin meşru kılınmaya çalışılması çabasıdır. Oysa işkence hiç bir koşulda meşru kılınamaz. Bu vazgeçilmez ilke şöyle belirtiliyor: "Hiç bir istisnai hal, savaş, savaş olasılığı, iç siyasal istikrarsızlık ya da diğer her hangi başka olağanüstü hal ya da yetkili amirin yahut kamu otoritesinin emri, işkenceyi meşru kılmaz, (md.2/2,3).

Her taraf devlet, hukuku uygulayan personelini, kamu görevlilerini, sağlık, askeri ve kamu hizmetleri personelini, ve gözaltı, sorgu ya da her hangi bir biçimde kişinin maruz kalabileceği yakalama, tutuklama veya hapis işlemleri ile uygulamasındaki diğer görevlilerini, işkenceye karşı olan, onu önlemeye yönelik bulunan yasaklar, kurallar konusunda bilgi donanımına sahip kılacak, eğitimden geçirecektir. Sözü geçen personelin görev ve işlevleri konusunda devletin çıkarması gereken kurallara ya da yönergelere de bu yasaklar yerleştirilmelidir, (md.10/1,2). Burada diğer hükümlerle birlikte düşünüldüğünde, son derece dikkat çekici bir yön bulunuyor. Bu uluslararası belgeye göre, işkence sorunu, sadece adli kovuşturmanın ön basamakları aşamasında değil, buna ek olarak hapis sürecinde, yani bir cezaya hükmedildikten sonraki infaz sürecinde de gündeme gelebilir; o halde önlenmek gerekir.

İşkenceye uğrayan kişinin, yargı egemenliği altında bulunduğu devlete şikayet başvurusunda bulunma hakkı vardır. Yetkili makamlar bu başvuruyu acilen ve tarafsız biçimde araştırmak, incelemekle yükümlüdür. Ek olarak, şikayetçi kadar tanık da, bu şikayetten ya da delil sunulmasından ötürü uğrayabileceği kötü muameleye, yıldırıya karşı korunacaktır, (md.13).

Sözleşme, işkence olaylarını araştırıp soruşturacak 10 kişilik bir Komite kurulmasını da öngörmektedir, (md.17). Üyeler, 4 yıllık süre için taraf devletlerce seçilecektir. Komite kararlarını, görüşmede hazır bulunan üyelerin çoğunluğu hesabı ile alır, (md.18/2,b). Taraf devletlerde işkence yapıldığına ilişkin bir istihbarat Komite'ye ulaşırsa, Komite o olaylar hakkında bilgi sağlamaya çalışmak, hatta bu iş için gerekirse o ülkeye bir ya da daha çok üyesini göndererek gizli soruşturma yaptırmak yetkisine sahiptir, (md.20). Komite, etkinlikleri hakkında hazırlayacağı yıllık raporları taraf devletlere ve BM Genel Kurulu'na sunar, (md.24). Öte yanda taraf devletler de, BM Genel Sekreterliği aracılığı ile Komite'ye, bu sözleşme çerçevesinde aldıkları önlemleri kapsar raporlarını ileteceklerdir (md.19).

Devlet, işkence kurbanının uğradığı zararın giderimi ile bu kişinin tam anlamıyla iyileştirimini de kapsayan adil ve yeterli gerçekleştirilebilir tazminat hakkını, hukuk sistemi içinde güvence altına almalıdır. Kişi işkence sonucu ölmüşse, bakmakla yükümlü olduğu kimselerin tazminat hakları saklıdır. Ancak, kurbanın ya da diğer kişilerin bu düzenlemede belirtilen hakları, iç hukuk çerçevesindeki tazminat haklarını etkilemez, (md.14/1,2).

İşkencenin önlenmesine ilişkin bu sözleşme henüz yürürlüğe girmemiştir. Md.27'ye göre, 20 devlet onayladıktan sonra onlar bakımından yürürlüğe girecektir. Sözleşmeye katılmak olanağı, isteyen devletlere tanınmıştır.

Sözleşmenin her hangi bir hükmünün yorumlanması ya da uygulanmasında taraf devletler arasında doğabilecek uyuşmazlık, uzlaşma yoluyla çözümlenmezse, taraflardan birinin istemiyle sorun hakem önüne götürülür. Bu yol başarısız kaldığında, Uluslararası Adalet Divanı aracılığı ile çözüm denenir, (md.30).

Türkiye bu sözleşmeye taraf değil. Ne var ki, böyle bir sözleşmeye katılmamak, taraf olmamak, her şeyden önce uluslararası çapta bir ayıptır. Artık dünya kamuoyu, işkenceye sözde karşı çıkmalar ile soruna içten çözümler sunma etkinliğini net olarak ayırabiliyor. Somut adımları bekliyor, onları ölçü alıyor. Örneğin Avrupa Konseyi, daha 1983'te aynı konuda, hemen hemen de aynı kapsamda bir sözleşme taslağını oluşturdu. Sorunu gündeminde canlı tutuyor. Bütün bu gelişmeler, "ben bildiğimi okurum" anlayışının günümüzde artık yürüyemeyeceğinin kanıtlarıdır. İşkencenin, özünde, bir rejim sorunu olduğunu görmek ve bu sorunu aşmada uluslararası belgeler ile baskıların önem ve işlevini kavrayabilmek kazanımı, ülkemizde ancak, işkence mağdurları ve kurbanlarının toplumsal vicdanımızda bıraktıkları izle mümkün olabildi. En geri ödenemez bedelle yani.

Süsmanın kapısı bir kez aralandı mı, kapanmıyor. □

Genel Güvenlik Gözetimi Kaldırılmalı

Osman Çallı

Türk Ceza Yasası'nda köklü değişikliklere gidilmesi çalışmalarının bulunduğu şu sıralarda, dikkatleri «genel güvenlik altında bulundurulma»ya çekmek istiyoruz.

Nedir genel güvenlik gözetimi altında bulundurulma?

Gerek Türk Ceza Yasası, gerek Genel Emniyet Nezareti Altına Alınma Cezasının Uygulanması Yönetmeliği bir tanım vermemiştir. Hukuk yazarları da, görebildiğimiz kadarıyla, tanım getirmekten kaçınmışlar, yasa ve yönetmelik maddelerini yorumlamakla yetinmişlerdir. Kaynak kıtlığına karşın tanımlamak istersek, kısaca şöyle diyebiliriz: Genel güvenlik gözetimi, hükümlünün cezasını çekip toplumsal yaşama karıştığında yeniden suç işlemesini önlemek için mahkemece alınan, davranış özgürlüğünü kısıtlayan önlem ve uyarılar bütünüdür... Yerine getirilişi ise şöyle yapılmaktadır: Asıl cezasını çeken hükümlü, yönetmeliğe ve yerleşmiş uygulamaya göre, gözetimi yapacak karakola gönderilmektedir. Karakoldaki gözetim defterine hükümlünün adı yazılmakta, fotoğrafı yapıştırılmakta ve ayrıca karakol amirinin belirleyeceği zamanlar da gelerek imzalayacağı bir yoklama defteri açılmaktadır. Yoklama defteri, yine yerleşmiş uygulama uyarınca her gün imzalattırılmaktadır.

Genel güvenlik gözetimi altında bulundurulmanın «ceza» olup olmadığı tartışılagelmiştir. Bu tartışma, Ceza Yasası'ndaki «Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altına alınmak cezası» deyiminden kaynaklanmaktadır. Deyimi esas alırsak, gözetimin ceza olduğunu kabul etmemiz gerekir. Oysa Ceza Yasası'nın 11. maddesi ile Cezaların İnfazı Hakkında Yasa'nın 1. maddesinde, işlenen suçlardan dolayı verilecek cezalar tek tek sayılmıştır. Böyle olunca, Ceza Yasası kendisiyle çelişkiye düşmektedir. Çelişki, Ceza Yasası'na kaynaklık eden İtalyan Ceza Yasası'nın çevirisi sırasında, gözetim kurumunun iyi anlaşılamaması yüzünden fazladan eklenen «ceza» sözcüğünden doğmuştur. Kaynak yasanın ilgili maddesinde «ceza» sözcüğü bulunmamaktadır. Yargıtay ve hukukbilimcilerin büyük çoğunluğu, gözetimin ceza değil önlem olduğunda birleşmektedirler. Ama uygulamada önlem sınırları bir hayli aşılmakta, ceza sınırlarının içine girilmektedir.

Hem kaynak yasaya, hem de Türk Ceza Yasası'na göre, genel güvenlik gözetimi altına alınma bazı suçlarda zorunlu olup bazılarında yargıcın değerlendirmesine bırakılmıştır. Değerlendirmeye bırakılmanın söz konusu olduğu suçlarda aslolan, gözetime hükmetmemektir. Ama yargıç gerekli görürse, gözetime de karar verebilir.

Türk Ceza Yasası ile kaynak İtalyan Ceza Yasası arasında gözetim kurumunda en önemli ayrım, «tayin olunacak bir mıntıkada ikametle emniyeti umumiye nezareti altına alınmak» konusundadır. Türk Ceza Yasası, gözetimi yapısal yönden ikiye ayırmıştır. Birinci tür gözetim, «siyasal suçlar» diye bilinen, devletin kişiliğine karşı işlenen suçlarda söz konusu olmakta ve mahkeme kararında belirlenen yerde çekilmektedir. İkinci tür gözetim, devlete karşı işlenen suçların dışında kalan suçlar için geçerli olup, hükümlünün belirleyeceği bir ya da bir kaç yerde çekilebilmektedir. İtalyan Ceza Yasası'nda gözetim, yapısal yönden tektir ve bizdeki ikinci tür gözetimle özdeştir. İtalyan yasa koyucu bu tutumuyla, genel güvenlik gözetiminin sürgün cezasına dönüşmesini önlemeye çalışmıştır.

Devletin kişiliğine karşı suç işleyenlere uygulanan genel güvenlik gözetimi ile sürgün cezası birbirine karıştırılmaktadır. Yüksek öğrenim görmüş kişiler bile, sürgün cezasının adının genel güvenlik gözetimi olarak değiştirildiğini sanmaktadırlar. Bu karıştırma, ikisinin birbirine son derece benzemesi, uygulamada aralarında dişe dokunur bir ayrımın bulunmaması yüzündendir. Bilindiği üzere sürgün cezası, 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Yasa'nın Geçici 2. Maddesi ile 16 Temmuz 1965'te yürürlükten kaldırılmıştır. Sürgün cezasının kaldırılmasıyla Yargıtay Ceza Genel Kurulu ile 1. Ceza Dairesi arasında gözetim konusunda görüş ayrılığı baş göstermiştir. 1. Ceza Dairesi, «belirli bir bölgede gözetim altında tutulmayı» sürgün cezası niteliğinde görmüş ve sürgün cezasının kaldırılmasının bu tür gözetimi de ortadan kaldırdığı sonucuna varmıştır. Ceza Genel Kurulu ise; devletin kişiliğine karşı işlenen suçlardan dolayı verilen gözetimin sürgün cezası özelliğini taşımadığını kararlaştırmıştır. Bu görüş ayrılığı, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun toplanmasını gerektirmiştir. Toplantı sonunda, on oya karşı altmış yedi oyla, 173. maddede

Devamı 79. sayfada

Savaş ile Barış

Asım Bezirci

«Barış» deyince hemen akla «savaş» geliyor. Çünkü barış savaşın karşıtı bir olay. Onun bulunmadığı yerde var oluyor ve bulunduğu yerde özleniyor.

SAVAŞ NEDİR?

Napolyon'un mareşallerinden Clausewitz'e göre, «savaş siyasetin başka araçlarla yürütülmesidir.» Nedir bu araçlar? Kaba kuvvetle, öldürücü silahlarla gerçekleşen «cebir ve şiddet»...

Acaba insanlar niçin böyle olumsuz bir yola sapıyorlar? Çağdan çağa, toplumdan topluma değişen şu sebeplerle:

Eski çağlarda savaş bir ülkeyi yurt edinme, yağmalama, haraca bağlama ve insanlarını kullanma amaçlarıyla yapılırdı. (Bunda kuraklık, çölleşme, kıtlık, açlık gibi etkenler de rol oynardı.) Yeni çağlarda tüketim pazarları ile hammadde kaynakları bulmak, ülkeleri sömürgeleştirmek ve halkları bağımlılaştırmak için savaşıldı. Yakın çağda —kapitalizmin son aşamasında, emperyalizm döneminde— ise dünyayı paylaşmak, yeniden bölüşmek için savaşılıyor. Ayrıca, sömürgeleşmiş/bağımlılaşmış ülkelerde de bundan kurtulmak için savaşıyorlar.

Özetlenen bütün bu sebeplere başkaları da eklenebilir, ama hepsinin olmasa bile çoğunun altında ya da gerisinde ekonomik etkenler/çıkarlar yatar.

Her çağda savaşın belirgin özelliği, sözü geçen araçların «topluca» kullanılmasıdır. Başka bir deyişle, insanlar arasındaki çatışmanın «kişisel» değil, «kamusal» olmasıdır. Silahlar ile cebir ve şiddetin bir tek kişi yerine bir oymağa, bir sınıfa, bir halka, bir ulusa yönelmesidir. Nitekim, savaşlarda iki ya da daha çok düşman topluluğu öldürücü silahlarla kıyasıya çarpışırlar. Onun için, Gaston Bouthoul, savaşı «düzenli topluluklar arasında silahlı ve kanlı bir çatışma» diye niteler.[1]

Yakıp yıkmayı da kapsayan bu çatışmanın ilk amacı «insan öldürme»dir, hem de topluca ve zalimce. Çatışmayı çıkaranlara bakılırsa, cephede canverenlerin çoğu gençlerdir, halk çocuklarıdır, ama savaş cephe gerisine de taşar. Ekonomik, teknik, siyasal, düşünsel, sanatsal alanları da etkiler. Maddi ve manevi büyük kayıplar doğurur, sarsıntılar yaratır.

Eskiden savaş, yalnızca çarpışan askerlerle, dahası ülkelerle sınırlı iken, şimdi komşuları, hatta bütün dünyayı etkilemektedir. Ayrıca, insan kayıpları da gittikçe artmaktadır: Birinci Dünya Savaşı yaklaşık 10 milyon kişinin ölümü ve 20 milyonun sakatlanmasıyla sonuçlanmış iken, İkinci Dünya Savaşı 52 milyonun ölmesine ve 34 milyonun sakatlanmasına yol açmıştır.

Savaşa girme, onu sürdürme ve kazanma birtakım «giderler»i gerektirir. Bundan ötürü, hem saldırıya, hem de savunmaya hazırlanan her topluluk, gelirinin önemli bir bölümünü söz konusu giderlere ayırır. Bununla silahlar, taşıtlar, yiyecekler, giyecekler satın alır, orduları donatır, besler, barındırır, eğitir.

Teknik gelişmelerle birlikte yenilenen kapsamı ve tutarı genişleyen bu giderler ekonomiyi sarstığı gibi halkın yaşama koşullarını da gitgide güçleştirir. Buna karşılık, bazı kişilerin, daha doğrusu, katman ve tabakaların gelirlerini artırır. Geçmişin yağma savaşları ile yeni çağın sömürge savaşlarında bu durum açıkça görülür. Çağımızda ise savaş araç ve gereçlerini üretenler ile satanlara tatlı kazançlar sağlar. Bu yüzden tekelleşmiş silah sanayicileri ile tüccarları savaşçılığı destekler, silahlanma yarışını körüklerler.

Ne var ki, böyle bir yarış, günümüzde birçok ülkede ekonomik bunalım, hayat pahalılığı, işsizlik ve enflasyonla boğuşan halk yığınlarına ağır bir yük olmaktadır. Öte yandan, silahlanma yarışı militarizmi, saldırganlığı, ırkçılığı kışkırtmakta, ulusları birbirine düşürmekte, geri kalmış/bırakılmış ülkelerin kalkınmasını kösteklemektedir.

Yalnızca 1960-1970 döneminde uluslar silahlanma yarışına yılda 187 milyar dolar harcamışlardır. Bu rakam, kalkınmakta olan ülkelerin tümünün ulusal gelirleri toplamına eşittir.

BARIŞ NEDİR?

Eskiden, barış deyince, «savaşsız durum» anlaşılırdı. «Savaşın yokluğu» ile sınırlanan bu anlayış zamanla değişip genişledi. Günümüzde, barış sözünden, «insanların hem silahlarla birbirlerini topluca öldürmediği, hem de cebir ve şiddete başvurmadığı ortam» anlaşılıyor. Tek başına «savaşsız durum»a artık «eksik barış» deniyor.

Barışı iyi kavramak için, burada sözü edilen «cebir ve şiddet»i açık-

lamak gerekiyor. Johan Galtung'a göre, cebir ve şiddet insanın bedensel ve zihinsel potansiyelinin sınırlandırılmasıdır[2]. İnsanların doğal yetilerini zorla azaltmak, bozmak ya da yok etmek cebir ve şiddetin önde gelen özelliklerindendir. Öldürmeyle bu özellik en uç noktasına varır.

Cebir ve şiddet bir kişiye yöneldiği gibi bir tabakaya, sınıfa, halka ya da bir/birkaç ulusa da yönelebilir. Başka bir deyimle, (a) bireysel olduğu gibi (b) toplumsal, (c) ulusal, hatta (d) uluslararası bir nitelik de taşıyabilir. «Doğrudan» uygulandığı gibi «dolaylı» da uygulanabilir. Nitekim, savaş alanında dolaysızca gerçekleşir. Toplum yaşamında ise çoğunlukla dolaylıca yürütülür. Toplumsal adaletsizlik, sömürü, baskı, açlık bunun başlıca belirtileridir. Bunlar, özellikle halk katmanlarının yetilerini gereğince kullanmalarını azaltan ve beslenme, barınma, giyinme, sevişme, düşünme, öğrenme, çalışma, sağlıklı yaşama, mutlu olma gibi temel ihtiyaçlarını yeterince karşılamalarını kısıtlayan öğelerdir.

Gerçi bu öğelerden çoğu savaş zamanında onun sonuçları olarak ortaya çıkar, ama savaşsız zamanlarda da toplumun bölümlü/çelişkili yapısından doğar, onunla beslenir.

Bu gerçek, savaşın ana özelliklerinden olan cebir ve şiddetin kaynağını aydınlattığı gibi, kapsamını da genişletmekte ve barışın içeriğini zenginleştirmektedir. «Böylece barış, bireysel ve toplumsal düzeyde şiddetin tüm görünüm ve boyutlarıyla ortadan kalktığı bir ortam» olarak belirmektedir.[3]

Ancak böyle bir ortamda insanlar cebir, şiddet, korku ve yabancılaşmadan kurtularak bütün yetilerini kullanabilecek, öbür insanlarla dostça ilişkilere girebileceklerdir. Bunun için toplumsal adaletin, fırsat eşitliğinin, demokrasinin, bağımsızlığın gerçekleştiği ve zorbalığın, sömürünün, saldırının, soygunun sona erdiği bir yapının kurulması gerekir. Bu yapı kurulunca ulusal/toplumsal barış da sağlanmış olur.

Gelgelelim, ulusal barışın yaşaması, uluslararası alanda da aynı yapının kurulmasına bağlıdır. Emperyalizmin bütün dünyada kökü kurutulmadıkça savaşların arkası kesilmez. Sömürgeleştirme ve paylaşma savaşları ile onlara karşı ulusal özgürlük ve bağımsızlık savaşları sürüp gider. Gerçi arada kısa süreli ve silahlı barışlar da eksik olmaz, ama silahsız ve kalıcı barışlara da pek rastlanmaz. Çünkü ulusal barış, ancak evrensel barışa dönüşürse, onunla bütünleşirse kalıcı olabilir.

Buna karşı, silahlı da olsa, geçici de olsa, dünya barışı için çalışmakta yarar vardır. Hiç değilse, bu yolla silahların sayısı azaltılabilir ve barışın süresi uzatılabilir. Giderek, siyasal düzenleri ayrı uluslar barış içinde birlikte yaşayabilirler. 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde düzenlenen Asya-Afrika Konferansı'nda bunun ilkeleri belirlenmiştir.:

—Toprak bütünlüğü ile ulusal bağımsızlığa ve egemenliğe dokunmama,

—Birbirine saldırmama,

—İçişlerine karışmama,

—Karşılıklı hak, çıkar ve eşitlik temeli üzerinde ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirme,

—Uyuşmazlıkları, zora başvurmaksızın, görüşmelerle çözmeye çalışma,

— Barış içinde bir arada yaşama.

Bu temel ilkeler Amerika ve Kanada ile aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 33 Avrupa ülkesinin onayladığı 1975 Helsinki Sonuç Senedi'nde yer almış, uluslararası yumuşama, silahsızlanma ve insan haklarına ilişkin yeni maddelerle genişletilmiştir.[4]

Kuşkusuz, insanlık adına olumlu bir gelişmedir bu, ama yeterli değildir. Nitekim, aradan yıllar geçmiş, dünyada söz konusu ilkelere yaslanan sağlam ve yaygın bir barış ortamı kurulamamıştır hâlâ. Üstelik, «kendiliğinden» kurulacağı da yoktur. Çünkü bu ortam ırk, cins, din, mezhep, ideoloji ayrımı gütmeyen barışsever insanların/ulusların bilinçli, dirençli ve özverili çabalarıyla kurulacaktır.

Hepimiz bu güzel çabaya katılmak zorundayız. Geleceğimiz buna bağlıdır.

Söylendiğine göre, son 1.500 yıl içinde dünyada 15.000 savaş olmuş ve 3 milyar kişi ölmüştür[5]. Bunca yitime karşın, insan soyu süregelmiştir. Fakat, yarınki nükleer savaşlar geçmiştekileri gölgede bırakacak ve tüm insanlığın yok olmasıyla sonuçlanacaktır. Savaş ancak 8 dakika sürecek ve depolanmış 20.000 nükleer füzeden yalnızca 200'ü dünyayı yok etmeye yetecektir.

Ya yeryüzünde adil ve kalıcı bir barışı birlikte kuracağız ya da toptan hiç olacağız.

Tam Shakespeare'in dediği gibi: «Var olmak ya da olmamak, işte sorun budur!» □

---

(1) Gaston Bouthoul, *Savaş*, çeviren Vedat Gülşen Üretürk, 1967, s. 39
(2) Bak: Haluk Gerger, *Barış İçin Yazdılar, Çizdiler*, 1985, s. 18
(3) A.g.e., S.20-21
(4) Turan Karaca, *Helsinki ve Sonrası*, 1977
(5) Vitali Korionov, *Barış İçinde Birlikte Yaşama Politikası*, çeviren İsmail Duman, 1976, s. 22

Barış ve Sanat

Afşar Timuçin

Barış sözü her zaman savaşı düşündürür bize. Barış kendi içinde kendi nedenlerini taşıyan bir şey gibi algılansa da zaman zaman, düpedüz bir savaşsızlık özlemidir. Bu özlemin en çok ve en yetkiyle dile getirildiği alan elbette sanat alanıdır. Sanatta tüm özlemlerimizi, tüm dileklerimizi dile getirirken elbet barışı da ele alacaktık. Bunu sanatçılar iki yönde gerçekleştirdiler her zaman: Ya doğrudan doğruya barışı anlattılar ve barışı yücelttiler ya da insanı araştırırken onu barışı da gerçekleştirebilecek bir varlık olarak incelediler. Birinci yol bizi ne kadar kolaylıklara ve düzeysizliklere ulaştırabilecek bir yolsa, ikinci yol o kadar sağlam ama güç bir yoldur.

Gerçek anlamda her insan araştırması bir yanından barış sorununa açılır. İnsanı toplumsal bir varlık olarak ele aldığımız zaman onu savaş ve barış kavramlarının ötesinde düşünemeyiz. Savaş, dolayısıyla barış insan yaşamının bir parçası olmuştur. İster Herakleitos gibi, *savaş her şeyin anasıdır* diye düşünelim, ister savaşı bir gün ne yapıp yapıp iyileştirmek zorunda olduğumuz bir hastalığımız gibi değerlendirelim, savaş sorunu baş sorunlarımızdan biridir. İnsanı ruhbilimsel ve felsefi düzeyde araştıran düşünürler ve sanatçılar insanda giderilemez bir takım kötülük mekanizmalarının olduğuna inanarak savaşı kaçınılmaz sayma eğilimi de gösterdiler. Gerçekte insanlar ya da bazı insanlar, hiç değilse bugün için, zorunlu bir kötülüğün ele geçirdiği varlıklar mıdır? Bu konuda kesin bir şey söylemek elbettte olası değil. Kesin bir şey ancak bilimin ortaya koyduğu bir doğru olabilirdi.

Sabahattin Ali'nin *Bir İskandil* adlı uzun öyküsünden aldığımız şu satırlar şu ya da bu biçimde böylesi bir kaygıyı duyurur: ***"O zamanlar insanların çok cahili idim ve bazı adamların dimağlarında, sırf fenalık yapmak için konulmuş, hususi bir cihaz bulunduğunu bilmiyordum. O zamana kadar birisine fenalık yapmak için muhakkak bir sebep lazım geldiği kanaatindeydim. Fisebilillah kötülük yapan adamlar bulunacağını, kötülüğün bazı insanlara hususi zevkler verebileceğini tasavvur edemiyordum."*** Gene Sabahattin Ali'nin deyişiyle ***"ancak menfaatlerini haleldar etmediği müddetçe namuslu"*** olan ***"ruh cüceleri"***'de savaşın *şimdilik* kaydıyla da olsa kalıcılığını duyuracaktır bize.

Çünkü barışı gerçekten isteyebilmek ,gerçekten yetkinleşmiş olmakla olasıdır ancak. Koskoca kentlerde, dıştan bakıldığında insana tam güçlü izlenimi veren giyimli baylarla, süslü bayanlarla karşılaşırsınız. Anlamış gibi gülümsemeleri, ağızlarını büzerek bilge havasında konuşmaları güçsüzlüklerini elbette gizleyemeyecektir. Bütün büyük savaşlar, hatta bütün büyük mutsuzluklar onların varlığından alır kaynağını. Görünüşte birer dev olan bu cücelerin birer savaş üreticisi olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Sabahattin Ali'nin aynı öyküsü bu insanları derin bir ustalıkla duyurur bize: ***"Erkekler belki mühendis, belki doktor, belki avukat veya muallim olmuşlardı. Fakat bunu bir fikir ihtiyacı olarak değil, iyi karnını doyurmak, iyi giyinmek, güzel karı alabilmek için yapmışlardı. Yani dimağ gibi en asil bir uzuvlarını midelerine ve tenasül cihazlarına uşak olarak kullanıyorlardı. Yalnız ekmek parası düşünen ve asıl vazifelerini, tefekkür kabiliyetlerini tamamile unutarak basit birer makine haline giren bu kafalarda akıl, saf ve maddiyetin dışına çıkabilmiş akıl, artık lüzumsuz bir şeydi. Münevverlerimizde dimağların rolü kör bağırsağınkinden daha fazla değildi. Dünyaya, millete, devlete, vatana dair muayyen ve ezberlenmiş fikirleri vardı ve bunların suya sabuna dokunmamasına azami derecede dikkat ediliyordu."***

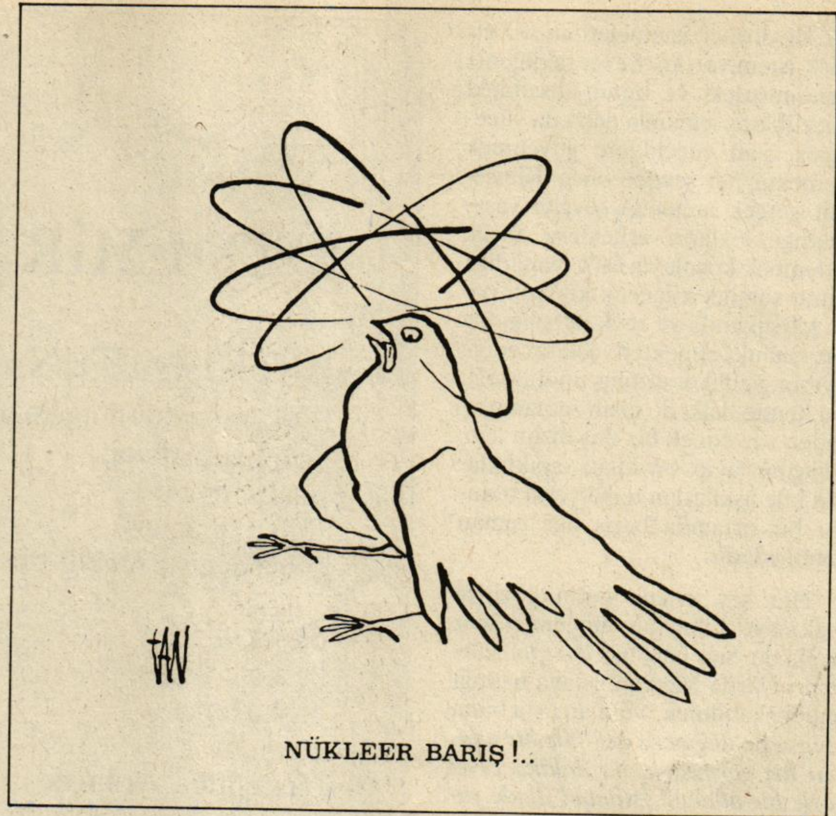
Bu görünüşte barış, gerçekte güçsüzlüklerinden ötürü savaş üreten insanların gerçekten her dönemde bir takım kalıp fikirleri vardır. Benim çocukluğumdaki kalıp fikirleri de, Sabahattin Ali'nin pek güzel belirttiği gibi şuydu: ***"Bu sefer bitaraf kaldık mı, sat harbeden milletlere yumurtayı, sat tavuğu, sat buğdayı, bak buhran falan kalıyor mu?"*** İşte bu yantutmazlığa dayalı barış anlayışı gerçekte sinsi bir savaşçılıktan, hatta iğrenç bir ölü kaldırıcılıktan başka bir şey değildir ve bize her barışçılığın barışçılık olmadığını öğrettiği gibi her savaşçılığın da savaşçılık olmadığını pek güzel anlatır. Gerçek barışçılık, Memduh Şevket Esendal'ın bir öykücülük başyapıtı olan *Gençlik* adlı öyküsünde bize duyurduğu güzel sevgiyle, o gerçek sevgiyle gelecektir.

Sait Faik, barış dolu İstanbul kentini *Söylendim Durdum* adlı öyküsünde anlatmaya başlarken

şunları söylüyordu: *"Şöyle bakıyorum şehre de, yeşil yeşil bir şey geçiyor içimden. Su mu, çayırlık mı, orman mı? Değil. Yeşil birşey, zehir yeşili birşey. Bir takım yeşil renkli zehirlerle zehirlenmiş yeşil bir su."* Sonra kenti tanımlamaya, daha doğrusu tanıtmaya başlıyordu: *"Bu şehirde düşünülemez. Düşünmek iyi değil, sıhhate muzırdır. Allahı bile düşünemezsin. Düşündün müydü karşına onun namına iğrenç mecmualar, nefesleri yırtık para kokan şairler, ölü bekleyen imamlar çıkar. Avaidini isterler."* Çok zaman ilk bakışta masal görünümü izlenimi veren görüntüler gerçekte bir acının, bir yıkılmışlığın, bir çaresizliğin belirtisi değil midir? Sait Faik'in *Ketenhelvacı*'sı gibi? *"Bugün İstanbul'da herkes ihtikârla meşgul, harp bütün dünyada. Yine İstanbul sokaklarında bir keten helvacı!"* O bir masal yaratığıdır, gidiş geliş vapur parasına yirmi beşten çok ödemiş olsa da.

"Öğle uykularına yatmış sayfiyenin mavi gözlü, Fransızca konuşan çocukları şimdilik daha çikolata biliyorlar, ketenhelvayı ne edecekler? Onlar için ketenhelvacı bir masal insanı bile değildir." Sait Faik öyküsünü şöyle bitirir: *"1942 senesi eylül ayında gazeteler ihtikâr havadisleriyle intişar eder dururken, İstanbul sokaklarında, arkaları yenmiş lastik ayakkaplarıyla bir ketenhelvacının mevcudiyetini düşünmek insanı masalların memleketine sürüklüyor. Masalların kötü, aldatıcı, yalancı hain memleketine."*

İnsanın kendinden ve başkalarından rahatça yakınabildiği yerde barış -varsa- tehlikededir. Bu yakınma bazen Behiç Duygulu'nun *Bir Sevinç Bir Üzüntü* öyküsünde yaptığı gibi açık toplumsal bir yakınmadır: *"Bana sürülerimiz her gün biraz daha azalıyor, hayvancılığımız ölüyor, sularımız daha cansız akıyor, ormanlarımız yıl yıldan saçlarımız gibi seyreliyor geliyor. Yollarda akıp giden, gelip giden taşıtlara bakıyor, biz bu yurtta misafir miyiz diyorum, biz bu gerçekleri görmüyor muyuz? Toprağı eme eme ne hale getirmişiz, hayvanları kese kese ne hale getirmişiz."* Ya da bu yakınma gene Behiç Duygulu'nun *Bir Yolcu*'sunda olduğu gibi kendimizle ilgilidir: *"Ölüme koşan, felaketine koşan, umutsuzluğa koşan insanlar vardır, ben bunlardandım. Onu bulamadıkça koşuyor, koşuyor, gene bulamıyordum. O zaman, o kahredici dönüş başladığı zaman, raslantılara, kendime, ona lanetler yağdırıyordum."*

NÜKLEER BARIŞ !..

Tan Oral

Bu arada sanat adamları kişisel ya da toplumsal barışı geçmişte aramaya kalkarlar zaman zaman. Toplumsal barışın geçmişte aranması gerçekte insan mantığını sarsabilecek bir zorlamadır. Kişisel barışın geçmişte aranması eskiyle avunmak anlamı taşır ki belki biraz daha anlamlıdır. Gerçekte, insanın geçmişindeki savaşlar da barışlar da ölmüşlere karışmış şeyler olarak kimseye yarar sağlamayacaktır. Gene de insan yerde ve zamanda ileriye geriye giderek mutlu olmanın yollarını aramaktan geri durmaz. Ziya Osman Saba, *Bıraktığım İstanbul*'da şunları yazar: *"Zilini bile çalmak hakkım olmayan bu yabancı ev gibi, benim için neler hazırlanmakta olduğunu bilmediğim istikbali de karşımda açamadığım kapısıyla yükselmiş buluyorum. Halbuki İstanbul'da, doğup büyüdüğüm İstanbul'da böyle miydi? Orada her şey mazi, benim de iyi kötü yaşayabildiğim hayatım, benim ömrüm, ömrüme karışmış insanların hayatıydı. Biraz hüzünle karışık bile olsa, orada rahat rahat hatırlayabiliyor, evet, yaşadım diyebiliyordum. Orada, okuduğum mektep, askerliğimi yaptığım kışla, nikâhımın kıyıldığı belediye dairesi vardı."* Bu geriye dönük de olsa iyimser bakış dünyayı hemen bir cennete çevirmeye hazırdır, öylesine barıştan yanadır. Ziya Osman Saba, *Bir Kurban Bayramı Hikâyesi*'nde bize şu iyimser görüşünü benimsetmek isteyecektir: *"Cennet, meğerse, şu üzerinde bulunduğumuz dünya, şu kuşları ötüşmeye başlamış bahçe, insan, hayvan, hep beraber, sevişerek, gülüşerek yaşamak olabilirdi."*

Sevgiye gidilecek yer barış mıdır, bilemem. Ama barışa gidilecek yer sevgidir, bunu elbette yadsıyamayız. Öyle soyut sevgilerden, oturduğu yerde kocaman bir insanlığı kucaklamak istemelerden, bir çırpıda gönül gücüyle bütün aç-

ları doyurmak istemelerden söz etmek istemiyorum. Sevgi dediğimiz kendimizdeki ve bütün insandaki yücelikleve, zamanla daha da yücelecek olan yüceliklere güvenmek demektir her şeyden önce. Kimsenin gerçek anlamda sevgiyi yaşamadığı, kızların erkeklere ancak evlenmek koşuluyla âşık olabildiği, buna karşılık küçücük kızların para karşılığında ve zevk karşılığında orospuluk etmekten çekinmediği, ayıbın gizlilikte eritilip unutulduğu bu kentte belki de uzun zaman sevgiden söz etmek bir düş bizim için. Sevginin ayıp sayıldığı, sapıklıkların bile aşklardan daha yasal olduğu bir ortamda barış her zaman tehlikededir.

Her şey insana insan gözüyle bakmayı bilmekte düğümleniyor belki de. Sait Faik'in *Gün Ola Harman Ola*'da Mercan ustaya baktığı gibi bakabilmek. Mercan usta buna değse de değmese de: ***"Siz bir adamı hiç görmeden, iki dakika evvel öyle bir adamın İstanbul ilinde yaşadığını bile bilmeden, birdenbire, zanatından ve adından seviverdiniz mi? İçinizi hiç bilmediğiniz bir İstanbul semtinin akşamı kaplarken ve evinin önünde oturup sigara içen göz kapakları kirpiksiz ve kıpkırmızı ihtiyar bir adamı hayranlıkla, sevgi ile, saygı ile andınız mı? Hiç içinize taş gibi, ağır bir su gibi bir sevgi oturdu mu?"*** Sait Faik'in usta elleri, Mercan ustayı erişilmez ama gene de erişilebilir bir sevgi nesnesi durumuna getirirken, insanlara belki de çoktan unuttukları sevgiyi, gerçek sevgiyi, karşılık beklemeyen, bir şeyler ummayan sevgiyi duyurmak ister: ***"Köprü merdivenlerinin bir tanesinin altında bir dilsiz boyacı vardır. Mercan ustanın reklama ihtiyacı yok. Mercan usta dahidir. Fakir doğdu, fakir ölecek. Ben burada dilsiz boyacının reklamcısıyım. Gidip ayakkabılarınızı boyatın dilsiz boyacıya. Sonra Mercan ustanın özenmeden yaptığı kemik kakmalı boya sandığını yeni bir dünyaya doğar gibi seyredin. Boğaziçi'nde mehtap. Çamlıca'da gurup insanoğluna, ölümü de arada bir hatırlatır. Mercan ustanın boyacı sandığı durmadan bir yeniden doğmanın mehtabıdır. -Mercan ustanın boyacı sandığını seyrettikten sonra içinizde Mercan usta ile bir salaş meyhanede iki kadeh içmek ve Mercan ustadan ayrılırken elini öpmek isteği doğmazsa İstanbul ilini bırakıp gidin. Nereye giderseniz gidin. Uçağa binip New York'a gidin paralı iseniz. Parasızsanız Sarayburnu'ndan atın kendinizi."***

Barış bir bilinç işidir, bu bilinci yaratmada tüm sanatlar, bu arada yazı sanatları dünyalar kadar önemli, hatta daha önemli yükümlülükler taşıyor. Barışı gelişigüzel istemek olmaz, onu düşüncede ve sanatlarda savunarak ve öğrenip öğreterek kurmak var. Barış gibi barışı istemek de herkesin hakkıdır, ancak barış yolunda direnmek sanatçının ve düşünürün görevidir. İnsanoğlu doğrunun, güzelin ve iyinin peşinde gide gide yetkinleşiyor, yetkinliğin üst noktalarından birinde de elbet barışı kucaklayacak. Barışı düşünmek, barışı dilemek bile bir şeydir bugün. Barış ancak savaşın bir anlamı kalmadığı zaman kalıcı olacak□

ÖZDEMİR İNCE

BİR KENTTEN AYRILMAK

Bir kentten ayrılmanın anlamını
bulamadın daha,
sulara inmek
çöllere dalmak
dalga değiştirmektir bir bakıma,

başka sesler
başka kokular
başka tatlar

bir kentten ayrılmak

sanki uzun bir hastalıktan sonra
ayağa kalkmak gibi
gözlerin kararak.

Onu bir gömlek gibi giyersin sırtına
göstermemek için yaralarını.

Bir kentten ayrılmak: Akkor demiri tutmak

yanarsın parmak uçlarından başlayarak.

Ivry, 14.10.1985

"İnsanoğlu Uzaya Öldürmek İçin Çıkmadı"

Svetlana Savitskaya

çeviren:
Renan Akman

12 Nisan Uluslararası Havacılık ve Uzay Bilimi Günü'dür. Bu yıl 12 Nisan aynı zamanda, Yuri Gagarin (1934-1968) tarafından 1961'de başarıyla gerçekleştirilen ilk uzay uçuşunun 25. yıldönümüydü.

Gagarin'in bu uçuşunun insanlık için taşıdığı anlamı Pablo Neruda şöyle anlatır:

"...Onun yaptıkları, gerçekle düşü, bizim gezegenimizle diğer gezegenleri, insanoğluyla gizemli evreni birleştirmekten ötedir. Bu genç kahramanın başka hünerleri de vardı. Uzayla karşılaşması tüm insanlar arasında uzlaştırıcı bir etken oldu, en uzak köşelere yayılmış halkları birleştirdi. Uçuşunda, insanlığın yüreğinin en derinlerini, tüm insanların hareket gereksinimini, tüm ırkların cüretini, tüm insanoğlunun inanılmaz mucizesini temsil etti.

Her halk onu kendisinden bildi, o, tüm insanlığı temsil etti, en ilkel ilerlemelerinden, geçmişin çapraşıklığından ve gelişmeye doğru yönelmiş acı yüklü adımlarından, tüm olabilirliklerin keşfine kadar.

...

*Gagarin ışığın oğluydu. O, çağımızın aydınlık saçan başmeleğiydi. O, gelişmekte olan tüm yaşamlara yakındır. Kalbi durdu, ama anısı her bahar, her bakışta, yıldızları ilk kez düşünmeye başlayan her çocukta çiçek açacak." (Pablo Neruda, **Şiir Boşuna Yazılmış Olmayacak,** DE Yayınevi Mart 1985, s.102-103)*

Tüm insanlığın kazanımlarını somutlayan bu ilk uzay uçuşundan 25 yıl sonra, insanlık, uzayın barışçı amaçlarla kullanılmasından yana ve gezegenimizdeki tüm canlı yaşamı bir anda yok edebilecek nükleer bir savaşa yönelik olarak uzayın silahlandırılması girişimlerine karşı çaba gösteriyor.

*Valentina Tereşkova'dan (1937) sonra uzaya çıkan ikinci, uzayda yürüyen ilk kadın olan Sovyet pilot-kozmonot Svetlana Savitskaya'nın aşağıdaki yazısı **Social Sciences** dergisinin 1986/1 sayısından çevrilmiştir.*

***

Uzaydaki insan etkinliklerinin ufukları gerçekten sonsuzdur: Ancak insanoğlu uzayı daha iyi tanıdıkça, yeni yeni sorular doğmak-

ta ve uygarlığın geleceği bu sorulara verilen yanıtlara bağımlı duruma gelmektedir. Konstantin Tsiolkovski (1857-1935) uzayda insan için sonsuz bir geçim ve güç kaynağı gören önsezili bir kişiydi. Uzayın keşfi ve uzay teknolojisi, daha şimdiden, ekonomi, tarım, tıp, yerbilim, coğrafya, ulaşım, iletişim ve kültür alanlarında çok sayıda yaşamsal sorunun çözümüne yardımcı olmada değerlerini kanıtlamış durumdadır.

Buna karşı, uzay teknolojisinin bilimsel, teknik ve toplumsal ilerleme konusunda vaat ettikleri, saldırgan ve emperyalist ABD karargâhlarının uzayı siyasi çatışmayı tırmandırmak ve anlamsız silahlanma yarışını hızlandırmak için bır arena olarak kullanma yolundaki tehlikeli planlarıyla gölgelenmiştir. Daha şimdiden uzay silahları üreterek inanılmaz kârlar elde etmekte olanlar, gezegeni uzaydan yönetmek gibi çılgın bir düşünce ortaya atmışlardır. Yalnızca, gözlerini bürüyen hırs nedeniyle bugünün gerçeklerine kör olmuş ve «benden sonra tufan» ilkesi doğrultusunda yaşayanlar, uzaydan gelen bir tehdidin yardımıyla insanları dizlerinin üzerine çökertmeyi umabilirler. Böylesi düşünceler savunanların ahlaki düzeyleri eleştiri konusu bile olamaz.

ABD yönetimi, gerçek niyetleri konusunda kamuoyunu yanıltmak için uzayı askerileştirme planlarını «füze karşıtı savunma» gibi güzel laflardan oluşmuş bir sis perdesiyle maskelemektedir. Uzay teknolojisine ilişkin düşünceleri, esas olarak günlük yayın organlarındaki başlıklarla belirlenen ortalama Amerikalı, bir «yıldız savaşları» programının gerçekten savunma amaçlı ve kişisel güvenliğini güvence altına almaya yönelik olduğuna kolayca inandırılabilir.

Buna karşı, bir uzman için, böylesi planları uygulamanın, hem dünyada hem de uzayda hedefleri vurabilecek lazer ve diğer gelişkin silahlarla yüklü korkunç askeri kompleksleri yörüngeye oturtmak anlamına geldiğini anlamak güç değildir. Yeryüzünün çevresi «katil uydular» ve insanoğlunun çıkarları için taze bilgiler sağlamaya değil, gezegeni tehdit etmeye tahsis edilmiş insanlı uzay araçlarıyla tıka basa dolabilecektir. Aynı zamanda ABD, saldırgan nükleer silahların sayısını artırmayı ve bunları modernize etmeyi sürdürmektedir. Bu nükleer stok yığınının yıkıcı potansiyeli öylesine büyüktür ki, bu barut fıçısının yakınındaki bir siyasi delinin çakacağı ufacık bir kıvılcım, tüm insanlığı yok edebilecek evrensel bir yangın başlatabilecektir. ABD'nin uzayı askerileştirme planlarının gerçekleşmesi böylesi bir kıvılcımın işlevini görecektir.

Dünya kamuoyu, haklı olarak, Başkan Reagan ve diğer önde gelen görevlilerin ABD'nin uzay silahları araştırmalarını sürdürme planlarından vazgeçmeyeceğine ilişkin açıklamalarından endişe duymaktadır. Böylesi bir «araştırma»nın yalnızca projeleri değil, şu anki uzay silahlarının ilk örneklerinin geliştirilmesi ve yörüngede denenmesini içerdiği açıktır. Bu «laboratuvar çalışmaları»nın hareket halinde denenecekleri yeryüzü çevresinde, ileri silah sistemlerinin yerini almaları demektir. Tarih göstermektedir ki, bir silah bir kez yıkıcı gücünü kanıtlayınca, saldırgan ordu erkânı bunu kullanmak için her zaman bir fırsat yaratır. Örnek bulmak için uzağa gitmeye gerek yok. 1945'te Amerikan «araştırma»sı ilk A-Bombası testiyle tamamlanmış ve bunun hemen ardından bomba Hiroşima'ya atılmıştı. Bu «araştırma»nın diğer meyveleri, bugün insanlığı mahvolmak sınırına getiren ABD nükleer saldırı araçlarını içermektedir. Eğer bugün uzay silahları araştırmaları ve bu silahların geliştirilmesi yasaklanmazsa, yarın insanlık, nükleer silahların geliştirilmesinden sonrakinden çok daha büyük bir tehlike içinde olacaktır.

> ***"Dünyanın çevresinde dönen bir uydudan gezegenimizin ne kadar güzel olduğunu gördüm. Bunun kıymetini bilelim ve bu güzelliği tahrip etmeyip, çoğaltalım."***

Yörüngeden Dünya'mızı görme şansını elde edenler gezegenimizin ne kadar küçük olduğunu ve onu ne kadar çok sevmemiz gerektiğini çok iyi anlarlar. Kozmonotlar görevdeyken Dünya adlı gezegeni büyük aile ocakları olarak görür. Ona geri döndüklerinde barış ve ahenk duygularıyla dolmak isterler. Bu duyguların uzay macerasına atılmış olan tüm ülkelerin kozmonotlarınca paylaşıldığından eminim. Çok sayıda mesleki ve salt insani sorunu paylaştığımızdan bunun tersi söz konusu olamaz. Bu sorunlar ancak, uzayın keşfi için harcadığımız çabaları bir araya getirmekle çözülebilir. «Interkosmos» programı dokuz sosyalist ülkeden, Hindistan'dan ve Fransa'dan kozmonotların Sovyet uzay gemilerinin insanlı uçuşlarına katılmalarına olanak sağladı. Uluslararası mürettebat tarafından gerçekleştirilen öncü ortak deneyler yeni araştırmalara hız verdi ve daha da önemlisi, daha ileri işbirliğinin temellerini attı. Bu ortak uçuşlar sırasında elde edilen her şey tüm insanlığın malı durumuna geldi ve deneylerin sonuçları katılan tüm ülkelerce kullanılıyor.

Sovyet-Amerikan «Soyuz-Apollo» projesi zamanında olumlu bir etki yaratmıştı. Projeye katılan Sovyet mürettebata uzay boşluğuna çıkan ilk insan olan Aleksey Leonov'un (1934) komuta etmesi anlamlıdır. O dönemde Soyuz-Apollo ortak uçuşu, barış ve toplumsal ilerleme adına daha ileri bir Sovyet-ABD işbirliğinin temel taşı olacağa benziyordu. Ancak, sonradan ABD yönetiminin böylesi projelere ilişkin tavrında ani bir geri dönüş oldu ve projeler sürmedi. Günümüzde Uzay Mekiği programı çerçevesinde gerçekleştirilen insanlı uçuşların üçte biri, «yıldız savaşları»nın hazırlanması için Pentagon'un emrine verilmiştir.

Ben dahil, Sovyet kozmonotları değişik vesilelerle, Uzay Mekiği uçuşlarına katılan Amerikan astronotlarıyla tanıştık. Genelde, kozmonotların kolayca ortak bir dil buldukları ve ortak çıkarlara ilişkin

konularda birbirlerini mükemmel bir biçimde anladıkları gözleniyor. Bu, aynı meslekten olduğumuz için yörüngede ne tür güçlükleri ve sorunları aşmak zorunda kalacağımızı ve Dünya'ya dönmekten ne kadar mutlu olduğumuzu deneylerimizden bildiğimizden doğaldır.

Uzaya çıkan ilk Amerikalı kadın olan Sally Ride ile tanışmıştım ve bana öyle geliyor ki hem mesleki hem de salt insani bakımdan birbirimizi mükemmel bir biçimde anladık. Söylemeye gerek yok ki tüm Sovyet kozmonotları, işbirliğinin temelini oluşturması için, uygarlığın ilerici kazanımları konularında karşılıklı anlayış istiyorlar. Uzayın bir çatışma alanı olmasını ve bir «yıldız savaşı»nda karşı tarafta aynı mevkiyi işgal eden Amerikalılar'ın düşmanları olmasını istemiyorlar. İnsanoğlu uzaya öldürmek için çıkmadı.

Dünya'mız uzaydan nefes kesecek kadar güzel görünür. Güneşle yıkanmış yarıküresi bir renk cümbüşüdür. Gecenin hüküm sürdüğü yarısı ise bütünüyle farklı bir görüntü sergiler. Gezegeni şuradan buradan örten bulutların siyah kadifesi menekşe renkli şimşeklerle beneklenmiştir. Bu güçlü elektrik akımları, doğanın hâlâ sırrı çözülmemiş çok sayıdaki sırrından biri olarak kalmaktadır. Ve kozmonotlar bir kol boyu uzakta uzay istasyonlarının gümüş gibi parlayan gövdesini ve güneş pillerinin insan yapısı kanatlarını görebilirler. Dünya'nın bulutsuz yerlerinde insanın inşa ettiği büyük kentlerin titrek ışıkları dikkatlerini çekebilir. Bütün bunlar gezegenimizin yaşanan bir yer olduğunu gösterir. Onu görür görmez insanın yüreği yaşam sularıyla parlak bir geleceğin fide lerini besleyen çağdaş uygarlıktan duyulan gururla dolar. Ve tüm bunları yaratmak için gerekli akıl ve gücü bulan insanoğlunun nükleer çılgınlığı önlemeyi ve silahlanma yarışını uzaya sıçratmayı isteyen siyasi çılgınların ellerini bağlamayı başaracağına olan güveni artar. Eminim ki, bundan yüz yıl sonra uzaydan dünyaya bakan bir izleyici, insanları yok etmiş bir yangın sonrası çağın küllerini ve karanlığını değil, kentlerin pırıltılı ışıklarını görecektir.

ATAOL BEHRAMOĞLU

HAPİSHANEDE BİR SABAH TÜRKÜSÜ

Maltepe askeri cezaevinin avlusunda
Sisler içindeki Büyükada'nın karşısında
Oturmuş yazarım bu şiiri

Eylül başlarında bir cumartesi sabahı
Lodos titretiyor ağaçları
Yağmur geceden yıkamış çiçeklerini

Gökyüzü mavi, bulutlar beyaz
Ardından baharın geçti koca bir yaz
Hapisteyiz hâlâ ve güzün ilk serinlikleri

Avlunun dört yanı dikenli teller
Tellerin gerisinde nöbetçiler bekler
Kapanır uykusuzluktan gözleri

On gündür çocuk sesi duymadım
Özledim «baba» deyişini kızımın
Özledim beni görünceki sevincini...

Hayatım benim, kırk yıllık hayatım
Seni başarabildiğimce dürüst yaşadım
İçim burada da pırıl pırıl şimdi

Geçer güzelim bu günler de geçer
Sökülüp atılır dikenli teller
Koparır halk bir gün zincirlerini

Eylül 1982

İşi Savaş Olan Firmalar

Süreyya Dinç

Gorbaçov-Reagan zirvesinin yarattığı barış umutlarından rahatsız olmuşçasına, ardı ardına sıralanan güç gösterileriyle ABD, insanlığa karşı meydan okuyor. Küçük ve uzak Nikaragua'nın kendi güvenliğini tehdit ettiğini ileri sürebilen bu ülke, Karadeniz'de SSCB karasularını ihlal etmekten çekinmiyor, Libya'nın karasularının hemen bitişiğine korkunç bir donanma yığıyor. Yeraltı nükleer denemelerini sürdürüyor, "yıldız savaşlarına" hazırlanıyor, Cenevre'de yürütülen silahsızlanma görüşmelerini çıkmaza sokmak için katı ve uzlaşmaz bir tavır içinde oluyor.

Reagan yönetiminin global niyetleri açısından bu politikanın bir rasyoneli olduğuna kuşku yok. Ama dünyada gerginlik politikasının çok kârlı bir "iş" olduğunu da iyice bilmek gerekiyor. Öylesine bir "iş"ki Savunma Bakanlığı'nın çeşitli bölümlerine çalışan tam 25 bin firma ya da müteahhit var. Ve yine öylesine bir "iş" ki bu 25 bin firmanın aldığı taahhütlerin çeşitli parçalarını yapan tam 100 bin taşaron var. Bu 125 bin müteahhit ve taşaron sadece havacılık, gemi yapımı, elektronik ve kimya sanayilerinde değil ama aynı zamanda cam, saat yapımı, giyim ve gıda sanayilerine de yayılmış durumdalar. Sadece Rockwell firması değil, Pepsi firması da askeri sektöre çeşitli ürünler sağlıyor. Sadece büyük tekeller değil, binlerce orta ve küçük büyüklükte firma askeri üretimde rol alıyor.

Ama muazzam askeri siparişlerin kaymağını çok az sayıda tekel paylaşıyor. Son yirmi yılda Pentagon siparişlerinin üçte ikisi sadece ve sadece 100 firma tarafından kapılmış. Deniz kuvvetlerinin siparişlerinin % 78'i üç firmaya —General Dynamics, Litton Industries ve Tenneco— verilmiş. Havacılık alanındaki askeri siparişlerin % 75'i dokuz firmaya —McDonnell Douglas, Lockheed, Boeing, General Dynamics, United Technologies, Rockwell International, Hughes Aircraft, Grumman ve Northrop— verilmiş. Elektronik alanını sadece on firma —IBM, General Electric, RCA, ITT, Westinghouse, Honeywell Sperry Rand, Litton Industries, Motorola ve Texas Instruments— kapatmış.

Pekâla, bu firmaların aldığı siparişlerin tutarına da bir bakalım! Ama önce ABD'nin Avrupa'da savaştığı 1940 yılındaki savunma bütçesinin 1.5 milyar dolar olduğunu hatırımızda tutalım. 1982 yılında General Dynamics firmasının aldığı siparişlerin toplamı tamı tamına 5.9 milyar dolardı. Aynı yıl 1 milyar doların üzerinde sipariş alan firmaların listesi de *Tablo 1*' de gösterilmiştir.

Pentagon'a çalışan 100 büyük firma kabaca üç gruba ayrılabilir. Birinci grupta, cirolarının belirleyici oranda büyük bölümü askeri siparişlere bağlı olanlar yer alıyor. Hemen akla gelebileceği gibi bu firmalarda bol miktarda emekli general ve amiral çalışıyor. Otuz civarında firma bu gruba giriyor. Bunların başlıcaları General Dynamics, Lockheed, McDonnell Douglas, Grumman, Northrop, Hughes Aircraft, Fairchild Industries,

Tablo 1

1982 Mali Yılında Savunma Bakanlığı Siparişlerinin Firmalara Dağılımı

	$ Mln	Yeri 1981	Yeri 1982
General Dynamics	5,891	3	1
McDonnell Douglas	5,630	1	2
United Technologies	4,208	2	3
General Electric	3,654	4	4
Lockheed	3,498	6	5
Boeing	3,238	5	6
Hughes Aircraft	3,140	7	7
Rockwell International	2,690	16	8
Raytheon	2,262	8	9
Martin Marietta	2,008	12	10
Grumman	1,900	9	11
Northrop	1,598	26	12
Westinghouse Electric	1,491	17	13
FMC	1,370	18	14
Litton Industries	1,316	11	15
Honeywell	1,217	22	16
International Business Machines (IBM)	1,196	23	17
Sperry Rand	1,148	20	18

Kaynak: Aviation Week and Space Technology, 30 Mayıs

Sanders Associates gibi firmalar.

İkinci grupta ise 40 civarında firma var. Bu firmalar önemli oranlarda askeri sipariş almakla birlikte satışlarının büyük bölümünü sivil sektöre yapıyorlar. Bu grupta yer alan IBM firmasının satışlarının % 90'ı sivil sektöre gidiyor. Ama aldıkları askeri siparişler önemli ve emekli subayları bunlar da istihdam ediyorlar. Bu gruptaki firmalardan en önemlileri şunlar; IBM, General Electric, Chrysler, Westinghouse, Texas Instruments, Hewlett-Packard.

Üçüncü grupta yaklaşık 15 firma var. Bu firmalar hemen hemen bütünüyle sivil sektörlere çalışıyorlar ve Pentagon'u "takmıyorlar". Hiçbir emekli generale iş vermiyorlar. Petrolcü firmalar bu grubun eksenini oluşturuyor: Gulf Oil, Exxon, Standart Oil ve Mobil.

Birinci gruptaki firmalar askeri-sanayi kompleksin içinde yer alıyorlar. Buna karşılık üçüncü gruptaki firmalar bu kompleksin mensubu değiller. İkinci gruptaki firmaların ise askeri üretim yapan bölümleri bu kompleks içinde yer alıyorlar.

Amerikalı araştırmacılar birçok firmanın askeri alana kaymaya çaba harcadığına ve ikinci grupta yer alan firmaların toplam ciroları içindeki askeri kaynaklı bölümü büyütmeye çalıştıklarına işaret ediyorlar. Bunun nedeni ise basit. Askeri üretim alanında kâr marjları çok yüksek, bu alanda rekabet az ve dahası, Washington lobileri aracılığıyla kontrol edilebilen, sürprizleri, riskleri az bir alan.

Savunma Bakanlığı'nın yanı sıra, iki hükümet kuruluşu daha askeri amaçlı çalışmalar yürütüyor —Enerji Bakanlığı ve NASA. NASA'nın müteahhitleri yukarıda sözünü ettiğimiz 100 firma içinde yer alıyor. Ama Enerji Bakanlığı'nın kendisine bağlı Atom Enerjisi Komisyonu aracılığıyla siparişler verdiği ve nükleer silahlar üreten firmalar —Idaho Nuclear, Good Year Atomic ve Monsanto— söz konusu 100 firmanın dışında yer alıyor.

Savunma Bakanlığı'nın 100 müteahhit firmasının yörüngesinde sayısı 30 bine ulaşan taşaron firmalar bulunuyor. Tekeller bu otuz bin firma sayesinde siyasi karar mekanizmaları üzerinde seçmen baskısı uygulamayı da beceriyorlar. Savaş sektörüne göbeğinden bağlı bu otuz bin küçük firma Amerikan gericiliğinin mümbit zeminini oluşturuyor.

Tablo 2

Askeri Üretime Firmaların Bağımlılık Oranları

Firmalar	Bağımlılık oranları (Askeri siparişler/toplam satışlar) 1960-1967 %	1970-1978 %	1977 %	1982 %
1. Lockheed	83	57	46	64
2. McDonnell Douglas	75	56	71	78
3. General Dynamics	67	72	47	98
4. General Electric	19	10	9	14
5. United Technologies	57	34	29	36
6. Boeing	54	29	36	37
7. Hughes Aircraft	75	75	64	90
8. Rockwell International	57	20	25	35
9. Raytheon	55	36	36	41
10. Martin Marietta	68	25	30	58

Kaynak: Seymour Melman, Pentagon Capitalism. The Political Economy of War, Mc Graww-Hill, N.Y., 1970, s. 77-78; Aviation Week and Space Technology, 25 Kas. 1974, s.62; 1 Mayıs 1978; 22 Ekim 1979; Newsletter, 5 Eylül 1979.

Özetlersek, Amerikan askeri sanayi imparatorluğunun sınırları çok net bir şekilde çizilemese bile, onun tekelci çekirdeği oldukça kolaylıkla tesbit edilebiliyor; çeşitli silah sistemlerini imal eden 75-80 civarında firma. Askeri-sanayi kompleks, ABD'nin topyekün tekelci kapitalist yapısı içinde hatırı sayılır bir yer işgal ediyor. Ama bu, en büyük askeri müteahhitlerin en büyük ABD tekelleri ile çakıştığı anlamına gelmiyor. Örneğin 1979 yılında ABD'nin en büyük firmalarından Exxon, General Motors, Ford ve Mobil, Pentagon sipariş listesinde, aldıkları sipariş büyüklüğüne göre, sırasıyla 24., 33., 26. ve 48. sırada yer alıyorlardı. Buna karşılık en tepedeki dört askeri müteahhit firma —General Dynamics, McDonnell Douglas, United Technologies ve Lockheed— *Fortune* dergisince her yıl yayımlanan en büyük 500 ABD firması arasında, sırasıyla 83., 54., 26. ve 82. sıralarda yer almışlardır.

Şu nokta da önemli; askeri-sanayi komplekste yer alan firmalar bu konumlarını zamana karşı koruyabilmekteler. Örneğin 1970 ile 1982 yıllarını karşılaştırdığımızda en üstteki 100 firmanın 65'inin değişmediğini görüyoruz. İlk 45'te yer alan firmalardan ise sadece üç tanesi söz konusu on iki yıl içinde yerini kaybetmiş.

ASKERİ-SANAYİ KOMPLEKS ZAYIFLIYOR MU?

1970'li yılların başlarında ABD askeri-sanayi kompleksinin zayıflamaya başladığı ve bu eğilimin ileride de güçlenerek süreceği ileri sürülüyordu. Bu iddianın geçerliliğini sınamak için şöyle bir yol izleyebiliriz: Askeri siparişler alan on büyük firmanın toplam satışları içinde bu siparişlerin payının yıllara göre gelişimine bakabiliriz. *(Tablo 2)*

Tablonun Enerji Bakanlığı ve NASA siparişlerini içermediğini hatırlattıktan sonra üç noktanın altını çizebiliriz.

Birincisi, firmaların askeri siparişlere bağımlılığı 1970'li yılların ilk yarısında, Vietnam Savaşı'nın sona ermesi ve SSCB-ABD ilişkilerinin gelişmesi sırasında azalmıştır. Ama 1977'den itibaren askeri-sanayi kompleksin askeri üretimi genişlemiş ve bağımlılık oranları gözle görülür şekilde artmıştır.

İkincisi, bağımlılık oranlarındaki düşme askeri siparişlerin değer olarak azalmasından değil sivil

amaçlı üretim ve satışların söz konusu dönemde artışından kaynaklanmaktadır.

Üçüncüsü, bir firma çoğunlukla askeri piyasa dışına yönelik ürünler üretse bile, büyük kârların en kolay yolu olan askeri üretime karşı ilgisiz kalmamaktadır.

SİLAH İHRACATININ ÖNEMİNİ DE UNUTMAYALIM!

ABD'nin silah ihracatı 1960'lı yıllarda, yılda ortalama 1 milyar dolar civarındaydı Bu ortalama, 1970'li yıllarda on milyar dolara fırladı. 1983 yılının rakamı ise otuz milyar dolardı. Bu satışların çok büyük bölümü Pentagon'la iç içe olan 100 tekel arasında yer alan 25 firma tarafından gerçekleştirilmiştir.

Pentagon'un en büyük müteahhitleri aynı zamanda Amerikan silah ihracatını ellerinde tutan firmaları oluşturuyor. Aşağıdaki tabloda bu firmaların ihracat tutarları, Savunma Bakanlığı siparişleriyle karşılaştırılıyor. *(Tablo 3)*

Tablo 3

Firmaların Silah İhracatına Bağımlılık Oranları
İhracatın, Savunma Bakanlığı Siparişlerine Oranı (%)

Firmalar	1976	1977
1. Northrop	87.3	81.5
2. McDonnell Douglas	19.5	17.3
3. Lockheed	9.2	19.4
4. General Dynamics	4.3	22.1
5. Grumman	31.0	17.7
6. General Electric	18.4	14.5
7. Hughes Aircraft	19.1	14.3
8. Raytheon	28.0	14.3
9. Litton Industries	16.4	19.8

Kaynak: Newsletter, 18 aralık 1978.

Bulabildiğimiz rakamlar oldukça eski, son on yılda muazzam bir şekilde artan silah satışlarını içermiyor. Ama buna rağmen, Northrop'un çok yüksek bağımlılık oranını bir kenara ayırarak dokuz firma için bir ortalama bulmaya çalışsak, 1977 yılında silah ihracatına bağımlılık oranının % 15 civarında olduğunu tesbit edebiliriz.

Reagan yönetiminin silah ihracat politikasını tanımlayan *U.S. News and World Report*, 16 Mart 1981 tarihli sayısında, Washington'un, daha önceki yönetim zamanında konmuş kısıtlamaları bir kenara atarak silah ihracatını tırmandırma politikası izlediği, moral değerlendirmelere aldırış edilmeyerek pragmatik amaçlarla hareket edildiği belirtiliyordu. Doğaldır ki bu politika askeri-sanayi kompleksin, silah ihracatına daha büyük bir bağımlılık içine girmesi sonucunu getirmektedir.

KÂRLAR TAVANI DELİYOR!

Askeri-sanayi kompleksin sözcüleri, askeri üretimin pek kârlı bir iş olmadığını, firmalarının bu işe vatansever duygularla girdiğini ve yurt savunmasını güçlendirmek istediklerini ileri sürerler. Hatta hangi tastan ayran içtikleri besbelli bazı iktisatçılar "savunma ile ilgili mukavelelerde kâr marjlarının biraz artırılmasının savunma sanayinin mali sıhhatinin sağlanması için gerekli olduğunu" ileri sürerler. Bu fikirleri ileri sürenlere göre kârlar ile toplam satışlar arasındaki oran, sivil sektörlere göre ya düşüktür, ya da ona denktir. İşin hilesi de zaten burada yatmaktadır. Silah üreticilerinin sözcüleri, yatırdıkları sermaye ile elde ettikleri kârı karşılaştırmaya hiç yanaşmamaktadırlar. Oysa siparişi alan firma, hem devlet malı fabrika ve ekipmanlardan geniş şekilde istifade etmekte, hem de çektiği istihkaklarla işini yürütmektedir. Bu durum, firmanın kendi sermayesinden çok az miktarlarda kullanmasına neden olmaktadır. Bir örnek verelim; şayet söz konusu firma on milyon dolarlık bir siparişten (yani toplam satış) bir milyon dolar kâr elde ediyorsa, yukarıdaki mantığa göre sadece % 10 kazanç elde etmiş olmaktadır. Oysa bu firma belirttiğimiz nedenlerle öz sermayesinden sadece iki milyon dolar kullanarak işi teslim edebilmektedir. Dolayısıyla gerçek kârlılık; yatırılan sermayeye, edinilen kazancın oranı ile ifadesini bulan % 50 olmaktadır. Bu durum, bir mahkeme kararı ile de netleşmiştir. Rockwell International firmasıyla Hava Kuvvetleri'nin, kâr oranının % 8 olduğu yolundaki iddialarının aksine, mahkeme, firmanın kendi yatırımı karşılığı elde ettiği kâr oranının % 802 olduğuna hükmetmiştir.

Şimdi de askeri alanda çalışan altı firma ile sivil alanda çalışan altı firmanın kâr oranlarını karşılaştıralım. Askeri alanda çalışan firmalardan Lockheed, McDonnell Douglas, General Dynamics, Grumman, Northrop ve Fairchild Industries ve sivil sektörde çalışan firmalardan Republic Steel, International Paper, National Steel, Levi Strauss, Associated Milk Producers ve American Bakeries'in 1976-1978 döneminde yatırılmış sermayelerinin beher hissesine karşılık elde ettikleri kârlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Söz konusu dönemde her iki sektörde çalışan grupların toplam satış hacimleri aşağı yukarı aynıdır (birinci grubun 14.7 milyar, ikinci grubun 15.3 milyar dolar). Açıkça görülüyor ki ortalama olarak birinci grup % 57 oranında daha fazla kâr elde etmektedir. *(Tablo 4)*

Birleşik Devletler Genel Muhasebe Ofisi 146 askeri mukavele üzerinde yaptığı bir analiz sonucunda hisse senedi başına elde edilen kâr oranını % 56 olarak bulmuştur. Oysa 1970'lerin sonlarında en büyük 500 firma için aynı oran sadece % 14 idi.

BİRKAÇ SÖZ...

Görülüyor ki Amerikan tekelci kapitalizminin içinde önemlice bir yer tutan askeri-sanayi kompleksin

Tablo 4

Askeri ve Sivil Sektörlerde Hisse Başına Kâr Oranları (%)

Firmanın alanı	1976	1977	1978	1976-1978 ortalaması
Askeri	16.0	17.4	16.0	16.5
Sivil	11.2	9.8	10.4	10.5
Askeri alanın sivil alan karşısındaki avantajı	42	76	54	57

Fortune Mayıs 1977-1979; **Moody's Industrial Manual**'in 1977-1979 sayılarındaki bilgilerden hesaplanmıştır.

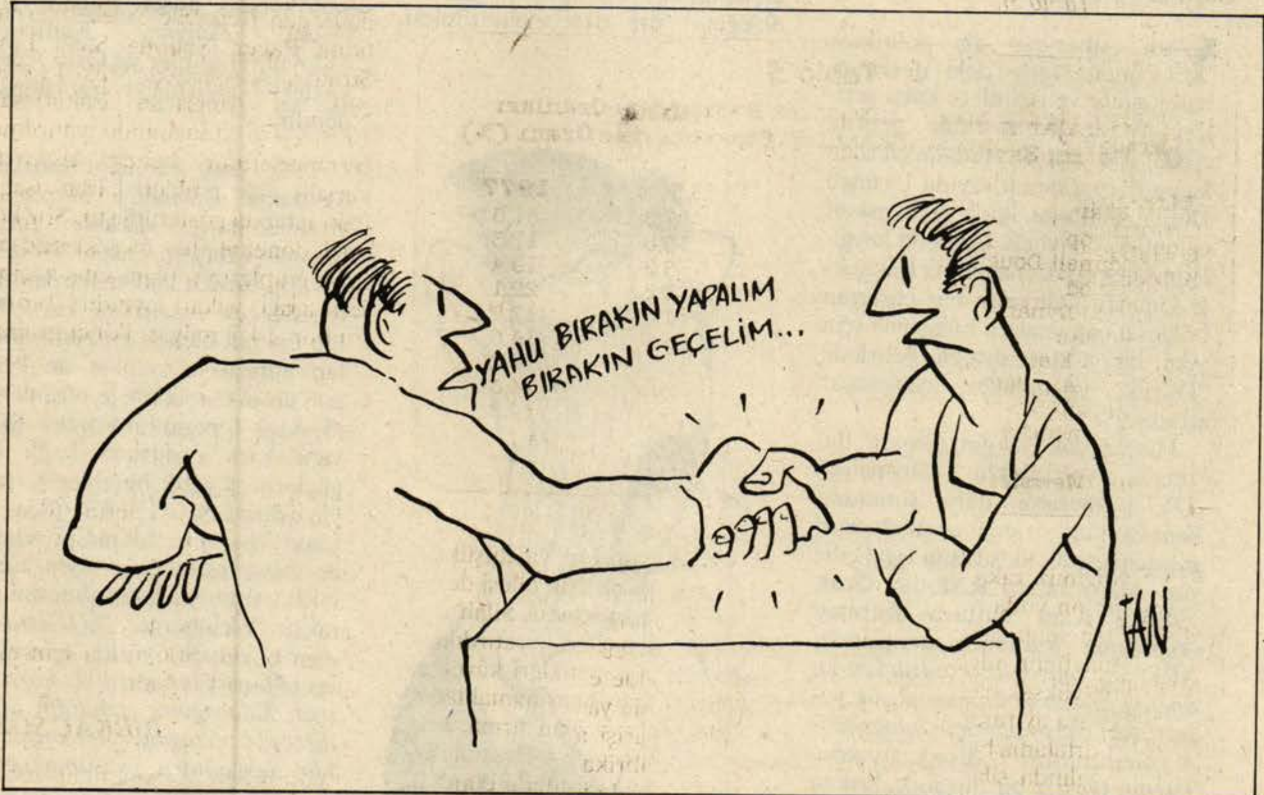
çıkarları dünyada gerginliğin sürmesiyle, sistemler arasındaki silahlanma yarışının hızlandırılmasıyla ve dünyanın birçok bölgesinde yerel savaşların patlak vermesi ve sürmesiyle yakından ilgilidir.

Amerikan askeri ve sivil bürokrasinin üst kademeleriyle iç içe geçen, Washington lobilerinde büyük söz sahibi olan ve aldığı siparişlerin parçalarını otuz bin civarındaki küçük firmalara dağıtarak onları bu sektörün canlılığına bağımlı hale getiren askeri-sanayi kompleks, ABD'de büyük bir gücü temsil etmektedir. Ülkenin her eyaletine uzanmış ve gericiliğin mihrakları durumundaki bu mekanizma, iki benzer partili Amerikan siyaset hayatında, siyaset adamlarını da önemli oranda kontrolü altına almakta ve onları silahlanma harcamalarının yükseltilmesi doğrultusunda harekete geçirebilmektedir.

Amerikan kapitalizminin, Carter yönetiminin son zamanlarında yeni bir krize girmesi, her kriz döneminin baş ilacı durumunda olan silahlanma sektörünü ön palana geçirmiş ve Reagan yönetimiyle bu sektör altın devrini yaşamaya başlamıştır. Nitekim Reagan'ın işbaşına geldiği günden bu yana dünyada gerginlik artırılmış, silahlanma harcamaları korkunç boyutlara yükselmiş ve yerel savaşlar yaygınlık ve yoğunluk açısından görülmemiş bir şekilde tırmandırılmıştır.

O halde tüm dünyanın barış güçlerine ve onun ayrılmaz bir parçası olan Amerikan halkına, yol açtığı açlık ve sefaletin yanı sıra, tüm insanları yüz yüze bıraktığı topyekün yok olma tehlikesi yüzünden silahlanmaya karşı yapacak çok şey düşüyor.□

Bu yazı G.Tsagalov'un *War is Their Business* (1985) adlı kitabındaki bilgilerden (s.76-116) yararlanarak hazırlanmıştır.

Tan Oral

Yeni Amerikan Müdahale Doktrini:

Düşük Yoğunluklu Çatışmalar

***Michael T.Klare'in Le Monde Diplomatique'in** Mart 1986 sayısında **yayımlanan** "Les conflicts de faible intensité: la nouvelle doctrine d'intervention américaine" adlı **makalesi Renan Akman** tarafından özetlenerek çevrilmiştir. Prof.M.T.Klare **American Arms Supermarket** (1985, Texas Press) adlı kitabın yazarıdır.*

Yeni Amerikan dış politikası Üçüncü Dünya'daki devrimci hareketlere ve rejimlere karşı sertleşmeyi de beraberinde getirdi. ABD açık askeri müdahalelerden kaçınırken, önemli sayıda Üçüncü Dünya ülkesine karşı gizli askeri eylemleri onayladı. Daha da kaygılandırıcısı ABD Savunma Bakanlığı Üçüncü Dünya'da baş gösteren bölgesel çatışmalara bulaşmak için yeni bir askeri strateji belirledi: "Düşük yoğunluklu çatışmalar stratejisi".

Henüz çok yaygın olmasa da, "düşük yoğunluklu çatışmalar" (DYÇ) kavramı, daha şimdiden Pentagon'un strateji uzmanlarının gündemlerinin ilk sırasını işgal ediyor. Albay James B.Motley Ocak 1985'te Kara Ordusu Kurmay Okulu'nun kuramsal dergisinde, ABD'nin *"güvenlik konusunda en önemli meydan okuması düşük yoğunluklu çatışmalar için kapasitesini iyileştirmektir"*[1] diye yazıyordu. Tıpatıp benzer bir düşünce, birkaç ay sonra, Latin Amerika'daki Amerikan Kuvvetleri eski komutanı ve bugün US Readiness Command'ın (Florida'da üslenmiş olan ABD Ordular Arası komutanlığı) başkomutanı General Wallace H.Natting tarafından dile getirilecekti. Natting bir Kongre komisyonu önünde: *"Bana göre"* diyordu, *"DYÇ ABD'nin bugün karşı karşıya kaldığı ana stratejik sorundur."*[2]

Pentagon'un "çatışmalar tayfı" tablosunda, çatışmaların şiddet ölçeğine göre derecelendirilmesi,

klasik düşük, orta, sonra da yüksek yoğunluklu çatışmalardan başlayıp, önce sınırlı, sonra belli bir alanı etkileyen nükleer çatışmalardan geçerek, Kıtalar Arası nükleer savaşa kadar uzanır. Düşük yoğunluklu çatışma, bu tayfın, terörizm ve sivil şiddetten gerillaya olduğu kadar, sınır çatışmalarına ve devletler arasında topyekûn savaşın eşiğine ulaşmayan diğer tüm sürtüşme biçimlerine kadar uzanan bir parçasına karşılık düşer. Bugün, Afganistan, Angola, Kamboçya, Lübnan, Filipinler ve Orta Amerika'daki[3] çatışmalar bu kategoridendir.

1986 mali yılı için hazırlanan Savunma Bakanlığı bütçesi bu stratejik kaygıyı dikkate almış ve Savunma Bakanı Caspar Weinberger, bu türden çatışmalardan etkilenebilecek Amerikan kuvvetlerinin önemli ölçüde artırılmasını talep etmiştir. Özellikle de Pentagon'un özel müdahale birimlerinin (Special Operation Forces- SOF), yani kara ordusuna bağlı özel güçlerin ("yeşil bereliler"), savaş yüzücüleri SEAL'lerin (Sea Air Land Team) ve "deniz piyadeleri" ile hava ordusunun aynı türden birliklerinin güçlendirilmesini istemiştir. Weinberger *"SOF'lara verdiğimiz büyük öncelik, gelecek yıllarda büyük bir olasılıkla karşı karşıya kalacağımız tehdidin düşük düzeyde çatışmalar olacağına ilişkin duygumuzu yansıtmaktadır"*[4] diye açıklamıştır.

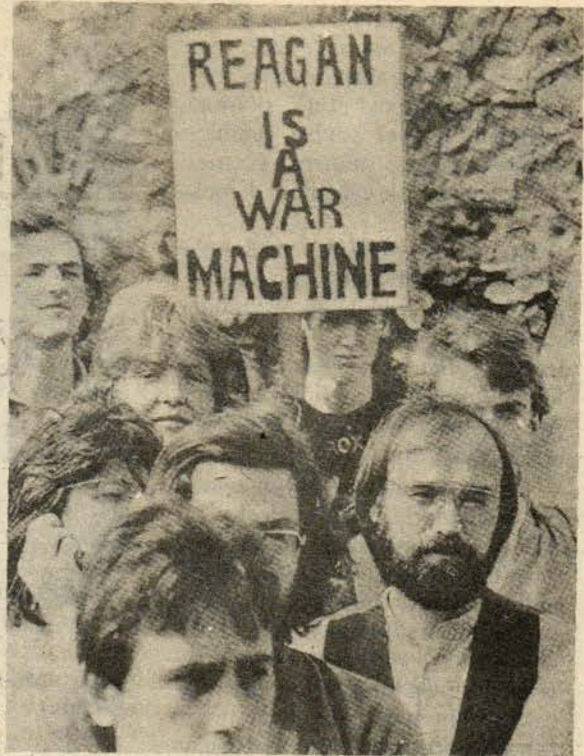
Bir yandan SOF'ların gücü artırılırken, öte yandan, Pentagon düşük düzeyde çarpışmalara uyarlanmış bir strateji ve taktik geliştirmek için dikkate değer bir çaba harcamaya başladı.

Üçüncü Dünya'daki çatışmalara ilişkin bu çalışmalar, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Amerikan askeri stratejisini izlemiş olan herkeste kaygı ve eski bir filmi yeniden izleme duygusu uyandırıyor. 1960'lı yılların başlangıcından itibaren, düşük düzeyde çatışma -o zamanlar "sınırlı savaş" ya da "orman yangını" olarak adlandırılan- Amerikan strateji uzmanları için öncelikli bir düşünce konusu durumuna gelmişti. Kennedy yönetimi silahlı mücadele veren devrimci hareketlerin -o zamanlar adlandırıldığı üzere "ulusal kurtuluş hareketleri"- yükselişine karşı koymak için, geleneksel bir askeri taktikle, halkın "kalbini ve kafasını" fethetmeye yönelik iktisadi-politik önlemleri bir araya getiren karma bir yöntem olan "kontrgerilla stratejisini" yaşama geçirdi.

GERİLLALARA VE TERÖRİZME KARŞI

ABD'nin Vietnam'daki bozgununun kontrgerilla teorilerini gözden düşürmesi, Amerikalı yöneticileri Üçüncü Dünya'nın iç çatışmalarına doğrudan askeri müdahaleleri engelleme politikasını benimsemek zorunda bıraktı. Kamuoyunda *"Vietnam sendromu'* olarak bilinen bu tavır, başkanın savaş yetkileri üzerine yasada (War Powers Act), ABD'nin Angola İç Savaşı'na katılmasını engelleyen Clark Yasa Değişikliği'nde ve Üçüncü Dünya'nın baskıcı rejimlerine her türlü askeri ve siyasi yardımın yasaklanması gibi önlemlerde somutlandı.

Ancak İran Şahı'nın devrilmesinin ardından, çok sayıda siyasi sorumlu *"Vietnam sendromu"*ndan vazgeçmeye ve bir askeri müdahale gücünün yeniden oluşturulmasını istemeye başladı. Bu yeni tavır Haziran 1979'da Başkan Carter'ın Acil Yayılma Gücü'nün alarma geçirilmesine ve Hint Okyanusu Bölgesi'ne büyük tonajlı savaş gemileriyle *deniz piyade* birliklerinden oluşmuş birimlerin yollanmasına izin vermesiyle hükümetin resmi politikası durumuna geldi.[5] Bu kararın alındığı an özellikle anlamlıdır: Amerikalılar'ın çoğu kararın rehinler bunalımı ve Afganistan olayının sonucu olduğunu düşünürlerse de, gerçekte karar aylarca önce alınmıştır.

Bir savaş makinesi: Reagan

ABD yönetiminin düşük yoğunluklu çatışmalar doktrini üç askeri operasyon tipini kapsamaktadır: Klasik kontrgerilla, terörizme karşı "aktif" savunma ve Üçüncü Dünya'nın antikomünist gerillalarına destek. Birinci operasyon türü başlangıçta Vietnam'da kullanılmış ve 1980'de Başkan Carter tarafından, ABD Salvador'da gerillalara karşı savaşın yönetimini ve sorumluluğunu üstlendiğinde yeniden dirilmişti; diğer ikisi büyük ölçüde Reagan'ın başkanlık döneminin icatlarıdır.

Klasik kontrgerilla ABD'nin Vietnam çatışmasının ilk evresinde yürüttüğü operasyon tipidir. Köylülerin devrimci savaşçılara desteğini etkisiz kılmak için, askeri eylemlerle siyasi, iktisadi ve psikolojik operasyonları bir araya getirir.[6]

Bu yöntemler, bugün, ABD yönetimi altında hareket eden Salvador hükümet birliklerince yeniden değerlendirilmektedir. Gerçekten de, bugün Salvador'da tanık olunan ne varsa-ayaklanmacıların ellerinde tuttukları köylerin havadan bombalanması, askeri "yurttaş eylemi" projeleri ve tahrip eylemleri *(search and destroy)* -bunların büyük bölümü doğrudan doğruya Vietnam deneyinden devralınmıştır.

Terörizme karşı "aktif" savunma Reagan yönetiminin Üçüncü Dünya'da terörist etkinlik patlaması olarak gördüğü şeye yanıtıdır. Başlangıçta terörizm, düşük yoğunluklu çatışmanın eşiğine varmayan, askeri olmayan bir mücadele biçimi olarak görülüyordu. Bununla birlikte Beyrut'ta *deniz piyadeleri* kışlasının tahrip edilmesinden sonra terörizm ABD'ye karşı askeri bir tehdit, bu nedenle de, etkisiz kılınması için, askeri bir yanıt gerektiren bir tehdit olarak yeniden tanımlandı. Bu anlayış yönetimin üst düzey sorumlularının çok sayıda açıklamasında dile geldi ve Başkan Reagan tarafından 3 Nisan 1984'te onaylanan 138 No.lu Ulusal Güvenlik Karar Yönergesi'ne eklendi.

Üçüncü Dünya'da antikomünist ayaklanmalara aktif destek politi-

kası ABD yönetiminin "Sovyet yayılmacılığı"na karşı en gözde yanıtıdır. Sık sık "Reagan doktrini" olarak tanımlanan bu politika, ABD'nin Sovyet yanlısı rejimleri devirmek üzere saldırıya geçmesi ve somut olarak çalışması demektir.

İşte ABD yönetimi, anti-Sandinist kontralara olduğu kadar, Afganistan'da, Angola'da, Kamboçya'da ve SSCB'nin müttefiki rejimlerce yönetilen diğer Üçüncü Dünya ülkelerindeki hükümet karşıtı güçlere, bu ilke gereğince yardım etmektedir.

Bu üç strateji bir bütün olarak ele alındığında, büyük ölçekli bir askeri müdahalecilik konusunda kararlı bir taahhütü temsil etmektedir. Ayrıca, bunlardan birinin uygulamaya sokulması diğer ikisinin harekete geçmesini engellemeyi güçleştiren baskılara neden olacaktır. İşin tuhafı, bu yeni tavrın baş avukatı, uzun süredir Reagan çevresinin baş "şahin"i olarak kabul edilen Savunma Bakanı Casper Weinberger değil, bir "ılımlı" olarak görülen Dışişleri Bakanı George Schultz'dur.

"Schultz doktrini"nin bağrında iki temel ilke yatmaktadır. İlkin, "demokrasi" güçleri (Batı'nın müttefiki tüm ülke ve siyasi hareketleri içermek üzere oldukça belirsiz bir biçimde tanımlanan), "terörizm" güçlerinin, yani Küba, İran ya da Libya gibi Sovyetler Birliği'nin müttefiki rejimlerin ya da devrimci hareketlerin başlattığı topyekûn bir saldırının tehdidi altındadır. İkincisi, "demokratik" güçlerin başı olarak ABD,yalnızca terörist tehdide karşı direnmekten sorumlu olmayıp, aynı zamanda gerekliliğini ortaya koyacak bir askeri güç düzeyi kullanarak, bunu etkisiz kılmaktan sorumludur.

Schultz son derece siyasi ve su götürür bir terörizm tanımı yapmaktadır. Ona göre *"belli bir anda kanı bozuk birkaç kişi tarafından gerçekleştirilen, şiddete dayalı ve yoğun eylemler gibi görünebilen şey, bugün daha açık bir biçimde ortaya çıkmakta. Terörizmin herşeyden önce bir şiddet biçimi olduğunu öğrendik. Ortalığı kasıp kavurduğu her yerde terörizm büyük ölçüde bize, demokrasilere, en kutsal değerlerimize ve temel stratejik çıkarlarımıza yönelmektedir."* Neo-faşist İtalyan gruplarından ve Latin Amerika'daki Ölüm Mangaları'ndan kaynaklanan terörist tehdidi bütünüyle inkâr ediyor gibi görünen Schultz, terörist etkinliklerin çoğunun solun antidemokratik eğilimlerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Anti-Sandinist kontralar

Bu meydan okuyuşu yanıtlayabilmek için, artık ABD'nin pasif kalmaya hakkı yoktur. *"Sovyetler'i topyekûn bir nükleer savaş ilan etmekten ya da temel müttefiklerimize saldırmaktan caydırmaya tamamen hazır olacağımız ana yakınız, ancak,karşı karşıya kalma şansımızın en yüksek olduğu ara vuruşma çağrılarının "gri bölge"sine, terörizmin bir parçasını oluşturduğu düşük yoğunluklu çatışmalara karşı koymak ve bunu engellemek için de hazır olup olmadığımız hiç de açık değildir."*(7)

Böylece "gri bölge"nin bazı durumlarında zor kullanmayı meşrulaştırarak, Schultz, devlet desteğindeki terörizme aktif bir askeri karşılıktan yana bir karar almaktadır. Terörizm Amerikan stratejik çıkarlarına karşı *"hasımlarımızca modern bir savaş aracı olarak kullanıldığı ölçüde"* bu çok önemli çıkarları korumak için *"askeri güç kullanmaya hazır olmalıyız."*(8) Bu ilke 138 No.lu Ulusal Güvenlik Karar Yönergesi'ne yazılmıştır ve Nikaragua'nın Salvador'daki ayaklanmacılara yardımı sürdürmesi durumunda cezalandırılacağına ilişkin tekrarlanan ABD tehditlerinin temelini oluşturmaktadır.

Düşük yoğunluklu çatışmalar-Üçüncü Dünya'daki Sovyet karşıtı ayaklanmalara Amerikan desteği-doktrininin diğer bir önemli öğesine egemen olan mantık, Şubat 1985'te Schultz tarafından şöyle dile getirilmiştir: *"Sovyetler'in tüm hoşnutsuzlukların komünist ayaklanmalara dönüşmeye elverişli olduğunu düşünebildikleri bir dönem yaşandıysa da, artık yeni bir mücadele biçiminin, dünyanın her yerinde, komünist despotizme karşı yaşamlarını tehlikeye atan insanların mücadelesinin ortaya çıktığını görüyoruz."* Dışişleri Bakanı'na göre, bu *«demokratik devrim»*, özellikle, *«özgürlük savaşçıları»*nın Moskova'nın desteklediği totaliter rejimlere karşı savaştığı Afganistan,

Kamboçya, Angola ve Nikaragua'da yaşanmaktadır. Böylece, *"eskiden, komünizmin her zaferinin geri çevrilemez olduğu düşünülürken"*, bugün bu*«demokratik güçler*'in komünist tiranlık üzerinde zafer kazanacaklarını umutla beklemek mümkündür.[(9)]

Kuşku yok ki, ABD'nin bu *"özgürlük savaşçıları"*'nı desteklemek, yalnızca moral olarak değil, fakat aynı zamanda maddi ve hatta askeri olarak desteklemek için *"ahlaki bir sorumluluğu"* vardır.

TOTALİTARİZM VE DEMOKRASİ

Burada Schultz'un tezlerinin tüm tutarsızlıklarını ve çelişkilerini nasıl ele almalı? Yerlerini solcu gerillalara bırakan rejimlerin önemli bir bölümünün-Vietnam, Nikaragua, Angola ve Mozambik buna dahil- daha önce demokrasiden en ufak bir nasibini bile alamamış diktatörlüklerden başka birşey olmadıkları, çağdaş tarihle yüzeysel olarak da olsa ilgilenen herhangi birinin gözünden kaçmamış olmalı. Kontraların ve Schultz'un sözcülüğünü yaptığı diğer birçok hareketin özellikle kanlı sertlikleri ile dikkat çektikleri ve dikkate alınacak hiçbir demokratik niteliğe sahip olmadıkları gün gibi açıktır.

Schultz doktrininin önemini azımsamamak gerekiyor. Bu doktrin ABD yönetiminin kontralara, Jonas Savimbi'nin UNITA'sına ve diğer antikomünist gerillalara yardımdan yana kanıtlar getirme çabalarının ideolojik çekirdeğini oluşturuyor. Aynı biçimde, bu doktrine Nikaragua'ya, Libya'ya, Küba'ya ve SSCB'nin müttefiki diğer ülkelere doğrudan askeri müdahaleler öğütlemek için baş vuruluyor. Bu doktrin sorgulanmadığı sürece, en azından bir kuşak boyunca Amerikan dış politikasına damgasını vurma tehlikesini taşıyor.

Ne yazık ki, herşey Schultz'un tezlerinin Amerikan politikacıları arasında, özellikle de Demokrat Parti'nin saflarında artan bir destek bulduğuna inanmayı gerektiriyor. Bunun kanıtı, Demokratlar'ın çoğunlukta bulundukları Temsilciler Meclisi'nin yakın geçmişteki bazı oylamaları.

12 Haziran 1985'te Temsilciler Meclisi 184'e karşı 248 oyla kontralara 27 milyon dolarlık askeri olmayan bir yardım sağlamayı kabul ederek, anti-Sandinist gerillalara her tür yardımı yasaklayan bir önceki kararından geri döndü.

10 Temmuz 1985'te 185'e karşı 236 oyla Angola'daki hükümet karşıtı ayaklanmacılara her türlü yardımı yasaklayan Clark Yasa Değişikliği'ni yürürlükten kaldırmaya karar verdi. Cumhuriyetçi yöneticilerin uzun süredir öğütlediği bu yasa değişikliği, 60 Demokrat'ın yüz seksen derecelik dönüşleriyle nihayet uygulandı. ABD yönetimi, bundan sonra Güney Afrika'nın müttefiki UNITA'ya iktisadi ve askeri yardım sağlayabilecek.

Schultz doktrininin kendini kesin bir biçimde kabul ettirip ettirmeyeceği bugünden bilinemez. Washington'da güçlü bir desteğe sahipse de, Vietnam türü bir başka bozgundan çekinen tüm çevrelerde-hükümet çevrelerinde olduğu kadar dışarıda da- muhalefete neden oluyor. Ancak şurası şüphesiz ki, bu doktrin gelecek yılların dış politika tartışmalarının üslubunu belirleyecek. Ve eğer düşük yoğunluklu çatışmalar stratejisinin sınanmasını da beraberinde getirirse, ABD'nin bölgesel çatışmalara askeri olarak bulaşmasında bir artış beklemek gerekecek. □

SOF'a bağlı bir asker tatbikatta...

1) Albay James B.Motley, "Düşük Yoğunluklu Çatışma Üzerine Bir Perspektif", *Military Review*, Ocak 1985.
2) *The New York Times*, 4 Mayıs 1985.
3) Amerikan *Düşük Yoğunluklu Çatışmalar* doktrininin kökenleri için bkz.Michael T.Klare, "The New US Strategic Doctrine", *The Nation*, 28 Aralık 1985. Ayrıca bkz. General Donald R.Morelli ve komutan Michael M.Ferguson, "Low Intensity Conflict: An Operational Perspective", *Military Review*, Kasım 1984.
4) Caspar Weinberger, *Department of Defense Annual Report for Fiscal Year 1986*, Washington, 1985.
5) Bkz. *The Washington Post*, 22 Haziran 1979 ve *The New York Times*, 28 Haziran 1979.
6) Bkz. David Galula, *Counterinsurgency Warfare*, Praeger, New York, 1964; Tümgeneral T.N. Greene (Haz.) *The Guerilla And How to Fight Him*, Praeger, New York. 1962; Komutan John S.Pustay, *Counterinsurgency Warfare*, Free Press, New York, 1965.
7) George Shultz, 25 Ekim 1984 tarihli konuşması, *Current Policy*, No. 629, Dışişleri Bakanlığı, Washington.
8) George Shultz, 22 Şubat 1985 tarihli konuşması, *Current Policy*, No. 569 Dışişleri Bakanlığı, Washington.
9) Stephen J.Solarz, "It's Time for Democrats to be Tough Minded", *The New York Times*, 20 Haziran 1985.

"Tepeden tırnağa temizlik harekâtı"

Bayan Aquino, Marcos'tan iktidarı devraldıktan sonra da Filipinler olayı dünya kamuoyunun gündeminden çıkmadı. Marcos, servetinin sergilendiği geçtiğimiz günlerde, önce kendisinin hâlâ devlet başkanı olduğunu, daha sonra komünistlere karşı tavır aldığı sürece Aquino'yu destekleyeceğini açıkladı. Değişik yayın organlarında da Filipinler'deki iktidar değişikliğine ilişkin farklı yorumlar yayımlandı. Aşağıda ***Der Spiegel*** *(10 Mart 1986) dergisinin yeni başkan Corazon Aquino ile planları üstüne yaptığı söyleşinin özetini* ***Sevgi Yılmaz'ın*** *çevirisiyle sunuyoruz.*

■ Sayın Başkan, seçim mücadelesi verirken yandaşlarınız sizi bir azize olarak görüyorlardı. Hatta taşradaki dini törenlerde bakire Meryem Ana'ya benzetilerek yapılmış ancak sizin gibi sarı elbisesi ve gözlüğü olan heykelciklere rastlanıyordu. Size Filipinler'in Meryem Anası olarak hitap edilmesini nasıl karşılamaktasınız?

□ Onları etkilediğim, onlar için olumlu işler yapabildiğim sürece bana Meryem Ana demelerine hak kazanıyorum demektir. Şunu da belirtmek isterim ki, şimdi bulunduğum konuma, ihtiraslarıma kendimi esir ederek gelmedim. Kendime karşı dürüst olduğum sürece hakkımdaki söylentiler beni asla rahatsız etmez ve de aldırmam. Benim yaşamım Tanrı'nın bir emridir diyebiliriz.

■ Şu anda çevrenizde çeşitli dinlere inanan, ilişkide olduğunuz insanlar var. Size en yakın olan danışmanlarınız, konuşmalarınızı hazırlayan kişiler Cizvit'lerden oluşmakta. Kilisenin reformlarınıza ayakbağı olma olasılığı var mı?

□ Bunu hiç zannetmiyorum. Kilise şu iki buçuk yıl içerisinde kendini çok değiştirmiştir. Sık sık beraber çalışmaktayız, kaldı ki onların yardımına şiddetle ihtiyacımız var. Kilise bu ülkede örgütlenmiş en mükemmel kuruluş olduğu için uyguladığı programların hepsi başarıyla sonuçlanıyor. Ben de kitlelerle yakın ilişki içinde olanlarla hem sıkı bir işbirliği içerisindeyim, hem de tavsiyelerinin tümüne uymaktayım.

■ Kısa bir zaman önce Kardinal Sin sizi, bir mucize, Tanrı'nın bir elçisi olarak gördüğünü açıklamıştı.

□ Kardinal'in nezaketine rağmen Tanrı'nın bu işle ilişkisini bilemeyeceğim doğrusu. Ben Tanrı'ya inanırım ve şuna inanıyormu ki, Tanrı'ya olan bu inancım olmasaydı tüm bu krizleri atlatmam mümkün olamazdı. Bu inanç beni hayatım boyunca ayakta tuttu.

■ İktidar olduktan hemen sonra Marcos'la işbirliğini reddetmenize rağmen kurduğunuz kabine bir koalisyon kabinesine benziyor. Marcos'la 20 yıldır birlikte olan milletvekilleri var aranızda.

□ Hiç kimse ne olacağını bilemezdi, fakat ben şimdi kitlelere Marcos taraftarlarına bir şans daha verilmesinden yana olduğumu söylüyorum. Kaldı ki, Marcos diktatörlüğünü feshedeceğime dair vermiş olduğum sözleri unutmuyorum, ancak şunu niye kabul edemiyoruz bir türlü: Bu adamlar da bir takım şeyler yaptılar geçmişte bu ülke için.

■ Kitleler sizin Marcos'un kurmuş olduğu diktatörlüğü yıkacağınızı umuyorlardı. Şimdi ise, kabinenizde Marcos diktatörlüğünün önde gelen kurucularından biri olan Ponce Enrile'yi savunma bakanı olarak, Marcos'un sadık generallerinden biri olan general Fidel Ramos'u da karargâh kuvvetleri komutanı olarak görmek sizi rahatsız etmiyor mu?

□ Bu saydığınız kişiler olmasaydı şimdi burada oturmuyor olacaktım. Onların yardımları olmasaydı hâlâ kitlesel eylemleri ve sloganlar bağırmaları sürdürüyor olacak. Kitlelere yalnızca sokaklara dökülerek ve başkaldırarak hedefimize ulaşamayacağımızı anlatmak istiyorum.

■ Başlangıçta kendinizi kimseye borçlu hissetmiyordunuz,

çünkü başa geçmenizi sadece şöhretinize borçlu idiniz. Ama şimdi, arkanıza baktığınızda Ponce Enrile, general Ramos, ordu ve Amerika'nın Marcos'u devirmedeki yardımları nedeniyle iktidarın elinizden kaymış olduğunu hissetmiyor musunuz?

□ Evet, belki biraz. Zaten iktidar dediğiniz nedir ki? Ben zaten o bildiğiniz iktidar hırsı ile gelmedim. Başından beri iktidar demedim, ama her zaman haklarımızı ve özgürlüğümüzü tekrar geri almalıyız demişimdir.

■ **Ulusal barış sözü vermiş olmanıza rağmen, bugüne kadar ancak ordu ile barışı sağlamış durumdasınız. Oysa çoğunluk için ordu acımasızlığı temsil etmekte. Komünist gerillalar sorunu ise henüz askıda. Bu nokta sizin için bir dezavantaj olmuyor mu?**

□ Bu noktada doğru söylemiyorsunuz. Söz vermiş olduğum gibi hemen bütün siyasi tutukluları serbest bıraktırdım.

■ **Hepsi değil. Önde gelen isimler için cezaevlerinin kapısı açılırken, taşrada ve kıyıda köşede kalanlar için daha bu kapılar açılmamış durumda gözükmektedir.**

□ Vekillerime gereken emri vermiş bulunuyorum.

■ **Zor kullanma taraftarı olmadığınızı belirtmiştiniz. Halbuki bazı taraftarlarınız ise Filipinler'de pek öyle zor kullanılmadan bazı meselelerin halolamayacağını düşünüyorlar. Örneğin, bazı toprak ağalarının hizmetindeki silahlı özel birliklerden zor kullanmadan nasıl kurtulacağınızı düşünüyorsunuz?**

□ Kurtuluruz. Yeğenim Eduardo Cojuango'nun emrindeki özel birliklerin yakın bir zamanda silahlarını ellerinden aldık. Bana zaman tanımalısınız.

■ **Neden sizi iktidara getiren halk kitlelerinin kendi vekillerini yanınızda bulundurmuyorsunuz?**

□ Kitle örgütleri araştırmadan geçirilecekler. Ayrıca, kabineye tecrübesiz kişileri sokmak istemedim doğrusu.

■ **Sizin terfi ettirdiğiniz generallerin arasında eski yönetimde işkence ve öldürtme olaylarından dolayı suçlu olanlar var. Harekete geçmeniz ve araştırmanız için vatandaşlık koruma örgütü bazı dosyaları size sunmak istiyor. Halka adalet tanıyacak mısınız?**

□ Şimdi biraz ağır olun! Öyle sorular vardır ki, anında cevaplandırılamazlar. Şayet siz on dakika içinde bu dünyadan yok olmamı istemiyorsanız, benden de dünya kamuoyu önünde bazı konuları ilan etmemi beklememeniz gerekir.

■ **Marcos'un gizli kalan gözde mülklerini araştırıp bu servete el koymaya söz vermiştiniz. Marcos zamanında da savunma bakanlığı yapan Ponce Enrile'nin serveti üzerine düşünceleriniz nelerdir?**

□ Her şey araştırılacaktır elbet, şayet kayda değer deliller elimize geçerse üzerinde durulacaktır, araştırılacaktır. Ancak bunlar sizi neden bu kadar çok ilgilendiriyor?

■ **Seçimler sırasında Filipinler'deki Amerikan üsleri üstüne konuşurken, hiçbir bağımsız devlet, yabancı bir gücün topraklarının bir bölümüne devamlı olarak sahip olmasına gözyumamaz demiştiniz. Bu 1991 yılına kadar ABD ile üsler için imzalanmış olan antlaşmayı devam ettirmek istemeyeceğiniz anlamına mı gelmektedir? Ne yapacaksınız?**

□ 1991 yılına kadar olan antlaşmayâ dokunmayacağım, ancak ondan sonrası isteğe kalmış bir konudur.

■ **Filipinler'deki bu hükümet değişikliğinde Amerika'nın hatı-**

Aquino taraftarları bir gösteride

rı sayılır etkisi olduğu muhakkak. Böylece Filipin halkı bir kez daha Amerikalılar'ın yardımıyla işlerini halletmiş oldular. Siz bu yardımdan dolayı kendinizi bağımlı hissediyor musunuz?

□ Bizim Amerika ile olan ilişkilerimizin özel bir yeri vardır. Amerika'dan herhangi bir başka ülkenin bizimle daha yakinen ilgilenmiş olduğunu söyleyebilmem samimiyetsizliğimi göstermiş olur. Bugün Amerika'da bir buçuk milyon kadar Filipinli'nin yaşamakta olması ilişkilerimizin özelliğini pekiştirmektedir.

■ **Halkın size olan güvenini ne zamana kadar koruyabileceğinizi tahmin ediyorsunuz?**

□ Bazıları yüz gün diyorlar. Olsun, sonra da bir başkası için yönelebilirler mi? Onu bilemem tabii. Şimdilik beni çok sevdiklerini ve tuttuklarını bilmekle birlikte eğer istedikleri konulara ciddiyetle eğilmezsem o zaman da beni devirebileceklerini gayet iyi biliyorum.

■ **Önlemleriniz ne olacak peki?**

□ Şimdiki yönetici rolümü devam ettireceğim. Hatta kimileri bana görünüşümü değiştirmememi hep şu sarı elbisemle kalmamı bile önerdi. Kendi ailemden hiç kimseye iltimas geçip ya da bir mevki sahibi yapmayacağımı söylemiştim ki, bu sözü aynen tutmaktayım ve tutacağım. Yakınlarımdan çoğu artık benim akrabam ya da yakınım olmanın pek önemli olmadığını belirtiyorlar şimdiden. İtimat ve namus kavramlarının tekrar devletimize aşılanması gereklidir.

■ **Amaçlarınızı yaşama geçirirken zor kullanmaya zorlanırsanız nasıl bir tavır alırsınız?**

□ Eğer iktidarıma el koymak isteyen birileri çıkarsa ülkemi ve hükümetimi zor ile de olsa savunmak zorundayım elbet. Marcos ülkeyi terk edeli daha on gün oldu ve burada kalan yandaşlarının boş oturacağını sanacak kadar saf değilim. Ellerine geçebilecek ilk fırsatta beni alaşağı etmek isteyeceklerinin de bilincindeyim.

Ben başkanlığa oynadıysam halkım için bir şeyler yapmak istediğimdendi. Kimse beni durduramaz. Halkın arasına karıştığımda, radyo ve televizyonda yapılan eleştirilerin hiçbirini hissetmiyorum ve şunu anlıyorum ki, halk benden yana.

■ **Öyleyse kitleler sizin en güçlü silahınız?**

□ Kitlelere hitap etmesini bildiğimi hissediyorum ve bu da bana yardımcı oluyor.

■ **Komünistlere "meşru bir davanın kardeşleri" diye hitap ettiniz. Yeraltı örgütlerine ilkin ateşkes ve sonra da barış sözü vermiştiniz. Ancak komünistlerin hükümetinize ilişkin kaygıları onları pek yeraltından çıkaracağa benzemiyor. Onlara nasıl davranacaksınız?**

□ Bazı özel ilişkilerde bulundum. Ancak bazı gizli ilişkilerimizi tüm dünya ülkelerine bildireceğimizi de sanmayın. Ayrıca burada öyle elimiz kolumuz bağlı bir şekilde de oturup durmuyoruz elbette.

■ **Öyleyse, savaşçıların çoğunu yeraltından geri getirmeyi umut ediyorsunuz.**

□ Bundan oldukça eminim. Ancak bazı taleplerde bulunuyorlar; onlara karşı tavrımızın ne olacağını ve onlara neler verebileceğimizi bilmek istiyorlar. Ben problemlerini anlıyorum, ancak her şey sırayla olmalıdır. İlk aşama iktidarımızı kuvvetlendirmektir.

■ **Peki ateşkes girişiminiz ne oldu?**

□ Daha henüz anlaşmaya varmadık.

■ **İktidar olduğunuzdan beri hiçbir siyasi program yayınlamadınız. Sanki öyle bir programınız yokmuş izlenimi doğuyor. Başlangıçta vermiş olduğunuz bazı kararlarla örneğin, başkanlık sarayında oturmayı reddederek oldukça popülist bir tavır ortaya koymuş ve başkanlık sarayını yoksullar için bir dinlenme yeri olarak düşündüğünüzü açıklamıştınız. Ancak kırsal alandaki yoksulların işleyebilecekleri toprağa gereksinmeleri var. Oysa siz toprak reformu diye bir kelimeden hiç söz etmiyorsunuz. Neden?**

□ Toprak reformundan daha önemlisi kırsal bölgelere küçük ve orta büyüklükte sanayi götürmektir. Daha dün bu konuya işadamlarıyla değindik ve kırsal alanlarda hemen çalışma imkanları yaratılması konusunda anlaştık. Bu ülkenin ana problemleri yetersiz çalışma alanları ve gıda maddeleridir.

■ **Sosyal adaleti sağlamak için toprak reformu en geçerli çözüm değil mi sizce? Kendinize ait olan "Hacienda Luisita" ile ilgili düşünceleriniz nedir?**

□ Temel sorunumuz toprağı insanlar arasında bölüştürmek değil. Toprağı kişilere bölüştürmek sorunlar yaratacaktır. Çünkü şeker üretimi küçük toprak parçalarında ekonomik olmuyor. Şeker tekelini dağıtmayı, sanayiyi canlandırmayı ve işçinin yönetime katılmasını sağlamayı düşünüyorum. Luisita'yı ise, diğer şekerkamışı toprak sahiplerine örnek hale getirmek arzusundayım.

■ **Tarımı canlandırma programınız anlattıklarınızdan mı ibaret?**

□ Yurttaşlarıma kendimi ispatlamak için bazı pilot projelerim var. Size şöyle bir örnek verebilirim: En acil ihtiyacı olan mıntıkalarda artezyen kuyularının yapımı için araştırmalar ısmarladım. Bu projelerin maliyetinin çok yüksek olmasına rağmen, pek çok faydasını göreceğimiz de bir gerçek.

■ **Bir bünye değişikliği söz konusu değil galiba?**

□ Sulama sistemi yeterli olmayan bölgelerde kuyular açarak yine de büyük bir yardımda bulunmuş olacağımıza inanıyorum.

■ **İnsanların geçmişteki bazı karanlık konuları bilmesinde fayda var mıdır dersiniz? Kocanızı kim öldürttü veya yüzlerce muhalifin yok olmasına kimler karar verdi?**

□ İnsanların gerçeklere ihtiyaçları olduğuna inanıyorum. Tepeden tırnağa bir temizlik gerekiyor, ancak yirminci yüzyıldaki kadar pisliklerin ardı ardına yığıldığı çağımızda bir hafta gibi kısa bir zaman içinde bunların temizlenmiş olabileceğini beklememek gerekir bence. Ben azimkâr bir insanımdır ve vermiş olduğum sözleri yerine getireceğim.

■ **Sayın Başkan, bu görüşmemiz için size teşekkür ediyoruz.**

Almanya'da Yabancı Düşmanlığı ve Neo-Nazilerin Saldırıları

Kamil Yalın

Türkiye'deki okurlar Almanya'daki yabancı düşmanlığı, Türkler'e ve diğer uluslardan yabancılara yapılan saldırıların devam etmesi ve Türk basınında Alman Neo-Nazileri'nden sık söz ediliyor olması karşısında "ne oluyor?" sorusunu sorabilirler. Gerçekten de, "demokrasinin beşiği" olarak nitelendirilen, "batı-burjuva demokrasisi" diye örnek gösterilen Avrupa ülkelerinde, özellikle Almanya'da faşist parti ve örgütlerin faaliyetleri, günümüzde, sadece, yabancı, ayrı ırktan olduğu için, insanların öldürülmesi aşamasına varmıştır.

1985 yılının son 6 ayında,Sosyal Demokrat Parti'nin kalesi olan ve eyalet hükümetinin sosyal-demokratlarda olduğu Hamburg'da 2 Türk işçisi, "Skinheads" denen faşistler tarafından öldürüldü. İlkinin başını kaldırım taşlarıyla ezdiler. Ramazan Avcı'yı ise önce dövdüler, sonra otomobille ezdiler. Son olayı, SDP'li (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) eyalet içişleri bakanı "özel bir olay"; CDU'lu (Almanya Hıristiyan Birliği Partisi) eyalet parlamentosu muhalefet grubu başkanı, "yabancılara karşı amaçlı bir eylem değil, polisiye bir vaka" olarak değerlendirdiler.[1] Alman içişleri bakanından "tıs" çıkmadı. Federal Almanya cumhurbaşkanı ise, Ramazan Avcı'nın öldüğü gün yaptığı geleneksel *Weihnacht* konuşmasında, Hitler'in sağ kolu, milyonlarca insanın katledilmesinin baş suçlularından ömür boyu hapse mahkûm Rudolf Hess'in serbest bırakılmasını istedi. Alman televizyonu da daha önce, Rudolf Hess'in -insanların "insani" duygularına hitap ederek- son günlerini evinde geçirmesinin doğru olacağını düşündüren bir program yayınlamıştı. Hess'in serbest bırakılması Neo-Naziler'in, ırkçıların ortak talebidir.

Yabancılara yönelik saldırıların bazısı, eğer olay kanlı sonuçlanmışsa Türkçe yayımlanan Milliyet, Hürriyet, Tercüman vb. gazetelerde yer almakta, Alman basın ve yayın organları ise bu saldırıları önemsiz haberler arasında vermektedirler.

Ama bugün sokakta, trende, tramvayda, şehir içi otobüslerinde, birahanede, okulda, fabrikada vb. yerlerde saldırıya uğramak, aşağılanmak, ikinci sınıf bir insan muamelesi görmek her yabancı için olağan bir olay haline gelmiştir. Ve bu durum hem yabancı işçiler hem de Alman toplumu için tehlikelidir.

"SKINHEAD"LER KİMDİR? NE İSTİYORLAR?

Güvenlik makamları, "Skinhead"lerin Almanya'da iki bin kadar olduklarını bildiriyor. Bunlardan sadece 150'si Hamburg'dadır.[2] Fotokopi ile basılan yayın organları var. Adları *Gesunde Kaopfhaut* (Sağlıklı Kafaderisi), *Offensive* (Taarruz), *Die Neue Kraft* (Yeni Güç) vb. Hepsi de yabancı düşmanı, kana susamış yazılar ve faşist sloganlarla dolu.[3] Genellikle tren istasyonlarını, ya da belli bir birahaneyi toplanma yeri, üs olarak kullanıyorlar. Sıfır numara traş edilmiş dazlak kafaları, ayaklarında kabaralı, burnu demirli asker postalları, bellerinde zincir, cop ve vücutlarının görülebilecek yerlerindeki Hitler'in gamalı haç ya da faşist sembollü dövmeleri, siyah deri ceketleri ve ellerinde bira şişeleri ile tanınıyorlar. Maçlarda, gösterilerde Hitler'in marşlarını söylüyor, Hitler tipi selamlaşıyorlar. Takma ismi "Mengele" olan bir Neo-Nazi *Stern* muhabirine, Ramazan Avcı'yı öldürmeleriyle ilgili olarak şöyle diyor:

"Yahudiler artık çok değil, çünkü onların hesabı 40 yıl önce görüldü. Artık onlar söz konusu değil. Ben bugün Türkler'i aynı şekilde temizleyeceğim. Açıkça kin duyuyorum onlara".[4]

Toplumun çeşitli kesimlerinde, hatta işçiler arasında bile, Yahudiler için Naziler'ce uydurulmuş ırkçı, faşist fıkralar Türkler için anlatılıyor. Türkler'i gaz odalarına doldurup yok etmekten vs. söz ediliyor. Bunlar yalnızca son aylarda meydana gelen olaylar değildir. 1980'li yıllardan bu yana Alman devletinin, güvenlik güçlerinin gözü önünde olup bitiyor.

"Skinhead"ler ve Alman faşistle-

ri toplumdaki üretimden kopmuş yozlaşmış, işsiz güçsüz lumpenleri, kapitalist toplumun tortularını, ırkçılık ve milliyetçilik temelinde örgütlüyorlar. "Almanya Almanlarındır", "Yabancılar Defolsun!", "Yaşasın Hitler!" dillerinden düşürmedikleri sloganlardır.

Almanya'da legal olarak çalışan faşist parti ve örgütler de vardır. Bunların başlıcaları: "Hürriyetçi İşçi Partisi" (FAD), "Milliyetçi Alman Partisi" (NPD), "Milliyetçi Sosyalist Eylem Cephesi" (ANS), "Yabancıları Geri Gönderme Hareketi" (AAR), "Alman Hakbirliği" (DVU), "Milliyetçi Devrimci İşçi Cephesi"vb.[5]

Bu örgüt ve partiler genellikle "Skin head"leri anti-faşistlere, sendikal gösterilere, yabancılara karşı vurucu güç, seyyar cinayet ve katliam taburları olarak kullanmaktadırlar. Örneğin 1982'de Frankfurt' daki Alman Sendikalar Birliği'nin 1 Mayıs mitingine futbol takımı taraftarı görünümünde bu serseriler saldırmıştır.[6]

'Kaos Günü-1984' adlı gösterideNeo-Naziler ve Skinhead'ler Hitler selamı ile gösteri yaparlarken.

ALMANYA'DA YABANCI DÜŞMANLIĞININ GELİŞİMİ

Bilindiği gibi Alman ekonomisinin ucuz işgücüne ihtiyaç duyduğu 1970'ler öncesinde, yabancı işçiler, Türkler resmi törenlerle karşılandı. Hatta 1 milyonuncu Türk işçisine resmi yetkililer tarafından hediyeler bile verilmişti!. Ve bu insanlar tepeden tırnağa, ağzındaki dişine varıncaya kadar sağlık kontrolünden geçirilip seçildi. O zamanlar yabancı işgücü, kapitalistlerin ve tekellerin en çok kâr elde etmelerinin bir aracıydı. İlk işgücü alımı anlaşmalarında, yabancı işgücünün belli bir süre sonra geri gönderilmesi, rotasyon usulü benimsenmişti. "Yabancı işçi", "göçmen işçi" deyimi yerine "misafir işçi" deyimi özellikle kullanılıyordu. Yabancı işgücünün Almanya'ya yerleşmesi istenmiyor ve sık sık Almanya'nın bir göçmenler ülkesi olmadığı vurgulanıyordu. Fakat adı ne konursa konsun olayın özü değişmiyordu. 1984 rakamlarına göre Almanya'da çalışan her 100 işçiden 8-9'u yabancıdır.[7] Yabancıların da 1/3'ü, yani toplam 4,5 milyon yabancının 1,5 milyonu Türkiye'den gelmiştir.

Tüm yabancı işgücünün %54,1'i 10 yıldan, ve %75,2'si de, 5 yıldan fazla bir süredir Almanya'da çalışıp yaşamaktadır.[8] Açıkçası bu insanlar Almanya'ya göçmüş ve yerleşmişlerdir. Almanya bir göçmenler ülkesi haline gelmiştir.

Bu gerçekleri Alman devleti kabul etmemekte, göçmen işçilere, yerli işçilerin ve yerli halkın sahip olduğu politik örgütlenme, politik hayata katılma gibi batı demokrasilerinin en temel haklarını yasaklamaktadır.

Yabancı işçilerin hakları ve hukuki durumları 1965 tarihli Alman Yabancılar Kanunu'na tabidir. Ama bu kanun 1938 tarihli, Hitler'in "Yabancılar Polis Nizamnamesi"nin (Ausländerpolizeiverordnung) devamıdır. Her iki yasadaki yabancılara verilen temel hak ve özgürlükler aynıdır. Yabancıların politik faaliyetleri yasaklanmıştır. Türk işçilerinin durumunda olduğu gibi, yabancı işçiler ne anavatanlarında ne de 15-20 yıldan beri çalışıp yaşadıkları, yerleştikleri Almanya'da mahalli ve genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahiptir. İsveç, Danimarka, Hollanda, Norveç, yabancılara yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkını tanımıştır. En fazla yabancı işçi çalıştıran Almanya ise yabancılara verilen politik faaliyet, politikaya katılma hakları yönünde diğer Avrupa ülkelerinin çok gerisindedir.

Seçim ve politik hayata doğrudan katılma haklarına sahip olmayan yabancılar, kendi çıkarlarını, kendilerini doğrudan ilgilendiren politik düzenlemeleri yönlendirecek bir baskı unsuru olamamaktadırlar. Yabancı işçiler adına hep başkaları, yabancı işçilerin bugünkü konumundan çıkarı olan kesimlerin temsilcileri konuşmaktadır. Temel politik haklardan yoksunluk, bir yandan yabancı işçinin içinde yaşadığı toplumun politik hayatıyla kaynaşmasını önlemekte, diğeryandan da yabancıların toplumun ikinci sınıf insanı olma konumunu ve anlayışını perçinlemektedir.

Alman toplumunda, hâlâ yabancılara, "yerel seçimler" düzeyinde bile seçim hakkının tanınmasına karşı olanlar çoğunluktadır. Bünyesinde 300.000'den fazla Türk işçinin örgütlendiği Alman Sendikalar Birliği (DGB) ve Sosyal Demokrat Parti yabancılara "yerel seçimler" seviyesinde bile bir seçim hakkının verilmesini hâlâ kabul etmemişlerdir.

Yabancı düşmanlığı, işte böylesi bir politik ortamda oluşup gelişmekte ve toplumda kökleşmektedir.

KOHL HÜKÜMETİNİN YABANCILAR POLİTİKASI

Alman ekonomisinde belli bir bunalımın görülmesi, özellikle 1980'ler sonrasında işsizliğin artması, günümüzde 2,5 milyon dolayında işsizler ordusunun varlığı yabancılar sorununu, yabancı düş-

manlığını aktüel bir tartışma konusu haline getirdi.

Kimdi, neydi işsizliğin sebebi? Nasıl giderilecek ve işsiz milyonlara nasıl iş bulunabilecektir?

İşverenlerin, tekellerin sözcüleri, Hıristiyan demokratlardan, sosyal demokratlara kadar çeşitli partiler işsizliğin iktisadi kaynağını gizliyorlar. Onlar, işsizler ordusunun varlığının kapitalistlerin kârlarını artıran bir etken olduğu, işverenler ne kadar işçiyi "terhis" ederlerse, o kadar çok kâr edebilecekleri bilimsel gerçeğini gizlemeye, dikkatleri başka yönlere çevirmeye çaba gösterdiler ve göstermektedirler.

Tutucu partiler ve iktidardaki Kohl hükümeti işsizliğin sebebini yabancı işçilerin sayısının çokluğuna bağladılar. Aynı gerekçe ile 1974'den itibaren, o zaman iktidarda bulunan Sosyal Demokrat-Liberal partiler koalisyonu tarafından, yabancı işçi alımı, -özellikle Türkiye'den- durduruldu.

Hıristiyan partiler (CDU-CSU) ve gerici, faşist partiler (NDP-Milliyetçi Alman Partisi) şu basit mantığı yaydı: Yabancı işçilerin sayısı kadar işsiz var. Yabancılar giderse, işsizlik ortadan kalkar. Öyleyse, "Yabancı işgücü alımı durdurulsun", "Yabancılar dışarı!", "Almanya Almanlarındır!" Bu ırkçı sloganlar, Milliyetçi Alman Partisi'nin seçim parolası oldu. Şimdiki hükümet, partiler ve işverenler geçmişte şunları sık sık tekrarladılar:

* "Federal hükümet gelecekte yabancıların istihdamı ile ilgili tasarılarında *öncelikle* ekonominin ve iş piyasasının ihtiyaçlarından hareket ediyor." (CDU-CSU Meclis Grubu, 1972).
* "Bu olur mu? 4,7 milyon yabancı burada ve bizde 2 milyon işsiz var." (Hessen CDU'sunun seçim bildirisi 1982)
* "Halkın açık olmayan, çelişkili ve etkisiz bulduğu şimdiye değin uygulanan yabancılar politikası da güvensizliğe yol açıyor. Bizim artık gereken sert önlemleri almaktan çekinmeyen açık ve hesaplanabilir bir politikaya ihtiyacımız var." (Alman İşverenler Genel Birliği'nin Yabancılar Politikası ile ilgili temel görüşü, 1983)
* "Misafir işçiler buraya geldikleri için çok memnundurlar. Biz de geldikleri için memnunduk. Onların işi bitti. Şimdi biz onlara geldikleri için teşekkür etmeliyiz, ama artık kendilerine ihtiyacımız yok. ...(onlar) ülkemizde misafir gibi değil de, grevden yana ve en aşırı gruplar gibi hareket eden işçilerdi..." (Kuzey-Hessen İşverenler Birliği Başkanı J.Vetter'in *Kassel*'de çıkan 30.5.1985 tarihli Extra-Tip'le söyleşisinden)

Kohl hükümeti, özellikle CSU'lu içişleri bakanı, yabancılar sorununu iktidara geldiğinden beri sürekli canlı tuttu. Yukarıda niteliğini belirttiğimiz Yabancılar Yasası'nı daha da sertleştirmek için çabaladı ve çabalıyor. Fakat istediği değişiklikleri, sendikaların, ilerici kamuoyunun, ilerici partilerin ve Almanya'daki Türk kitle örgütlerinin tepkisi yüzünden gerçekleştiremedi.

Fakat Kohl hükümeti şunları hayata geçirdi:

1- Türk işçilerine 10.500 DM vererek geri postaladı. Geriye Dönüşü Teşvik Yasası'ndan yararlanarak geri dönen işçilerin emeklilik sigortasına, işverenlerin yatırdığı ödenek toplamları ödenmedi. Alman devletinin kasasında kaldı. Bu yolla Alman devleti 2,5 milyar Mark dolayında kâr etti.

2- Haziran 1985'de Federal Parlamento "Yeni Vergi Reformu" ve "Vergi İndirimi Yasası"nı kabul etti. Bu yasa ile ilk kez yerli ve yabancı işçiler ödemek zorunda oldukları vergi miktarı yönünden eşitsiz kılındı. Çocukları veya eşi anavatanda bulunan bir yabancı işçi, hiç çocuksuzmuş ya da bekarmış gibi kabul edildi. Böylece, 1986'da çoğunluğunu Türkler'in oluşturduğu 150.000 dolayındaki yabancı işçi 400 milyon daha fazla vergi verecektir. Yeni Vergi İndirimi Yasası, eşi ve çocuğu Türkiye'de olan işçiyi, ayda ortalama 252 Mark fazla vergi alarak cezalandırmaktadır.

3- 1986 sonunda yürürlüğe girmesi gereken Türk işçilerinin AET ülkelerinde serbest dolaşım hakkı Alman ve Türk hükümetlerinin çeşitli pazarlıklarıyla askıya alındı.

4- Kohl hükümeti sadece yabancı işçilerin iktisadi ve sosyal haklarına değil, aynı zamanda tüm Alman işçilerinin, çalışanlarının iktisadi, sosyal ve sendikal haklarına saldırıya geçti. İşverenler ve hükümet çalışma yaşamını işçilerin aleyhine yeniden düzenlemek, grev hakkını hikâyeye çevirmek, dayanışma, uyarı ve genel grevleri engellemek istiyor. Son aylarda tüm işçileri, sendikaları, demokratik kamuoyunu çok yakından ilgilendiren konu, Alman Çalışmayı Teşvik Yasası'nın 116. maddesinin hükümetçe değiştirilmek istenmesidir. Bu yasa hükmüne göre, grevlerden etkilenen, parça gelmemesi vb. nedenlerle üretimi durduran fabrikalardaki işçilere Alman İş ve İşçi Bulma Kurumu kısa mesai parası ödüyordu. Eğer bu madde hükümetin istediği gibi değişirse, örneğin Bremen'deki Mercedes 190 otomobili üreten fabrika greve giderse, bu fabrikaya parça veren, ya da alan fabrikalarda derhal lokavt uygulanabilecek. Ve lokavttan zarar gören işçilere daha önce İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun ödediği kısa çalışma parası ödenmeyecektir. Bu yeni uygulamanın sendikaları nasıl grev yapamaz hale getireceğini somut bir örnekle açıklayalım. 1984'de IG-Metall sendikası haftalık çalışma süresini 35 saate indirmek için iki toplu sözleşme bölgesinde 3 haftalık, 55 bin işçiyi kapsayan greve gittiğinde, işverenler derhal 170.000 işçiye "sıcak-lokavt" ve 375.000 işçiye de "soğuk lokavt" uyguladılar. Lokavta uğrayan 315.000 işçi sendikanın greve çıktığı toplu sözleşme bölgesi dışındaydı. Hükümetin istedi-

ği 116. madde değişikliği o zaman gerçekleşmiş olsaydı, işverenler tüm Federal Almanya düzeyinde "soğuk lokavt" uygulayabilirler ve birkaç gün içinde grev alanı dışında kalan 1 milyon 700 bin işçiyi "malzeme eksikliği" gibi bir gerekçeyle lokavta maruz bırakırlardı. Federal çalışma kurumu lokavta uğrayanlara kısa çalışma parası vermez ve sendika esas grev alanı dışında lokavta uğramış işçilere her hafta bir milyar mark lokavttan korunma ödemesi yapmak zorunda kalırdı.[12]

Elbette böylesi büyük bir ödemeyi hiçbir sendika uzun süre yapamaz, patronların isteğine boyun eğmek zorunda kalır. Kanunlarda ne kadar "grev hakkı"nın dokunulmazlığı yazılsa da, sendikalar, yeni şartlarda kolay kolay grev yapamaz hale getirilecektir.

İşte işverenler, hükümet ve sendikalar arasında bunun kavgası var. Bunun için yüz binlerce metal işçisi sokağa çıkıyor.

YABANCI DÜŞMANLIĞI İŞÇİ DÜŞMANLIĞIDIR

Alman silah tekelleri ve Kohl hükümeti silahlanmaya hız vermişlerdir. 2000 yılına kadar 1000 milyar mark harcanarak bir silahlanma programı yapılmıştır. SDI-Yıldızlar Savaşı Projesi'ne Türkiye'den başka ilk evet diyen NATO ülkesi Almanya olmuştur. Milyonlarca Alman vatandaşının protestosuna rağmen Batı Alman topraklarına Pershing II ve Cruisse-Missile atom füzelerini yerleştirmiştir. Mecburi askerlik süresi uzatılmıştır. Resmi ağızlar, büyük Almanya hayallerinden söz eder olmuşlardır. Peki silahlanmaya harcanan ve harcanacak olan milyarlarca markı devlet nereden bulacak?

Kohl hükümeti silahlanma masraflarını, dünyanın dört bir yanına yayılmış, ülke ekonomisini ellerinde tutan dev tekellerin, Siemens'lerin, Krupps'ların, Mercedes'in, Thyssen'in büyük kârlarından karşılamayacaktır. Çünkü, zaten bu dev tekellerin daha da güçlenmesi için silahlanılmaktadır. Açıktır ki, savaş hazırlıklarının, silahlanmanın faturası tüm işçilerin sırtına yüklenecektir. Ama göz göre göre hiçbir sağduyu sahibi insan, kendini ölüme götüren bir politikaya aracı olup, masraflarını seve seve, sessizce kabul edip, yüklenemez. Bunun için, toplumda siyasi sağduyuyu yok etmek, toplumsal hayatı şovenizmle, ırkçılıkla, milliyetçi duygu ve düşüncelerle zehirlemek; üzeri küllenmiş, unutulmuş sınır ve toprak sorunlarını yeniden deşip, körüklemek; kültürel, dinsel ve geleneksel yaşayış tarzı farklılıkları karşısında hoşgörüyü yok etmek zorunludur. Dahası, gören gözlere korku, konuşan ağızlara kilit, omuz omuza kardeşçe yaşayan insanlar arasına kin ve nefret tohumları ekmek; demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlamak, yok etmek gereklidir. Bütün bu gelişimler birbirine bağlıdır, sistemli bir politikayla topluma maledilmektedir. Bu tür saldırıların ilk hedefi toplumdaki en örgütsüz, en dağınık, politik hak özgürlüklerinden yoksun, en güvencesiz kesimi teşkil eden yabancılar olmaktadır.

Bu nedenle yabancı düşmanlığı tüm Alman işçi ve emekçilerine, Alman toplumunun demokratik hak ve özgürlüklerine yapılan saldırıların, çok açık ve çok tehlikeli bir gidişin ilk adımlarıdır.

İşsizliğin büyüdüğü, tekellerin kârlarının dev gibi arttığı hükümetçe silahlanmanın artırıldığı, sendikal ve demokratik haklara saldırıların yapıldığı bir toplumda yabancı düşmanlığı, ırkçılık olmasın demek, gerçekler yerine gölgelerle uğraşmak anlamına gelir. Aynı şekilde böylesi iktisadi ve politik bir ortamda "3-5 dazlak, neden Türkler'i öldürüyor, yabancılara saldırıyor, neden bunlar önlenemiyor?" diye şaşmak olayın nedenlerini kavrayamamaktır. "Skinhead"ler ve benzerleri Alman iktisadi ve politik sisteminin yarattığı uç noktalardır. Mevcut süreç değişmedikçe, yabancılar yeni kurbanlar vermeye maalesef devam edecektir.

Fakat Alman ve yabancı işçilerin birliği arttığı, ilerici, demokratik partiler, sendikalar, kamuoyu, tüm anti-faşistlerin yabancı işçilere sahip çıktığı oranda ve yabancı işçiler içinde yaşadıkları toplumun her bireyinin sahip olduğu demokratik ve politik haklara tam olarak sahip olduğu ölçüde ırkçılık, yabancı düşmanlığı zayıflatılabilir, yeni can kayıpları önlenebilir. Yabancılar Alman toplumuyla gerçek anlamda uyuşup kaynaşabilir.□

Özgür yurttaşlar ve özgür sendikalar et ile tırnak gibidir: Çalışma süresinin kısaltılması için savaş!

(1) ***Der Spiegel,*** **Nr.1/1986, s:64**
(2) ***a.g.e.*** **s:64**
(3) ***Stern,*** **Nr.3, 3.1.1986, s:48**
(4) ***a.g.e.*** **s:48**
(5) ***Neofaschismus in der Bundesrepublik Deutschland,*** **Hrsg: Präsidium der VVN (Bund der antifaschisten), 1985**
(6) ***a.g.e.***
(7) ***IG Metall Daten Fakten Informationen*** **1984, 15. Ausgabe, s:86-87**
(8) **"Immigranten-und Asylfragen", Hrsg: Grün Alternative Basisgruppen, Hamburg 1984, s:54**
(9) ***Wahlrecht für Ausländer Stand und Entwicklung in Europa,*** **Faruk Şen-Gerhard Jahn (Hrsg.), Dağyeli Verlag, 1985, s:51**
(10) ***a.g.e.*** **s:35**
(11) ***IG Metall Haberler*** **(Türkçe), Nr:21/18.10.1985, s.7**
(12) ***IG Metall Haberler,*** **Türkçe Özel Sayı, 18.11.1985.**

Ücret Artışları ve Enflasyon

Mehmet Doğanay

Enflasyonun ortaya çıkışını tekelci fiyat hareketlerinden bağımsız gösterme çabaları, geliştirilen "teori"lerden günlük basına uzanan bir zincir içerisinde şunu vurgulamaktadır: "Fiyat artışları enflasyon yaratmıyor; enflasyon olduğu için fiyatlar artıyor"! Kısaca, günümüzde dev tekellerin enflasyon sürecinde rol oynamadıkları gibi, enflasyonun "kurbanı" oldukları ve kendilerini gidişe uydurmak üzere fiyat yükseltmek "zorunda kaldıkları" söyleniyor.

Ama enflasyonun piyasadaki güçlerin serbest rekabetiyle açıklanmasının ne denli yetersiz kaldığını bizzat yaşanılan krizler gösterdi. Örneğin 1957-58'deki nispeten ağır devri kriz sırasında fiyat artışları durmadığı gibi, izleyen durgunluk (stagnation) ve gerileme (recession) dönemlerinde de tırmanmayı sürdürdü. Böylece "talep fazlasının yol açtığı fiyat artışları" yerine, durgunluk içinde fiyat artışlarını anlatmak üzere *stagflation*'dan söz edilmeye başlandı.

1950'lerin ikinci yarısından sonra ağırlık kazanmaya başlayan "yeni enflasyon" teorilerinde ise "maliyet enflasyonu"nun vurgulandığı görülüyor.

Maliyette meydana gelen değişmelerin tüm fiyat oluşumu süreci üzerinde etkili olduğunu savunan Batılı iktisatçıların pek çoğu şu görüşte birleşmektedir: Bu "maliyet-fiyat" sistemini harekete geçiren temel unsur ücretlerdir. Onlara göre, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine neden olan ücret artışı ise sendikaların ve örgütlü işçi hareketlerinin işgücü piyasasında oluşturduğu "tekelleşmenin" sonucudur.

1960'larda ABD'li iktisatçı J.Clark, "ücret maliyetleri, bugün olduğu gibi, zaten şimdiden iyice azalmış olan kâr sınırının kaldıramayacağı ölçüde olursa, bu kâr sınırları on yıla kalmaz bizim istediğimiz ekonominin işlevlerini yerine getirmesi için gerekli asgari düzeyin altına düşer" diyordu. Oysa geçen yirmi yılı aşkın sürede sermayenin giderek hız kazanarak biriktiği görülüyor. Clark'ınkine benzer öngörülerin zaman içerisinde asılsız olduğunun görülmesine karşılık, bu tür "teorik" iddialar sürdürüldü. Özellikle 1970'lerde nominal ücretlerdeki artış ve kâr oranındaki düşüş üzerine, o güne dek görülmedik spekülasyonlar geliştirildi. Kısacası kapitalist ekonominin tek tek ülkelerde ve sistem olarak uluslararası planda yaşadığı enflasyon sorununda "günah tekesi" ve kamuoyunu uzun süre oyalayacak bir saptırmaca hedef bulunmuştu: *Ücret artışları.* İşçilerin yaşama koşullarını iyileştirmek ve herşeyden önce hızla tırmanan enflasyon karşısında eski yaşam düzeylerini korumak üzere gösterdikleri çabalar, iktisadi durgunluğun ve enflasyonist fiyat artışının ana nedeni olarak sunulmaktadır.

Ama, "ücret enflasyonu"nun nesnel iktisadi süreçlerle bağıntısını açıklayan genel bir teori oluşturulmadığı gibi, kimi Batılı iktisatçılar böyle bir teorinin oluşturulamayacağını da kabul etmektedirler. "Ücret enflasyonu"nun kaynakları iktisat teorileri çerçevesinin dışında, işçilerin "aşırı istekleri" ve sendikaların "aşırı" güçlerinde aranmaktadır. (Şunu da kaydetmek gerekir ki, yalnızca ücret artışlarının değil, genel olarak maliyet artışlarının da enflasyonist fiyat artışlarına nasıl yol açtığını açıklayıcı teorik bir destek yoktur.) Bu konuda güncel bir örnek olarak, "ücret enflasyonu"nun parasalcı teoriyle bağını kurmak üzere, merkez bankalarının para ve kredi politikalarının tümüyle ya da kısmen sendikaların faaliyetine dayandırıldığı, örneğin "sendikaların, para arzının artırılmasını sağlayarak böylece daha yüksek ücret ödenmesini garanti altına aldıkları" türünden yaklaşımların bulunduğu belirtilmelidir. Kimi Neo-Klasik iktisatçılara göre de, para arzı o kadar önemli değildir, ancak, para politikası tam istihdam gereklerine göre "ayarlandığı"ndan dolayısıyla, ücretlerdeki herhangi bir artış para arzına otomatik olarak yansımakta ve sonuçta enflasyona yol açmaktadır. Görüldüğü üzere şu ya da bu şekilde tekrarlanan aynıdır: Enflasyonun kaynağı ücret artışlarıdır, sendikaların ücret artışı talepleridir. Enflasyonun önü alınmak isteniyorsa, ücret artışı durdurulmalıdır!

Gerçekte "maliyet enflasyonu" kavramı, bugün kapitalist dünyadaki sosyal çelişkilerin bir yansımasıdır. Öyle ki nüfusun çoğunluğunun talepleri, yine nüfusun çoğunluğu için karşılığında hiçbir şey edinmedikleri ağır bir yük olan enflasyonun yegâne nedeni olarak

gösterilmektedir.

"Ücret enflasyonu" teorisyenlerinden pek çoğu, sendikaların işlevini genel iktisadi koşullardan soyutlayarak, onların "verilen izinle" yani keyfi olarak faaliyette bulunmakta olduklarından yola çıkmaktadırlar. Bu yüzden de sendikaların ücret artışı talepleri can sıkıcıdır! Ücretlerin tavanı belirlenirken emek verimliliğindeki gerçek artış esas alınmalıdır. Bu alınmadığı için maliyet enflasyonuna yol açılmaktadır. Maliyet enflasyonunu belirlemede ölçüt, ücretlerle emek verimliliği arasındaki orandır. Nominal ücretlerde, emek verimliliğindekine oranla görülecek daha hızlı bir artış, işçilerin daha yüksek ücret için uğraşının, fiyat artışı yarattığını, "ekonomiyi istikrarsızlığa sürüklediğini" gösterecektir!

Oysa gerçekte emek verimliliği ve ücretlerin, başka bir deyişle birim işgücü maliyetlerinin, fiyatların genel düzeyiyle öyle bire bir ilişkisi yoktur. Arada daima başka faktörlerin etkisi, karmaşık bir etkileşim söz konusudur (örneğin yaratılan yeni değerin dağılım durumu, ücret ve kâr hareketleri arasındaki ilişki, sabit sermaye, ham ve diğer maddelerin kullanımındaki etkinlik vb.).

Geçmişte kapitalist ülkelerde ücretlerin emek verimliliğine göre daha hızlı artış gösterdiği, ama buna genel fiyat düzeyinde bir artışın eşlik etmediği çeşitli örnekleriyle görülmüştür. Ya da ücretlerin, emek verimliliğindeki artışın gerisinde kaldığı sırada tüketici fiyat endekslerinde artış görüldüğü de bilinmektedir. Örneğin 1960'ların ikinci yarısında Japon işçilerinin nominal ücreti aşağı yukarı emek verimliliğiyle aynı oranda artmış ama bu durum, fiyatlar genel düzeyinde beş yıllık bir dönem içerisinde yaklaşık üçte birlik bir artışı önlememiştir. ABD'de birim işgücü maliyetleri 1961-1965 arasında tedrici olarak gerilerken, kâr oranı %16,7'den %21,9'a yükselmiş, bu sırada mamul malların toptan fiyat endekslerinde az bir artış görülmüştür.

Ancak bu örnekleri bir yana bırakıp, ücretlerin emek verimliliğinden daha hızlı artma eğilimi gösterdiği bir dönemde tüketici fiyat endeksinde büyüme olduğunu varsayalım. Bu durum, enflasyona ücretlerdeki "çok hızlı" artışın neden olduğu sonucuna varmamızı haklı kılar mı? Böyle bir sonuca varmak yanlıştır. Her fiyat artışı ve herşeyden önce büyük askeri harcamaların yol açtığı bir fiyat artışı, ücretlerde, emek verimliliğine oranla, kaçınılmaz olarak daha hızlı bir artışa yol açacaktır. Basit bir örneklemeyle, silahlanma yarışı ve onun önemli rol oynadığı bütçe açığından kaynaklanan büyük boyutlardaki para talebinin sonucunda, fiyatlarda bir yılda %3-3,5'lik fazla bir artış olduğunu (ki bu, ABD'deki ortalama emek verimliliği artışı oranıdır) varsayalım. Bu durumda gerçek ücretlerde bir düşmeyi önlemek üzere, nominal

> ***"Kamuoyunun enflasyon karşısında gösterdiği tepki, tekelleri, 'ücret enflasyonu' konusunda daha ince düşünmeye zorlamıştır."***

ücretler emek verimliliğinden daha hızlı artmak zorundadır. Bu yüzden askeri harcamaların ve tekellerin darboğazı aşmalarına yardımcı olmak üzere artan devlet giderlerinin neden olduğu "hiperenflasyon" koşullarında nominal ücretlerin emek verimliliğinden daha hızlı artması şaşırtıcı değildir. Burada, ABD'den bir örnek verelim. 1960'ların ortalarında ABD'de hızlanan enflasyon doğrudan doğruya ABD yönetiminin Güneydoğu Asya'da Vietnam'da tırmandırdığı savaşın sonucuydu. 1965-68 yılları arasında hükümetin askeri amaçlı mal ve hizmet alımları %50'den fazla bir artış gösterdi. Toplam devlet ve özel giderler 1964'te %3,1'den, 1965'te %8,6'ya, 1966'da %12,8'e ve 1968'de %15,1'e yükseldi. Bu durum diğer faktörlerin de katkısıyla, para arzını artırdı: 1965'ten 1968'e kadar dolaşımdaki toplam para miktarı yaklaşık %25 artış gösterdi. Bu gelişmeler mal piyasasındaki darlığı artırdı ve fiyatlarda hızlı bir artışa yol açtı. İktisatçı Otto Eckstein'ın ekonometrik model karşılaştırmalarına göre eğer Vietnam'daki savaşla ilgili askeri harcamalarda görülen tırmanma olmasaydı, toptan fiyat endekslerinde 1967'de gerileme görülecek, 1968'de artış %0,6 düzeyinde, 1969'da ise %2 düzeyinde kalacaktı. Oysa fiyat artışları iki kat fazlasıyla gerçekleşti.

KAMUOYUNUN HAZIRLANMASI

"Ücret enflasyonu" teorilerinin yanı sıra kitle iletişim araçlarının yardımıyla, kamuoyu, ücret artışlarının enflasyona neden olduğu konusunda koşullandırılmakta ve bu iş dikkatli bir zamanlamayla yapılmaktadır. Örneğin sendikaların, işçilerin nominal ücretlerindeki artış talepleri kamuoyuna derhal ve yanlı olarak yansıtıldığı ve özellikle de, ücret artışı için yapılan grevlerin "huzursuzluk" kaynağı olarak sunulduğu, buna karşılık tekel fiyatlarının belirlenişi üzerine tek söz edilmediği bilinmektedir. Gerçi enflasyonun gün be gün gösterdiği artışla, kamuoyunun dikkati tekellerin fiyat politikasına, kendiliğinden her geçen gün daha fazla çevrilmektedir ve kimi ülkelerde kamuoyunun artan baskısı karşısında hükümetler zaman zaman fiyat artışlarına sınırlamalar getirme yoluna gitmektedirler, ama tekelci fiyatların maliyetten bağımsız oluşumu ve enflasyonist süreçte aktif rolü göz ardı edilip, fiyat ve gelirlerdeki temel değişikliklerin tek sorumlusu olarak işçilerin ücret artışı talepleri sunulmaktadır.

Yine de kamuoyunun enflasyon karşısında gösterdiği tepki, tekelleri, "ücret enflasyonu" konusunda daha ince düşünmeye zorlamıştır. Örneğin her önemli fiyat artışının toplusözleşme zamanlarına ya da basında nominal ücret artışlarının genişçe yer aldığı zamanlara, veya ücret artışı için başlatılan grevlerin bitişine denk düşürülmesi böyle bir hesaplamanın sonucudur.

Böyle bir zamanlamayla, ücret artışı ne kadar önemsiz olursa olsun, tekelciler ek maliyet olarak fiyatlara %100-150'yi bulan artışlar ekleyebilmektedirler. Fiyat artışlarının nedenini araştırmak üzere 1955-1957 yılları arasında ABD'de ücret-fiyat gelişmelerini inceleyen Otto Eckstein, daha o zaman şu sonuca varmıştı: "Ücret-fiyat helezonu, enflasyonu hiç bir şekilde tam olarak açıklamıyor". İstatistikler savaş sonrası yıllarında fiyat artışlarının, yalnızca, ücrete ilişkin maliyet artışlarını gidermekle kalmayıp, ne denli büyük kârlara yol açtığını da göstermektedir. Yine de özellikle günümüzde muazzam etkileme gücüne sahip basın-yayın araçlarıyla, kamuoyu nominal ücretler dahil olmak üzere maliyetlerdeki artışın, daima enflasyona ilk ivmeyi veren olduğuna, hatta enflasyonun ardındaki yegane neden olduğuna inandırılmak istenmektedir.

Serbest rekabet koşullarında, kapitalistin "ücretlerdeki her artıştan istifade ederek, meta fiyatını daha yükseltmesi ve böylece daha büyük kâr etmesi" istisnaydı. Oysa bugün bu uygulamalar, diğer metalar gibi, işgücünün fiyatı da tekelci ve devlet-tekelci düzenlemeye tabi olduğu için çok yaygındır. Ancak kapitalist piyasanın denetlenemeyen güçleri, fiyatların daha da hızlı artma eğilimini doğurmaktadırlar.

Örneğin devri patlama (boom) sırasında, yani nominal ücretlerde ana artışın meydana geldiği sırada, fiyatlar ve ücretler arasındaki oranın şekillenişini ele alırsak, yalnızca tekeller arasında değil, tüm sanayi açısından, nominal ücretlerdeki devri artışların fiyat artışlarını doğurmak yerine, bu artışı izlediği görülmektedir. Bu sırada mal fiyatlarındaki kâr payı ise çoktan artmış olmaktadır.

Görülüyor ki, ücret artışı talebi herşeyden önce, tekellerin yönelttiği hücum karşısında işçilerin var olan yaşama düzeylerini koruyabilmek üzere verdikleri bir karşılıktır.

***Present-Day Non-Marxist Political Economy*, 1981, R.M.Entov tarafından hazırlanan 4. bölümünden yararlanılmıştır.)**

BEDİRHAN TOPRAK

"DÜNYA GELECEK"

bir şarkıyı .

özene bezene
kaç saklı geceden
ve killi toprağından günlerin
yığılan
devrilen güneşlerle yığılan günlerin
killi topraklarından süzüp
bir şarkıyı
sana

gecenin
göğsümüze duvarlar yıktırdığımız imbiğinden gecenin
iplik iplik
pamuksu yumuşaklığı işleyip avuçlarımıza
el bebek gül bebek
tuta tuta
uzun yollarından sakınmaların
sabahlarda
sana

yayıp
laciverdinin sırrını
gemilerin kaybolduğu şu uzak ufkun
ve saçlarının dolaşıklığını
dizlerine
kaç güneş ışığıyla içimizin
bir şarkıyı
sana
aşkı...
neresinden baksan
kalsaydı masalar
kalırdı ayakların da
gün ortasında imbikler kurardık
şarkısı geçerdi ellerimizin
şu kaç güneşin gökkuşağından
gelirdi dünya

bir şarkıyı

Ücretler, Kârlar, Yabancı Sermaye vs.

Reşit Ergener

Türkiye'de 24 Ocak'tan bu yana izlenen iktisat politikaları, "bilimsel" oldukları gerekçesiyle savunuldu. Bu politikaları eleştirenlerse, en azından bilimsel olmamakla ya da "muzır" bilimsel görüşleri benimsemiş olmakla suçlandı. Bu yazıda ekonomideki bazı uygulamalar, ekonomiyi yönetenlerin benimsediği "bilimsel" görüşler bağlamında tartışılacak.

Önce, Dünya Bankası'nın bir yayınını ele alalım. Bu kurumun yayımladığı *World Development Report 1983 (Dünya Gelişme Raporu 1983)* adlı yayında, ürünlerin ve üretici güçlerin yokluklarının-kıtlıklarının maliyetlerini yansıtmayan fiyatların, çarpıtılmış olduğu belirtilmektedir. (s. 57). Gene aynı yayında fiyatların çarpıtılmış olmasının, üretimde verimliliği azalttığı ve kalkınma hızının düşmesine neden olduğu, sayılardan da yararlanılarak sergilenmektedir (s. 42,62). Dolayısıyla Dünya Bankası, ekonomide verimliliği artırmak ve kalkınma hızını yükseltmek amacıyla, fiyat dizgesindeki çarpıklıkların giderilmesini önerir.

Türk ekonomisini yönetenler, Dünya Bankası'nın önerilerini "bilimsel" olmamakla ya da "muzırlıkla" suçlayacak durumda değil. Üstelik, ekonomideki etkinliği ve verimliliği artırdıklarını ve bu amaçla fiyat dizgesindeki çarpıklıkları giderdiklerini ileri sürüyorlar. Ama, acaba bunu gerçekten yapıyorlar mı? Bu soruyu gene Dünya Bankası'nın verilerine bakarak yanıtlayalım.

Dünya Bankası'nın üç ayrı çalışmasında, Türkiye'de mal fiyatlarının, fiyat dizgesindeki çarpıklıklar yüzünden, olmaları gerekenin yaklaşık iki kat üzerinde olduğu belirtilmiştir.(1) Gene Dünya Bankası'nın bir çalışmasına göre, fiyat dizgesi çarpıtılmamış olsaydı ücretler, bulundukları düzeyin yaklaşık %60'ı, faiz oranları, yaklaşık dörtte biri düzeyinde olurdu.(2) Bu sayılar bir arada değerlendirilince, ortaya şu sonuç çıkar: Türkiye'de ücretler, yaklaşık 1.2 kat daha yüksek, faiz oranları, yaklaşık yarı yarıya daha düşük olmalıdır. (Bu oranlar, ücretler ve kârlardaki sapma oranları, mal fiyatlarındaki sapma oranı olan 0.5'e bölünerek bulunmuştur.)

Üstelik, ABD'li ünlü iktisat kuramcısı Samuelson, gümrük vergileriyle korunan sektörlerde daha yoğun olarak kullanılan üretim faktörünün gelirlerinin yukarı doğru, diğer faktörün gelirlerinin aşağı doğru çekildiğini göstermiştir.(3) Türkiye'de koruma, öncelikle sermaye faktörünü yoğun olarak kullanan sanayi kesimine sağlanır. Dolayısıyla Türkiye'de sermaye gelirleri yukarı, ücretler, aşağı doğru çekilmiştir. Yukarda verilen Dünya Bankası sayıları, bu sapmayı göz önüne almaz. Bu sapma da göz önüne alınırsa ücretlerin, daha da yüksek, faiz oranlarının ise daha da düşük düzeyde olmaları gerektiği ortaya çıkar. Hep, ekonomiyi yönetenlerin «bilimsel» olarak nitelendirdikleri iktisat kuramları uyarınca.

Gene aynı iktisat mantığını izleyelim: Gerek mal fiyatlarında, gerek ücretler ve faiz oranlarındaki sapmalar, piyasaya müdahaleler yüzünden ortaya çıkmıştır. Bu müdahaleleri gerçekleştirenlerin, açık ya da kapalı amaçları olması gerekir. Ücretlerin olmaları gereken düzeyin altına düşürülmesinin açık amaçlarından biri, Türkiye'yi yabancı sermaye için çekici kılmaktır. Sayın Özal, bu amacı bir çok kez, örneğin son İngiltere gezisinde olduğu gibi, hiç çekinmeden dile getirmiştir. Türkiye'yi yabancı sermaye için çekici kılmak amacıyla bununla da yetinilmemiş, yabancı sermaye yasasında değişiklikler yapılarak Türkiye'de, yabancı yatırımlar için, Özal'ın deyişiyle, başka ülkelerin "yarışamayacağı kolaylıklar sağlanmıştır."(4) Peki, fiyat dizgesine yapılan bu müdahaleler ve yasalarda yapılan değişiklikler sonunda Türkiye'ye gelen yabancı sermaye tutarında bir artış olmuş mu? Bu soruyu da, TÜSİAD'nin ve İstanbul Ticaret Odası'nın (İTO) yayımladığı verilerden yararlanarak yanıtlayalım.

1980-1985 döneminde Türkiye'ye giren toplam yabancı sermaye tutarı 1.201 milyar dolardır. Ancak bu tutarın önemli bir bölümü, garantisiz ticari borçlarla finanse edilmiştir. Bu tutar toplamdan çıkartılınca söz konusu dönemde Türkiye'ye net yabancı sermaye girişinin, 426 milyon dolar düzeyinde kaldığı ortaya çıkar.(5) Bu tutarın da yaklaşık %10'u türlü nedenlerle gerçekleşmez.(6) Sonuç olarak, Türkiye'ye yabancı sermaye girişini hızlandırmak ama-

cıyla bu denli yoğun önlemler alındığı beş yıllık bir dönemde toplam yabancı sermaye girişinin 380 milyon dolar düzeyinde kaldığı görülür ki bu tutar, Türkiye'nin yalnız bir yıl içindeki (örneğin 1985) ödemeler dengesi açığının %10'unu, sabit sermaye yatırımlarının %5'ini bile karşılamaya yetmez.

***

Türkiye'nin yabancı sermaye çekmek konusundaki açık başarısızlığını, yine ekonomiyi yönetenlerin benimsedikleri iktisat kuramları açısından doğal karşılamak gerek. Ücretlerin düşük olduğu ülkelerde sermaye yoğun yatırımlara gerek yoktur; bu ülkelerde emek yoğun yatırımlar yeğlenir. Bu bir. Ücretlerin düşük olduğu ülkelerde alım gücü düşüktür. Sermaye ise, alım gücünün yüksek olduğu ülkelerde yatırımlar yapmayı yeğler. Bu da iki.

Nitekim, ülkelerine yabancı sermaye girişini hızlandırmak amacıyla Türkiye'nin uyguladıklarına benzer yöntemler uygulayan ülkeler, bu alanda bir türlü başarılı olamamaktadır. Dünyanın en borçlu 15 ülkesi, 1984 yılında net sermaye ihracatçısı durumundaydılar.[7] Sermaye kaçışlarının önemli bir bölümünün yasadışı yollardan gerçekleşmesi yüzünden bu konudaki sayılar yaklaşıktır. Ancak, 1984 yılında Meksika, Venezüella ve Brezilya'nın dışarıya, sırasıyla net 4 milyar, 2.7 milyar ve 2.2 milyar dolar ihraç ettikleri bilinmektedir. Asya'nın en ucuz işgücüne sahip olmakla övünen ve çalışma saatleri, tatil günleri, çalışma yaşı konusunda hiç bir kısıtlama getirmeyen Marcos'un Filipinler'i bile, net sermaye ihracatçısıydı.

***

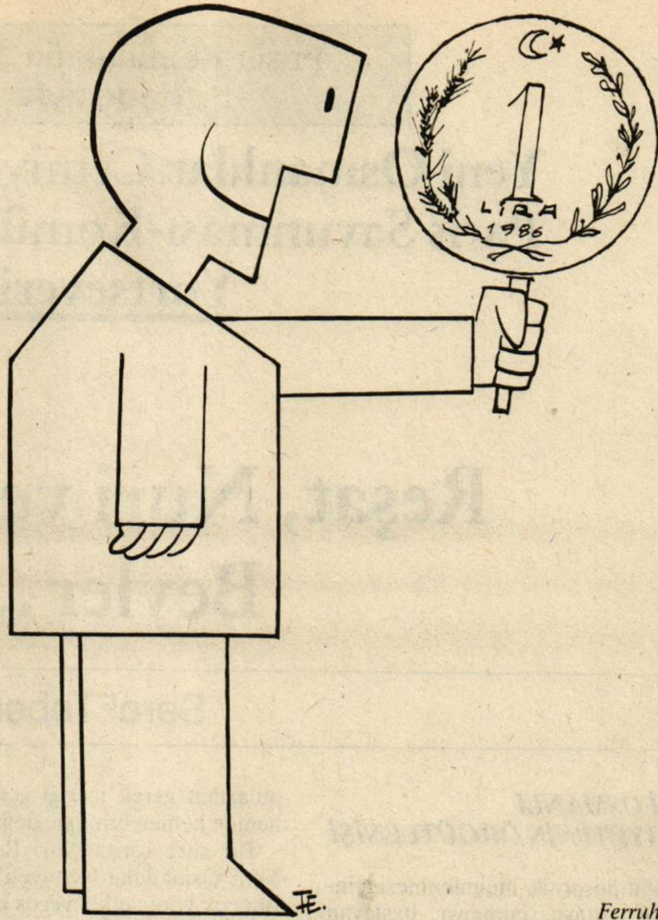
Theana Kastens, New York'ta 31 yaşında bir iş kadını. Kurduğu şirket, az gelişmiş ve sözde yabancı sermaye çekmeye çalışan ülkelerden ABD'ye sermaye kaçırmak isteyen işadamlarına yol gösteriyor. Kastens'ın müşterilerine önerdiği yöntemler arasında hayali ya da düşük fiyatlı ihracat da var. İhracatçılar, sermaye kaçışlarını sürdürebilmek amacıyla dışarda alıcı şirketler kurabilirler. Bir Amerikan bankasının şubesine yerli para karşılığında hesap açmak ve sonra bu hesabı karşılık göstererek aynı bankadan, Amerika'da dolar kredisi almak da, bir başka yol. Daha sıradan yurttaşlar, dövizlerini bavul ya da çantalarına doldurup taşımayı yeğliyorlar. Bayan Kastens, günde yarım milyar dolarlık sermaye kaçışını düzenlemeyi işten saymıyor.[8]

***

Özetleyelim: Türkiye ve diğer az gelişmiş ülkeler, yabancı sermaye çekebilmek amacıyla ücretleri düşürmüşler, yasal düzenlemeler yapmışlar ama amaçlarına bir türlü ulaşamamışlar. Tersine, sermaye ihracatçısı ülkeler durumuna düşmüşler.

Başarısızlıktan gocunmamak gerek. Başarılı olanların yöntemlerini benimsersek, bundan böyle biz de başarılı olabiliriz. Sermayenin gittiği ileri kapitalist ülkelerde sermaye yoğun değil, emek yoğun üretim korunuyor. Bu da, ücretlerin yukarı doğru çekilmesine neden oluyor.

İyisi mi, biz de işe, ücretleri yükselterek başlayalım. O zaman belki New Yorklu bayan Theana Kastens, bu kez de Amerikalı işadamlarına Türkiye'ye nasıl sermaye kaçıracakları konusunda yol göstermek amacıyla, örneğin İstanbul'da bir şirket kurar. Ne dersiniz? □

Ferruh Doğan

Kaynaklar:

1) *World Development Report 1983;* Ramgopal Agarwala, *Price Distortions and Growth in Developing Countries* 1983; Afsaneh Mashayekhi, *Shadow Prices for Project Appraisal in Turkey,* 1980
2) Ramgopal Agarwala, *a.g.e.*
3) W.Stolper and P.A. Samuelson, "Protection and Real Wages," *Review of Economic Studies,* Kasım 1941.
4) *Leaders,* Aralık 1981.
5) TÜSİAD, *1986 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi*
6) İTO, *Economic Report,* Kasım 1985
7) *Fortune,* Aralık 23, 1985
8) a.g.e.

Paris Komününün 115. Yılı Nedeniyle

Yeni Osmanlılar Cemiyeti ve 1870-1871 Paris Savunması-Komününde Üç Türk Yurtseveri...

Reşat, Nuri ve Mehmet Beyler...2

Serol Teber

YENİ OSMANLI CEMİYETİ'NİN ÖRGÜTLENİŞİ

Doğu despotik biçimlenmesi içinde ortaya çıkmaya başlayan genç Türkiye burjuva hareketinin aydın kadroları 1860 yıllarından sonra Tercüme Odaları'nda, *Tasvir-î Efkâr, Courrier d'orient,* vb. gibi yayın organlarının çevresinde yoğunlaşmaya başlamış. Ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin örgütlenişi böylesi bir birikimin en önemli nitel sıçrama noktalarından birini oluşturmuştur...

Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin ilk temel hücresini kuran Nuri ve Reşat Bey'ler, daha çocukluk yaşlarından itibaren birlikte büyümüşler. Sonra yine birlikte, Meclis-i Vâlâ Tercüme Dairesi'ne girip devlet memuru olmuşlardır.

Bu arada, Nuri ve Reşat Bey'ler, ileride Yeni Osmanlılar hareketinin beyni ve en devrimci demokrat kişiliği konumuna gelecek olan Mehmet Bey'le tanışmışlardır...

Mehmet Bey (Sağır Ahmet Beyzade Mehmet) çok genç yaşlarda Paris'e gitmiş. Sağlam bir eğitim görmüş. Yüzyılın sorunlarını yakından tanımış ve bunları arkadaşlarına yansıtmaya büyük özen göstermiştir...

Mehmet Bey ile tanıştıktan sonra, Reşat ve Nuri Bey'lerin tartışma konularının gerek içeriği gerek biçimi hemen hemen tümüyle değişmiştir...

Bir süre sonra Nuri Bey, ileride Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin yazgısını çok yönlü etkileyecek olan Suphi Paşa'nın oğlu Âyetullah Bey ile tanışmış. Böylece ilk çekirdek grup dört kişi olmuştur...

Bu süreç içinde, İstanbul'un diğer bir yöresinde yaşayan Kemal Bey başka bir yönden evrimleşmiştir...

Leskofçalı Galib üzerinden Nef'i ile özdeşleşecek kadar Divan Edebiyatının içine dalan Kemal Bey, 1862 yılında günlerden bir gün, 20 paraya satın aldığı Şinasi'nin *İlahî*'sini okuduktan sonra tüm yazgısı değişmiştir... Namık Kemal, bu olayı ilerideki yıllarda şöyle anlatmıştır...

> *«Hangi senede olduğu hatırımda değildir. Fakat zannıma göre yetmiş sekiz sene-i hicriyesinde olacak, bir ramazan günü kitap aramak için Sultan Bayezıt Camii avlusundaki sergilere girdim. Elime tâlik yazı ile bir kâğıt parçası tutuşturdular. Yirmi para istediler. Parayı verdim, kâğıdı aldım. Üstünde İlahi ünvanını gördüm. Derviş Yunus ilahisi zannettim. Bununla beraber okumaya başladım. O ilahi ne idi? Bilir misin ne idi?...», «Fikrimi edebiyat arkadaşlarıma anlatamadım, gittim gazetesine muin oldum»...*

Kuntay'ın, ozanca söylediği gibi, *Kemal Bey, bir sabah evinden divan şairi çıkmış, akşam gazeteci dönmüştür...* Nuri, Reşat, Mehmet, Âyetullah ve Kemal beyler, 1865 yılının Haziran ayında bir cumartesi günü, Yeniköy'de Ahmet Bey'in yalısında toplanmışlar ve ertesi pazar günü Belgrad Ormanları'na gidip toplantılarına yeni bir biçim-nitelik vermeyi kararlaştırmışlar. *Mir'at* gazetesi-dergisi sahibi Refik Bey bu tarihi toplantıya altıncı kişi olarak pazar günü katılmış. Ancak, bir süre sonra yakalandığı koleradan kurtulamayarak iki buçuk ay kadar sonra ölmüştür... Namık Kemal, Refik Bey'in acısını ömrü boyunca yüreğinde taşımış. Yazdığı mektuplarda çok kereler bu eski yoldaşını saygıyla anmıştır...

Osmanlı Devleti'nin despotik yapısı uzantısında toplantı kuşkusuz gizli yapılmış. İttifak-ı Hamiyyet «Yurtseverler Birliği» adını almış. Fakat Yeni Osmanlılar adıyla tarihe geçmiştir...

Yeni Osmanlılar Cemiyeti, İtalyan Carboneri gizli kuruluşlarının örgütlenme yapısı örnek alınarak kurulmuş...

Buna göre, üzüm salkımı biçiminde kurulacak yapının her bir hücresinin yedi üyeden oluşması kararlaştırılmış. Ancak, bu hücrelerde, her altı kişiyi örgütleyen yedinci üyenin «baş» ya da sekreter olması ve görece daha üst düzeydeki gizli toplantı-

ların salt bu «baş»lar arasında yapılması öngörülmüştür...

Her üyeye ve içinde yer aldığı hücreye ayrı birer numara verilmiş; ve üye, hem kendi hem de hücre numarasıyla «tanımlanmıştır»... Örneğin, ilk altı üyeyi örgütleyen Nuri Bey 1. numara olarak belirlenmiş. Yani Osmanlılar Cemiyeti'ne birkaç aylık gecikmeyle giren ve tüm bu bilgileri kendisine borçlu olduğumuz, E.Tevfik'in numarası 105 olmuştur.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti, oldukça kısa bir zaman dilimi içinde hızla örgütlenmiş. Üye sayısı 245'e ulaşmış. Bu tarihsel örgütlenmenin, son 35. yedilisinin «baş»'ına, 245 numara ile Kolağası Süleyman Efendi (Paşa) atanmıştır...(*)

1867 yılı Türkiye tarihinde son kerte önemli olaylarla dolu geçmiş. 7 Mart 1867 tarihinde, Fransa'da, Emile de Girardin'in, *Liberté* gazetesinde, Türkiye liberal burjuva hareketinin, Doğu Despotizmi'ne, Padişah Abdülaziz'e yönelik ilk tamim bildirgesi Mustafa Fazıl Paşa imzasıyla yayımlanmıştır... Ancak bazı araştırmacılar, o tarihlerde Paris'de sürgünde bulunan Mustafa Fazıl Paşa imzalı bu ünlü bildirgenin-dilekçenin *Liberté* gazetesinde yayımlanmasından önce İstanbul'da bilindiği, hatta Türkçe'ye çevrildiğini söylerler.

Ayrıca, tüm ilerici görüşlerine, demokratik düşüncelerine, yeteneklerine karşın Mustafa Fazıl Paşa'nın böylesi bir bildirgeyi-dilekçeyi yazabilecek çapta olmadığı yolunda ciddi kuşkular ileri sürülmektedir...

Altındaki açık Mustafa Fazıl Paşa imzasına karşın, Türkiye burjuva hareketinin bu ilk bildirgesini yazanın kim olduğu sorunu tartışmalıdır...

Berkes'in kolay yadsınamıyacak savına göre, bu bildirgeyi, Romen devrimci demokratlarından, gazeteci Gregory-Ganeca yazmış*, Mustafa Fazıl Paşa'da imzalamıştır...

* * *

Türkiye burjuvazisinin Mustafa Fazıl Paşa imzalı bildirgesini Türkçe'ye çevirmek için, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nden bir grup yurtsever, İstanbul'da Vefa'da, Ahmet Efendi'nin konağında toplanmışlar... Bildirgeyi Türkçe'leştirmeye ilk kez Namık Kemal başlamış. Ancak, biçimi-üslubu hemen anlaşılır olduğundan, arkadaşları, Sadullah Bey'in çevirmesine karar vermişler. Sadullah Bey'in çevirisini, Ebuzziya Tevfik yazıya geçirmiş. Ahmet Efendi'nin oğlu Asım Bey de bunları tâlik yazısıyla basılabilecek biçimde «eczalı kâğıda» geçirmiştir...

Bildirge, Mustafa Fazıl Paşa'nın İstanbul'da kalan arkadaşlarından ve Yeni Osmanlılar'ın yakınlarından Jean Pietri'nin *Courrier d'Orient* gazetesi aracılığıyla Cayyole adlı bir Fransız'ın taşbasması matbaasında 18 sayfalık bir kitapcık olarak, 50.000 adet basılmıştır...

Bu bildirgeyi, her türlü olumsuzluğu göze alarak, Şinasi'nin *Tasvir-i Efkâr* gazetesi dağıtıcılarından *Yunus Ağa*, yine Şinasi'nin arkadaşlarından *Şakir Efendi* Bayezit'ta kâğıtcı *Hacı Kadir Efendi, Raşit Efendi*, Beyoğlu'ndaki kitapcılardan Macar göçmeni *Daniyel Silaki, Tasvir-i Efkâr* başmürettibi *Rıza Efendi*, Rıza Efendi'nin kardeşi *Rıfat Efendi* ve yine tüm bu tarihsel bilgileri kendisine borçlu olduğumuz *Ebuzziya Tevfik* dağıtmışlardır...(**)

MUSTAFA FAZIL PAŞA'NIN MEKTUBU(***)

(Hâlen Paris'te yaşamakta bulunan devletlü Fazıl Mustafa Paşa'nın, padişah hazretlerine sunmuş olduğu mektup-yazının suretidir:)

«Padişahların sarayına en güç giren şey doğruluktur. Onların çevresini sarmış bulunan kimseler, doğruluğu kendilerinden bile saklarlar. Çünkü, bunlar, gözlerini olanca hırsları ile diktikleri hükmetme ve hükûmette bulunma lezzeti içinde ve bunun tam ortasında yaşadıklarından, halkın çekmekte olduğu türlü sıkıntıları, eziyetleri yine o halkın tembelliğinin sonucudur şeklinde yorumlarlar. Öte yandan, bu tipteki adamlara göre, devletlerin güçten düşmesi, zayıflaması ve gerilemesi tarihin ve tabiatın değişmez kanunları geregidir; bunun önüne geçmeye imkân yoktur ve kadere boyun eğmek en tabiî yoldur.

Birtakım asılsız ve saçma hayallere saplanmaksızın, doğruluğu görmek için, cesaretli bir sadakat lâzımdır. Hele, doğru olanı bir padişaha anlatabilmek için çok daha fazla cesaret ve sadakat gereklidir. İşte bu çeşitten bir sadakat ben kulunuzdan hiç bir zaman eksik olmadı. Bunu ispat için, gerek siz padişah hazretlerinin ve gerekse beni bu gurbet diyarına sürdürmeye sebep olanların hafızalarına müracaat ederim...

Şevketlü efendim; devletinizdeki hıristiyan uyruğun ortaya atıp körükledikleri ihtilâl eserleri, aslında, bütünüyle bizim dış düşmanlarımızın fesatlarından doğmaktadır. Bununla birlikte, bu konuda, şimdiki hükûmetin de büyük kusurları bulunmaktadır. Zira, bir zamanlar yapılmasında hiçbir sakınca görülmeyen en masum hareketler bile, bugün artık her cins yabancı asıllı uyruklulara bir zulüm ve gadirlik gibi görünüyor. Avrupalılar zannediyorlar ki Türkiye'de zulüm gören ve belâ çeken, her fırsatta ve her şekilde hakarete uğratılanlar, sadece, hıristiyan asıllı milletlerdir. Halbuki durum hiç de böyle değildir. Müslümanlar ki - yabancı devletlerden hiç birisi onları korumayı akıllarına bile getirmezler - bunlar müslüman olmayan öteki milletlerden çok daha fazla ezilip harap olmuşlardır...

Şevketlü efendim; dört yüz sene evvel, babalarımızın, Doğu Roma İmparatorluğu'nu ortadan kaldırarak ve Konstantin'in bütün dünyaya başkent olarak ilân ettiği ünlü beldeye çok büyük bir şan ve şerefle, haklı bir zaferle, gelip oturarak, tarihçe böylesine şanlı fetihlere nail olmaları, sadece dın gayretinden ileri gelmiştir. Belki, din gayreti ve askerlikteki üstün cesaretleri onların millî ahlâklarının bir ışık gibi yansımasından başka bir şey değildi. Evet, onlar, kendilerini yöneten âmirlerine ve subaylarına itaatli idiler; lâkin, bu itaat, kendileri tarafından, kendi istekleriyle belirlenmiş ve kabul olunmuş bir serbestlik içinde ve özgürlük temeline dayalı olduğu için her birinin kalbi ve aklı alabildiğine hürriyet havası içindeydi. Bilemiyorum nasıl güçlü ve mayadan gelme ve nasıl yaratılıştan var olma bir yücelik birleşmiş ve bunlar onlarda kendiliklerinden bir düzen ortaya koymuştu. İşte, bu düzendir ki onların çok canlı olan ahlâk ve karakterlerini muntazam bir hale koyardı. Hasılı fazilet ve olgunluk onların kalplerinde ve zihinlerinde yuva yapmıştı...

Şevketlü efendim; bizim milletimizde iyi ahlâkın günden güne bozulması; kötülüğe tenezzül etmeme, namus, yurt ve iyilik severliğin gittikçe azalması vatanlarını gerçekten seven, sizin şanınızın artmasını ve vatanımızın mutluluğunu yürekten arzulayan kimseler için, büyük bir endişe teşkil etmektedir. Ama, bu iyi

---

(*) Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi.* Günümüz Türkçesine uygulayan Şemsettin Kutlu. İstanbul 1973 s. 79...

(**) E.Tevfik. S.22-26.

(***) E.Tevfik. S.27-43. Türkiye liberal burjuvazi hareketinin evrimindeki tarihsel yeri, belgesel niteliği, nedeniyle bu yazının önemli bir bölümünün yayımlanmasını yararlı gördük.

ahlâk bizim milletimizde nasıl bozulmasın ki bu milletin fertleri de, yurttaşları bulunan gayri müslim milletlerin uğradıkları belâları birlikte çekmektedirler. Her türlü zulümlere ve haksızlıklara ve doğrudan doğruya sizin gözleyip izleyemeyeceğiniz, kontrol edemeyeceğiniz küçük memurların keyiflerine göre yürüttükleri işlemlere, yersiz davranışlara maruz kalırlar. Tekrar edeyim: Bunların yaptıkları, ettikleri sizin tarafınızdan hiç bir zaman öğrenilemez...

Halbuki şevketlü padişahım; günümüzde Osmanlı devletinin yönetimi belki dirayetli ve terbiyeli adamların elindedir, bu yönetim en namuslu, en sadık kimseleri beklemektedir. Avrupa'da bütün hükûmetler aynı zamanda halklarının eğitimiyle de meşguldürler. Bu konuda orta derecedeki devletler bile büyük çabalar gösterirler. Buna bir misal olarak siz padişah hazretlerine İsviçre'yi gösterebilirim. Bu memleketin ahalisi içinde, okuma yazma bilmeyen tek bir adam bile bulmak güçtür. İngiltere devleti ki, kendisini idare etmekte olan hükûmet, geniş yetki ve imtiyazlarını azar azar da olsa terketmekte gayet ağır davrandığı halde, şu son yirmi beş yıldan bu yana, halkına, onları eğitecek ve işe yarar hale getirecek bilgiler kazandırmak konusunda büyük gayretler gösterdi. Prusyanın (O zamanki Almanya) Sadova Muharebesini kazanışının en büyük sebebi, Prusya halkının Avusturya halkından daha bilgili oluşudur. O halde, Avrupa devletleri bu kadar fedakârlıklar göstererek ilerlerken, biz niçin olduğumuz yerde kalmaya, hattâ gerilemeye razı olalım?

Padişahım; ya hiç bir işe yaramaksızın öylece bomboş kalıp duracak, yahut da, oraya devama ancak beş on tembel ve hakir çocuktan başka kimsenin rağbet etmeyeceği, birtakım kalitesiz okulları yer yer çoğaltma işinin ülkenizde ilmi yaymaya yararlı bir yol olduğunu sanacak ve buna inanacak mısınız?

Milletlerde düzen ve güveni sağlayan ve öteki bütün düzenlerin anası olan şey, sadece hürriyettir ki, onun yerini başka hiç bir şey alamaz. Esirlik altında bulunan bir millet ise, imkânı yok, eğitim ve öğrenime iltifat etmez. Ne zaman bir milletin bütün hakları, kendisini yöneten devletin sağlam garantisi altında bulunursa, o millet, her fırsatta, iyiyi ve doğruyu arar, bilgi ve kültür sahibi olmaya rağbet gösterir. Şurası açık bir gerçektir ki cahillik ve esirliği kabullenmiş, bunlara kanıksamış milletler hem alçak hem de hain olurlar.

Eyvah şevketlü efendim; şu içinde bulunduğumuz dönemde bizdeki belâ, sadece iyi ahlâkın çökmesi ve yaratılıştan mevcut olan zekânın gerilemesi meselesinden de ibaret değildir. Biz, millet olarak, bir de yoksulluk denilen o korkunç belâ ile karşı karşıyayız ve bununla da uğraşmaktayız. Bunun sebebi, her şeyden önce, vergilerin pek düzensiz bir biçimde değerlendirilip toplanması; ikinci olarak da halkın çok tembel ve cahil oluşu yüzünden bu yoksulluğa saplanmış bulunmasıdır. İşin gerçeği de şudur ki başka devletlerin halkı tarafından pek hafif görünen yükleri bile sizin ahalinizin kaldırmaya güçleri kalmamıştır.

Sanat, ticaret ve tarım günden güne öylesine azalmaktadır ki sanki memleket halkı nelere ihtiyacı bulunduğunu anlamaktan bile âciz kalmış ve ihtiyaçların nelerle ve nasıl giderilebileceği duygusunu kaybetmiş durumdadır. Zira, ortalıktaki şu haraplığı, bitkinliği gördükleri halde tüyleri bile kımıldamıyor; içinde bulundukları perişanlıktan kurtulmak için en küçük bir teşebbüse bile lüzum görmüyorlar.

Şevketlü efendim; buralarda, Avrupalılar, bizim hem milletimizden hem de mezheplerimizden şikâyet etmekten bir an bile geri durmuyorlar. Diyorlar ki: «Türk milleti askerlikten başka hiç bir sanat ve meslek bilmez; onların devamlı olarak kadere boyun eğişleri bizlerin çalışmamıza bile engel olmaktadır.» Halbuki bizim soyumuz da öteki milletler derecesindedir ve onlardan hiç de aşağı değildir...

Milletimizi başka milletler gibi çalışkan, ilme ve sanata yönelmiş olmaktan alıkoyan sebep, sadece mülkî idare tarzımızdaki düzensizlik ve yetersizliktir. Eğer bir insan, herhangi bir yerde, yine kendisi gibi insan olan cinsdaşlarını hor görüyor, onları hakaretle karşılıyorsa, o insanın, dünyanın çeşitli ürünlerinden gereği gibi yararlanmaya hakkı olmamalıdır. Herhangi bir ülkede zulüm ve zalimlik ortalıkta kol geziyorsa ve bir kimse böyle bir yerde kendi alın teriyle kazandığı şeylerden kendisinin hiç bir şekilde istifade edemeyeceğine kanaat getirmişse, gayet tabiîdir ki çalışma hevesini bütünüyle yitirir.

İşte, 1789 senesinde patlak veren ihtilâlden önce Fransa'da durum tamamiyle böyleydi. Şu güzel Fransa ki, siz bugün onu hayranlıkla seyredersiniz ve ben de aynı hayranlıkla doluyum; evet işte bu Fransa, her türlü şartlar ve münasebetler bakımından dünyada birinci olduğuhalde, o zamanlar, çevresindeki sanatta ilerlemiş milletlerden örnek almadı. Gerçi, hükümette sanayiin gelişmesi için bütün güçlerini harcayan nazırları da vardı, ancak, bunların çabaları da yeterince bir sonuç vermedi. Belki bazı kımıldanmalar görüldü ama, halkta hürriyet olmadığı için, sanat ağacının dalları, beklenilen meyvelerini vermedi... Fakat, milletin hürriyetini kazanmasından otuz sene sonra — evet efendim, hesabım doğrudur — tamam otuz sene sonra her şey birdenbire ve baştan başa değişti. Fransız milleti, hürriyet sayesinde, dünyanın en çalışkan ve en zengin milletlerinden biri oldu.

Bunun sebebi şudur ki: Milletler sadece mânen değil, maddeten de hürriyet sayesinde yaşayabilirler. Hakların korunmasının bulunmadığı yerlerde nihayet ekmek de bulunmaz olur; hürriyet gibi o da önünde sonunda mumla aranır hale gelir...

Şevketlü padişahım; şimdiki idare tarzını değiştirmek suretiyle devleti kurtarınız. Daha özgür kanunlar ve düzenler ile saltanatınızı süsleyerek, onun bulunduğu kötü durumdan selâmete çıkarınız. Lâkin öyle özgür kanunlar ve düzenler olsun ki, gerçek, yaygın ve güvenli bir nitelik taşısın. Gerek uygulanması sırasında, gerekse zedelenmeden ve değiştirilmeden devam ettirilmesi konusunda, tam bir garanti ile pekiştirilmiş bulunsun.

Evet padişahım; böyle özgür ve sağlam bir düzen, müslümanların da, hıristiyanların da her türlü hak ve görevlerini güven altına almış bulunacağından, Avrupalıların hâkim ve mahkûm arasında gerçekleştirilmesini imkânsız zannettikleri dengeyi mutlaka gerçekleştirecektir.

Ah şevketlü efendim; daha şimdiden görür gibi oluyorum ki, sizin çevrenizi sarmış bulunan hainler ve cahiller özgür düzen sözünü ne kadar kötü mânalara çekeceklerdir. Onlar: «Özgür düzen, padişahın özgürlüğünü ve sultanlık yetkisini elinden alıp, onu sadece bir âlet derecesine indirir.» sözüyle «Siz padişah hazretlerine ve bütün müslümanlara, en sevgili şeyleri olan dinlerini ve elbiselerine kadar her türlü âdetlerini terketmeye ve değiştirmeye mecbur kılar.» sözlerini söyleyerek halkı aldatıp kandırmaya çalışacaklardır. Yâ cahil ya da hain olan bu kimseleri, her kimlerse, siz hakaretle çevrenizden kovunuz. Halkınız da bunların fitnelerine kulak asmasınlar, aldanmasınlar. Özgür düzen denilen şey, ne sizin ne de halkın zararına olur; ancak kendi başlarına buyruk olanların bu davranışlarını sınırlar. Padişahtan ancak şu hali kaldırmış olur ki: Padişah onlara aldanmaz ve fenalık etmez olur. Özgür düzen milletin namusuna ve gelişmesine aykırı düşen hiç bir şeyi zorlamaz; tersine fertlerin malını mülkünü güven altına aldıktan başka, kutsal olan dini de korur. İnsanları, içinde yaşadıkları ortamda huzura ve rahata kavuşturduğu gibi, kişinin şahsî özgürlüğünü de garanti altına alır.

Bunu bir başka açıdan da ele almak gerekirse, özgür düzen, kısa bir zaman

içinde, Avrupa milletleriyle olan her türlü ilişkilerimizde de gelişme ve düzelmeler sağlar.

Şevketlü efendim, Türkiye'de yabancı memur ve görevlilerin bizim iç işlerimize yaptıkları müdahaleden dolayı ne kadar büyük zararlar gördüğümüzü bilmeyen var mıdır? Bunlar, belki binlerce defa, medeniyet ve insanlık yoluna girmekliğimiz için bağırıp çağırmışlardır. Ne var ki, aslında, hemen her seferinde, bu uyarmaların altında sadece kendi millet ve menfaatlerinin yattığı görülmüştür. Bunun daha da kötüsü, millet ve memleketlerinin menfaatleri bir yana, bu memleketlerinin fertleri için de yerli yersiz baskılara başvurmuşlardır. O halde, özgür düzen kabul edilip uygulanacak olursa, devletin temeline yeni bir güç katmış olacağından, yabancıların bu her işimize burun sokmalarından da kurtulmuş oluruz. Bizzat, Osmanlı devleti ülkesinde her cins ve mezhepten halkın koruyucusu olunca artık başkalarına söz düşmez.

Evet şevketlü efendim; devleti kurtarınız. Çünkü zaman acele etmeyi gerektiriyor. Ecdadımızın devletini kurtarınız...

Padişahım; geçmekte olan her sene bizim üzerimizden bazı yabancı devletlerin yardım ve koruma imkânlarını biraz daha azaltıyor, yaşama ve var olma gücümüzü biraz daha zayıflatıyor. İngiltere devleti, bize yardım etmek ve bizi korumak için bundan on iki yıl önce gösterdiği gayreti ve iyi niyeti şimdi göstermiyor. Avusturya devleti, Almanya ile yaptığı savaşı kaybettikten bu yana, artık, güçlü batı devletleri kategorisinden çıkıp bir doğu devleti derecesine indiğinden dolayı, şimdi Osmanlı ülkesindeki Islav milletlerini okşayıp kışkırtarak onları kendine çekmek politikasını gütmektedir. Hasılı, çok dikkatli olalım ve artık kendimize gelelim. Zira, halimizin en fena yeri şurasıdır ki on iki yıl önce bize daha müsait görünen Avrupa kamuoyu, bugün bütünüyle aleyhimize dönmeye yüz tutmuştur.

Siz padişah hazretleri, bir kere olsun, lûtuf ve tenezzül göstererek Paris, Londra ve Floransa gazetelerine baksanız. O zaman göreceksiniz ki, bizim devlet olarak varlığımızı korumakta pek büyük menfaatları bulunan batı memleketlerinde, bugün, bize, yakında düşüp harap olacak bir devlet gözüyle bakıyorlar...

Güçlü bir kalkınma ve gelişmeyi öngören bir değişikliğe yönelelim. Bu değişiklik sizin düşünceniz, sizin görüşünüz ve sizin elinizle olsun. Öte yandan, bize düşmanlık beslemekte olan batı kamuoyunu da kendi tarafımıza çekmeye gayret edelim ki, bunlar bize düşman olacaklarına dost olsunlar...

Ancak, padişahım efendim, siz hükümdarımız hazretleri benden çok daha iyi bilirsiniz ki din ve mezhep, ancak insanın manevî yapısına hükmeder ve biz insanlara sadece ahretin nimetlerini vâdeder. Yani, şunu demek isterim ki, milletlerin haklarını belirleyen ve sınırlayan din ve mezhep değildir. Din, sadece, ezelî gerçekler ve onların yargıları olarak kalmazsa, yani dünya işlerine de müdahale ederse, fayda yerine zarar getirir; herkesi telef eder, sonunda kendisi de telef olur.

Şevketlü efendim; hıristiyanın ve müslümanın başka başka dünya anlayışı yoktur; çünkü, adalet denilen şey yeryüzünde yalnız bir tanedir ve tektir. Politika, devlet yönetimi dediğimiz şey ise, sadece, gerçek adalettir...

Padişahım; siz her şeyden önce halkınızın sadakatine ve iyi niyetlerine başvurunuz. Her eyalette, üyeleri serbest seçimle iş başına gelmiş, büyük, birer il meclisi kurdurunuz. Bunlar kendi bölgelerinde olan biteni, noksanları size iletsinler. Sizin babaca ve herkese yararlı olacak fikir ve kararlarınızı oralarda uygulamaya yardım etsinler. Sizin özel ve kesin buyruğunuz ile bu meclisler tarafından İstanbul'a zaman zaman temsilciler gönderilsin. Halkın ihtiyaçlarını ve olan bitenin gerçek yönlerini —aracısız olarak— doğrudan doğruya, yani bizzat, huzurunuza çıkarak, size arzetsinler...

Şevketlü padişahım; Tanrı'nın o büyük yargısı siz yüce padişahımıza —ulu dedelerinizden birinin olduğu gibi— bir devlet kurmak imtiyazını belki bağışlamadı. Ne var ki bu kader yargısına, bir devletin düzelticisi, yenileştiricisi, yenilikçisi olmak gibi özel bir şerefi sakladı. Bütün yurttaşlar, müslüman ve hıristiyan, sizin uyruğunuzu meydana getiren bütün Osmanlı halkının sesleri - benimle bir olarak - sizi lâyık olduğunuz bu büyük görevi gerçekleştirmeye dâvet ediyor. Bunu gerçekleştirdiğiniz takdirde sizin adınız ve eseriniz, insanlığın daima minnet ve şükranla hatırlayacağı yüce adlar arasında ebediyete kadar hayırla anılacaktır.»

Mustafa Fazıl

Bu arada İstanbul siyasal ortamı çok gerginleşmiş. Ali Suavi Kastamonu'ya sürülmüş...

Rûznâme-i Ceride-i Havâdis gazetesinin 20 Mart 1867 tarihli bir haberinde,

«Erzurum vilayeti Vâli Muâvinliği Rütbe-i sâniye-i sınıf-ı evvel-i mütemâziyi ile Terceme-odası hulafâsından izzetlü Kemal Bey'e tevcih buyrulmuştur» diye duyurulmuş.

Aynı gazetenin, 8 Mayıs 1867 tarihli sayısında,

«Kıbrıs Mutasarrıflığı Meclis-i Vâlâ âzasından saâdetlü Ziya Beyefendi'ye tevcih buyurulmuştur», haberi verilmiştir...(*)

Yine bu zaman dilimi içinde, *Courrier d'Orient* gazetesi sahibi, Korsika kökenli Fransız Jean Pietri, önemli bir sorun üzerinde konuşmak için, -büyük bir olasılıkla- 13 Nisan 1867 tarihinde, Kemal ve Ziya beyleri yayınevine çağırmış. Burada, Mustafa Fazıl Paşa'nın yardımcılarından Sakakini kendilerini karşılamış ve onlara, Mustafa Fazıl Paşa'nın gönderdiği bir mektubu okumuştur... (**)

Bu mektupta önerilenlerin Türkiye ve Yeni Osmanlılar'ın tarihindeki önemi nedeniyle tümüyle aktarmayı yararlı gördük...

«...Memleketimizin içine itildiği tehlikeler hepimizce bilinmektedir. Zaman ve olaylar bizlere çok kutsal bir görev yüklemiştir. Bu görev, daha büsbütün vakit geçmemişken, memleketimizi bu tehlikelerden kurtaracak birtakım barikatlar vücuda getirmeye çalışmak ve geleceğimiz için başarı sağlamaktır.

Sizler, memleketimizin aydın fikirleriyle haklı bir isim yapmış iki değerli kalemsiniz. Yurtseverliğiniz, çalışkanlığınız, bilginiz sizi çekemiyen ve bundan dolayı -güya birer memurlukla- sizleri uzaklara sürmek isteyen vatan yıkıcıları tarafından bile ister istemez kabul edilmiş bulunmaktadır.

Alanı son derece geniş olan Özgürlük davasında vatanımızın saadeti ve kurtuluşu için hizmet etmenin tam zamanıdır. Sizleri -bu hizmeti birlikte yerine getirmek üzere- Paris'e davet ediyorum. Beslemekte olduğunuz yüce ve temiz duygular ve yurtseverlik duygularının gereği olarak, ummaktayım ki bu davetimi kabul buyurursunuz.

Başka bir art niyete dayalı bulunmadığından emin olduğum için, serbestçe şunu belirtmek isterim ki faydalı ve yararlı gördüğünüz daha başka değerli kalem sahiplerini ve hamiyetli insanları da burada rahatlıkla geçindirecek param vardır ve bu para emrinize hazır beklemektedir.» (***)

Türkiye demokratik devrim tarihinde son derece önemli bu mektu-

---

(*) *Namık Kemal'in Mektupları.* Cilt 1. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1967, s.84

(**) E.Tevfik. s.62.

(***) E.Tevfik, s. 62-63.

bun okunmasından sonra, Kemal ve Ziya beyler, Sakakini'ye olumlu yanıt vermişler. Ayrıca, Ali Suavi ile Agâh Efendi'nin de yurt dışına birlikte götürülmesi kararlaştırılmış. Ali Suavi, Kastamonu'da sürgünde bulunduğundan, onun getirilmesi sorununu Jean Pietri üstlenmiş...

Kemal ve Ziya beyler, 17 Mayıs 1867 tarihinde, günün koşullarına göre, olağanüstü gizlilik koşullarında, ailelerine bile haber vermeden, Fresine kumpanyasının ünlü «Bosfor» gemisiyle İstanbul'dan ayrılmışlar. Ali Suavi ile Agâh Efendi, ancak birkaç günlük bir gecikmeyle Türkiye'den ayrılabilmişler. Her iki grup, İtalya'nın Mesine limanında buluşmuşlar. Ve oradan yollarına devam edip, Paris'e gitmişlerdir...

Özellikle Kemal ve Ziya beylerin yurt dışına çıkışları, yönetimi-Saray'ı zor duruma sokmuş. Bir Doğu Despotizmi biçimlenmesinde belki de ilk kez yaşanan bu olayın önemi başlangıçta yeterince kavranamamış. Ve yine belki de bu nedenle, yapılan ilk resmi açıklamalarda traji-komik bir konuma girilmiştir...

Tasvir-i Efkâr gazetesinin 27 Mayıs 1867 tarihli sayısında, *Ceride-i Havâdis*'den yapılan alıntıya göre, Kemal ve Ziya beylerin yurt dışına çıkışları «resmi» olarak şöyle açıklanmıştır...

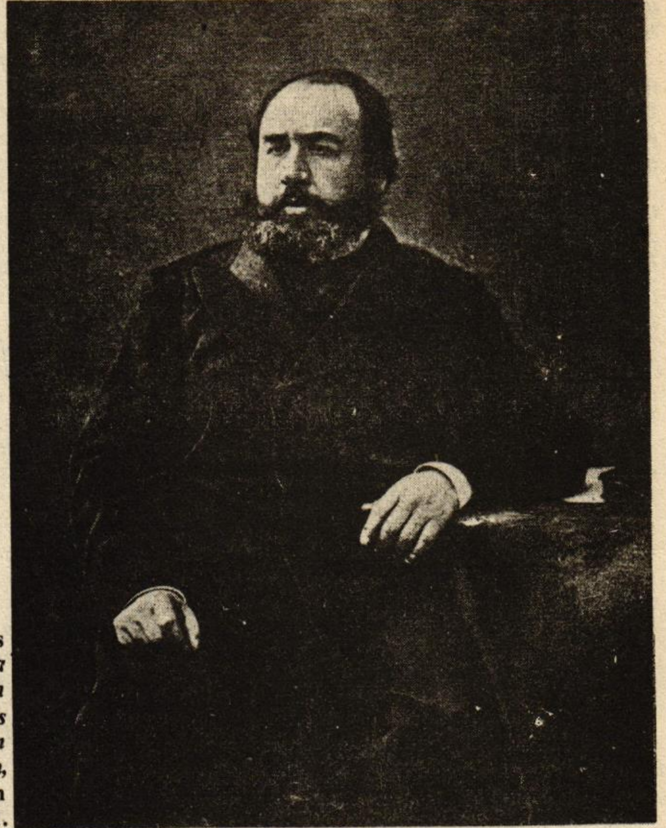
«Kıbrıs Mutasarrıfı ta'yin buyrulmuş olan Ziya Beyefendi Hazretleri, mukaddemce oranın âb-u havası ile imtizâc edemediğinden, bu kerre isti'fâ-yi me'muriyet ederek Sergi-i umumu'yi temâşâ zimnında Paris'e azimet etmiş ve Erzurum vilayeti Vâli Muâvinliği'ne me'muriyeti icrâ buyrulan İzzetlü Kemal Bey dahî mahall-i mezkûre gitmiştir.» (*)

Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan Namık Kemal, babasına, -büyük bir olasılıkla aynı gün, Türk Tarih Kurumu bunu 16.V. 1867 tarihi olarak kabul etmiştir- iki mektup göndermiş; gidişini haber vermiş ve nedenlerini açıklamaya çalışmıştır...

Mavi bir kâğıda yazıldığı için, *«Mavi Mektup»* olarak da ünlenen bu mektupların ilkinde, Namık Kemal, babası Mustafa Âsım Bey'e, Türkiye'den ayrılışını ve Paris'e gidişini haber vermektedir.

Velini'metâ,

Bendeniz bu kerre hasbe'l-iktizâ Paris'e hareket ettim. Bu muvakkat birşeydir. Hiç teessüf etmeyin. Ben gelinceye kadar eve bakarsınız.

Mısırlı Prens *Mustafa Fâzıl Paşa* *Mısırlı Prenses Rukiye'nin koleksiyonundan,* Kuntay'dan Cilt 1. s.201.

Cümleye selâm.. Pek aceleye geldiğinden bu kadar yazabildim. Bâki du'a.. (**)

Kemal

Diğer mektubunda Namık Kemal, babasına Paris'e gidişinin nedenlerini daha ayrıntılı olarak anlatmaya çalışmıştır...

Velini'metim, Sebeb-i hayatım, Pederim Efendim,

Prens Hazretleri'nin ve İstanbul'da mevcûd olan erbâb-ı hamiyetin ve buzzat kendimin ve vatan ve devletin hayatı Paris ictimâ'ında bizim tarafın galebesine ve bu ictima tekarrür etmez ise, Paris'te bizden birkaç adamın vücudüne mütvakkıf olduğundan ben, İstanbul'dan Paris'e müteveccihen hareket ettim. İnşâ'llâh ân-karib pek büyük feyz ile avdet edeceğimde şüphe etmeyiniz. Bu mihnet sürse sürse iki yıl süreceğini sizin tebşîratınızdan anlamıştım; binâenaleyp bu babta sizin hiç teessür etmeniz lâzım gelmez. Zâten Erzurum'a da gitsem, bu herifler beni iki yıla kadar avdet ettirmezlerdi. Ben, Ziya Bey, Aziz Paşa bir yere dağıldıktan sonra, burada vükelaya kim galebe edecek; beni kim getirecek? Ya, ne'üzubillâh Paris'de herifler Prensin hukukunu ıskata muvafık olurlar ise, o zaman benim hâlim neye varırdı? Şimdi Ziya Bey benimle beraberdir; Hünkar gelecek, Prens gelecek, Mustafa Paşa orada; kim bilir orada neler zuhûr eder. Elimizde vesâit-i gâlibiyyet pek mükemmeldir; Allah muvaffak eyleye.. Hâsılı Allah, Peygamber aşkına, benim başım için keder etmeyin ve saâdet-i hâlimi ister iseniz gönlünüz kırılmasın. Vâkı'a vedâ edemediğinden müteessif'im; fakat ifrat teessürünüzü gördüğümden pek yıldım; şâyet mâni olursunuz, ben de dayanamam diye cesâret edemedim. Vâlidelerimin, enişteme, Hanım halamın eteklerinden öperim; Nesime'ye selâm ederim; Feride'nin gözlerinden öperim... Mümkin olur ise, benim azimetimi eve hiç bildirmeyin. Hacı(ya) ayrı mektup yazdım. Ahbâba selâm ederim... Bâki duâ... Her posta mektubumu alırsınız. Şuna buna gösterilmek üzere ayrı ve ca'li bir mektup daha gönderdim... (***)

Kemal

(Sürecek)

(*) *Namık Kemal'in Mektupları* s.87.
(**) *Namık Kemal'in Mektupları*, s.92
(***) *Namık Kemal'in Mektupları...* s.91-92

CAN YOLDAŞI

Erendiz Atasü

Gelini getirmeye, Tokat'a Hacı Emmi gitmişti. Seyit'e Ankara'da kalıp, yeni evliliğine hazırlanmak düştü. Evden Rahmetlinin izlerini silmek, çocuklara yeni bir annenin geleceğini bildirmek, kendisine damatlık bir takım elbise satın almak... Ölen kadının görünürdeki izlerini silmek kolaydı. Televizyonun üstünde duran aile fotoğraflarını kaldırdın mı tamam. Ama görünmeyen izler orda durup duruyordu işte... Onları yok etmek olası değildi. Onlar bu evin her yerinde, her tahtasında, her örtüsündeydi. Bu evin taşlarını sırtında taşımıştı Rahmetli... Evin harcına oluk gibi teri akmıştı gidenin. Artık var olmayan kollarının gücü süzülüp de, ova ova sakız ettiği tahtaların, sile sile parıldattığı camların yapısına karışmıştı. Onun izlerinden kurtulmak için evdeki pamuğunu havalandırdığı tüm şilteleri, yatakları, yastıkları, diktiği tüm çarşafları, kılıfları, gözünün nurunu, elinin emeğini döktüğü tüm işlemeli, dantelli örtüleri yok etmek gerekirdi.

Seyit hüzünlü müydü, sevinçli mi bilemiyordu. Yeni gelini yalnız bir kez, Hacı Emmi'yle birlikte gittikleri Tokat'ta görmüştü. Efendiden bir hatuna benzerdi. Karısının uzayıp giden hastalığı, hastane, ilaç masrafları, para sırıntısı, her gün ev hastane arasındaki zahmetli yolculuk, kalabalık, itiş kakış, soğuk, yağmur, sis, yorgunluk, evin, çocukların perişanlığı, duygularını donduran bir uyuşturucu gibi aşırı bir dinginlik vermişti Seyit'e. Kanser demişlerdi karısına, cilt kanseri. Her yanında yaralar açılmış, çok çekmiş, avaz avaz bağırmıştı. Ölüm bir kurtuluş gibi yetişmişti imdada.

Yaklaşan baharla birlikte Seyit, kendisinin ve üç çocuğunun yaşamına yeni bir düzen vermeyi düşündü. En büyük çocuğu Çiçek onsekizindeydi, büyük oğlu Hasan ondördünü sürüyordu, en ufakları Kemal henüz beş yaşındaydı. Eve bir kadın, çocuklara bir ana gerekliydi. Evlenmeye karar verdi. Genç sayılmazdı artık, kırkyedi yaşındaydı, evlenecekse bu işi bir an önce halletmeliydi. Durumu Hacı Emmi'sine açtı. Onun karısının Tokat'ta bir akrabası varmış, kırk kırkbeş yaşlarında, çocuksuz kimsesiz bir dul. Evlere temizliğe gidermiş, artık yorulmuş, kendi evini bilmek dilermiş. Helal süt emmiş, namuslu, iyi huylu bir hatunmuş.

—İyi, demişti Seyit, daha ne olsun, bundan iyisi can sağlığı. Çocuklara iyi ana olsun yeter, daha ne isterim..

Gülizar'ın üvey analık etmeyeceğine Hacı Emmi kefilmiş. Yalnız bir isteği varmış Gülizar'ın. İlle de belediye nikâhıyla evlenecem dermiş, Seyit kabul etti, böylece de iş halloldu. Seyit usule uyup Hacı Emmi'yle birlikte Tokat'a Gülizar'a görücülüğe gitti. Yüzüne bile pek dikkat etmedi kadının. Kısaya yakın boylu, tıknaz, akça pakça bir hatundu.

Gülizar'ın gelme günü gelip çatmıştı işte. Gece bu evde kalacaktı. Belediye nikâhı ertesi gündü. O günün sabahı Hacı Emmi'nin karısı Dürdane Yenge uğrayıp çocukları tenbihledi. Öğleden sonra yeni anneleri geliyordu. Sakındı ha, bir saygısızlık etmesinlerdi. Ve Gülizar geldiğinde, evde babalarıyla yalnız kalacağı sıra, ayak altında dolaşmasınlardı. Gece düzenlenecek eğlentide, zinhar surat asıp bir köşeye büzülmeyelerdi... Falan, filan..

Çiçek ve Hasan, Yengeyi uslu uslu dinlediler. Hiç ses etmediler. Dürdane Yenge ayrıldıktan sonra, Hasan, ablasına döndü; titrememesine çalıştığı bir sesle,

—Ben çıkıyorum dedi.. Akşama dek gelmem. Az dolaşacağım..

İçinde bir ateş yanıyordu sanki. Başını alıp dağlara kaçmak istiyordu. Koşar adım yokuş yukarı vurdu. Ordan yokuş aşağı.. Gene yokuş yukarı... Evden çıkarken ceketini unutmuştu, gömleğinin önü açıktı. Deli deli esen bahar rüzgârı, yüzünü ve göğsünü kamçılıyordu. Hasan farkında değildi. Kentin bir ucundaki mahallesinden kent merkezine koşar adım vardı. Kendinden üç yaş büyük amcaoğlu Rahmi'nin çalıştığı imalathaneye daldı fırtına gibi. Rahmi'nin yanına koştu.

—Üvey anamız bugün geliyor, dedi..

Başkaca diyemedi. Rahmi kollarını açmış, onu kucaklamıştı. Başını amcaoğlunun omzuna gömdü; ağladı, ağladı, ağladı..

Çiçek, kardeşi gittikten sonra, yatağının kıyısına ilişip kalmıştı. İçinde tarifsiz bir acı düğümleniyordu. Babası içeri tarafta süsleniyordu. Damatlıklarını giymiş, az önce traş olmuş, şimdi de kolonya sürünüyordu. Çiçek mide bulantısı benzeri bir tiksinti duydu. Ani bir öfkeyle uyuşup durduğu şilte üstünden fırladı, babasının yanına vardı.

— Evlenmen şart mıydı?, diye sordu çakmak çakmak gözlerle.. Anamın kemikleri soğumadı daha.

Nefesinde öfke tütüyordu. Seyit afallamıştı. Kolonyasından kızına döndü. Gözlerindeki hırsı görüp şaştı. O, yalnızca gerekeni yapıyordu, ne eksik, ne de fazla.. Yumuşak bir sesle,

—Kızım, dedi; bugün yarın sana bir kısmet çıkar, evlenir gidersin.. Bu eve bir kadın, Kemal'e bir ana lazım.. Bize kim bakar..

Çiçek ses etmedi. Bir süre sonra dayanamadı, gene patlayıverdi.

—Yani salt, bunun için mi evleniyorsun?

—Ne için?

— Bakılmak için? Yani anam gibi olmayacak mı? Onun yerini tutmayacak mı? Onu sevmeyecek misin?

Öfkesi tükenmişti. Sesi kırık döküktü. Dudağı ağlamak üzere olan küçük bir kız çocuğununki gibi bükülmüş, yüzü genç kızlık alımını yitirmiş, hepten küçük ve çaresiz bir çocuğunkine dönmüştü. Seyit, kızını kucaklamak için güçlü bir istek duydu. Elinin tersiyle itti bu isteği. onun yerine babalığını vurgulayan sesiyle,

—Yerini tutacak ya da tutmayacak, gelen kadın ananız olacak ve siz onu sayacaksınız, dedi.

Çiçek dönüp yatağına oturdu gene. İçindeki acı düğümü çözülmemişti.

Seyit bir süre kızının ardından bakakaldı. «Onu sevmeyecek misin?» «Sevmek..» «Bu kız çok fazla fotoroman mıdır nedir, ondan okuyor..» diye geçirdi içinden. «Anamın yerini tutmayacak mı?» Tutmazdı ya.. İnsan bir kez daha yirmi yaşına dönebilir miydi? Bir kez daha köyden Ankara'ya göçer miydi?.. Bir kez daha parklarda, caddelerde ırgatlık için bekleşip, yarı aç yarı tok gezebilir miydi? Umuttan başka tutunacak dal yokken, gaz lambasının karanlık ışığında, genç bir boğa gibi sevişebilir miydi?.. Bir erkek, bir daha ilk kez baba olabilir miydi? Taştan topraktan, yoktan var ettiği evine şöyle bir kurulup, o evi birlikte yarattığı kadının pişirdiği kahveyi höpürdetebilir miydi? Seyit geriye dönüp bir kez daha, delikanlı Seyit'ten, orta yaşlı yorgun Seyit'e değişebilir miydi?.. Tutmazdı ya, elbette tutmazdı..

Öğleden sonra, Dürdane Yenge Gülizar'ı getirdi. Gülizar, başında örtüsü, elinde bavulu, yüzünde çekingen bir gülümseme, kapıda dikiliyordu.

—Hoş gelmişsiniz, hoş gelmişsiniz, diye mırıldanıyordu Seyit. Bir yandan da ellerini uğuşturuyordu.

—Çiçek, koş gel, ananın elini öp, diye buyurdu Dürdane Yenge.

Çiçek denileni yaptı, seğirtip yeni kadının elini öptü. Kadının yumuşak yüzündeki sıcak bakışlı dost gözlerini görmezden gelemedi; Yüzünde, hiç istememesine karşın beliren hafif gülümsemeyi engelleyemedi. Kadının yüzüneyse geniş bir gülümseme yayıldı. Uzanıp, sıcak ve ıslak ağzıyla Çiçek'in buz gibi yanaklarına iki kocaman öpücük kondurdu. Dürdane Yenge,

—Çiçek, kızım, sen komşuya bir geç bakayım, hadi, dedi. Bak bakalım, akşam için ne hazırlık yapıyorlar. Biraz yardım et, hadi yavrum, koş.

Çiçek çekildikten sonra, Dürdane Yenge Gülizar'a bavulunu koyacağı yer gösterdi. Bir iki öksürdü; başörtüsünü çekiştirdi, boğazını temizledi.

—Eh, bana müsade, dedi. Şimdi bizim herif beni merak eder.

Sıkıntıyla etrafına bakındı. Bir kez daha boğazını temizleyip,

—Kalın sağlıcakla, akşama görüşürüz, dedi ve gitti.

Seyit ne diyeceğini bilemiyor, Gülizar'a pek bakamıyordu. Gülizar yumuşak devinimlerle yerleşmeye başlamıştı. Sanki kırk yıldır, alıştığı bir evdi bu. Gözleri evin tümünü, ayrıntıları irdeliyordu. Pencerelerdeki işli dantel perdeleri, sedirlerin üstündeki örtüleri, yastıkları.. Televizyonun üstündeki boşluğu.. Görünmeyen aile resimlerini..

—Pek güzel bir evin var, Seyit Efendi, dedi; Allah sana, çocuklarına bağışlasın.

Seyit,

—Allah hepimize bağışlasın, dedi.

Sonunda söyleyecek bir şeyler bulduğuna sevinmişti. Söylediğini de beğenmişti üstelik.

Gülizar gülümsedi. Hafif bir buruklık vardı gülümseyişinde. Perdelere baktı.

—Rahmetli marifetli kadınmış, dedi.

Seyit ses çıkarmadı. Gülizar hafif bir iç geçirdi.

—Ben de, yeni gelinliğimde işlemiştim böyle şeyler, dedi. Bir an duraksadı.

—Seyit Efendi, dedi, niye rahmetlinin resimlerini indirdin? Çocuklar hatır gönül kor, sonra. İçlenirler, kız senden, oğlan evden soğur. Bırak, dursun resimler. Kime ne zararı var?

—Sen bilirsin, diye mırıldandı Seyit. Sen, hatır gönül koyma da.

—Yok canım, niye incineyim ki. Ben ölüleri sayarım. Bak, Seyit Efendi, bir diyeceğim daha var. Ben, yerimi yurdumu bir iyice bileyim diye istedim belediye nikâhını. Yoksa, evde mevde gözüm yoktur benim. Evi çocukların üstüne yap; analarının emeğidir, onların hakkıdır. Mal mülk için tatsızlık istemem. Tokat'ta kocamdan kalma iki göz bir evim var; kiracı koydum da geldim. Kocamdan dul aylığı alırdım; gerçi şimdi nikâhlanınca o kesilecek. Ama, onca yıl gündeliğe gittim; bir başımaydım. Birkaç kuruş biriktirdim. Diyeceğim o ki, senden bir şey istemem. Ben sana,yalnızlıktan bezdiğim için geldim. Para pul istemem. İstemem çocukların içine bir kuşku düşsün, tatsızlık çıksın.

—Peki, dedi.

—Analarının yerini almayı dilemem, dedi Gülizar; gözleri gene perdelerde, örtülerde, şiltelerde ve Seyit'te..

—Belki en küçüğün Kemal beni ana bilir ama ötekiler.. Onlar ister abla bilsinler, nasıl isterlerse.. Ben... deyip, ne diyeceğini bilemedi Gülizar. Ben, benim işte, deyiverdi.

Seyit boğazında bir tıkanma hissediyordu. Susmalıydı. Konuşsa, sanki gözlerinden yaş boşanacaktı. Gülizar küçücük duruyordu orda. Öylesine küçük ve çaresiz.. Öylesine sağlam ve dayanıklı.

—Yalnızlıktan bezdim, diye sürdürdü Gülizar, özür dileyen bir sesle..

—Ben de, ben de bezdim yalnızlıktan, dedi Seyit.

O ana kadar hiç, çoluğun çocuğun, onca koşuşturmanın, onca

gürültü patırtı ve onca sesin arasında ne kadar yalnız olduğunu farketmemişti. Hiç tek başına kalamazken, yanında yöresinde sürekli birileri varken, yalnız, hep yalnız, korkunç biçimde yalnız olduğunu bilememişti. Birden Gülizar'a döndü, neşeli bir sesle,

—Sana bir çay pişireyim, dedi, yorgunsundur.

—Ben pişiririm, diye doğruldu Gülizar.

—Yoo, dedi Seyit telaşla, sen otur. Yoldan geldin, dinlen, hele bir soluklan. Ben sana şimdi güzel bir çay demlerim. Kalkarken telaşından Gülizar'ın koluna değdi kolu. Hemen mutfağa koştu. Döndüğünde, Gülizar hala kıpırdamamıştı. Seyit'e minnet dolu gülümsedi. Seyit birden canlanmış, neşelenmiş, dirilmişti.

—Ne çay yaparmışım ha, dedi keyifle, hele bak; tavşan kanı.

Gülizar şen bir kahkaha attı. Gülerken göğüsleri titredi.

—Eline sağlık, dedi, çok güzel olmuş.

Seyit elini Gülizar'ın boynuna koydu. Ilık ve apaktı. Gülizar öylece duruyordu. Seyit eğilip ağzını öptü. Gülizar direnmedi. Bluzunun düğmelerini çözdü, eteğini sıyırıp sedirin üstüne uzandı. Seyit yavaşça üstüne abandı. Yumuşak ve sıcak sarmaladı Gülizar'ı. Gülizar gözlerini yummuştu. Seyit'i hissetti. Bir erkekti bu.. Uzun süre, bir daha hiç bir erkeği hissedebileceğini sanmamıştı. Ve işte oradaydı, üstündeydi. Sıcak ve yumuşak bir ağırlık. Gülizar ölen kocasını düşündü. Sarılıp yatmalarını.. Sever miydi onu?.. Herhalde.. Onun erkeğiydi, kocasıydı, eriydi.. Bazen kızsa da, bazen vursa da, onundu. O Gülizar'a, Gülizar ona karışıp tüm olmuşlardı. Oysa üstündeki yalnızca bir erkekti, bir dokunuş, bir sıcaklık.. Yıllardır bilmeden özlediği bir sıcak temas.. Gülizar kocası öldükten sonra ona gelip giden posbıyık mahalle bekçisini anımsadı. O zamanlar taze bir duldu. Kanı kaynar, yüzüne, gerdanına .al basar, içine bir sıkıntıdır düşer, çarpıntısı tutar, başı çatlarcasına ağrırdı. Sonra o bekçi, gelir gider olmuştu. Sevmiş miydi onu? Göğüsleri, karnı, kolları sevmişti o adamı. Az kaldı basılacaklardı. Bekçi korkmuş, bir daha gelmemiş; Gülizar korkmuş, bir daha bu işlere kalkışmamıştı. Seyit'in sert yanağı, yanağını acıtıyordu. Yıllardır böyle bir şey hissetmemişti, hoşuna gitti. Bir erkekti bu, sadece bir erkek, kocası, dostu, filan değil.. Yaşlanmaya yüz tutmuş yalnız bir erkek.. Gençliğin çaresiz, kırıcı öfkelerini geride bırakmış yumuşak ve yorgun bir adam, sakin bir adam, bir baba.. Gülizar onu içinde hissetti, önce tok ve sert, sonra yumuşak ve ıslak.. O bir erkekti, Gülizar da bir kadın.. Hepsi buydu işte.. Rahmetlinin elleriyle ördüğü perdenin ardındaki aralık pencereden içeriye bahar kokusu doluyordu. □

REŞİT ERGENER

ARKEOLOJİ II

Beyazıt Alanı'nda bir yapı varmış
-kabartmalarından biri müzede saklı-
taşları çalınıp, üzeri
yollarla kaplandığı için bu yapının
tak ya da açık türbe türü mü olduğu
hiç anlaşılamayacakmış

Anılar, kırıntıları geçmişin
çoğu amaç dışı kullanılan
Açılmamak üzere örtüp üzerlerini günlerin
yaşanan, anılmayacak bir zaman

ARKEOLOJİ III

Uzak bir olasılık ama, ancak
Aswan Barajı'nın sularının
ya da Ağrı'nın buzullarının
altındaki kalıntılar gibi belleklerden
bir daha dönmemek üzere silinirse
izleri şimdi müzelerde saklanan geçmiş;

yeniden kurulurken gelecek
yinelenirse anlayacağız ki
kaçınılmazmış
geçirdiklerimiz

ARKEOLOJİ IV

kalıntıların yokolmasıyla kaybolurken kimi
düşlerimiz
kalıntılara dönüşerek yaşanmış birer düş oluyor
günlerimiz
ve her zaman
hiç yaşanmamış gibi kalacak en eski geçmişimiz

"HİÇ ÖLDÜRMEYECEKSİN" 2

Jules Romains

Çeviren:
Yakup Şahan

Geçen sayımızda başladığımız, Nazizm'in yükselişi sırasında vurdumduymaz aydın tavrının işlendiği J.Romains'in öyküsünün ikinci ve son bölümünü sunuyoruz.

VIII

P.Camus'nün gelişini izleyen aylarda, durum daha da hızla ağırlaşmıştı. Nazi dalgası her yerde yükseliyordu. İnsan gözlerini kapasa, kulaklarını tıkasa da, tedirgin olmamanın yolu yoktu. Parti ile ilişki kuran öğrencilerin sayısı günden güne artıyor ve okulun iç yaşantısında bile parti gösterileri gırla gidiyordu. Giderek küstahlaşıyorlardı. Zaten nasıl bir kuşku duyulabilirdi artık? Hitler'in kendisi, henüz iktidarın tümünü ele almaksızın, iktidarın başına geçiyordu. Kesin zaferden denetimsiz yönetimden onu uzun süre uzak tutabilecek bir insan mıydı o ihtiyar Hindenburg?

Öğretimindeki düşünüş tarzı şimdiden biraz değişmiş olan Kunhardt, (o bunu görmezlikten gelmeye çalışmıştı), artık düşüne taşına kimi önlemler almayı kabullenmekte duraksama göstermemişti; bir Nazi kulağının kuşkulu bulabileceği her türlü dokundurmayı, her türlü konu dışı konuşmayı (sözü) derslerinden temizlemişti. Sömestrinin tam ortasında, birkaç tehlikeli metinden kurtulabilmek için, açıklanacak yazarlar üzerine yapmış olduğu programı değiştirmişti. Böylece, öğrencilerinin yarattığı terör havasında yaşamaya başladı. Derste konuşurken en çok çekindiği öğrencileri göz altında tutmaktan kendini alamıyordu. En küçük hoşnutsuzluk belirtilerini bile dikkatle izliyordu.

Boehlen ile birlikte daha çok görünmeye başladı; sorduğu sorularla, öğretiye karşı ne denli büyük bir ilgi duyduğunu, üzerinde kılı kırk yararcasına durup düşündüğünü göstermeye çalışıyordu. Eski arkadaşı Rosenkranz ile ilişkisini kesmeyi gözüne alamamıştı ama, karısı Frederika'nın yardımıyla aralarındaki ilişkileri iyice seyrekleştirmişti. Öte yandan, Rosenkranz'ın kendisi de, çevresindeki Yahudi düşmanlığının giderek büyüdüğünü anladığı için, bu işte ona kolaylık sağlamıştı; çalışacağını bahane ederek, günden güne evine daha çok kapanıyordu.

Birgün, Kunhardt'a bir dilekçe getirdiler ve imza etmesini istediler. Üniversitede birkaç profesör, yüreklerinde kalmış olan tüm cesareti toplayarak böyle bir girişimde bulunmuşlardı. Dilekçe, aslında çok alttan alan bir dille denemezse de, gayet saygılı bir dille kaleme alınmıştı. Yahudiler'e karşı alınmış ve ilk metinleri az önce resmen yayımlanmış olan önlemlerin hiç bir ayrım yapmadan üniversite mensuplarına uygulanmamasını resmi makamlardan istirham ediyordu. Yahudi kökenli olsalar bile, bazı kimselerin Alman bilimine seçkin katkılarda bulunduklarını ve daha da bulunabileceklerini vurgulamaya çalışıyordu.

Walter, çalışma masasının başında, «imzalayayım mı, imzalamayayım mı» diye saatlerce düşündü. O sırada, portreler ile dövizler yine karşısında asılı duruyordu. Aklından şunları geçiriyordu: «Elbette korkağın biri değilim ben. Bugün artık korkunç derecede tehlikeli olmuş bulunan ve Frederika'nın uyarmalarına karşın kaldırmadığım... ve de kaldırmayacağım bu dövizleri gördükten sonra, korkak olduğumu kim iddia edebilir...»

Kendisine sorular sora sora yarı uyur, yarı uyanık bir gece geçirdi. Dilekçeden karısına söz etmemişti, ne söyleyeceğini çok iyi biliyordu, ne diye kafasını şişirsindi. Yatağında bir o yana, bir bu yana durmadan dönüyordu. Henüz biraz dalar gibi olmuştu ki, bitişikteki yataktan karısı:

—Nen var canım bu gece senin? Çekilmez oldun iyice.

—Bir şeyim yok... Dün akşam çok çalışmış olmalıyım.

Sabahleyin dilekçeyi imzaladı ve ilk imzalayanlardan birine kendisi götürüp verdi. Gözleri uykusuzluktan halka halka olmuş, yanakları soğumuş hızlı çarpıntılardan yüreği kalkmış bir haldeydi.

***

Birkaç hafta sonra bir gün, çalışma odasında dövizlerin karşısına geçip yalnız başına oturuyordu. O gün üniversitede dersi yoktu, sabahtan beri masasının başından hiç kıpırdamamıştı.

Nerdeyse gece olacaktı. Reflektörlü lamba masa üzerindeki kağıtları ışığa boğuyor ve yarattığı hâle duvardaki dövizlere çarpıyordu. Koridordaki telefon birkaç kez çalmıştı; ama arkasından bir şey çıkmamıştı.

Gün boyunca, şehirden, uzaktan uzağa gelen uğultular işitilmişti, alışverişten dönen hizmetçi kadın şunları söylemişti:

—Anlaşılan, birtakım insanlar yine sokaklarda dolaşma-

ya başladı oralarda, gürültüler geliyor... Öğrenciler olmalı.

Ne ki, bu nitelikteki olaylara artık o denli sık rastlanıyordu ki, üzerinde duran olmuyordu pek. Öğrenci olan ya da olmayan genç Naziler'in pankartlarla, marşlarla, bağrışmalarla bir yürüyüş kolu yapmadıkları hangi gün vardı ki?

Hizmetçi kadın ansızın odaya girdi ve bir mektup uzattı:

—Biri bunu getirdi...Postacı falan değil, bir küçük yumurcak.

Profesörün adı mürekkeple yazılmıştı zarfın üzerine... telaşla karalanmış, tanınması güç bir yazı.

Zarfı açtı. İçerdeki yaprak da, kurşunkalemle yazılmıştı. «Çok sevgili Walter, gençlerden oluşan gürültücü bir kalabalık, saatlerden beri evimi kuşatmış bulunmakta; çoğu bizim öğrencimiz. 'Yahudiler'e Ölüm!' diye naralar atıyorlar. Pencereleri kıracaklarını, evi ateşe vereceklerini söylüyorlar. Polise telefon ettim, başından savdı:Bir şeyler kırıp kırmadıklarını, ateş yakıp yakmadıklarını sordu. Ben de bir iki camı taş atarak kırdıklarını, 'Yahudiler'e Ölüm!' diye bağırdıklarını; ancak şimdilik bizleri fiilen öldürmediklerini söyledim. Üniversiteye de telefon ettim. Üniversite bekçilerinden birini binbir güçlükle bulabildim. Onun dediği de şu «Polis işe el koymuyorsa, biz ne yapabiliriz... sakin olun! Aman sakın kışkırtmaya kalkışmayın! Sanki kışkırtmayı aklının ucundan geçiren varmış gibi! Benim o denli iyi tanıdığım, elimden geldiğince öğretip yetiştirmeye çalıştığım ve candan sevdiğim o öğrencilerimin yüzünü penceremden görünce, bilsen içim nasıl kan ağlıyor! Şu anda hava gitgide kararıyor,sayılarının artmakta olduğunu da sanıyorum. Korkuyorum, biraz sonra daha da taşkınlaşacaklar, karanlık basınca da tehditlerini gerçekleştirecekler diye. Yavrucuklarımın içine düştükleri dehşeti dille anlatamam... Sana üç kez telefon etmeye çalıştım. Hep meşguldün. Hattının bozulmuş olabileceği aklıma geldi; o zaman sana bu pusulayı yazdım. Kardeşçe geçen eski dostluk yıllarının hatırasına, bizlere yardıma koşmanı rica ediyorum. Bizleri koruyup esirgeyebilecek senden başka kimsemiz kalmadı. Sana karşı öğrencilerimizin saygıları büyüktür. Onlarla konuşursan, seni dinlerler... Ne olur, bir zahmet, geliver, çok sevgili Walter! Şu anda bile eskisinden daha taşkın bir şekilde bağırdıklarını duyuyorum.»
(Wilhelm Rosenkranz)

Walter, elinde mektup, iki üç dakika düşüncelere daldı; ne ki buna düşünce de denemezdi; daha çok, bir takım fikirlerin hayaletler gibi kaynaşıp oynaştığı bir şaşkınlık haliydi bu. Sonra, uyur-gezerlerde görülen kimi hareketler yaparak bu halinden sıyrıldı.

Mektubu buruşturup, ceketinin iç ceplerinden birinin ta dibine yerleştirdi. Şapkasını alıp, evden çıktı; ayak uçlarına basa basa yürüyor, kapıları ses çıkarmadan açıp kapıyordu. Ne yapacağına bir türlü karar verememişti.

Rosenkranz'ın evi yaya on on iki dakika kadar tutuyordu. Oraya varmadan az önce, mahallenin üzerinde kurulmuş olduğu alan biraz meyilleniyordu; hafif meyilli bir cadde de küçük bir meydana açılıyordu.Rosenkranz'ın evi, meydanın öte kıyısında, meydanla bir yolun oluşturduğu köşeyi tutuyordu.

W.Kunhardt yolu hiç durmadan, hızla geçti; gölgelerden ayrılmamaya dikkat ediyordu. Burası, özel konutlara ayrılmış bir mahalle olduğu için, hiç dükkan yoktu, geleni geçeni de yok gibiydi nerdeyse; ortalığı birkaç elektrik direği aydınlatıyordu; ama, ağaçlar, ışığın büyük bir kısmını yiyip yutuyordu.

Walter meydana yaklaştıkça, kulağına uğultular geliyor, tek tek haykırışlar duyuyordu. Yürürken daha dikkatli olmak gerektiğini düşündü. Ya duvarlara sürtünerek ilerliyordu; ya da sıra sıra ağaçların gölgelerinden yararlanıyordu; aydınlık bir açıklığa geldiğinde, bir an duruyor, çevresini dikkatle gözden geçiriyordu.

Tam meydana vardığında, aklına bir fikir geldi: Toprağın hafif meyilinden ve köşede bulunan bir binanın çevre parmaklıklarından yararlanarak, Rosenkranz'ların evini ve çevresini iyice görebilecekti; hem böylece meydana girmeğe gerek kalmayacak ve sırası gelmeden de ortaya çıkmamış olacaktı. «İlkin durumu bir inceleyelim» dedi kendi kendine. Bunun için, parmaklıkların dikili olduğu alçak duvara gidip, bir vaziyet aldı; kimi demir parmaklıklar arasından, kimi yolun uzantısına bakmaya başladı.

Dört elektrik lambasından gelen ve ağaçlardan pek zarar görmeyen, meydan üzerindeki ışık, yoldakinden daha iyiydi.Walter, oradan, sağa sola serpilmiş bir kalabalık gördü. Durumları değişik gençlerdi bunlar. Kimileri üçlü dörtlü gruplar halinde ayakta, meydanın döşemeleri üzerinde duruyorlardı; kimileri de, ki bunlar çoğunlukta idi, kaldırımların kenarına sıra sıra oturmuşlardı; kimileri, Rosenkranz'ların avlu parmaklığına asılıp ilişmişler; kimileri de, bitişikteki basık duvarların üzerine tırmanıp, demirparmaklıklara sırtlarını verip oturmuşlardı. Hepsi, toplam olarak, yüz kişi kadardı en çok. Kimilerinin sırtında Nazi gençlik üniforması vardı; bunlar herhalde üniversiteden değillerdi. Ancak, büyük çoğunluğu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu da anlaşılıyordu; hareketlerinden belli oluyordu bu; bir profesörün gözü, genel davranışlarından bunu hemen sezebilirdi. Kunhardt, yüzlerini tam olarak seçememekle birlikte, öğrencilerinden birçoğunu tanır gibi olmuştu; bunların çoğu, aynı zamanda Rosenkranz'ın derslerini de izliyordu.

Bu küçük kalabalıktan arada bir yaygara kopuyor ve başka sesler bunu yineleyerek büyütüyorlardı; o zaman, oldukça öfkeli bir bağrışma meydana geliyordu; kimi zaman, kısa bir şarkı söyleniyor ve meydanın bir kesiminde ya koro halinde yineleniyordu, ya da tek başına, yalıtık halde kalıyordu. Bu gençlerin halinden bir şeyler bekledikleri belliydi. Evi kuşatıp çevirmişlerdi ve şimdi de boş zamanlarını kendilerine göre geçiriyorlardı. Peki, gerçekte beklediklerdi ne olabilirdi? Evin pencerelerinde hiç ışık yoktu. Rosenkranz'lar sanki evde değillermiş gibiydi. İç odalardan birinde, küçük çocuklar tir tir titreyerek, hıçkırıklarını tutarak,bir köşeye sinip kalmışlar mıydı acaba? «Onları da öldürecek değillerdi ya!»dedi Kunhardt; aklı başından gitti bu düşünceyle; «Yok canım, daha böyle bir süre yaygara koparacaklar... sonra usanıp dağılacaklar bence... Biraz kabaca bir gözdağı bu sadece. Üniversite bekçisinin hakkı var, üzerlerine gidip kışkırtmamak en iyisi... Şimdi ben araya girsem, onları kışkırtmaktan başka bir işe yaramayacak... Tersine, beceriksizce bir müdahale olacak.»

Birden, daha sert bir bağrışma, sonra kırılan bir camın şangırtısı, arkadan da topluca bir haykırış duyuldu. Camları taşlamışlardı. Canı boğazına geldi. Kaldırım kenarında oturmakta olan gençlerden çoğu ayağa kalkmıştı. Bu bir başlangıç mıydı acaba son saldırı için?

«Ne yapacağım şimdi?» diyordu Kunhardt. Sırtını parmaklıklara dayamış, boynu omuzları arasında kaybolmuştu. «Ne yapacağım şimdi?... Tek başıma ne yapabilirim ki?»

Biraz sonra içi serinlemeye başladı. Bağrışmalar çoğalacak yerde, hafiflemişti. Pencere camlarına taş falan da atılmıyordu.

«Geçti işte! Bu kadar da olur... Bununla yetinecekler! Üzerlerine varıp da kışkırtmamalıyım!»

On dakika sonra Walter, hırsızlar gibi ayak uçlarına basa basa evine döndü.

Ertesi sabah ders salonuna girdiğinde, öğrencilerin çoktan toplanmış olduklarını gördü. Kendisini homurdanmalarla birlikte bir ayak patırtısıyla karşıladılar. İlkin benzi sarardı ve öylece dura kaldı. Ama ne de olsa... bu gibi işlerin geleneksel anlamı henüz tersine çevrilmemişti. Fısıldamaların eşlik ettiği bu ayak patırtısı, uzun yıllardır ayrıntısıyla bildiği işlerdendi. Kendilerine göre "Bravo!" çekiyorlardı gençler. Bir çeşit onaylama, bir çeşit alkış tutma oluyordu bu. Zaten yüzlerinden de belliydi, düşmanca bir çizgi yoktu yüzlerinde.

Dersten çıktığında, karşılaştığı meslektaşlarından ve de Boehlen'den aydınlatıcı bilgiler ve haberler aldı.

İlk haber şuydu: Prof. Rosenkranz, evinin kuşatıldığı gün, gece yarısına kadar direndikten sonra, işin sonunu almadan gençlerin ayrılmayacaklarını anlayınca, çoluk çocuğu ile kaçmaya karar vermişti. Karısını ve üç çocuğunu peşine takarak, yanına aldığı birkaç paketle birlikte, kimseye görünmeden evinden çıkmıştı. Ancak, bahçesindeki arka kapıdan dar bir yola çıktığı sırada farkedilmişti. Kuşatıcılar kaçakları taşa tutmuşlardı; söylentilere bakılırsa, taşlardan biri profesörü oldukça ağır bir biçimde alnından yaralamıştı; öte yandan, Rosenkranz ailesinin sağ salim istasyona ulaşabildiği de varsayılıyordu. Hiç kuşkusuz, ortalık yatışıncaya değin Leipzig'ten çok uzaklarda bir yerde bir sığınak arayacaklardı.

Bundan başka, Rosenkranz'ın, dostu Kunhardt'a yardım etmesi için bir çağrıda bulunduğu ve Prof. Kunhardt'ın ise buna yanıt vermeyi reddettiği de, "nedense?" biliniyordu. "Yahudi'yi küçümseyip silkip atıverdi" diye bir söz dolaşıyordu öğrenciler arasında. Öğrencilerinin sevinci de işte buradan kaynaklanıyordu. Bu onur verici eylemini kutlamak amacıyla, bu sabah ayak patırtıları ve övücü homurdanmalarla karşılamışlardı kendisini.

Walter Kunhardt bu haberleri dinlerken kendisiyle ilgili olan yanları ne yalanlayabiliyor, ne de onaylayabiliyordu; utanç duygusu ile güvenlik duygusu karışımı iğrenç bir şey geçiyordu içinden. "Zavallı Rosenkranz, bu hallere de mi düşecektin!" diye söylendi kendi kendine. Ama başka şeyler de geçiyordu içinden: "Bereket benimle araları iyi... Bir şey yapamazlar bana..." Ne var, tam o sırada duvar üzerindeki yazıları yeniden görür gibi oldu. Hafiften bir ürperti geçirdi.

Bu olaydan bir hafta kadar sonra, bir akşam evine dönüyordu; sabahleyin evden çıkmış, bir daha hiç uğramamıştı; derslerinin dışında kalan saatleri hep kitaplıkta geçirmişti ve üniversite yakınlarında bir yerde de hafif tertip bir şeyler atıştırmıştı.

Gelir gelmez doğru çalışma odasına çıktı, masasının lambasını yaktı, yukarıya doğru şöyle bir göz attı. Bir de ne görsün! *"Hiç öldürmeyeceksin!"* yazısı, aynı genişlikte bir kâğıt bantla daha da uzatılmış ve yine aynı biçimdeki harflerle, "Haşaratı da mı?" sözleri eklenmişti; yalnız, soru işaretinin karnını inadına şişirmişlerdi.

Kafası allak bullak ve içi daralmış bir halde, karısının yanına gitti. Büyük kızı Martha annesiyle birlikteydi. Onları sorguya çekti. Kendisi yokken çalışma odasına kimler girmişti?

— «Öğrencilerden üçü» diye yanıtladı Bayan Kunhardt, bir saat kadar önce gelmişlerdi. Adlarını söylemediler, ama yüzlerinden tanıyorum. Yakında dönüp dönmeyeceğini sordular. İyice bilmiyorum, ama geleceğini sanırım dedim. Çalışma odanda beklemek için benden izin istediler, ben de buyur ettim. Aşağı yukarı yarım saat sonra da çekilip gittiler.

— «Gelin de ne halt ettiklerini görün»

Ünlü Haxner'in kızı Frederika'nın sessizce dudak bükmesi; henüz dokuz yaşında olmasına karşın, kendisine göre bir kişiliği olan Martha'nın sessizce dudak bükmesi, öğrencilerin profesöre vermiş oldukları dersten dolayı hiç de alınmadıklarını gösteriyordu. Bu benzeş dudak bükmeler, aslında şu anlama geliyordu: "Bu gibi rezaletlere karışmak, akıllı bir adama yaraşır mı? Oh olsun, sen üstüne şimşekleri çekmekle gene keyiflen bakalım!"

Aynı günün akşamı, Walter Kunhardt, yalnız başına, duvardaki yazıları birer birer çıkarıp kaldırdı. Küçük bir paket yaptı, bir çekmeceye yerleştirdi ve anahtarla kilitledi. Bir an duraksadıktan sonra, portreleri de onların yanına koydu. Gariban bir insanın ezikliği vardı içinde: Sanki beklenmedik bir felaket gelmiş, aile yakınlarının tümü ölmüş, cenazelerini yalnız başına kaldırıp, mezara gömmüştü.

IX

1939 Eylül'ü başlarında Hitler savaşa kalkıştığı zaman, W.Kunhardt yine Leipzig Üniversitesi'nde profesördü. Ama bir yandan da yedek subay olarak yüzbaşı rütbesine de yükselmişti; Marbourg döneminden sonra artık gizli yanı kalmamış olan o eğitim dönemlerinden geçerek yeni yeni rütbelere erişmişti.

Savaş olacak mıydı, olmayacak mıydı sorunu bitmişti artık; şimdi, su götürmez bir biçimde savaş ortadaydı. Bu durum W.Kunhardt'ın kafasını iyice bozuyordu. Başkalarına durmadan yinelediğini kendi de duya duya ve kendisine de yineleye yineleye sonunda şu fikre iyice inanmıştı: Aslında Hitler, barışa çılgınca bağlıydı; o, peygamberlerde görülen o içedoğuşlarıyla, ve hesaplı öfke nöbetleri ötesinde, eşi bulunmaz, usta bir politikacıydı; Almanya'nın haklarını hiç kan dökmeden bir bir geri alabilecekti. Doğru, içerde, ara sıra kan döküldüğü, yönetim sertlikleri, kovuşturulan Yahudiler'in feryatları eksik değildi... ama, zamanla insan kendini alıştırırsa, bunlara kulaklarını tıkamasını öğrenebilirdi; bu alıştırma işi için de fırsat elbetteki vardı.

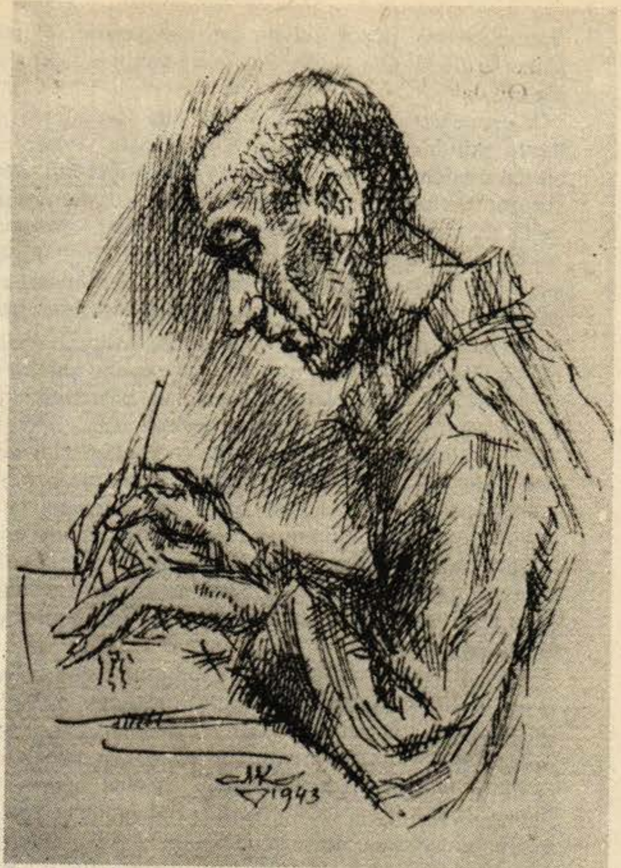
Münih olayı kendisini pek keyiflendirmişti. Tehlike işareti ne denli etkili idiyse, şaşırtma gösterisi de o denli kestirip atıcı oldu. Führer'in yöntemi ışıl ışıl apaçıktı. Bir süredir yüreği sıkılmakta olan Walter, bundan o denli sevinç duymuştu ki, olayı kutlamak amacıyla dostlarına ve meslektaşlarına evinde bir akşam yemeği tertipledi. Führer'in kurnaz zekâsıyla övüne övüne bol bol içtiler, bol bol güldüler. "O mu yeni bir dünya savaşı çıkaracaktı?" diye haykırışıyorlardı. "Her şeyden önce, o çocuklara bayılır." Bunun üzerine, Frederika bir magazin dergiyi getirmeye koştu. Burada Führer, kendisine gösterilen iki bebeği sonsuz bir sevgiyle seyrediyor ve üzerlerine bitip tükenmeyecek bir şefkat yağdırıyordu. Yemeğin sonunda, Alman şampanyasından sarhoş olan Walter ayağa kalktı ve Führer şerefine kadeh kaldırarak, içkinin verdiği kaba bir atılganlıkla şunları söylüyordu: "Tanrı'nın varlığından ben emin değilim! Ama, bizim Führer'in bir tanrı elçisi olduğundan da kuşkum yok!" Bunun üzerine salondakiler de hemen alkışı bastırdılar.

'39 Eylül'ü başlarında, Tanrı elçisinin yüklendiği özel görev, daha da kaygı verici bir nitelik kazanmaya başladı

Bu arada Kunhardt da askere alındı. Bir kurmay birliğine katıldı ve ilkin Silezya'da, Görtliz'de on beş gün kadar geçirdi. Sonra, albay Struder isminde bir şefin komutasına verildi; bu adam, fizik yapısı ve gamsızlığı bakımından bir mezbaha celladını andırıyordu. Söylendiğine göre, eski bir tramvay hizmetlisi imiş; partinin güç dönemlerinde, baskın birliklerinde yararlıklar gösterip sivrilmiş; büyük "temizlikler"den biri yapıldığı sırada, düzenli orduya girmiş. Bilgisinin kıtlığı ve davranışlarının hoyratlığı, ilerlemesine engel olmamış. Öyle ama, insan onu bir baskın birliğinin başında pekâlâ düşünebiliyor da, bir kurmay takımı içinde işi nedir, diye kendi kendine sormaktan geri kalamıyordu. Dolaşan fısıltılara bakılırsa, buradaki işi de her şeyden önce gözcülük etmek. Ne var, o bununla da kalmıyor, birçoğu doğuştan soylu olan, giyim-kuşamı üzerinde titizlikle duran ve Nazi yönetimine bir monokldan bakar gibi tavırlar takınan o eski Prusya tipi subaylarla açıkça ve kabaca alay etmekten de çekinmiyordu. "Onları biliriz biz" diye zılgıt veriyordu. "Yoo, temizlik daha bitmedi, daha çok kişi temizlenecek, bizim gözümüzden kaçamazlar!" İçtiği zamanlarda ise -ki sık sık içerdi-, masanın üzerine yumruğunu vurur, şunları söylerdi: "Bir general ha! Beni duyuyor musunuz, ben konuşuyorum, ben, eğer doğru yoldan saparsa, herkes gibi onu da uçururum."

Bazen de Kunhardt'a döner, sululaşarak ve ağırlaşmış gözlerini kırpıştıra kırpıştıra şöyle derdi:

— Yedeklere gelince... Biliyoruz... Aralarında neler var neler... Hiç güven olmaz onlara... Hele kırkını aşmış olanlara... Dedim ya, insanın her türlüsü onlar arasında... Eski komünist serseriler... Eski sosyal-demokrat çirkefleri... Eski Yahudi uşakları... Bazen sulululukta biraz daha ileri gittiğinde de: "...Subayların arasında da var onlardan... Uslu akıllı dururlarsa elbette iyi ederler... Biliyoruz biz onları... Elimizden kurtulamazlar."

Auschwitz Toplama Kampı'nda Mieczyslaw Koscielniak tarafından yapılan "Kampta Bir Mektup Yazan", 1943

Walter Kunhardt'ın içi burkuluyordu ama, hoşlanıyormuş gibi görünüp gülümseyerek dinlemeye çalışıyordu: "Belki beni de fişlemiştir" diye aklından geçiriyordu. "Belki özel olarak mimlenmişimdir de!"

Polonya haberleri güzel ve kısa idi. Kesinlikle bildirildiğine göre, ordu, motorlu araçların olanca hızıyla durmadan ilerliyordu. Hemen hemen hiç kayıp verilmemişti. Sanki bu bir savaş değil, bir park gezintisiydi.

— On beş güne varmaz, iş tamamdır, diyerek fikrini açıkladı Struder Kunhardt'a. "Farkındasın değil mi, Fransa ile İngiltere güya kızıyormuş gibi görünüyorlar. Bir onur sorunu elbette. Ama, on beş gün sonra Führer, Chamberlein ile Daladier'ye dönecek, şöyle diyecek: "Eee.. şimdi konuşmanın sırası geldi. Bundan böyle, Polonya ile kafamı şişirmeye kalkışmayın, Polonya diye bir ülke yok artık. Hadi bakalım, aptallığı kesin öyleyse." Görünüşü kurtarmak için biraz nazlanacaklar kuşkusuz. Bilirsin, bu zavallı ülkelerde, o pis parlamentolarıyla hesaplaşmak zorunda bulunuyorlar. Görünüşü kurtarmak için parlamentoya birkaç palavra sıkılamaları gerekir... Ama sen hiç kaygılanma, kızarmış Noel kazınızı ailecek evinizde yiyeceksiniz, hem de belki hiç ateş yüzü görmeden.

Walter de böyle bir şeye inanmaya can atıyordu. Arada bir de kilide vurduğu çekmecedeki yazılar aklına geliyordu: "Hani bir şans eseri, savaş patlamadan bu işler bir sona erse. *"Hiç Öldürmeyeceksin,"* sorunu ile karşılaşmasa, hiç kimse de karşılaşmasa!... Toptan büyük bir "alarm" durumundan öteye geçilmese... Münih'teki kadar göz kamaştırıcı demiyorum ama, yeni bir mucize daha oluverse... Yoo, olmaz, çok şey istememeli, çok kuramcı olmamalı... Yaşam, felsefi bir yüksek düşüncenin arılığını taşıyamaz." diye düşlere kaptırıyordu kendini.

***

Bir sabah Struder:

— Haydi, kalkıyoruz, dedi.

— Nereye albayım? diye sordu Walter, rengi atarak.

— Nereyesi var mı, Polonya'ya elbette... Ama korkmayın, ordularımız günlerden beri Varşova'da. Doğu'da küçük bir temizlikten başka yapılacak bir iş kalmadı artık. Tek canımızı sıkan şu salak Ruslar; bize yardım bahanesiyle Polonya'nın bir kesimi üzerine oturmak istiyorlar... Her neyse, sen orada ne yapacağımızı mı düşünüyorsun? Burada ne yapıyorsak, orada da aynı şeyi yapacağız, elbet... Anlayacağın, doğru dürüst bir işimiz yok... yani, anlarsın ya, bu birkaç haftalık savaşın, ordunun yetiştirilmesine bir yararı olsun isteniyor. Cephe ile ya da cephe gerisiyle bağlantı kurma yeteneğinde ne kadar çok birlik olursa, işler de o kadar iyi yürür... Sonra, biz kurmayların da kuvvetlerimizin yıldırım hızı ile ilerlemesinin ne gibi sonuçlar doğurduğunu gidip yerinde görmemiz isteniyor, herhalde. Savaş alanları üzerinde... Eğer bunlara da savaş denebilirse... Uçup dolaşmamız için emrimize uçak veriyorlar... Sanırım en çok karşılaşacağımız şey, batıdan doğuya uzanan hurda makine ve demir döküntüleri olacak... Polonya ordusundan kalanlar... Tank tümenlerinin geçtikleri yerlerde, Polonya ordusundan kalıp da ezilecekler... Kısacası, sırf merak yönünden de alınsa, güzel bir gezi olacak bu.

"Madem ki gerekli görülüyor bu gezi, ben de o demir döküntülerine bakar geçerim" diye düşündü Kunhardt.

"Ezme ezilme işlerini aklıma getirmeyiveririm. Zaten ne kadar sürdü ki! Öte tarafın bile insan kaybı pek büyük değildir."

Varşova'ya kadar yolculuk bir düş kırıklığıyla geçti; trenle gidildi ve yol boyunca hep geceydi. Walter, vagonunda uyuklarken, bir yandan da düşünüyordu: "Ben diyorum ki, oraya vardığımızda, normal yaşamın yeniden başlamış olduğunu göreceğiz. Ama, hayır, ordumuzun hakkını da yememeli. Hem yıkmakta, hem de yapıp onarmada güçlüdür o... Zavallı Polonyalılar... Kuşkusuz, aldıkları ders biraz acı oldu, ama bunu da hak etmişlerdi belki."

Varşova'nın görünümü, ne yazık! Bu babacan sertlik ile hiç bağdaşmıyordu. Kentin büyük bir kesimi yakılıp yıkılmıştı. Birçok yerde yangın dumanları hâlâ tütmekteydi. Kamu yapılarından, saraylardan sadece yanık, kavruk duvarlar kalmıştı ayakta. Amma ille o cesetler! Her köşede cesetlerle karşılaşıyordunuz. Kaldırımları örten cesetler, kimileri caddelerin su yolları boyunca sıralanmış, kimileri de bir kum yığını gibi, bir ağaca dayatılarak kümelenmiş... Askerlerin, sivillerin etleri kokuşmuş, etleri yol yol çürümüş cesetleri. Besbelli, o çalışkan ve iş-bilir Alman ordusu, kalkınma ve normal yaşama dönme görevine burada biraz boş vermiş!

Bu caddelerde dolaşırken insanın tatlı düşüncelere dalması ne güç! Kendini dünya ile, kendi kendisi ile, kendi öz yaşamın akışı ile uyumlu duyması ne güç! Walter de beyninde ağulu bir tad duyuyordu; çılgınlığın beyne saldığı hazla bir yakınlığı vardı bu tadın. Hâlâ dumanı üstünde tüten bu yıkıntıların ve etleri yol yol çürümüş bu cesetlerin o iğrenç sergisinin, sanki kendi içindeki cinlerce tertiplenmiş olduğuna inanmaktan kendini alamıyordu. Bir yandan yoluna devam ederken, öte yandan öyle geliyordu ki, bir takım minik cinler, bir takım cep mefistoları, bir ip cambazı çevikliğiyle koca koca caddelerin ağaçlarına tırmanıyorlar ve kendisiyle saygısızca alay etmek için yüzleriyle korkunç maskaralıklar yaparak, karşılama kabilinden, bir daldan ötekine bir bandrol çekiyorlardı. *"Hiç Öldürmeyeceksin!"* Ne var, aynı yazı, beş kez, on kez durmadan yineleniyordu: *"Hiç Öldürmeyeceksin,"... "Hiç Öldürmeyeceksin!"* Ama bu cinlerin kimileri daha hınzırdılar, gelip omuzlarına konuyorlar ve kulağına şunları fısıldayıp duruyorlardı: "Herman Kreusch'un altın kuralını anımsıyorsun, değil mi? Bak burada ne güzel uygulamışlar onu. Temelde çok küçük bir sapma olduğu ve bunun ilkeye hiçbir zararı bulunmadığı açıkça görülüyor, değil mi? Bunca insanı öldürenlerin hep istemeye istemeye ölürdükleri, *'Hiç Öldürmeyeceksin'* ilkesini yine kalplerinin derin bir köşesinde hâlâ yaşatıp gittikleri hemen anlaşılıyor, değil mi?"

"Öldüren ben değilim ya! Ne olmuş... Ben değilim..." sözleriyle irkildi birden; ama, ne yazık, bu ünlemenin de kendisine bir avuntu getirmediğini çok geçmeden anladı. Herman Kreusch'un yüzünü, Pierre Camus'nün yüzünü yine görüyormuş gibi oldu: Alaycı bir acıma duygusuyla kendisine bakıyorlardı.

X

Ertesi sabah gamsız Struder:

— Hişt, baksana! Güzel haberler var! Hazır ol bakalım! Uçakla gidiyoruz. Dört kişilik güzel bir keşif uçağı. Bir ben, bir sen, bir de pilot olacak yanımızda, yaman bir hava teğmeni... ve bir de makineli tüfekçi. Bırak şimdi düşünmeyi! Düşmanın artçı kuvvetlerine pike yapmamızı istemiyorlar bizden. Sadece basit bir gezinti bu. Uçağı sağlayıncaya değin göbeğim çatladı. Bu makineler çok gerekli onlar için, bu yüzden herkese vermiyorlar... Ama bir kez kafama koymuştum olup bitenleri gidip yakın görmeyi. Ovaların üstünden geçip dosdoğru doğuya uçacağız, Polonya ordularının döküntülerini göreceğiz hep... Yayan yapıldak ya da at arabalarıyla kaçışan insanları... Para babaları elbet yine otomobiller içindedir... Yüksek şahsiyetler de öyle. Görülmeye değmez mi bu sence?

Sabahleyin saat onda havalandılar. Gün hâlâ yaz günü gibi ışıl ışıl parlıyordu.

— Şu makineye bak bir, ne görkemli!" diye gürledi Struder. "Bir general uçağı! Ama bir turist uçağı gibi de sessiz. Şu aygıtlara el sürmeden birbirimizle konuşabiliriz... Ama yine de biraz bağırmamız gerekir. Ben böylesini daha çok seviyorum. Sesimi duyuyor musun, teğmen?

— Çok iyi duyuyorum, albayım.

— Ya siz, yüzbaşı Kunhardt?

— İyi duyuyorum albayım... ama teğmenin sesi biraz hafif geliyor.

— Önemi yok. Konuşacak özel bir şeyiniz de yok zaten.

Struder pilotun arkasında, sola oturmuştu; Kunhardt da Struder'in biraz arkasında, sağda bulunuyordu. Makineli tüfekçi az daha geride, uçağın dip tarafında kalıyordu.

— Albayım, dedi pilot biraz dönerek, "pek fazla yükselmeyeyim, ne dersiniz? Daha iyi görebilesiniz diye."

— Evet, elbette... ama, sakın üstümüze ateş etmesinler?

— Kim? Polonyalılar mı? Bakın, bu sizin seçeceğiniz doğrultuya bağlı. Kuzey'de, Kuzeydoğu'da çarpışmalar hâlâ sürüyor... Direnen Polonya birlikleri var. Ateş etmelerine engel olamayız, hele alçaktan uçarsak. İsabet ettirebilmeleri için pek az şansları var amma, doğrusunu isterseniz, bir tek isabet almak da bize yeter.

— Peki kaçanlar nerede?... Evet, bütün o meydanı boş bırakıp kaçanlar nerede, bana ovada olduklarını söylemişlerdi, en çok ne tarafta bulabiliriz onları?

— Güneydoğu doğrultusunda, albayım. Hemen hemen hepsi Romanya hududuna yönelmiş... Bir amaçları olmalı muhakkak.

— Oldu öyleyse 'Biz de o yöne gidelim!' diye haykırdı Struder. Büyük bir tabyacı pozu takındı, sonra hem teğmene ve hem de Kunhardt'a seslenerek: "Biliyorsunuz, belli bir görevim yok şu anda. Ama biz savaş alanında bir gezintiye çıkmakla, arkadaşlarımızı da rahatsız etmiş olabiliriz... Onların yapılacak işleri var daha... Tamam mı! Güneydoğuya uçalım biz.

Aşağı yukarı beş yüz metre yükseklikte uçuyorlardı. Varşova ile banliyösü artık görünmez olmuştu. Alabildiğine dümdüz, kırsal bir alan, belli belirsiz tarlalarıyla, küçük koruluklarıyla yayılıp gidiyordu. Uçağın girdiği doğrultuda uzayıp giden bir yol vardı; uçak bu yolu hiç gözönünden ayırmaksızın, bir sağa, bir sola küçük eğriler çiziyor, böylece yolun iki yakasındaki kırsal alanı daha iyi anlamaya çalışıyordu.

Dişe dokunur bir şeyle karşılaşmadan daha bir süre ilerlediler. Yol ve kenarındaki tarlalar kaçanlarla doluydu; ama, ova baştan başa sanki ölü gibiydi. Az sonra, bir yan yol üzerinde iki at arabası göründü, birbiri peşinde ağır ağır ilerliyorlardı; biraz daha sonra, bu kez yolun üzerinde, uzun aralıklarla, kırsal görünüşlü üç dört taşıtla karşılaştılar; tamamen doğaldı orada bulunmaları. Giderek, çok seyrek görünmeleri bile şaşkınlık uyandırabilirdi.

Albay Struder'in kafasında kurdukları suya düşmüştü.

— Hay aksi şeytan!" diye bağırdı. "Çok geç kalmışız. İşin açıkçası bu. Adamlar günlerdir kaçıyorlar. Kimbiler nere-

deler şimdi. Görünen bir şey yok, yol bomboş... Amma da terslik ha! Peki şimdi hiçbir şey göremeden mi gidip duracağız böyle. Ne budalaca iş!"

Bütün öfkesi üstündeydi, durmadan serçe parmağının tırnağını kemiriyordu. Pilot onu yatıştırmak için, yolun sağ yarısını kaplayan kararmış bir büyük yığını iki kez gösterdi.

— Nedir o?" diye sordu suratını asarak.

— Yanmış bir otomobil enkazı. Herhalde uçakların kurşunlarından... Sürücüleri belki hâlâ içerde saklanıyorlardır.

Struder'in yüz çizgileri sertleşti; bu çocukça laflarla avutulamayacağını belli ediyordu. Kıyıda köşede kalmış iki üç sefil döküntü, Polonyalılar'ın Büyük Kaçışı'nı gösteren bir sahne gibi mi gösterilmek isteniyordu yani?

— Ne budalaca iş!" diye yineledi. "Geçen hafta gelip görmek varmış" Hay aksi şeytan!"

Uçuşun ikinci saati tam başlamıştı ki, Struder umut dolu bir çığlık attı:

— Şuraya bak teğmen, nedir bunlar?

— Kaçanlar.

— Emin misin?... Yolu biraz solunuza alın da göreyim.

Sayıları hiç de kabarık olmayan, düzensiz bir biçimde dağılmış, küçük küçük benekler, yolun üzerinde belirmeye başlamıştı. Yer yer kümeleniyorlardı, bazen de ayrı ayrı duruyorlardı; kimileri ikişer üçer bir araya geliyorlar, bir kara leke gibi kalıyorlardı. Hiç kıpırdamıyorlardı sanki. Yolun uzun şeridi nerdeyse boş gibiydi.

— Ohh! Oldu be!" diye haykırdı Struder. "Haydi yakalayalım şunları. Sür aslanım, sür!"

İnsan, yayaları araçlardan gözle ayırabiliyordu. Taşıtların boyu epeyce değişikti; ama, anlaşılan, hepsi de hayvanla çekiliyordu. Gidişleri, ya da daha doğrusu hareketsizlikleri, yayalarınkiyle aynı tempodaydı.

— Sür aslanım, sür!" diye yeniden haykırdı.

Yol üzerindeki boş aralıklar gittikçe daralıyordu. Kara benekler aralarında daha da sıkışıyorlardı. Yolun her kilometrede daha da kalabalıklaştığı, daha tıkanıklaştığı görülüyordu. Uçağın yakınlaşması da orada acayip bir değişikliğe yol açıyordu, bunun ne olduğu ilk bakışta anlaşılamıyordu: Kümeler, bir iç kıvrılma ile, oldukları yerde bir kaynaşma ile kıpırdıyor gibiydi, sanki eritileceklermiş gibi karışıp çalkanıyorlardı. Sonra, ovanın her yanında benekler beliriyordu; yakınlarda bir orman bulunduğunda, ormanla yol arasında kara leke döküntüleri oluşuyordu. Uçağın bulunduğu uzaklıktan, bu kıpırdanışlar o denli ağır görünüyorlardı ki, insan, gözü ile, bu hareketlerin kendilerinden çok toprak üzerinde yavaş yavaş oluşan görünüm değişikliklerini algılıyordu.

"Bizden korkuyorlar!" diye aklından geçirdi Kunhardt. Sonra, belli bir iç sıkıntısıyla gözlerini Struder'e dikti; herifçi sevinçten uçuyordu.

— Sür aslanım, sür!" diye bağırdı Struder pilota.

Birkaç dakika sonra, otolar ilk kez görünmeye başladı. Doğuya kaçıyorlardı; ama kaçışları daha belli idi. Yayaların ve at arabalarının küçük durağan kümeleri yanından hızla geçip gittikleri görülüyordu. Daha da ilerlerde, nerdeyse boş bir yol parçası da oluşabiliyordu önlerinde. O zaman hızları çok daha iyi kestirilebiliyordu; ama bu bir arabadan ötekine değişebiliyordu. Aralarındaki boşluklar kimi uzuyor, kimi kısalıyordu. Bu yüzden, yol şeridi de adeta esnek bir nitelik kazanmış oluyordu.

Uçağın yaklaşmış olduğunu, onlar da kendilerine göre bir yolla belli ediyorlardı. Kimisi hızını artırıyor, kimisi de tersine yavaşlıyordu. Bir tanesinin küçük bir ağaç topluluğunun üst yanında durduğu görüldü. İçinden birtakım esmer benekler çıktı ve ağaçlara doğru yavaş yavaş ilerledi. Otolarda bulunanların gösterdikleri korku belirtileri, yayalarda ve arabalardakilerde görülenlerden daha düzensiz, daha şaşkınca gibiydi sanki.

— Bir yarım tur yapmaya çalış!" diye bağırdı Struder;

Auschwitz Toplama Kampı'nda Mieczyslaw Koscielniak tarafından yapılan "Dostların Dayanışması" 1943

keyfinden yerinde duramıyordu, olduğu yerde tepiniyordu, "Haydi, tamam tamam, sen istediğin gibi yap, istersen daireler çiz, ne bileyim ben, bu senin işin... Ama üstlerine ateş etmeliyiz ille..."

Uçak teknesinin arkasına doğru döndü:

— Hey, makineli tüfekçi!... Ateş et de bir göreyim!

Makineli tüfekçi duymamış gibi görünüyordu; o zaman, Struder bütün gücüyle Kunhardt'a bağırdı.

— Söyle de üzerlerine ateş etsin! Haydi! Ne duruyorsun?

Kunhardt sapsarı kesilmişti. Ağzını açtı ama, çenesi titriyordu. Boynunu da çeviremiyordu, tutulmuştu sanki. Makineli tüfekçi söylenenleri duymuştu.

— Neyin üzerine ateş edeceğim, albayım?

— Neyin üzerine olacak, şu arabadan kaçanların üzerine elbet... Teğmen, duyuyor musun beni? Tertibini al, küçük ormanı ve yolu ateş altına alacak makineli... Anlaşıldı, emirleri en iyisi telefonla vermek... Kunhardt, makineli tüfekçiye söyle, arabadan kaçanların üstüne ateş etsin... Küçük ağaç topluluğuna girmeden, hemen!... Arabayı ateşe versin, yapabilirse!.... Amma da şenlikli bir seyir olacak... Yol boyuna hemen girdikten sonra! Haydi! Haydi! Tam sırası ateşi bindirmenin. Uçağın konumu da tam yerinde. Kunhardt, emirlerimi tekrarla ona, Allahın belası!

Yüzü kıpkırmızı kesilmiş, gözleri yuvalarından çıkmış, Struder sandalyesi üzerinde dönüyor, hem ileriye hem geriye ulur gibi bağırıyor, pilotu da, Kunhardt'ı da, makineli tüfekçiyi de haşlıyordu. Öylesine coşkulu, öylesine yabanice ateş püskürüyordu ki, sonunda Kunhardt dayanamadı, uymak zorunda kaldı. Bedenini gerdirdi, başını makineli tüfekçiden yana çevirdi, sanki boğulmakta olan bir insanın o umutsuz ve boğuk bağrışı ile emirleri yineledi.

Ve makineli tüfeğin şeridi çatırdamaya başladı.

***

Az sonra, artık rahatlamış, o her vakitki gamsızlığına yeniden dönmüş olan Struder, gözlerini yüzbaşı profesörün yüzüne dikti.

— Bozulmuşsunuz siz, benzinde kan kalmamış, yüzbaşı! Nen var?

— Şey... Şey... Bilmem ki... Uçağın hareketinden olacak herhalde... Kimbilir...

— Ha! Haa!"... diye güldü alaylı olarak. "Tedavi ettirmek gerek bunu. Sinir bozukluğu. Ha! Haa!..."

O sırada Kunhardt'ın içinden gelen bir ses bir şeyler söylemeye çalışıyordu, ama, aslını ararsanız o da teklemekteydi:

"Ben değilim... Ben değilim..." diyor, gerisini getiremiyordu.

XI

Struder ile Kunhardt Görlitze'e Kasım ayının başında döndüler. Orada oldukça rahat bir kış geçirdiler. Kunhardt, Berlin'den tomar tomar gönderilen Fransız gazeteleri ve dergileri üzerinde inceden inceye araştırmalar yapıyor, raporlar hazırlıyordu. Buradaki görevi buydu. Daha sonraları, çeşitli metinlerin Fransızca'ya çevirilerini yaptı; bunların nereye gönderilecekleri hemen anlaşılamıyordu; çevirilerde anlatımın elden geldiğince akıcı ve doğal olması isteniyordu. Bunlar, çoğunlukla, kimi kez askeri birliklere, kimi kez de sivil halka yönelik, çeşitli çağrılar ve bildirgelerdi. Anlatımdaki ton çok değişikti; duruma göre, rehin alınması ve rehinelerin kurşuna dizilmesi de içinde, dostane önerilerden tutun en korkunç tehditlere varıncaya değişiyordu. Walter Kunhardt, her durum için akıcı ve doğal bir anlatım tarzını korumaya çalışarak, biraz da gönülsüz, bu çevirileri yapıp gidiyordu.

Bu yaşantı, Danimarka'nın alınmasına kadar sürdü. Kunhardt, başta Struder olmak üzere, arkadaşlarının bir bölüğü ile bu ülkeye gönderilmişti. 1940-41 kışı sonuna değin orada kaldılar; burada, Kunhardt için, dayanılması bazen çok güç olan olaylar ya da sahneler meydana gelmedi değildi; ama, ne de olsa, Polonya'dakilere benzeyen korkunç anları bir daha yaşamak zorunda kalmamıştı.

Bu arada, Fransa da bozguna uğradı ve yıkılışı gerçekleşti. W.Kunhardt buna çok üzüldü. Fransa için, Fransa'yla ilgili her şey için, gerçekten içten olduğuna inandığı bir yakınlık duyuyordu. Almanya ile Fransa'nın arasında bir dostluğun kurulmasını her zaman gönülden istemişti. Ne var, ona göre ve iyi niyetli daha birçok Alman'a göre olduğu gibi, böyle bir dostluğun temel koşulu, Fransa'nın, "Almanya ile ters düşebilecek bir şeye, hiçbir zaman yanaşmaması" idi. Bu da eninde sonunda, bir dostluk görevi sayılırdı. Büyük bir iddiası yokmuş gibi görünen bu formülün, yavaş yavaş gülünç, giderek acayip bir anlam kazanıp kazanmadığını araştırmayı aklına getirdiği yoktu. Oysa, ilkin, Almanya, karşılaştığı yenilgiden sonra, belini doğrultmaya ve antlaşmanın yükümlülüklerine yan çizmeye başladığında, Fransa'nın "Almanya ile ters düşmemesi" gerekiyordu; daha sonra, Almanya bir "yaşam alanı" teranesiyle sağa sola saldırırken, Avusturya'yı topraklarına katmak, Çekoslovakya'yı boyunduruğu altına almak, Polonya'yı parçalamak sevdasına düştüğü zaman da yine Fransa'nın Almanya ile ters düşmemesi gerekiyordu.

Uzatmayalım, başına gelen felaketi Fransa'nın kendisinin çağırmış olabileceğini kabul ederken bile, Kunhardt dürüst bir üzüntü duymaktan kendini alamıyordu. Kopenhag'daki bürosunda, birçok defa dostu P.Camus'yü düşündü. Bu kızılca kıyamette o acaba ne olmuştu? En son aldığı haberler, 1938 Ekim tarihliydi. Münih Antlaşması'ndan duyduğu sevinçle, iki halkın araşıdaki savaşın önlenmiş olmasından dolayı ne denli mutluluk duyduğunu belirtmek için ona yazmıştı. Fransız dostu da, ılımlı ve biraz kuşkulu bir dille yanıt vermişti. "Elbette bunu savaşa yeğ tutarım" demişti. "Ancak, sizin ülkeniz yeter ki burada durmasını bilsin!" Sonra şunu da eklemişti: "Şu anda yedi yaşında bir kızım, dört yaşında bir oğlum var. Bu yüzden, başkalarının yaptığı gibi, ilan edilecek bir seferberliğin çocuklarımı elimden alacak diye korkmuyorum. (Oğlum büyüyüp yetişinceye değin, Avrupa'nın bugün içinde bulunduğu çılgınlıktan çıkacağını da umuyorum); ancak, silahlı bir çatışmanın sürükleyip getireceği, o adı sanı bilinemeyen korkunç olayları görmelerini de hiç istemem." P.Camus, mektubun sonunda, Caen Edebiyat Fakültesi'ne kürsü öğretmeni olarak atandığını ve birkaç hafta sonra yeni görevine başlayacağını da bildiriyordu.

***

1941 İlkbaharının başlangıcında, yüzbaşı Kunhardt'ın bağlı olduğu ve gamsız Struder'in kumandasında bulunan birlik, işgal altındaki Fransa'ya sevkedildi. Daha sonra da ikiye bölündü. Struder ile öbürleri Bretagne'a giderken, Kunhardt Chaumont garnizonunda göreve alındı.

Kunhardt, Alman basınında çok hikâyeler okumuştu: Fransa'daki işgal kuvvetlerinin temiz-pak giyimleri, (artık İngiliz boyunduruğundan kurtulduğu için), halkın kendilerine karşı gösterdiği olağanüstü yakınlık, yeniklerle yenenler arasında daha sonra kurulmuş olan karşılıklı dostluklar, vb. gibi konular üzerine çok şeyler yazılmıştı. Kunhardt, ulusal çıkar konularında eleştiri gücünü kullanma

alışkanlığında değildi gerçi ama bu dokunaklı masalların bir bölümünün uydurma olabileceği kuşkusunu da taşıyordu. Çünkü, yine aynı gazetelerin, bu kokuşmuş Fransa'nın onmaz körlüğünden yakındıkları ve, budalalığa varıncaya dek hoşgörülü bir Almanya'nın, en sonunda artık dayanamayarak ona bir takım cezaları uygulayacağı tehdidinde bulundukları da oluyordu. Ancak, toptan ele alınınca, olup bitenlerin Polonya'dakinden çok daha insancıl ve onurlu olarak geçmiş olabileceği de olası görünüyordu. Bunları aklından geçirirken gerçekten içi serinliyordu.

Bu yüzden, olup bitenleri bir de kendi başına kurcalamaktan sıkıntı duyuyordu. Yeni atandığı göreve başladığında, bu işi daha iyi yapabileceğini düşünüyordu; bölgenin komutan yardımcısı olmuştu; işi gücü, yalnız yönetim ve polisiye işlerdi.

Chaumont'daki durum fazla bir düş kırıklığına uğratmadı onu. Bölge kumandanı davranışları yumuşak, hafif tertip Nazi bir insandı; kırıcı yarıcı bir kişiliği yoktu. Askeri birlikler de kusursuz davranıyorlardı. Uygulamakla yükümlü oldukları önlemlerin çoğu, yakından bakılınca, yağmacılıktan ve haraçtan öteye geçmiyordu. Kısacası, idare edip görünüşü kurtarıyorlardı işte. Buna karşılık, halk da dürüst davranıyordu; ama, soğukluğuna da soğuktu gerçekten; gazetelerin o dokunaklı masallarını anımsatacak tek bir davranış görülemezdi. "Hey Tanrım!" diyordu Kunhardt, "şu insanlar her çeşit acı ve her çeşit maddi yoksunluklar içinde, görüyorsun. Bir de onurumuza, 'Yaşa' diye bağırmalarını isteyemeyiz ya!"

Birkaç ay sonra Kunhardt, Struder'in Rennes'den Caen'e nakledildiğini, orada yönetim ve polisiye işlerin başına geçeceğini; bu vesile ile, eski memurlarından birçoğunun yeniden emrine verilmesini istediğini ve kendisinin de bunlar arasında bulunduğunu öğrendi.

Kunhardt Struder'den nefret ediyordu; bu nedenle, maiyetinde çalışmayı hiç istemiyordu, bu işe çok canı sıkılmıştı. Üstelik Caen P.Camus'nün yaşadığı yerdi, şimdilerde de orada bulunması çok olasıydı. Ama yalnız olası; çünkü, savaş tutsağı da olabilirdi, ya da bu koca hengâmede oturduğu yeri değiştirmek zorunda kalmış da olabilirdi. Kunhardt, karşılaşmalarının her ikisi için de hoş bir şey olmayacağını çok iyi biliyordu.

XII

Pierre Camus, karısı ve iki çocuğuyla birlikte öğle yemeğindeydi. Aslını ararsanız, artık buna yemek de denemezdi, yemekten çok, geleneksel olarak yapılan bir uğraştı işte. Çünkü, bir zamanlar nice yörenin ve giderek İngiltere'nin bile besin deposu olan Cocagne toprağı, Normandia, sanki ne olduğu anlaşılmayan bir "büyü"nün etkisiyle, kendi insanlarını bile doyuramaz hale gelmişti. Yoo, hayır! Bu büyünün pek öyle fazla bir gizlisi saklısı da yoktu. Bunu anlamak için, istasyonda, Almanya'ya gönderilmek üzere yüklenmiş bulunan vagon katarlarına bir göz atıvermek yeterdi.

O gün P.Camus'nün ağzını bıçak açmıyordu. Sırasıyla karısına, kızına oğluna ve hatta, sofrada, bir sandalye üzerinde oturması için çocuklarının izin istedikleri o kıvırcık, beyaz tüylü, küçük köpeğe bakarak, dalıp dalıp gidiyordu. Uygar bir insan için, her gün sabahtan akşama değin, yemekten önce olduğu gibi yemekten sonra da aç olmak, çok küçültücü bir durum diye düşünüyordu. "Daha önce kimin aklına gelirdi ki, bir zaman olacak, ders verirken sözümün tam ortasında duracağım ve aç olduğumu düşüneceğim... Geceleyin uyanacağım, aç olduğumu düşüneceğim... Giderek, düşümde bile aç olacağım!"

O gün, her zamankinden daha çok acıkmıştı. Acaba diyordu, uzun süre dişini sıktıktan sonra, tabak tabak hayali yemeklerin insanın burnunda tütmesi, insan vücudunun bir düşlemi miydi? En uyuşuk iştahları silkeleyip uyandırabilen, serin ve yaşam dolu günleri sıra sıra dizip getiren mevsimin bir oyunu muydu bu?

Hizmetçi kadın, dünden beri, ev sahibesiyle birlikte gösterdikleri bütün kadınlık hünerlerinin ürünü olan yemeği sofraya getirdi. Bunun için nerelere başvurmamışlardı, bakkal-çakkal önünde nice kuyruklara girmemişlerdi; kimbilir kaç yemek artığından meydana gelmişti! Kararmış salça, içinde neler olduğunu gizliyordu adeta; insanın dili varmayacak söylemeye: Birkaç küçük, artık et parçası, bir miktar bayat ekmek kıyısı, bir avuç fasulya, bir kök de havuç...

Masanın üzerindeki yemeğe bakarken ve kokusunu ciğerlerine doldururken, P.Camus, açlık çılgınlığının içini sardığını duydu; kendi kendine şöyle söylendi; "Hepsini kendi başıma ayırabilirim... En güçlü ben değil miyim burada?... Kimse karşı koyamaz... O zaman belki de artık hiç açlık duymam... Evet, en iyisi bu? Olağanüstü bir doyum bu... Değer her şeye..."

Bu düşüncelerin etkisine kendini bırakıverdi bir an. "Elimi uzatıversem, yemeği önüme çekiversem, hepsini tabağıma boca etsem ve sonra eğip başımı, yesem, yesem!"

Acı acı gülümsedi; iki çocuğuna, kıvırcık, beyaz tüylü, yanlarında uslu uslu oturan küçük köpeğe baktı.

"Şuna da bakındı hele, alt tarafı küçücük bir köpek, ama benim aklımdan geçenleri hiç düşündüğü bile yok. Üstelik de aç, Tanrı bilir, hem de nasıl aç! Burun deliklerini görüyor musun, yazık! Nasıl da açılıp kapanıyor; otuz santim ötesindeki çocuklar paylarını almış olsalar da, o, dünyaları verseler, atılıp almak istemez. Bekler kendi lokmacığının da verilmesini; demek ki beyni benimkinden sağlam?... Demek ki benden daha uygar?... Aslında uygarlık dediğimiz de bu değilmi?...

P.Camus yeniden gülümsedi, tabağını karısına doğru uzattı ve hafifçe mırıldandı:

— Paylaştır bakalım sevgilim... Çocuklara da ver... Şu garib Bob'u da unutma, mızmızlanmamak için kendini zor tutuyor, baksana sandalyesinde kıpır kıpır. Anlıyorum, Madeleine ile birlikte bugün yine bir mucize yarattınız, yoktan var ettiniz, biliyorum sevgilim.

***

Yemek yenmiş, sofra kaldırılmıştı. P.Camus günün tek sigarasını tüttürüyordu. Madeleine içeri girdi:

— Bir Alman subayı geldi, beyefendi ile görüşmek istiyor.

— Bir Alman subayı mı?... P.Camus kaşlarını çattı.

— Can sıkıcı bir şey olmasa bari!" dedi karısı. "Söylendiğine göre, kumandanlığa, Albay Struder isminde kaba herifin biri gelmiş..."

— Git sor bakalım" dedi Camus Madeleine'e, "ne türden bir iş için benimle görüşmek istiyormuş."

Çok geçmeden hizmetçi geri döndü:

— Sadece kişisel bir ziyaret olduğunu... Aslında beyefendiyi daha eskiden tanıdığını, söylüyor... Ha, bakın! Fransızca'yı da çok güzel konuşuyor... Adını da söyledi ama durun bakayım... Prof. Coune... Coune...

— Kunhardt mı?

— Evet, öyle galiba.

— Kunhardt ha?" diye haykırdı Madame Camus. "Senin o Leipzig'deki profesör mü?"

— Evet.
— Ne işi var onun burada?
— Ne bileyim... Bir süredir memleketimizde az mı Alman gördük, bilmiyor musun?
— Peki, kabul edecek misin?
— Başka türlü yapamam.
Mme Camus kaygılar içinde ellerini oğuşturuyordu:
— Ben de kalayım, ha, ne dersin?... Yanında bulunmam iyi olacak. Canını sıkabilir, gözdağı vermeye kalkışabilir.
— Neler düşünüyorsun sen öyle?... Çok zararsız bir insandır o... Hayır, yalnız kabul etmek gerek... Madeleine, çalışma odama alın onu, hemen geleceğimi söyleyin.

***

P.Camus elini uzatmadı, sadece selâmladı ve yer gösterdi.
— Beni tanıyamadınız mı? dedi Kunhardt. Sesi çok çekingen ve içtendi; otururken de gülümsüyordu.
— Yoo, tanıdım, dedi Fransız, çehresi çok ciddiydi.
Öteki bir an sustu, bir şeyler söylemek istiyordu:
— Kendimi sizin yerinize koymadığımı zannetmeyin... Görüşmemiz için hiç de iyi koşullar altında değiliz, biliyorum... Bunca sıkı bir dostluktan sonra, öyle değil mi?... Ama, olup bitenlerden ne siz, ne de ben suçluyuz.
P.Camus hafifçe alaylı bir tavır takındı ve sonra gözlerini W.Kunhardt'a dikerek şunları söyledi:
— Söyler misiniz, bana," dedi yavaş yavaş; sözlerine hiçbir duygu karıştırmak istemiyordu; "Almanya'nın bugünkü sahiplerinin ellerine düşmesini önlemek için, kişisel olarak siz ne yaptınız?... Sonra, bu adamlar Almanya'yı ve Avrupa'yı savaşa sürüklerken karşılarına çıktınız mı?... Savaş başladığından beri, vicdanınızın hiç kuşkusuz bir şekilde suç olarak kabul ettiği eylemlere karşı durmak için ne yaptınız?"
W.Kunhardt acı acı gülümsedi; içindeki sıkıntıyı, acımalı bir hoşgörü duygusuyla yenmeye çalışıyordu.
— Şu anda bunun üzerinde durmaya gerek yok, sırası da değil" dedi. "Söylenecek çok şey var... İnanın, ikimizin halkları arasındaki bu savaş, beni her şeyden çok üzdü. Son dakikaya kadar önlenebileceğini sanmıştım hep... Fransa'nın savaşa girmeyeceğini... Yeniden görüşmeyi yeğleyeceğini ummuştum."
—...Bunu da ilkin Polonya'yı ezmenize göz yummakla yapacaktı, değil mi? Fransa için hiç de okşayıcı sözler söylemiyorsunuz.
— Her ne ise, geçmiş geçmiştir; bırakalım onu. Artık savaş halinde değiliz.
— Öyle mi sanıyorsunuz?
— Sizinle bizim aramızda savaş yok. Eğer, sadece Almanya ile Fransa söz konusu olsaydı, barış çoktan imzalanmıştı. Bunun da onurlu bir barış olacağından ben eminim. İşgal bile öyle değil mi aslını ararsanız!.. Elden geldiğince yumuşatmaya çalışıyoruz onu da; ancak, kimi... kaçınılmaz sürtüşmeler de olmuyor değil... Ama, bunların da sizin kaldıramayacağınız kadar ciddi olduğunu sanmıyorum... Ancak, işgal de, en azından bu ölçekte, İngilizlerin savaşı sürdürmekte gösterdikleri inat yüzünden kaçınılmaz hale gelmiştir.
— Bunu bir başka yerde daha okumuştum galiba", dedi Fransız.
Kunhardt, cesareti kırılmış, gözlerini iri iri açmış, bakıyordu. Susup, içini çekti. Sol elinde yüzbaşı kasketini tutuyordu. Sağ eliyle üniforma pantolonunun kumaşı üzerine hafif hafif vuruyordu. Söze yeniden başladı:
— Dediğim gibi, önemli olan gelecektir. Almanya'nın bütün istediği, Fransa ile dost kalmak. Size göre, ortaklaşa çıkarlarımız da işbirliği yapmamızı öngörmez mi?
P.Camus hafifçe gülümsedi ve yavaş bir sesle yanıtladı:
— Bunun bizim onurumuzla ve uğruna savaş verdiğimiz ilkelerle bağdaşmadığını size bildirmek isterdim. Ama bu söylediklerim size gülünç gelebilir; bizler içinse, her zaman bir değer taşır.
— Bana mı? Niçin öyle gelsin?
— Size ya!.. Çünkü sizce insan onuru, ilkeler, büyük ahlak yasaları kâğıt parçaları üzerine yazılan nesnelerdir, öyle değil mi? Evet, bir de duvarlara süs olurlar... Ama işler biraz karışıp sarpa sardı mı.... hepsi bir yana atılır! O zaman gelsin çıkarlarımız, gelsin olgular, onlardan dem vuralım artık, denir. Ne ki, kimileri de çıkar der ki: Fransa Almanya'nın yanında yer alırsa, yanılmış olacaktır; zafere ulaştıktan sonra, onu küçültücü ve bayağı bir duruma sokacaktır. Kabul. Ama, bu düşünce de kökünden sakat bence. Ben kabaca şöyle deyip kestirip atıyorum: Fransa'nın çıkarı, kim galip gelmişse onun yanında olmaktır.
— Peki öyleyse? dedi öteki; yüzü sararmıştı.
— Peki öyleyse, söz aramızda, ben tam bir kesinlikle şuna inanıyorum ki, Almanya bu savaşı yitirecektir.... Tıpkı ötekini yitirdiği gibi.
— Bunu nasıl söyleyebilirsiniz?
— Daha altı ya da sekiz ay önce, böyle bir şey söyleyemezdim. Ama şimdi, köprülerin altından çok sular aktı.
— Bunu nasıl söyleyebilirsiniz?" diye yineledi yüzbaşı. "Bizim zaferimiz meydanda; çoktan kazanıldı. Şimdi yapılacak tek iş, onu tamamlamak."
— Savaşa bağlanmış bir insan gibi konuşuyorsunuz, geçmişi bir anımsayın. Geçen savaşta da, her şeyi açık seçik görenler kimlerdi? Tarafsızlar değil mi? Bizler de şimdi, Fransa'da tarafsız kimseleriz, tamam mı?
Kunhardt renkten renge giriyordu, bir kızgın, bir bitkin görünüyordu.
—«Söylediklerinize gerçekten inanıyor musunuz?" diye atıldı.
—«Elbette!» dedi Camus ve ilk kez adeta dostça gülümsedi. «Eski söyleşilerimizi anımsıyor musunuz? Almanya'nın her zaman, kendini yıkıp yitirmek için uğraşıp durduğunu söylemiştim. Bu kez bir daha girişti bu işe... Başlangıçta, haklısınız, herkes kuşkulu idi... Ama şimdi...» Bir sır açarmış gibi başını sallayarak, "Artık işi bitmiştir".
Kunhardt şaşkına dönmüş bir halde ayağa kalktı. İki göğüs geçirme arasında şu budalaca sözleri ağzından kaçırdı:
— Demek, bu sözleri söyleyen siz, Almanya'nın eski dostu sizsiniz ha!
— Bu konuda duyguların bir şeyi değiştireceğini hiç sanmam. Aslını ararsanız, Almanya'nın eski bir dostu olarak olup bitenlerden ben herkesten çok üzüldüm. Ondan daha beter işler bekleyenler, başlarına gelenlerden sonra, hiç olmazsa görüşlerinin doğrulanması ile avunuyorlar. Kendisini hor görenler ise, son derece sevinç içinde... Ama bizler, kusurlarını abartmamaya, kendisine biraz daha güvenmeye çalışan bizler için... ne büyük düş kırıklığı ve ne büyük ceremeden bir acı oldu, onu da varın siz düşünün!

XIII

W.Kunhardt üç aydan beri Caen'de idi. P.Camus'ye bir daha uğramadı. Sadece bir kez gördü, o da pek ters bir zamana denk gelmişti.
Halkı sıkı bir gözaltında tutan Struder, her şeyden çok, İngiliz radyosunu dinleyenlerin peşine düşmüştü. İhbar

edilen ya da radyo dinlerken suçüstü yakalanan kişilerin listesini, muhbirleri her sabah kendisine getiriyorlardı. Bir gün, Kunhardt albayın yanına çağrıldı; Struder listedeki bir adı parmağı ile göstererek:

—"Şu adı tanıyor musun?" diye sordu.

— Ama...

— Aması falan yok, yadsımaya kalkışma. Çok iyi tanıyorsun hem de, uzun süredir de görüşüyorsun. Buraya geldikten birkaç gün sonra da evine uğradın.

— Kötü bir iş yaptığımı sanmıyordum, albayım. Fırsat düştükçe yöresel dostluklar kurmamız da salık verilmişti bize.

— Peki, niçin bana ondan söz etmedin? Neyse, sorun o değil. Bu adamın İngiliz radyosunu dinlediğini ihbar ettiler. Şimdi onu çağırtacaksın. Sen kendin karşılayacaksın. İlkin radyosuna el konduğunu söyleyeceksin... Bu ise cezaların en hafifi... Daha sonra, kendisini hapse tıkabileceğimizi ve böyle bir zorunlulukla karşılaşmak istemediğimizi; ancak, senin hatırın için ve onun gelecekteki davranışlarından sen kefil olduğun için, kendisini serbest bıraktığımızı söyleyeceksin. Şimdilik, sadece özel gözetim altında tutulacak; elbet, halkın tutumu daha kötüleşmeye başladığında, işgal ettiği mevki gözönünde tutularak kendilerini sorumlu sayacağımız kişiler arasında artık şimdiden o da girmiş bulunmaktadır... Bunları bir bir anlat ona.

Kunhardt P.Camus'yü çağırttı, yüzüne bakmaya cesaret edemeden, albayın emrini, boğuk bir sesle kendisine aktardı.

Yine bir gün Kunhardt, Struder'in bürosuna girince, adamın öfkeden köpürüp taştığını gördü:

— Hah, işte tam üstüne geldin!... Tamam. Bu gece ne oldu biliyor musun? Astsubaylarımızdan biri caddenin tam ortasında öldürüldü. Sırtından iki hançer yiyerek. Ah! Korkaklar! Serseriler! Waldeg çavuşu öldürdüler... Radyo dinleyicilerini izleyen ekiptendi. Elbet, suçluları tek gören yok. Elimizdeki hazır listelerden on kişi vereceğim. Muzır fikirli ve radyo dinleyicisi olarak bize bildirilmiş olanlar arasından seçeceğim. Ne demek istediğimi anlıyorsun: Senin profesör de listenin başında yer alacak. İsteseydim, kurşuna dizmek için hemen izin alabilirdim yukardakilerden; kırmazlardı, derhal verirlerdi izni; ama benim de bir insan yanım var işte; iyiliksever bir adamım ben. Hani kentin kapısındaki o küçük haranın ahırları var ya, işte oraya tıkacağım onları. Bir tutukevine çevirebiliriz orasını; üstelik gözaltında tutulması da kolay... Zaten daha sonra da gerekseme duyacağız oraya. Sizi o kuruluşun kumandanı olarak atadım, gerektiği kadar adam da vereceğim. Bu işe sizi atamış olmamdan dolayı, hiç kimse bulup bulup bir beyinsizi, bir celladı seçmiş diye söylenemeyecek... Dayalı döşeli bir de lojmanınız olacak. Oralarını iyi bilirim ben... Alman makamlarının sonuna dek götürmek istedikleri o hesaplı iyilikseverliği ortaya koymak istiyorum.

— Ama albayım, suçluları ele geçirmek fırsatını bulabiliriz belki?

— Hadi be! En küçük bir ipucu bile yok... Onları teslim edecek tek adam bulamazsınız. Ele geçseler de, bu elimiz altındaki on rehine, yine de çok iyi bir önlem olacak. On rehinenin hayatının, bundan böyle benim adamlarımın can güvencesi olduğunu, borazanlar çalarak duyuracağım. Yeni bir suikaste daha kalkışırlarsa, bu adamlar hemen kurşuna dizilecek. Bu arada ben de gerekli yetkileri sağlayacağım. Bu sözlerimin birer kuru sıkı olmadığını göreceksiniz. Neyse ki bu gün iyiliğim üstümde, şimdi onu göstermeye çalışıyorum. Ama bu son olacak.

Auschwitz Toplama Kampı'nda Jerzy Adam tarafından yapılan "Durum-Mesaj".

W.Kunhardt büyük bir cesaret çabası daha gösterdi ve Struder'den kendisini bu göreve atamamasını rica etti:

— Gerekli niteliklerden hiçbiri yok bende. Başka bir işte daha yararlı olabilirim pekâlâ " dedi.

— Nasıl!" dedi Struder, yüzüne sert sert bakarak. "Kimseye göstermediğim güveni size gösteriyorum! Siz işten kaçıyorsunuz, öyle mi? Führer'e ve Reich'a hizmet etmenin içinizden gelmediğini, gönlünüzün gizlice sosyal-demokrat, Yahudi ve komünist serserilerle birlikte olduğunu göstermez mi bu? Üstelik vatana her yandan saldırıldığı, Doğu ordularında bulunan arkadaşlarımızın Sovyetler'e karşı cephe açtıkları bir zamanda, siz böyle yapıyorsunuz ha?

Kunhardt dediğine de, demişliğine de pişman oldu. Bir daha hiçbir şeye karşı çıkmadı. Ve böylece Leipzigli profesör, rehine kampının komutanlığını üstlendi.

XIV

Yüzbaşı Kunhardt görevine başladığı gün, adamlarını topladı ve şunları söyledi:

— Asıl savaş alanlarında Alman vatanına hizmet etmeyi yeğlerdik. Ancak, burada da bir ödevi yerine getirmek için bulunuyoruz; bunu da metanetle yapacağız. Her şeyı, herkesi sıkı bir gözetim altında tutacağız, tutsaklara karşı hiçbir yasa dışı eyleme girişmeyeceğiz, dışarı ile hiçbir iletişimde bulunmayacağız. Yalnız, şunu da aklınızdan çıkarmayın, bu adamların kendileri suçlu değildir. Aksine, saygıdeğer kişilerdir; burada bulunmalarının nedeni, başkalarının yeltenebileceği, korkakça tertiplenen suikastlere karşılık olarak tutulmak istenmeleridir. Öyleyse, onlara insanca davranmamız gerekiyor. Düşkün durumdaki bir insanın hakkı olan her türlü saygıyı kendilerine göstermeliyiz; tutsaklarımızın emirlere aykırı davranışlarını saptadığım anda, elbet kendilerini cezalandıracağım; ama, sizlerden yakınacak olurlarsa, sizlerin de habersiz davranışlarınızı cezasız bırakmayacağım.

Bu konuşma içini biraz serinletti. Gereksinimi vardı buna. "Kimbilir, belki de, bir başkasının değil de benim bu görevde bulunmam daha iyi olacaktır. Bana göre hoş bir şey değil muhakkak, ama, tutuklular bundan kazançlı çıka-

caktır. Her türlü yersiz tedirginlikten esirgeyeceğim onları. İşkence yapmaya beni zorlayamaz Struder. Gerekirse, Alman subaylığının onurunu koyarım ortaya."

Toplama kampına benzer bir biçim verilen bu harada geçirdiği yaşam, gene de üzücü olmaktan geri kalmıyordu. Kaldığı yer fena sayılmazdı. Kara müdürünün eski lojmanını ona ayırmışlardı. Odalar fazlasıyla geniş ve çoktu. Hepsine birkaç mobilya dağıtılmıştı; nereden geldiğini hiç bilmek istemiyordu bunların. Kendi adına araştırmaya girişmek için içinde hiç şevk kalmadığından, artık zamanını hep okumakla ve düşüncelere dalmakla geçiriyordu. Ne var ki, bu yalnızlık içinde, okumak da kafasını sarmıyordu. Okurken karmakarışık düşüncelere kayıp gidiyordu aklı. Ama, düşünürken de, kendini avutucu bir iki dönemeç yaptıktan sonra, hemen yine iç üzüntüsü veren düşüncelere takılıp kalıyordu.

Kunhardt'ın en büyük kaygılarından biri, P.Camus ile karşı karşıya gelmekti. İlk gün, daha sonra ikinci gün, kendisini çağırtmayı çok istemişti. Söyleyeceği kısa söylevi kafasında belki yüz defa evirip çevirmişti: "Biliyorsunuz ki, başınıza gelen bu felakette benim hiçbir suçum yok. Sizi bundan uzak tutmak için, elimden geleni esirgemedim. Aslını ararsanız, Tanrı biliyor ya, benim hiç istemediğim bir şeydi bu. Ama benim burada bulunmam, sizin için bir güvence, bir güvenlik de olacaktır.. Herhangi bir eksiğiniz olursa, bana hemen bildirin. Yerinizden pek şikayetçi değilsinizdir, sanırım? Benimle olacak her şeyi yapmaya hazırım. Eşinize bir şeyler söylemek ister miydiniz?"

Gelgelelim, ne ilk gün, ne de ikinci gün buna cesaret edemedi. Daha sonra ise, artık iş işten çoktan geçmişti. Aklından geçirdiği o küçük konuşmayı yapmak daha da güçleşmişti; inandırıcılığı da pek kalmamıştı zaten. Yüzbaşıyı kararını uygulamaktan alıkoyan bir sebep de, çeşitli korkular içinde olmasıydı: Ya Struder öğrenirse (ki gözünden hiçbir şey kaçmıyordu), hakkında ne düşünürdü korkusu; ilerde ne olacağının kestirilemeyişinden doğan o herkesin içinde duyduğu korku; yıllardır insanın, Alman insanının günlük ekmeği olan korku; ama en çok da P.Camus'nün kendisinden duyduğu korku, onun karşısına çıkma korkusu, o kısa konuşmasına başladığı anda, onun bakışlarına katlanmak zorunda olmak korkusu. Bu durumda, bu görüşmeyi başbaşa yapmayı göze alamadığı gibi, P.Camus ile, ya tutsakların birlikte yemek yediği zemin kattaki salonda, ya da gezi saatinde avluda, bir rastlantı sonucu gibi karşılaşmak da yine olanaksızdı.

On rehineyi üç odaya yerleştirdiler. İki odaya dörder kişi, bir odaya da iki kişi. Kunhardt, Camus'yü bu sonuncu odaya yerleştirmeye ve yanına da can sıkmayacak birini vermeye dikkat göstermişti: Henüz genç bir avukattı. Komandatur'luğun verdiği bilgiye göre, kentin en seçkin insanlarından biriydi. Öteki tutuklular ise, yine bir başka avukat, bir hekim, bir eczacı, bir sanayici, belediye encümeninden iki irat ve akar sahibi tüccar.

P.Camus ile karşılaşmaktan gocunan Kunhardt, günün herhangi bir saatinde rehinelerin bulunması olasılığı olan yerlere artık uğramaz olmuştu; onlarla ancak emrindeki memurlar aracılığıyla ilişki kurabiliyor, yaptıklarını ve davranışlarını izliyebiliyor, yaşam koşullarını denetliyebiliyordu; bu memurlardan biri hele, Helman çavuş, bereket, ne aptal bir adamdı, ne de kaba saba bir insandı.

— İşler nasıl gidiyor?" diye sorardı ona sık sık. "Bir yakındıkları yok ya?.. Herhangi bir terslik olursa, hemen bildir. Otoritem sarsılmasın diye kendileriyle yüz yüze gelmiyorum. Ama bak, aralarından biri çıkar da, benimle kişisel olarak görüşmek istediğini söylerse, hemen getir bana, ben gereğini düşünürüm. Ha, bir de şunu öğrenmek isterdim: P.Camus hiçbir istekde bulunmadı mı? Hakkımda hiçbir soru sormadı mı size?"

Bu gibi konuşmalardan sonra da Kunhardt, masasının başında yine yalnızlığına gömülürdü. Masasının üzerinde yönetim işleri ile ilgili birkaç yazı ve onların yanında da, dağınık bir durumda, birkaç kitap vardı. Karşısında ise, rengini çoktan atmış bir kağıtla kaplı duvar yükseliyordu; oraya her baktığında, o eski portreler ve dövizler hemen yeniden belirivereceklermiş gibi geliyordu ona; bu yüzden, bazen kendi kendine: "Kim tutsak, kim? Tutsak olan asıl benim! Tutsak ettiler beni onlar!" diye isyan ederdi.

***

Nerdeyse sabahın sekizi olmak üzereydi. Telefonun zili çaldı. Yüzbaşı Kunhardt ahizeyi eline aldı:

— Burası Albay Struder. Yirmi dakika sonra orada olacağımı bildirmek istedim. Çok önemli bir sorun var.

Çok sıkıcı geçen o yirmi dakikanın sonunda, Struder içeri daldı.

— Teğmen Buchholz bu gece saldırıya uğradı, yeraltı gazetelerinin söylediğine göre Fransız yurtseverleriymiş saldıranlar. Yarası ağır, ölebilir. Suikastı yapanlar, elbette yine sır oldular. Ama bu kez elimizde ipuçları var. Üç kişi oldukları ve bu üç kişiden ikisinin Edebiyat Fakültesi öğrencisi olduğu ve aksi bir rastlantı ile, her ikisinin de sizin o profesörünüz Camus'nün öğrencisi olduğu biliniyor. Arattıracağım onları. Şimdilik izlerini kaybettik. Kısacası, bir örnek vermek istiyorum artık. Umumun selameti için bir yıldırıya girişmek gerek... Yapılmazsa olmayacak... Etkisinin güçlü olması için de darbeyi hemen indirmeliyim. Suçlular bugün ister yakalansınlar, ister yakalanmasınlar, yarın sabah rehinelerden üçünü kurşuna dizdireceğim; bunlardan biri de, elbet, Prof. Camus olacak; suç ortağı olması çok olası... Daha sonra da sekiz günlük bir süre tanıyacağım. O zaman da suçluları ele geçiremezsek, geri kalan yedi rehineyi de kurşuna dizdireceğim.

— Aman ne diyorsunuz albayım... Hemen yarın sabah mı?... Ya o vakte kadar suçlular bulunursa, o zaman biz müthiş... Bana kalırsa halk korkuya kapılmaktan çok, öfkeye kapılacaktır o zaman.

— Yakalanmayacaklarına dair elimde sağlam kanıtlar var.

— Peki niçin Prof. Camus başta geliyor? Geldiğinden beri sıkı bir gözetim altında. Suçlularla en küçük bir ilişkisi görülmedi. Temin ederim.

Yarım saat sonra, elinin geldiğince yalvardı yakardı ve kanıtlar getirdi.

En sonunda Struder şöyle dedi:

— Akşamı bekleyelim bakalım. Eğer, olağanüstüden olur da, üç katil enselenirse... O zaman bir düşünürüz... Şu anda yumuşamaya bir niyetim yok.

***

Kunhardt bütün gün bürosundan ayrılmadı. Penceresinden dışarıya bakmaya bile yüzü kalmamıştı. Asıl tutsak olan, gerçekten kendisiydi. Aklından geçirdiği düşünceler de, can sıkıcı hücre arkadaşlarıymış gibi geliyordu ona.

Akşam saat yedide artık dayanamadı, albayı telefonla aradı:

— Ben de sizi arayacaktım" dedi Struder. "Bizim o üç katil hakkında yeni bilgiler elde ettik. Geceleyin karşı kıyıya geçmeyi becermişler. Şafak sökerken de, ya çaldıkları

ya da emanet aldıkları bir motorla kaçıp gitmişler. Koğuşturma sonucu sağlanan bilgiler bu kadar... İngiltere'ye sıvışmış olmalılar. Duyduğumuza göre, uzun zamandan beri De Gaulle'e katılmak niyetinde olduklarını söylüyorlarmış. Yine söylenenlere göre, sizin o mahut profesörünüz derslerinde öğrencilerine, açıkça, üzerlerine düşen görevi nerde yerine getirmek olanağı varsa, hatta memleketten ayrılmak gerekse de, oraya gitmelerini öğütlermiş. Öğrencilerinden ikisinin geçen ay bu yolu izleyerek kaçmış oldukları da kesinlikle bilinmekte. Buna göre artık durum açık. Yarın sabah saat sekizde, idamların yapılabilmesi için tüm hazırlıklarınızı tamamlayın. Seçilen adlar da şunlar: Prof. Camus, Avukat Rouget ve belediye encümen azası Marchenoir.

— Ama ben...?

— Evet, elbet. Gerekli her şey elinizin altında. Başkalarını tedirgin etmeye ve kent içinde gürültü çıkarmaya gerek yok. İdam takımına siz komut vereceksiniz. Öbürlerini gözaltında tutmak ve başka hizmetler için çok insana gerek olduğundan, idam takımı için altı er ayırın yeter; özellikle keskin nişancıları seçin. Her şeyin yolunda gitmesi için, bu akşamdan önlemlerinizi alın; ama, kimseye açılmayın ve hiçbir açıklamada bulunmayın. Zaten yarın sabah saat yediye doğru sizi bir daha arayacağım... O vakte değin her şeyin usulüne göre yürümesi amacıyla size bir yazılı emir de göndereceğim. Bölge komutanı general de zaten onayını vermiş bulunmakta. Şimdi sadece imzalı yazısını bekliyorum. En geç iki saat sonra emir elinizde olacak. Zimmet defterini tebellüğ saatini de belirterek imzalayacaksınız, tamam mı?

***

W. Kunhardt geceyi, geçmiş ne kadar tanrı varsa, (dinlerin tanrıları, filozofların tanrıları ve bilinmeyen Tanrı) hepsinden bir mucize göstermesini yakarmakla geçirdi; Doğa düzeninde de mucizelere bir yer ayrılmış olsaydı keşke! Ama bu arada şu safça sözleri aklından geçirmek gücünü de kendinde buluyordu hâlâ: "Bereket ki evinde kendisini görmeye gittiğimde bana pek yüz vermedi!... Bereket ki, burada, çalışma odama getirtip, avutucu, içten sözler söylemedim!..." Ne ki, bu safça düşünceleri aklından geçirirken bile durmadan dişlerini gıcırdatıyordu.

Yediyi on geçe telefon çaldı:

— Burası Albay Struder. Hazır mısın? Yerini seçtin mi? Elverişli bir duvar bulmalıydın... Hayır, yeni bir haber yok, hiçbir haber yok. Saatinizi ayarlayın. Benimki yediyi on iki geçiyor. Sekize gelince, derhal başlayın. İlkin profesör, biliyorsun? Ben de mutlaka orada olacağım, gecikecek olursam da beklemeyin.

***

Biraz geride, yanda duran Struder, gözü saatinde bekliyordu. Saat tam sekizde başını kaldırdı, hafifçe işaret verdi. Kunhardt: "Ateş" diyerek kılıcını aşağıya indirdi.

İdam takımı, oldukça yaşlı yedeklerden oluşuyordu, içleri nefretle dolu dolu gelmişlerdi. En azından dördü, hedefe bakmadan ateş etmişti. Pierre Camus yere yıkıldı; ama, henüz ölmediği besbelliydi.

— Haydi, son kurşunu sık, temizle şunu!" diye emretti Struder Kunhardt'a.

— Ama... Albayım... Rovelverim... Rovelverim yok yanımda...

— Peki öyleyse, al benimkini işte.

I. çeviri: 17/Ekim/1976
II. çeviri: 17/Şubat/1986

BERTOLT BRECHT

Türkçesi: Behçet Necatigil

BİR ALMAN ANASININ TÜRKÜSÜ

Oğlum! Sana ben hediye ettim
Bu çizmeleri, bu kahverengi gömleği:
Bugün bildiğimi o zaman bilseydim
Asardım kendimi, daha iyi.

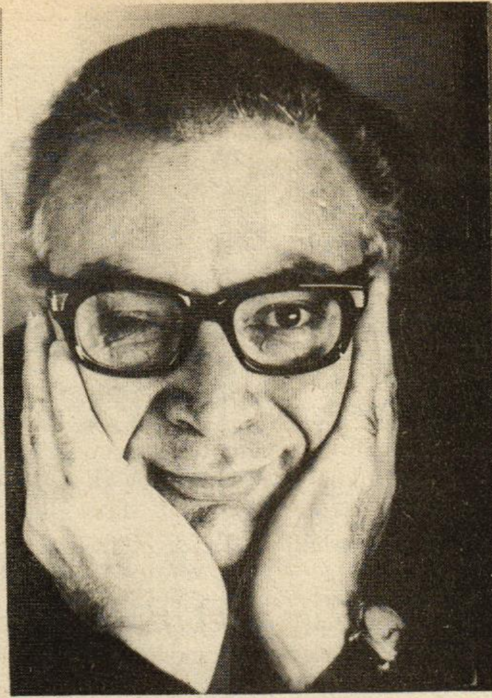
Oğlum! Görürdüm Heil Hitler diyerek
Selama kalkan elini,
Nerden bilirdim onu selamlayan
Her elin kuruyacağını.

Oğlum! Duyardım, anlatırdın
Bir kahramanlar soyunu;
Bilmezdim, sezmezdim, görmezdim
Onların kölesi olduğunu.

Oğlum! Görürdüm Hitler'in
Arkasından yürüyüşlerini;
Bilmezdim, onun peşine düşen
Bir daha asla dönmezmiş geri.

Oğlum! Derdin ki, bir gün
Tanınmaz olacak Almanya;
Bilmezdim dönüşeceğini
Kül yığınıyla kanlı taşlara.

Giyme diye diretmedim sana
Kahverengi bir gömlekti giydiğin;
Çünkü bugün bildiğimi o zaman
bilmezdim
Kefeninmiş meğer o gömlek senin.

Yaşar Kemal'in Öyküleri

Feridun Andaç

KAYNAĞA DOĞRU

Yaşar Kemal'in romancılığına, daha doğrusu sanatına, yönelik bir çalışmanın başlangıcını, onun sanatsal üretim sürecinin ilk halkası olan, onu yazın dünyamıza tanıtan öykücülüğü oluşturmalıdır. Bunu izleyen röportaj yazarlığı ise, romana geçiş aşamasının önemli bir evresi olarak değerlendirilmelidir yine.

Romancı yönünün ilk nüvelerini, hazırlığını öykülerinde; daha Sonra röportajlarında bulabiliriz. Öyküleri ve röportajları onun bu yönünü besleyen, neyi, nereyi nasıl anlattığını sergileyen ilk örneklerdir. Sürekli birbirini etkileyen, geliştiren birer kaynaktırlar onun için.

Yayımlanan ilk öyküsü *Bebek*'in ardına *İnce Mehmed I*, (uzunöykü kapsamındaki) *Teneke* (1955) romanlarının çıkışı; bugünkü gelişiminin yönelimini ve kaynaklarını belirler niteliktedir. Buna koşut olarak öykücülüğünü de, dilde ilkteki yalınlığını sürdürerek, etkileyici, yoğun bir anlatımla geliştirdiği gözlenir. Bu ürünlerinin her biriyle, romansal malzemenin yanı sıra öyküsel malzemenin nasıl işlenebileceğini somutlayan yetkin birer anlatı örneği sergiler.

Bugün 7. basımına ulaşan[1] öykülerinin toplamını değerlendirmeye yönelirken, onun bu özelliklerini göz ardı etmeden, çağdaş öykücülüğümüzdeki yerini de belirlemeye çalışacağım ilkten.

GERÇEKÇİLİK YOLUNDA

Cumhuriyet dönemi öykücülüğümüzün gerçekçilik yönelimindeki ilk örneklerini Sadri Ertem'in ürünlerinde görürüz. Bu yönelimin değişik konumdaki ilk yetkin örneklerini ise Sabahattin Ali verir. Öykülerini 1935'te *Değirmen*'de toplar. Genellikle romantizmin etkisinde olduğu gözlenir. Sonraki yapıtlarıyla (*Kağnı*, 1936; *Ses*, 1937; *Yeni Dünya*, 1943; *Sırça Köşk*, 1947) toplumsal gerçekçiliğin etkili ürünlerini sergiler. Geçiş döneminin öykücüsüdür o. Bu süreçteki Anadolu insanının, yaşamının değişen/değişmeyen yüzünü yansıtır. Kırsal kesim insanının gerçeğine bakışa yeni bir boyut getirir. Sorunların ekonomik ve toplumsal özüne yönelik gözlemci, eleştirel bakışıyla dönem öykücülüğünün ve ardılı kuşağın etkileyici sesi olur. Bu amaçla oldukça önemlice ürünler ortaya koyar. Yansıttığı gerçeklerle öykücülüğümüzde, yepyeni bir öz vareder Sadri Ertem'in söyleyişteki özensizliğini, bir mesaj iletmenin düşürdüğü kurgusal eksikliğini giderek aşan bir düzeyin ürünleridir bunlar.

1950'ye değin uzanan önemli bir soluktur. Bir Umran Nazif, Mehmet Seyda, Kemal Bilbaşar, Halikarnas Balıkçısı, Samim Kocagöz, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Necati Cumalı... bu yönelimde

ürünler vererek, Anadolu insanının sorunlarını yansıtma yolunu tutarlar. Batı Karadeniz'den Ege'ye, Orta Anadolu'dan Güney'e (Çukurova'ya) uzanan bir coğrafi konumda; değişik yörelerin (köy-kasaba-kent) insanının sorunlarını dile getirirler, gerçekliklerini yansıtırlar.

YAŞANILAN ORTAM

(...)

1946-50 arası hızlı bir değişim, gelişme süreci yaşanır ülkede. DP'ye iktidar olma yolunu açan çok partili döneme geçilmiştir. CHP'nin bürokratik kadrosuna karşı örgütleniş, iktidarı liberal önlemler almaya yöneltir. Öncelikle ekonomik alanda alınan dış yardımlar, yapılan antlaşmalar ve uygulamalar bu yapısal değişimi hızlandırır. "Savaş ekonomisi" bir yana bırakılmıştır artık. Bunların tümü, o kadroyu iktidarda tutmaya yetmez. İktidarın el değişmesi yapısal değişikliği, ardından toplumsal yapı değişikliğini getirecektir. Bu aşamada, ülkede kapitalizme geçişi hızlandıracak bir dizi uygulama başlar. Kırsal kesim insanı da bu değişimin etkilerine girer. Köyler, kapitalist pazar ekonomisinin açık birimleri haline gelir. "Servet sahibi olmaya başlayan" köylü, orta köy burjuvazisini oluşturur. Tarım kesimi "küçük burjuvazisi" doğar, güçlenir. Yoksul köylü ırgatlaşır, tarım işçisi niteliğini kazanır. Kapalı köy ekonomisi yavaş yavaş çözülür. Toprak sahipleri, II. Paylaşım Savaşı sonunda tek parti iktidarınca çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sayesinde, geniş toprakları ele geçirerek iyice güçlenirler. Ekonomik ve siyasal erkte etkili olurlar. Tarımda makineleşmeye yönelince (özellikle Çukurova'da geniş boyutlara ulaşılmasıyla) bir kısım köylü topraksız ve işsiz kalır. Kentlere doğru göç başlar. İlk durak kasabalardır, sonra da kentler... (Bkz.: Oya Sencer, Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi (1969); Özlem Özgür, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi (1975)

(...)

1950'li yıllar, öykücülüğümüzde yeni yönelimlerin ortaya çıkıp geliştiği bir dönemdir. Bu evrede, anlatımda yeni arayışların yanı sıra; işlenilen temalar, yansıtılan gerçeklikler bakımından da çeşnilik görülür. Bir yandan köye, köylüye yöneliş; onun gerçeklerini yansıtma egemen olur. Diğer yandan da kenti, kent insanının varoluşsal konumunu irdeleyen bir eğilim ortaya çıkar. Bu bağlamda, dönem öykücülüğünde iki yönelimin etkin olduğunu görmekteyiz: Kırsal kesim insanının sorunlarını gözlemci, eleştirel bir bakışla dile getiren *toplumsal gerçekçiler;* kent insanının yaşam serüvenini, bilinç akımı tekniği etkilerinde geliştirilen, içebakış yöntemiyle yansıtan, şiirde *II. Yeni*'ye koşut diyebileceğimiz, *"yeni gerçekçiler"*. Her iki yönelim de, insan ve toplum gerçekliklerine yaklaşımda değişik yöntemler izler, değişik sorunları gündeme getirir.

Yaşanılan bir değişim dönemidir üstelik. Savaşa katılmamış ama onun sıcaklığını, sarsalayıcılığını yaşamış; bunun hemen ardına çok partili yaşama geçişi her biriminde hissetmiş bir ülke... Liberal görüşleri savunan DP iktidar olmuş, ekonomik ve toplumsal yapıda değişim evresine girilmiştir. Tek partinin baskı, sindirme ortamı sonrası; demokratik hak ve özgürlüklere yönelik adımların atılabileceği yeni bir dönem. Yeni 'vaatler', yeni 'umutlar'la el değişen bir iktidar. Yeni bir dönemin sancılarını varedecek konuma varılmış; kısaca, yapısal değişim aşamasına gelmiş bir ülke.

Orhan Kemal hapisten çıkmış, ekonomik yoksunluklar uç verince Adana'dan İstanbul'a göçmüştür. Öykü ve romanda etkili bir ses olma yolundadır. Dönemin gözde öykücüsüdür. Küçük insanın kentteki serüvenini yazar artık. Gerçekçi yönelimin tek savunucusu, yönlendiricisidir. Ülkenin değişen koşullarıyla beliren gerçeği onun öykülerinin başlıca temasıdır. Kırsal kesimden, umut kapısıdır diye, kente göçenler; çalışan, oradan oraya sürüklenen insanların acı dolu yaşantıları... Kısaca toplumun her kesiminden insanlar, bütün gerçeklikleriyle onun öykülerinde yer eder.

Sait Faik, öykücülüğünün -kısa da sürse- yeni evresinin; yalnızlığın açmazlarındaki insanın gerçekliğini gerçeküstücü biçimde yansıttığı; ürünlerini vermektedir.

Sabahattin Ali'nin öldürülüşünün gizi henüz çözülmemiş, adı bile anılmamaktadır. Aziz Nesin için kısa bir suskunluk dönemidir. Köy Enstitülü, köy kökenli yazarlar ise yavaş yavaş yazın yaşamında yeretmektedirler. Eskilerin ve 1940 kuşağının (Halit Ziya Uşaklıgil, Reşat Nuri Güntekin, F.Celâlettin, Bekir Sıtkı Kunt, Umran Nazif, Samet Ağaoğlu, Samim Kocagöz, Haldun Taner, Kemal Bilbaşar, Halikarnas Balıkçısı, İlhan Tarus, Naim Tirali...) yanı sıra; yeni isimler (Muzaffer Hacıhasanoğlu, Vüs'at O.Bener, Yaşar Kemal, Nezihe Meriç, Cengiz Yörük, Tahsin Yücel, Fakir Baykurt, Tarık Dursun K., Zeyyat Selimoğlu...) yeni ürünlerle gelirler.

"SARI SICAK"TAN "BÜTÜN HİKÂYELER"E

Yaşar Kemal, bu yapısal değişimin yaşandığı; yeni yönelimlerin, yazar ve yapıtların ortaya çıktığı evrede verir ilk ürünlerini. Bu konumdaki kırsal kesim insanının sorunlarına, Çukurova ekseninde yönelir. Onların yaşam mücadelesini çarpıcı biçimde yansıtır. Kitabının 1952'deki ilk basımına alınan öyküleri bu bağlamda önem kazanır.(2) Sonraki basımlarda "Bütün Hikâyeler" toplamını oluşturacak olan diğer öykülerini de, bu sürecin uzanımında değerlendirmek gerekir. İnsanımızın kırdaki mücadelesini, değişen farklılaşan konumunu, köyden kente uzanan gerçekliğini gösterir niteliktedir her biri.

Sabahattin Ali, Orhan Kemal çizgisinde başarılı ilk ürünlerdir bunlar. Anadolu'nun güneyinden, Çukurova insanının yaşamından kesitler sunar. Değişik bir ses getirir. Şiir, folklor derlemeleri ile başlayan yazın serüvenine o yıllar öykücülüğünü de eklemiştir. Yaşadığı toprağın insanının gerçeklerine yönelik gözlem ve izlenimleri onun yazın dağarcığının ilk ürünlerini oluşturmada etken olur.

İlk yapıt *Sarı Sıcak* (1952) bunların toplamıyla gelir: *Sarı Sıcak, Bebek, Yatak, Dükkâncı, Süpürge, Keçi, Sinek, Hançer, Memetle Memet.* Yansıttığı gerçekliklerin çarpıcılığıyla birlikte; işlediği dil do-

kusu ve anlatımıyla da "değişik bir ses" olma özelliğine bürünen bir öykücüdür artık o. Bu, bir yerde, romanlarının da çıkış nirengini oluşturur. Bu izlekte yayımlanan öykü ve romanlarıyla özgünlüğünü iyice pekiştirir.

Sarı Sıcak'ın 2. basımı 1959'da yapılır.(3) İlk basımdaki, daha sonraları yazarın 1951'de yazıldığını söylediği, *Hüyükteki Nar Ağacı* romanına konu olacak olan, *Memetle Memet* öyküsü çıkarılmış, yerine *Beyaz Pantolon* alınmıştır. *Halis Serkisof, Yeşil Kertenkele, Bana Bak Kardaş, Yolda, Kalemler, Turnalar, Avcı, Ekin, Şahan Ahmed, Kavun Karpuz, Pis Hikâye* öykülerini içine alan sonraki basımlar *"Bütün Hikâyeler»* adıyla yayımlanır.(4) Bunları izleyen 5. basıma da *Hırsız* ve *Ağır Akan Su* öyküleri alınır.(5) Bu öyküler toplamının yanı sıra, dergilerde yayımlanan, henüz kitaplaşmamış *Bilya* (M.Sanat Dergisi, yd. sayı:6, Temmuz 1980), *Lodosun Kokusu* (Sanat Olayı, sayı: 1, Ocak 1981) adlı uzun öykülerinin de okura ulaştığını belirtmeliyiz.(6)

Yaşar Kemal, öykücülüğünün hemen süreğinde uzun, soluklu anlatıma yönelerek romanlar yazar. Ama bu onun öykücü yanını gölgeleyen, gelişmesiz kılan bir olgu olarak belirmez. Kitabının yeni basımlarındaki eklemeleri, dergilerde çıkan öykü örnekleri onun bu yanının, çıkışından bugüne, yaratıcılığının nasıl bir gelişim gösterdiğini somutlar niteliktedirler. Diğer bir önemli yan da; öykücülüğümüzde bir yönelimin gelişip serpilmesinde (kuşakdaşlarıyla birlikte) etkili olmasıdır. Yaşar Kemal'in öykülerine yaklaşımda bu iki yanı gözden ırak tutmamak gerekir.

İlk öyküleri, öykücülüğümüzde 1950'lerdeki kırsal kesim insanının gerçeklerine yönelişin başarılı ürünleridir. Bunu izleyen yıllarda, bu izlekten giden öykücülerimiz için bir çıkış nirengidir onun öykücülüğü. Dil, anlatım, tema bakımından *yol gösterici/yönlendirici* nitelikte ürünlerdir de diyebiliriz. Günümüze uzanan bu çizgide yalınlığını, etkileyiciliğini korumuştur hep.

KONU

Romancılığının kaynakları ile öykücülüğünün kaynakları birdir Yaşar Kemal'in. Yer, zaman, kişiler, çevre, yaşanan gerçekler... Çoğu kez *birbirinin yakınında oldukları, aynı konumda yaşadıkları* bile gözlenir. Bir dönem insanının yaşam serüveninin çarpıcı izlerini taşır her biri. Toplum gerçekliği ile insan-doğa gerçekliğini bütünsellik içinde verir.

Öykülerinin konularını bir olay, 'an'lık bir durum yaşamdan kesitler üzerine kurar. Yaşanmışlık yanı ağır basar öykülerin. Ustaca gözlemlerin ürünü her biri. Dile getirilen sorunlar, ülkenin tarihsel süreç içindeki bir döneminin gerçeklerini yansıtması bakımından da önem kazanır. Toplumcu gerçekçi yazınımız için öncül bir adım, bu yönelimi zenginleştiren, geniş kitlelere ulaşabilen bir çabadır bu.

İlk dönem öykülerinde köy-kasaba insanını konu edinir. Giderek köyden kente, oradan büyük kente geçişi; buralardaki insanı ele alır.Çalışan insanın bu çok yönlü serüvenini işlerken, ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısının -özellikle kırsal kesimde- genel bir panoramasını sergileyen özellikleri de buluruz öykülerinde. Yansıtılan gerçekliklerin başında, kırsal kesim insanının güç çalışma koşulları gelir. Yaşayış biçimi, yoksunlukları; kırda, tarlada, köydeki durumu; doğa ile savaşımı; yaşadıkları çevre, doğa-insan ilişkileri.. Konularının ilk beliren özellikleridir.

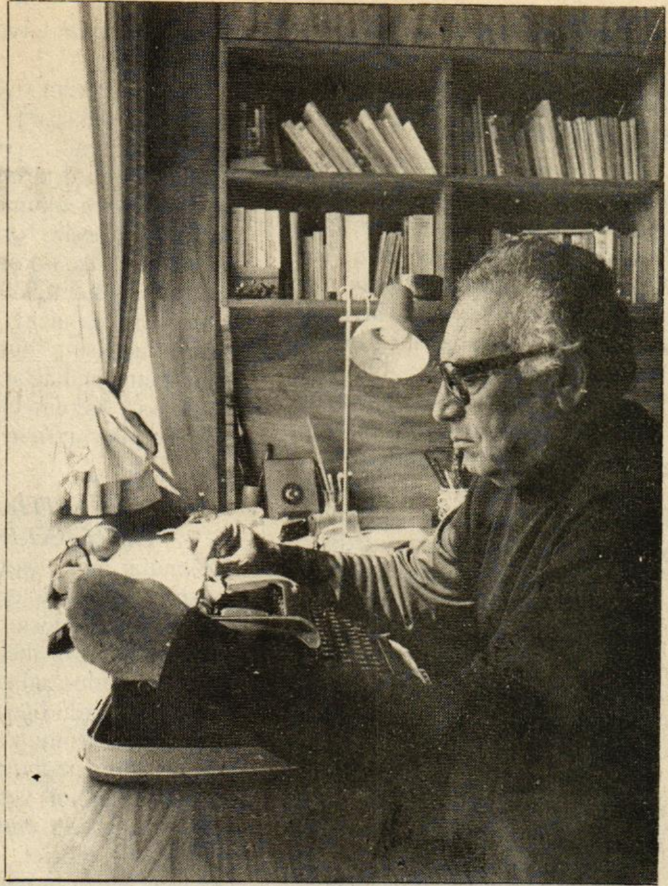
Sarı Sıcak'ta; Çukurova sıcağında tarlaya gündeliğe giden bir çocuğun, o dayanılmaz çalışma koşulları altındaki ezilişi, onca çabasının karşılığının anlık unutuluşa gelişi sergilenir. Ucuz emek olarak görülen küçük çocuklar, güçlerini aşan işlerde yok pahasına çalıştırılırlar. Ayakkabıcı çırağı Mustafa Beyaz Pantolon alabilme düşüyle, üç günlüğüne, tuğla ocağı yakma işini kabul eder. Babasızdır. Anasıyla bir başınadır. Sabah erce ocağa varır. Ocağın diğer çalışanı Cumali, bilisiz biridir. Çocuğa umursamaz davranır. Onu ateşle baş başa bırakır, yan gelir yatar. Onca çabası yok sayılır, gündeliği de unutuluşa getirilir. Kente okumaya gelen iki köy çocuğunun sahipsizliği, yersiz yurtsuz kalışı *Yatak*'ta sergilenir. Birinin umudu parasız yatılıdadır; diğeri de, bir yıldır geceleri çalıştığı fabrikadan çıkarılmış "umutsuzluklar içinde" dir. Çocuk duyarlılığını konu edindiği bir başka öykü de *Yeşil Kertenkele*'dir. Babası bellisiz İbrahim'in, köy çocuklarının yüzlemelerinden kaçarak doğaya, hayvanlara bağlanışı yansıtılır. Baba özlemini yolda rastladığı yazara anlatır. Düşünü, dünyasını sergiler ona. *Kalemler,* yine bu bağlamda psikolojik derinliği olan bir öykü. Çöpçü Rüstem Çavuş, çöplükten çıkan kalemleri biriktirmektedir. İlkokul son sınıfa giden kızı Neriman'ın arkadaşları arasındaki tek övüncü, deste deste kalemlerinin olmasıdır. Sonunda dayanamaz, kalemleri arkadaşlarına gösterir. Böyece "herkesten üstün" olduğunu kanıtlar. Her gün, herkese kalem dağıtır. Okulda kalem hırsızlığıyla suçlanır. Aslını söylemeyince de okuldan uzaklaştırılır. Bu olay, ailesinin o mahalleden göçmesine, o güzelim gecekondularının viraneleşmesine neden olur.

Kırsal kesim insanının yokluklar, umarsız kalışlar içindeki yaşantısını konu edinen öykülerin başında *Bebek* gelir. Zala'nın doğum üzerine ölümü sonrası çocuğu ile ortada kalan İsmail'in çaresizliği, köylünün yaşayışı ve çalışma koşulları verilir. *Hançer*'de ırgatbaşı tarafından Ağa'nın pamuğunu çalmakla suçlanan ırgat Hüseyin'in öç alma istemi; *Sinek*'te çeltik tarlalarının belası sivrisineğin canları nasıl tükettiği işlenir. *Halis Serkisof*'ta ırgatbaşı Hacı'nın yeni diye aldığı, bakmasını bilmediği, bozuk bir saatle ırgatlara gösteriş yapması, zaman sarrafı kesilmesi sonunda saatin oyununa gelerek düştüğü traji-komik durum konu edinilir. Köy insanının saflığı ve kurnazlığı karşıtlıklar içinde bir verilir. *Süpürge*'de böylesi bir örneği içerir niteliktedir. Ovaya çalışmaya inen Reşid ile Durmuş'un, kendisini ağanın ortakçısı gösteren Veli'ye bilmeden konuk olmaları ve onun övüngeçliğinin karısının anlık çıkışmasıyla ters yüz oluşu anlatılır. *Keçi*'de; tarlada tohumları çürüyünce, unsuz kalan ailenin yokluğu, naçar kalışı, tek umutları keçiye gözleri gibi bakışları ve Me-

med'in Çukurova'ya çalışmaya inişi yansıtılır. Yoklukların gurbetlere düşürdüğü kırsal kesim insanının gerçeğini dile getiren bir başka öykü *Bana Bak Kardaş*'ta, öküz parası kazanmak için İzmir'de hamallık yapan Sarı Mahmut'un köyüne dönüşü; *Turnalar*'da ise, beş dönümlük tarladan hayır olmayınca evlendiklerinin ikinci ayında gurbete çıkan Mahmut'un geride bıraktığı, dokuz yıldır umutla onun yolunu gözleyen Gülbahar'ın yalnızlığı anlatılır.

Pis Hikâye'de; kırsal kesimde kadının durumu, bu kesim insanının ona bakışı, cinsellik sorunu, köylünün ahlâksal değerleri çarpıcı biçimde dile getirilir. *Dükkâncı*'da da, köy bakkalı Darendeli Memed Efendi'nin kişiliğinde, kapalı çevre ekonomisindeki alış veriş biçimi, çıkar çatışması; köylünün ekonomik dayancası olan bu kişi ile ilişkileri sergilenir. İlkten Sait Faik'in *Karanfiller ve Domates Suyu*'ndaki «Kör Mustafa»nın çabasını ansıtan *Şahan Ahmed*'te; insan-doğa mücadelesi yansıtılır. Bununla birlikte, Şahan Ahmed'in yıllarını vererek ormandan ortaya çıkardığı verimli alana göz diken, onu elinden alan ağayla savaşımı da verilir. *Kavun Karpuz*'da anlatılansa; bir geleneğin yozlaşmaya dönüşüdür. Murat'ın bostanı, babadan oğula herkesin kavun karpuz çaldığı yerdir. Bir gün, çocuklardan biri iyice yaşlanmış olan Murat'ın tüfeğine hedef olur. Bir an her şey unutulur, jandarmaların arasında giderken köylüce lanetlenir. Kocasının boşadığı Dal Emine, boşanma kağıdını almış kasabadan dönüyordur. Yolda bindiği arabanın sürücüsünün dil döküşünü bir umar yolu diye benimseyip onunla gidişi *Yolda* öyküsünün konusunu oluşturur. *Avcı*'da, av tutkunu Muslu'nun, bu tutkusu uğruna, evinin dirliğinin bozulması; *Ekin*'de de, köylünün su sorununun kan dökmeye kadar varılan gerçeği konu edinilir.

Hırsız ve *Ağır Akan Su*'da ise kentten, İstanbul'un gecekondu ve deniz insanının yaşamından kesitler sunulur. Onların gerçekleri işlenilir. Deniz ve yaşam tutkunu Balıkçı Çakır, borçlanarak, özlemini

çektiği bir sandala kavuşur. Bu sevinci bir yıl sürer. Denizden yeterince balık çıkmayınca borcunu ödeyemez. Sandalı edindiği eski yerine bırakır. Evlerini ailece terk ederler. Nice sonra uğrar sahibine borcunu öder. Ertesinde, hırsızlıktan tutuklanmıştır. Yatar, çıkar; eski sevincine kavuşur. *Ağır Akan Su*'da da aynı çevreden, Kerem Usta'nın yaşamından kesitler verilir. Menekşe'de bir gecekonduda yaşayan bin bir hünerli Kerem Usta'nın buradaki yaşam kavgası, toprağa olan tutkusu, yoksulluğu, karısının Almanya'ya çalışmaya gidişi ardına çıkarılan söylentilerin yaşantılarını alt üst edişi yansıtılır.

GERÇEĞE BAKIŞ, GERÇEĞİ YANSITIŞ

Kaba çizgileriyle özetlemeye çalıştığım bu konusal öbeklendirmelerden de çıkarabileceğimiz gibi, Yaşar Kemal; gerçekleri saptayıcı, gözlemci ve eleştirel bir biçimde yansıtır. Gösterirken okuru etkiler, sarsar. Eleştirel bakışıyla sorunların, çelişkilerin özünü yansıtmaya; değişecek olanı, değişmesi gerekeni sezdirmeye çalışır. Bunu yaparken abartıya düşmez, övgüye yer vermez. Bu da, sorunlarını yansıttığı insanların ve onların yaşadıkları çevrenin, koşulların gerçeğini bilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu ilk belirlemenin yanı sıra, asıl önemli yan; onun gerçeğe bakışı, bunu yansıtma biçimidir. Öykülerinin yapısal özellikleri de bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Öykülerinde, *toplumsal yapıdaki değişim* sancılarının yaşandığı dönemin kırsal kesim insanını konu edindiğini söylemiştik öncelikle. Giderek, *böylesi bir yap*ının çözülüş aşamasındaki sorunlarına da yöneldiğini görürüz.

Bu yaşamın öznesi olan insanların yaşayışı, çalışma koşulları, umarsızlıkları, acıları, sevinçleri, oradan oraya savruluşları... Kısaca, bu insanların yaşam serüveni kapsamlı bir biçimde gözler önüne serilir. Özelde Çukurova'nın, Toroslar'ın insanının gerçeğidir odak alınan. Ama bu, köy insanımızın geneldeki gerçeğidir de. Gündemdeki sorunlarının yanı sıra, onların duyuşları, düşünüşleri, iç dünyala-

rının gerçeklikleri de bu bütünlük içinde yansıtılır.

İNSANIMIZIN GERÇEĞİ: KÖYDEN KENTE

Sarı Sıcak, Bebek, Dükkâncı, Süpürge, Keçi, Sinek, Hançer, Halis Serkisof, Yeşil Kertenkele, Bana Bak Kardaş, Yolda, Turnalar, Avcı, Ekin, Şahan Ahmed, Kavun Karpuz, Pis Hikâye köye, köylüye; *Beyaz Pantolon* kasabadaki çalışana; *Yatak, Kalemler, Hırsız, Ağır Akan Su* ise kentte ortada kalmış çocuklara, yoksul gecekondu insanına yönelik gözlemlerin ürünleridir.

Yaşar Kemal'in, öykülerinde, kırsal kesim insanımızın gerçeğine yaklaşımda ulaştığı düzey irdelenmeye değer niteliktedir. Belirttiğimiz öyküler toplamıyla yansıtılanlar, işlenilen tema, değinilen sorun, sergilenen gerçeklikler bakımından, bu yargımızı somutlayacak örnekler olarak değerlendirilmelidirler.

Bu yaklaşımıyla onların ekonomik yoksunluklarını (*Sarı Sıcak*), bu bağlamdaki toplumsal ve bireysel açmazlarını(*Turnalar, Avcı, Beyaz Kertenkele*), düştükleri zor durumları (*Bebek, Sinek, Yolda, Kavun karpuz)* bunların doğurduğu sonuçları (*Süpürge, Keçi, Bana Bak Kardaş),* kişisel ve toplumsal çatışmaları (*Hançer, Halis Serkisof, Ekin, Şahan Ahmed, Pis Hikâye, Dükkâncı*) yansıttığı gözlenir.

Bu insanı; doğa ile mücadelesinde (*Şahan Ahmed, Sinek, Turnalar*), yoklukların acımasız koşullarında (*Keçi, Şahan Ahmed, Bebek, Sarı Sıcak, Dükkâncı, Turnalar, Avcı, Pis Hikâye*), kişisel çıkar çatışmalarında (*Dükkâncı, Ekin, Şahan Ahmed, Pis Hikâye*), bilisizliklerin doğurduğu sürtüşmelerde (*Halis Serkisof*), gülünç durumlarda (*Süpürge*), yoklukların sürüklediği umarsız ortamlarda (*Bebek, Süpürge, Keçi, Turnalar, Pis Hikâye*), bireysel açmazların bunalımların düşürdüğü, sürüklediği durumlarda (*Bebek, Hançer, Yeşil Kertenkele, Yolda Avcı, Ekin, Pis Hikâye*), toplumsal yapıdaki bozuklukların doğurduğu sonuçlarda (*Hançer, Şahan Ahmed, Kavun Karpuz, Bebek, Sarı Sıcak, Yeşil Kertenkele, Dükkâncı, Keçi, Sinek, Halis Serkisof, Bana Bak Kardaş, Yolda, Turnalar, Avcı, Ekin, Pis Hikâye*) verir.

Kasaba ve kent öykülerinde de böylesi bir yaklaşım söz konusudur. Ekonomik yoksunlukların sürüklediği bir ortamda ezilen (*Beyaz Pantolon*), okuma kaygısıyla kimsiz kimsesiz oradan oraya sürüklenen (*Yatak*) çocukların durumlarını; kentteki yozlaşmayı (*Kalemler*), yalnızlığı, yoksulluğu, yaşam kavgasını -bunların doğurduğu sonuçlar bağlamında- kişilerin (Çakır, Kerem Usta) gerçekliğiyle sergiler (*Hırsız, Ağır Akan Su*).

YANSITILAN GERÇEKLİKLER

Konularının; işlediği temalar, yansıttığı gerçeklikler bakımından, çok yönlülük gösterdiğini belirtmiştik. Bunların her biri, Yaşar Kemal'in toplumsal gerçekçi yönelimini pekiştiren öğelerdir. Salt bir olayın, bir durumun izleğini saptamasını onun neden ve sonucunu, oluşum biçimini vermekle yetinmez; o olayla vd. birlikte bir yığın gerçeği de gözler önüne serer. Gösterir, eleştirir, sorgular...

Bebek'te İsmail'in umarsızlığı, naçar kalışı verilirken; Zala'nın ölümünün ardındaki gerçek, tarlada ırgatlık yapan kadınların çalışma koşulları, köylünün yaşayış biçimi de sergilenir. *Sarı Sıcak* ve *Beyaz Pantolon*'da küçük çocukların acımasız koşullarda çalıştırılması, yaşadıkları ortam, ilişkileri; diğer çalışanların, çalıştıranların gerçeğiyle birlikte verilir. *Yatak*'ta, kente okumaya gelen korunaksız çocukların durumu, okuma çabası, çocuksu duygularıyla yaşama bakışları; *Yeşil Kertenkele*'de köyde herkesten kaçan İbrahim'in iç dünyasının yanı sıra bu kaçışının nedeni, doğaya sığınışı, babasızlığının özleyişi, denize doğaya karşı tutkusu, düşü yansıtılır.

Kalemler'de kentin pisliğinin simgesi olan çöplük ve onunla özdeşleşen yabancılaşma/yozlaşma, bir gecekondu ailesinin yaşayışı, Rüstem Çavuş'un tutkusu, kızlarının yaşadığı duyguların dışlanan olumsuzluğunun sonu; *Hançer*'de hırsızlıkla suçlanan ırgat Hüseyin'in öfkesi, ırgatbaşının konumu, onun ardından söylediklerinin onu eyleme geçirmesi; *Sinek*'te çeltik tarlalarının belası sivrisineğin insanları ölümcül duruma getirişi, ovaya çeltik ekerek buna neden olan ağanın gerçeği, köylünün bunun karşısındaki durumu; *Halis Serkisof*'ta bozuk bir saatle ırgatların eğlencesi durumuna düşen ırgatbaşı Hacı'nın traji-komik durumu, ırgatların çalışma koşulları, köylünün saf ve kurnaz yanları yansıtılan başlıca gerçekliklerdir.

Süpürge'de ağanın tutması Veli'nin övüngeçliği, iş arayan köylülerin saf kurnaz hali; *Keçi*'de bozkır insanının kıraç topraklarda tükenen umudunu umarsızlığı, tek bağlanışları, çıkar yolları, yaşam gerçekleri; *Bana Bak Kardaş*'ta çalışma umuduyla gurbetlere düşmüş Sarı Mahmut'un dönüşünün sevinci, trende karşılaştığı insanların gerçeği; *Turnalar*'da Mahmut'u gurbete iten gerçek, geride kalanın umutla onu bekleyişi, yalnızlığı, cinselliği, ekip biçtiği tarlayla özleşimi, düşle gerçek arasındaki durumu yansıtılır.

Dükkâncı'da kapalı çevre ekonomisinin temsilcisi durumundaki Mehmed Efendi'nin, müşterisini alan çerçi ile çatışması, köylünün ona bağımlılığı, yaşama biçimi; *Pis Hikâye*'de de yine böylesi bir ortamda boğaz tokluğuna Hürüce Kadın'a köle gibi çalışan, bağlanan Fas Osman'ın gerçeği, bir meta gibi satılan Fadık'ın onların yaşantılarında yer alışı, köy gençlerinin cinsel sorunları ve bu itkiyle Fadık'ı düşürdükleri durum gösterilir.

Şahan Ahmed'te topraksız köylünün ormandan tarla yeri açması, yılmak bilmeyen bir çabada doğa-insan, insan-insan mücadelesi; *Kavun Karpuz*'da yaşlanan bostancı Murat'ın tüfeğine hedef olan çocuğun ölümü sonrası düştüğü durum, daha önceki konumu; *Yolda*'da ise Dal Emine'nin, arabacının ve ikisinin birbirine yakınlaşmasının gerçeği; *Avcı*'da Muslu'nun av uğruna dirliğinden, düzeninden oluşu, çocuklarının sıtmadan bir bir ölüşü, karısının babaevine dönüşü; *Ekin*'de de köylünün su uğruna tarlada kan dökmesi, kişinin sonradan yaşadığı korku ve yalnızlık duygusu dile getirilir.

Hırsız'da bir deniz emekçisinin tutkusu, özlemi, yaşanılan bir dizi olumsuzluk ardına gözü gibi baktığı sandalını ve denizi terkedişi, yaşadığı gerçeğin boyutları; *Ağır Akan Su*'da ise dört kez yıkılan gecekondusunda tutunmaya çalışan Kerem Usta'nın yapıcı, yaratıcı gücü, yaşama tutkusu, toprağa bağlılığını küçücük bahçesinde varedişi, yoksulluklarının iteklenişiyle Almanya'ya giden karısının gerçeği ve trajik sonları... Öykülerin bütünsellikleri içinde yansıtılan gerçekliklerdir.

Yansıtılan gerçeklikler, işlenen temalar, çizilen motifler bakımından öyküler arasında bir ortaklık, bir süreklilik söz konusudur. Öyküleri, bu bağlamdaki bütünsellikleri içinde düşünmek gerekir. Yaşar Kemal'in birbirine yakın, birbirini bütünleyen izlekleri; değişik durum, konum ve aşamalardaki biçimleriyle geliştirerek işlediğini görürüz. Onun bu özelliğini diğer ürünlerinde de görmek olası.

(I) *Sarı Sıcak, Yatak, Beyaz Pantolon, Yeşil Kertenkele* ve *Kalemler* öykülerinde *çocuk;* onun düşüdünyası, iç dünyasının gerçekliği, tutkusu, yaşamdaki etken/edilgen konumu, ezilişi, sömürülüşü, oradan oraya savruluşu işlenir. Üzerinde durulanlar çoğunlukla ortak motiflerdir. Bu izleği daha bütünleyici, pekiştirici öğeler olarak belirlenir üstelik.

(II) *Keçi, Süpürge, Bana Bak Kardaş, Turnalar*'daki ortak tema ise; topraksız, çok az verimsiz toprağa sahip köylünün gurbetlere düşmesidir. Bu da birbirini bütünleyen değişik yönleriyle yansıtılır. *Keçi*'de buna zorunlu oluş nedeni verilirken; *Süpürge*'de ovaya inişleri, iş aramaları; *Bana Bak Kardaş*'ta kentte çalışıp dönmenin sevinci; *Turnalar*'da da yine gurbete çıkış nedeni, yılları bulan bu gidişin bekleyeninin gerçeği sergilenir. Görüyoruz ki; ülkenin bir döneminin gerçeğindeki kırsal kesim insanının yaşamından kesitler verilirken; değişimin, farklılaşmanın, geri bırakılmışlığın köylünün yaşamına yansıyan boyutları da işlenir.

(III) *Bebek, Hançer, Sinek, Halis, Serkisof, Pis Hikâye, Dükkâncı, Şahan Ahmed, Kavun Karpuz, Yolda, Avcı, Ekin* öykülerinde köy insanının benzer konumlardaki gerçeği yine değişik yönleriyle yansıtılır. Yoksulluk, ezilmişlik, dayanışma, öç alma, sömürü, çıkar çatışması... vb. bu öykülerin başlıca temalarını oluşturur. İnsanımızın tarihsel ve toplumsal konumdaki gerçeğini, onun yaşamsal sorunlarını dile getirmesi bakımından önem kazanırlar.

(IV) *Hırsız* ve *Ağır Akan Su*'da ise kentteki küçük insanların -benzer konumda- ortak tutkular içindeki yaşam mücadelesi birbirini bütünler yanlarıyla verilir. Yaşam, çalışma, doğa tutkusu; dostlukbirleşen temalardır. Yaşar Kemal'in kentteki insana bakışı, onun serüvenini gözleyişi, yaşantısı açısından dikkati çeker niteliktedirler.

---

(1) *Sarı Sıcak, Bütün Hikâyeler,* 7. bs., Toros Yay., 234 s.
(2) *Sarı Sıcak,* 1. bs., Varlık Yay., 111 s.
(3) *Sarı Sıcak,* 2. bs., Varlık Yay., 93 s.
(4) *Bütün Hikâyeler; Teneke; Sarı Sıcak ve Ötekileri,* 3. bs., Ararat Yay., 263 s.
Bütün Hikâyeler; Sarı Sıcak; Pis Hikâye ve Ötekiler, 4. bs., Ararat Yay., 279 s.
(5) *Bütün Hikâyeler,* 5. bs., Cem Yay., 275 s.
Bütün Hikâyeler, 6. bs., Karacan Yay., 292 s.
(6) Çalışmamızın yayımlanan bu bölümünde yazarın 2. basımda çıkardığı *"Memetle Memet"* ve bu öyküleri üzerinde durmayacağız.

SUNAY AKIN

KIZ KURUSU

Pulsuz zarf gibisin
üstünde adresi
evde kaldın n'aber
kız kulesi

İŞKENCE

Ne zaman elektrik verilse
bedenimin tek bir hücresine
aydınlanıyor yurdumun
lambasız bütün evleri

BARIŞ

Ekmek kırıntıları
serpiyorum cephede
kumtorbaları üstüne
su verirken
evinde generalim
kuşkonmaz çiçeğine

İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİNİN ESTETİKSEL SONUÇLARI: BERTOLT BRECHT

"Carrar Ana'nın Tüfekleri" - 2

Hazırlayan:
Oğuz Özügül

"Söyleyecek sözü olup da dinleyici bulamayan bir kişinin durumu hiç de iç acıcı değildir. Ancak, kendilerine bir şeyler söyleyecek kimse bulamayan dinleyicilerin durumu ise daha da içler acısıdır."

Bertolt Brecht

***

B*recht* "Carrar"ı Aristotelesçi teknikle kaleme almıştır. Ancak bu teknikle yazmadığı öteki yapıtlarıyla "Carrar"ın arasına kesin bir sınır çekmek yanlış olur. Sonra bu durum, teknik araçların biçimsel olarak karşılaştırılmasına ve *Brecht*'in yapıtlarının yanlış yorumlanmasına da yol açar. Ayrıca Aristotelesçi tekniğin uygulanması bir rastlantı değildir ve *Brecht* "Carrar"ı, bu tekniği ne denli büyük bir ustalıkla uyguladığını kanıtlamak için de yazmamıştır. *Brecht* Aristotelesçi tekniğe daha "Üçüncü Reich'ın Korku ve Sefaleti" oyunu üzerinde çalışırken de başvurmuştur. *Brecht* bir yandan tiyatronun geleneksel biçimleriyle yakından ilgilenirken, öte yandan da yeni çözümler aramış ve bulmuştur. "Üçüncü Reich'ın Korku ve Sefaleti" ile "Carrar Ana'nın Tüfekleri" oyunlarında oldukça sınırlı tutulmuş bireysel bir yazgıyı işlemişse de, geleneksel tiyatronun araçlarını uygulamaktan da geri kalmamıştır. Yapıtlarının birçoğu gibi bu oyunlarını da bir deney olarak niteleyen *Brecht* burada eski tekniğin verimliliğini yeniden sınamıştır. Geleneksel tiyatronun öğelerinden hangilerinin günümüz gerçekliğindeki karmaşık toplumsal süreçleri yansıtmaya uygun düştüğünü ve bu öğelerin belirli yeniliklere nasıl bağlandığını saptamak için, eski tekniğin etkisel olanaklarını araştırmıştır. "Yuvarlak Kafalar ve Sivri Kafalar" oyunundan, 1938 ve 1939'da kaleme aldığı toplumcu gerçekçiliğin başyapıtları olan "Galilei'nin Yaşamı", "Cesaret Ana ve Çocukları", "Sezuan'ın İyi İnsanları" oyunlarına geçiş bu ara halkalar olmadan mümkün değildi. Adı geçen bu üç oyunla "Yuvarlak Kafalar ve Sivri Kafalar" oyunu Aristotelesçi teknikle yazılmamıştır. "Yuvarlak Kafalar ve Sivri Kafalar"a karşılık daha sonraki yapıtlarının çok farklı bir biçimlendirme tarzında kaleme alındığı ve de daha yüksek bir aşama oluşturduğu açıktır. Ne var ki, *Brecht*'in bu aşamaya ulaşabilmesi, kısa oyunları ve "Carrar Ana'nın Tüfekleri" üzerinde çalışırken edindiği deneyimler olmadan mümkün değildi. Bu kısa oyunlar, deyim yerindeyse, başyapıtlarını yazmadan önceki gelişme aşamalarını oluşturmaktadırlar. Ancak bu durum, kısa oyunlarının değerini ve geçerliğini hiçbir biçimde sınırlamamaktadır. "Carrar"ın başarısı, Aristotelesçi tekniği uygulama konusu üzerinde yeniden düşünmesine neden olmuştur; gerçi *Brecht* yirmili yıllarda bile Aristotelesçi tiyatroyu tamamen bir yana bırakmamıştı, ama bu tekniği, modern toplumun karmaşık süreçlerini yansıtmak için yeterli görmüyordu. Bu kısa oyunun yarattığı büyük siyasal etki, belirli siyasal durumlarda Aristotelesçi tekniği uygulamakla sağlanacak etkinin olanakları konusunda *Brecht*'e yeni deneyimler kazandırmış olabilir. Ancak "Carrar"ı yazdıktan sonra ozanın Aristotelesçi tiyatroya karşı sürdürdüğü polemikten vazgeçtiği de sanılmamalıdır. *Brecht* bu tekniği yine de yetersiz buluyordu.

Brecht'in Aristotelesçi tekniği uygulamasının nedenleri araştırılırken, "Carrar"la siyasal yönden çabuk ve dolaysız olarak etkide bulunmak istediği gözden kaçırılmamalıdır. Bu durum deney olanaklarını ortadan kaldırdığı için, *Brecht* bilinen bir tekniğe yeniden başvurmuştur. Ancak yapıtının anlatım gücü, özellikle siyasal anlatım gücü *Brecht*'i tatmin etmemiştir. Bunun nedenini de Aristotelesçi tekniğin yetersizliğinde görmekteydi: "Eğer oyun İspanya'daki olayları gösteren belgesel bir film ya da propaganda niteliği taşıyan herhangi bir toplantı eşliğinde sahnelenirse, bu tekniğin yetersizliği belli bir ölçüye kadar dengelenebilir." *Brecht* Aristotelesçi tiyatronun eksiğini kapatmak için başka olanaklar da aramıştır. Eklediği önoyun ve sondeyişle oyun bir parça

epik özellikler kazanmıştır. Ancak ana sorun bu değildi, biçimsel sorunlar *Brecht*'i ilgilendirmiyordu. Önoyun ve sondeyişle toplumsal ve de siyasal olayları daha belirgin olarak ön plana çıkarmak istiyordu.

Brecht Aristotelesçi tekniğin yetersizliğini nerede görüyordu ve oyunda yansıtmak isteyip de bu teknik nedeniyle aktaramadıkları nelerdi?

Oyundaki olayları, toplumsal-siyasal bağlamları bütünüyle kapsayacak denli görmüyordu *Brecht*. Carrar'ın bireysel yazgısı, toplumsal güçleri yeterince belirtmiyordu. İspanya ile ilgili olarak çatışan uluslararası güçler, ülkenin karmaşık konumu, İspanya halkının savaşına karşı burjuva demokrasilerinin aldığı tutum ve iç savaşı önleme konusunda başarısızlığa uğramalarının toplumsal nedenleri —işte tüm bunlar *Brecht*'e göre, Aristotelesçi tiyatronun araçlarıyla kısıtlı olarak yansıtılabilirlerdi. Toplumsal bağlamları ve olayların iktisadi nedenlerini işlemek daha çekici geliyordu ona. Eğer *Brecht*, Bilbao'daki maden yatakları için İspanyol ve Alman kapitalistleri arasında yapılan pazarlığı bilseydi, bu konuya kesinlikle daha büyük bir ilgiyle eğilirdi. Bilbao'daki olaylar üzerine *Albert Norden* şöyle yazmaktaydı: "Berlin'in dikkati özellikle maden yatakları üzerinde toplanmıştı. Bask bölgesinde daha savaş sürerken —Bilbao 20 Temmuz 1937'de faşistlerin eline geçmiştir—, İspanya'daki maden yataklarının nasıl ele geçirileceği konusunda Berlin'de ateşli tartışmalar yapılıyordu. Bir Alman firması temsilcisinin 10 Temmuz 1937 tarihli raporunda, Bask bölgesindeki maden yatakları üzerine bilgi veriliyor ve tüm maden ihracının sadece Almanya'ya gideceği bildiriliyordu."Bunlar, İspanya'daki savaşın iktisadi nedenlerini meydana çıkarmak için *Brecht*'in aradığı malzemelerdi. Bu tür olayları oyunun konusu içinde yansıtmaya çalışmıştı; ama seçtiği yalın konu böylesine kapsamlı toplumsal bir anlatımı taşıyacak güçte değildi. "Carrar"ın tek perdelik bir oyun olması da zaten buna olanak tanımıyordu.

Helene Wiegel "Cesaret Ana ve Çocukları" oyununda

Brecht'in hangi olaylarla bağlamları yansıtmak istediği, oyun üzerinde çalışırken yaptığı değişiklikler, özellikle de oyundan çıkardığı bölümler incelenirse daha iyi anlaşılmaktadır. Örneğin Manuela ile Carrar Ana arasında geçen şu konuşma gibi:

"*Manuela:* Hükümet tüm namuslu insanları silah altına çağırdı. Sakın bu çağrıyı okumadığınızı söylemeyin.

Theresa: Okumadım demiyorum. Okudum. Hükümetiniz geçen yıl, eğer vergi ödemezsem malıma mülküme el koyacağı tehdidini savuruyordu; hem ödediğimiz vergilerle de kendisine besili avukatlar tutuyor. Böyle bir hükümeti mi koruyayım? Bir yıl önce herkes bu hükümetin bir sürü başıbozuktan oluştuğunu anlamıştı zaten.

Manuela: Hükümeti savunacağınızı kim söyledi size? Kendinizi savunacaksınız! Hükümet bizi ilgilendirmez. Bizi yok etmek istiyorlar! Anlıyor musunuz!"

Brecht oyunu kaleme aldığı sırada bu sorun çok günceldi; çünkü halk cephesinin kurulmasını sağlayan tartışmaların bir bölümünü açık seçik yansıtıyordu. *Brecht*'in bu bölümünü oyundan çıkarmasının nedeni, büyük bir olasılıkla, oyunun yalın konusu içinde böylesine karmaşık ve kapsamlı siyasal sorunları yeterince işlemenin mümkün olmamasıydı. Ancak bu bölümler *Brecht*'in, konuyu hangi yönde geliştirmek istediğini belirgin bir biçimde gözler önüne sermektedir. İnsanların toplumsal sistemdeki iktisadi konumlarını ortaya çıkarmak ve çelişki dolu toplumsal bağlam içindeki sınıfsal çıkarlarını anlaşılır duruma getirmek istiyordu. Ayrıca oyun, olayların gelişimi içinde, işçi Pedro Jaquéras'ın ağzından faşistler üzerine de bazı açıklamalarda bulunacaktı: "Beyler tank ve uçak kullanarak karasabanla balıkçı kayığının sonsuza dek kalmasını istiyorlar. Sefaletin ve işlenen suçların nedeni karasabanla balıkçı kayığıdır; egemen güçler de uçak ve tanklara sahiptir." (*Brecht* bu bölümü daha sonra oyundan çıkarmıştır).

Brecht Aristotelesçi tekniğin sakıncasını, konu içinde iç savaşın toplumsal nedenlerinin, iktisadi-siyasal bağlamların yeterince yansıtılamamasında görüyordu. Sahne düzeni, kişilerin davranışları *Brecht* için, bireylerin sınıfsal konumunu, maddi çıkarlarını ve savaşımlarını açıklamaya yetiyordu. Bu konuda betimlenenler birer tartışmadan öteye gitmiyor, oyunun konusu tarafından da açıklığa kavuşturulmuyordu. Gerçek bir ozan ve tiyatro adamı olarak *Brecht*, diyaloglarla kişilerin davranışlarının uyum sağlamadığını ve birer tartışma çerçevesi içinde kaldığını anlamıştı. Böylece içeriği konu tarafından açıklanmayan bölümleri oyundan çıkarmış ve konunun somut, belirgin bir biçimde sürmesine özen göstermiştir.

Brecht her ne kadar özeleştiride bulunmuşsa da, Carrar'ın yazgısı yine de toplumsal bağlamları ve iç savaşın siyasal nedenlerini belirli bir ölçüde yansıtmaktadır. İşçi Pedro Jaquéras ile Carrar ve rahip arasındaki tartışmalar, tüm çalışan insanları kazanmak için otuzlu yılların ikinci yarısında işçi sınıfınca harcanan büyük siyasal çabaların bir yansısı olmaktadır. Siyasal anlatım gücü bakımından *Brecht*'in bir tiyatro oyunundan bekledikleri zaman zaman bu türün sınırlarını aşmaktadır. Ancak bu durum, ken-

disini yeni buluşlar yapmaya iten içsel gücün ve ardından duyduğu büyük kıvancın kanıtı olmaktadır.

Oyunun sonu defalarca tartışmalara yol açmıştır. *Brecht*'in kendisi de, her ne kadar bir değişiklik yapmamış olsa da, son sahneyi sık sık gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Örneğin Kopenhag'daki bir gösterimden sonraki tartışma sırasında Carrar Ana'yı canlandıran *Helene Weigel* şöyle diyordu: "Kadın darbe üstüne darbe yiyor ve izleyici darbelerin etkisine inanmıyor." Bunun üzerine *Brecht, Weigel*'dan sözlerini yinelemesini rica etmiş, ve darbelerin birbiri ardına izlemesiyle tüm etkinin zayıfladığı kararına varmıştır. *Weigel* Carrar'ı gözle görülür biçimde her darbede gerileyip en güçlü darbeden sonra yıkılırken canlandırmıştı. Oysa Carrar'ın kendisini sarsan her darbeden sonra nasıl direnç kazandığını ve sonuncu darbeden sonra *ansızın* nasıl yıkıldığını sergilemesi gerekiyordu. Ne var ki bütün bu eleştirilerin nedeni, yaratılan Carrar Ana kişiliğinden kaynaklanıyordu. Carrar'ın gösterdiği değişiklik gibi, böylesine güçlü bir nitel dönüşümü gündüz tiyatrosunda betimlemek oldukça güçtür; özellikle olayların akışı tek bir noktada yoğunlaşırsa, yani oyun kişisinde birdenbire tümüyle yeni bir niteliğin doğmasına yol açarsa. Günümüz seyircisi bu tür ani dönüşümleri bir parça kuşkuyla karşılamaktadır; ani bir değişime inanmak için, nicel artışları izlemek ve ardından yeni bir niteliğin doğuşunu görmek istemektedir. Antik tiyatronun betimlediği türden bu dönüşümler, çağımızın güncel konuları içinde pek inandırıcı olamamaktadır. Seyirciler oyun kişisinde daha çok, diyalektik terimiyle dile getirilen yeni özgüllüklerin giderek oluşmasını görmek, nicelikten niteliğe geçişi izleyebilmek istemektedirler. Carrar'ı canlandıran oyuncunun, bir yandan yediği her darbeden sonra nasıl direnç kazandığını ve sonuncu darbeyle birlikte nasıl yıkıldığını sergilerken, öte yandan Carrar'ın kişiliğinde gerçekleşen başka bir süreci de belirgin duruma getirmesi, yani darbelerden sonra direncinin artmasına, savunduğu konumun sarsılmasının neden olduğunu da göstermesi gerekiyordu.

"Carrar"ı değerlendirirken, oyunun diline değinmeden geçilemeyeceği açıktır. *Brecht* "Carrar"ı oldukça kısa bir süre içinde yazmıştır. Faşistlerin İspanya'da işlediği suçlar nedeniyle çalışmasını hızlandırmak zorunda kalmıştır. Sonradan oyunu düzeltmek ve değiştirmek için de pek zamanı yoktu. Ama yine de, değeri tartışma götürmeyen, dili klasik bir yalınlık ve güzelliğe sahip bir yapıt ortaya çıkmıştır. Burada ne fazla ne de boş tek bir sözcük vardır. Ozan herhangi bir düşünceyi bir tümceyle açık seçik, kavranabilir ve betimlemesi güç bir güzellikte açıklamaktadır. *Brecht*'in özlü, yalın dili yetersiz ve kıt değildir. Diyalogları seyircilerin belleğinde kolayca yer etmekte, duru ve özlü olmaları nedeniyle seyircileri üzerinde düşünmeye yöneltmektedir. Bir örnek verecek olursak:

"Carrar: Babalarına çekmişler! Ağlar karışınca kayıktan denize atlardı.

Pedro: O denli çok ağı yoktu belki?

Carrar: O denli çok canı da yoktu ama."

Brecht'in dili sadece sözcüklerin güzelliğini, anlatımın özlülüğünü belirtmeye değil, daha çok her sözcük ve tümceyle kişilerin sınıfsal çıkarlarını nitelemeye yaramaktadır. Bu nedenle yarattığı kişiler yaşamı tüm özgünlüğü ve canlılığıyla yansıtmaktadırlar.

Brecht yalnızca bir dil ustası değil, aynı zamanda dil alanında bir yaratıcıydı da. Özellikle halktan gelen oyun kişilerinin dili güçlü bir imgesellik kazanmaktadır. Bu dil hem yalın hem de sevecendir. Örneğin Carrar'ın yakınışı, tüm yalınlığına karşın, yine de poetik bir güzelliğe sahiptir: "Hepiniz bana saldırmayın öyle. Başa çıkamam sizlerle. Çocuklarım bile düşman gibi bakıyor bana. Unumuz bitse, suç bende. Uçaklar gelse, sanki ben çağırmışım gibi bakışlarını kaçırıyorlar benden. Rahip de susuyor, konuşsa ya. Kötü de olsalar generallerin birer insan olduğunu söylediğim zaman, delirmişim gibi bakıyorlar yüzüme..."

Brecht'in, dili yoğunlaştırarak ve en aza indirgeyerek nasıl büyük bir etki yarattığı, Juan'ın öldürülüşünü açıklayan balıkçının sözleriyle tüm anlatımını bulmaktadır: "Hiçbir şey sormadılar bile. Işıldaklarıyla şöyle bir taradılar, sonra feneri kayığın içine düştü Juan'ın." Bir insan yaşamı sona ermiştir; *Brecht* uzun uzun anlatmaz bu olayı, tutkulu ve taşkın sahneler çizmez. Tek bir tümceyle açıklar: "...sonra feneri kayığın içine düştü Juan'ın". Ama bu özlü tümce her şeyi açıklamaktadır. Faşistlerin tüm acımasızlığı bu tek tümcede etkili ve uyarıcı bir biçimde nitelenmektedir.

Brecht'in önemsiz görünen nesnelere olayların dokusu içinde yüklediği anlam ve dil aracılığıyla onlara kazandırdığı önem özellikle dikkati çekmektedir. Carrar'ın oğlunun ölümünün nedenini açıkladığı sahne bunun tipik bir örneğidir:

"Carrar: Suç bu kaskette.

1. Balıkçı: Neden?

Carrar: Eski ve pis. Beyler böyle şeyler giymezler.

1. Balıkçı: Ama eski kasket giyen herkesi öldürecek değiller ya?

Carrar: Öldürürler. Adam yerine koymazlar da ondan. Bu bir salgın hastalıktır ve her salgın hastalık gibi kökünün kurutulması gerekir."

Kasket büyük bir savaşı simgelemektedir burada, ama bu simge gerçekçi konuyu bozmamakta, tersine güçlendirmek için konuya organik olarak katılmaktadır. Bu durum, Carrar Ana'nın kanlı yelken bezini eline alarak şu sözleri söylediği sahne için de geçerlidir: "Biraz önce bir bayrak yırttım, yerine yenisini getirdiler." Bu, görkemli poetik bir imgedir. *Brecht*'in dilinde büyük bir açıklık, güç, sevecenlik ve ozanın savaşan halktan yana aldığı kesin bir tutum yansıtmaktadır.□

KAYNAKLAR:

1) FUNKTION DER LITERATUR, Akademie-Verlag Berlin 1975

2) SCHRIFTEN ZUM THEATER, Bertolt Brecht, Bd. 1-7, Berlin 1964

3) BERTOLT BRECHT, Werner Mittenzwei, deb West-Berlin 1976

4) CARRAR ANA'NIN TÜFEKLERİ / DENİZE GİDEN ATLILAR, Bertolt Brecht / J.M.Synge, Çevirenler: Teoman Aktürel / Orhan Burian, DE Yayınevi İstanbul 1984.

Kurşuna Dizilenlerin Mektupları

Louis Aragon(*)

İnsan öleceğini biliyorsa, yazdığı her kelime o anda ondan geriye kalacak tek şeyse eğer, gösterişe, kazaya, rastlantıya, beyhudeliğe yer yoktur artık. Şimdi söz konusu olan, hayatta kalanlara sözün en asıl olanını bırakmaktır, bir daha asla değiştirilemeyecek, tamamlanamayacak, yalanlanamayacak birşeyi söylemektir. İnsanın ardında bırakıp gideceği bu hayata ve insanın önünde duran bu ölüme bir anlam vermek söz konusudur şimdi.

Kurşuna dizilenlerin mektupları...

France d'abord tarafından yeni yayımlanan kurşuna dizilenlerin mektuplarını gözleri dolmadan, yüreği burkulmadan okuyabilen olur mu bilmem. Böyle biri varsa eğer, onun yerinde olmak istemezdim.

Kâğıtları azdı, oturup aralarında konuşacakları yerler azdı, düşünmeye ve yaşamaya vakitleri kalmamıştı. En kestirmeden gidiyorlardı. Her şeyden önce, arkada bırakılanlar var: İsimler. Kadın erkek insanlar arasında bazen sanıldığından da daha karmakarışık ve daha dün onca karmaşık görünen ilişkiler bir anda nasıl da basitleşiveriyor: *Anneme de ki... Paulette'i unutma... Jean'ı görürsen...* Bütün bir hayat, birkaç kelimede.

Okuyucu Paulette ya da Jean kimdi bilmiyor bugün, bu isimlerin ardında saklı duran hazin ve acı hikâyeleri de bilmiyor. Neden öyle ürperiyor o halde? Çünkü burda dile getirilen sade, öz duygular ona, okuyucuya, hayatı yaşanmaya değer kılan her bir şeyi ve ölmenin bu insanlara neye malolduğunu gösteriyor. Elveda demenin sıradanlığında dahi, eli kalem tutanların kıvrak ve hesaplı ifadelerinin tümünden daha çok insanca güç var, daha çok yürek acısı, daha çok canlı gerçek var.

Ve bu insanlar, üstelik, ölümle karşı karşıya gelen öyle herhangi birileri de değiller. Her mektubun başında birkaç kuru satır: *Toulon'da tayfa, yurtsever görüşlerinden ötürü donanmadan atıldı, FTP'ye (Franctireurs et Partisans) girdi... Sein-et Oise vilayetinde Herblay'de metal işçisi... Valenciennes ortaokulundan ayrılma, Bridoux ve Ferrari ile birlikte Kuzey vilayeti ilk FTP grubunun örgütleyicisi... Alsace okulunda öğrenci... Metal işçisi ve sendika yöneticisi... Uluslararası Tugaylar eski muhariplerinden...* Ve hepsinde: *Kurşuna dizildi... işkence edilerek kurşuna dizildi... On dokuz diğer yurtseverle birlikte kurşuna dizildi... kurşuna dizildi... kurşuna dizildi...*

Yetmiş bir yurtseverin mektubu var burada. Okumaya başladıktan çok az sonra, içine daldığımız bu yapyalın dünyada bize en çarpıcı gelen şey durumların, duyguların benzerliği, söylenen şeyin çıplaklığı olmuyor. Bu mektuplar birbiri ardısıra okunduğunda —ki öyle okunmalı— bu insanların olağanüstü çeşitliliği hemen dikkati çekiyor.

Bütün Fransa... Burda, ölümün karşısında, bütün gerçek Fransa'nın hep biraraya toplandığı görülüyor, dünyayı kaçtır hayretler içinde bırakan o kökü derinlerde gücün nereden geldiği anlaşılıyor, soyut kahraman kavramının üzerinde bir çehre beliriyor... Bütün Fransa: *"Çalışmak için fabrikaya gitmen gerek, bunun için de evi bırakman gerekecek, çünkü çok yorar bu seni. Benim kovanlarımı bütün malzemeyle birlikte satmaya çalış, biraz para getirir..."* Ya da: *Teknenin hesap defteri büfe de. Her şey tamam, bozuk paralar büfenin üstünde bir kutunun içinde. Barometreye işaret koymadım, dolayısıyla ona bi bakmak gerek..."*

Fransa, hayat... Başka yerde doğup da onun uğruna ölmeyi seçenleri Fransa'dan ayrı tutamazsınız. Almanlar'ın bizi dehşete salmak için çıkardıkları büyük boy kırmızı afişleri hatırlayın, nasıl orda yurtseverler, dil dönmez çapraşık adları, tıraşı uzamış fotoğraflarıyla hep yabancılar gibi gösteriliyordu... Alman propagandasının en boşa giden çabalarından biriydi, o afişlerin üzerlerine *Fransa için öldüler* yazıyorduk... İşte "Yirmi dört yabancı" davasının baş sanığı Michel Manouchian, ne diyor karısına mektubunda? *"Savaştan sonra benim karım olarak savaş emekliliği*

hakkını kullanabilirsin, zira ben Fransız Kurtuluş Ordusunun muvazzaf eri olarak ölüyorum... şiirlerimi ve yazılarımı yayımlatırsın." Bütün Fransa.

Kaygıları mı? Çocuk: Nasıl yetişecek, katlanılan fedakârlığı anlamalı bir gün. Eş, sevilen kadın: Biri yas tutmasın istiyor, bir başkası... ama özellikle şu sade, anlamlı, cömert düşünce hep tekrarlanıyor: *«Yeniden evlen, sana layık birini bul, mutlu ol.»*

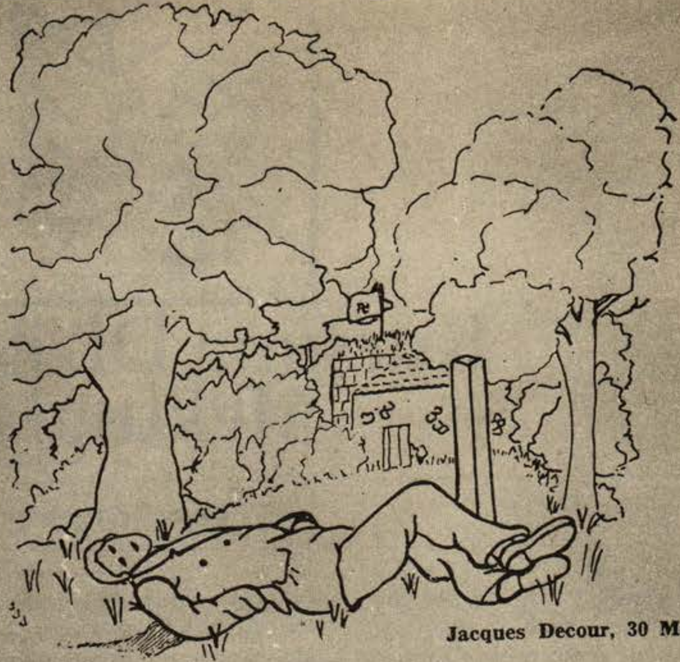
Hatta bunu yüreği parçalanarak söyleyenler, dolaylı yoldan ancak dile getirenlerde bile. Mesela şunları yazan (en dikkati çekenlerden biri; mektupları son derece çarpıcı, kendisi FTP'nin Brötanya politik sorumlusuydu): *"Elveda küçük... elveda birbirimizi sevdiğimiz bütün o kuytu köşeler. Seni başkasına bırakmaya halim yok, ama bir gün çocuğun olursa eğer ona benim adımı ver, istersen eğer, küçüğüm benim. Ah, ama seni zorlamıyorum elbette, sen istersen eğer ve kimse de garip karşılamayacaksa..."*

Burda ve bu saatten sonra, duygu inceliğinin ne olduğunu da öğreniyor insan.

Yetmiş bir yurtsever. Yurdumuz gibi çeşit çeşit onlar da. Ama Fransa adını taşıyan bir duyguda hep birlikteler. Her biri insan; o yüzden, onları amansızca ezen makineden daha güçlüler. Pétain'ci polis, bu makine; milis, Gestapo. Barbarlıkta tıpatıp aynılar. Bundan şüphesi olanlara işte açık, yadsınamaz kanıt burada: Yalan söylemesi imkânsız bu son mektuplarda. 21 Ekim 1940'ta (...) kumandan Charles Debarge'ın emrinde FTP'ye giren Paul Camphin açıklıyor: *"Lille merkez karakolunda... sabah saat sekize kadar o polisler bana işkence ettiler.. ben iki iskemlenin üstüne yatırılmış, oluk oluk kan kaybederken merkez komiseri Rochat yüzüme tekmeler savuruyordu... işkence daha da artarak sürdü. Görülmemiş eziyetlere katlandıktan sonra ancak sabah saat beşte adımı söyledim..."* Burda kesiyorum. Ama 24 Ekim 1942'de bu muameleye maruz kalan ve 12 Kasım'da Fransız hastanesinden Alman hastanesine sevkedilen Paul Camphin 1943 Şubat'ı sonunda Loos sürgün kampında yine işkenceden geçiriliyor: *"Bileklerimden asılı olarak, sorgu amirlerinden emir alan barbarların elinde yumruk torbasına çevrildim...",* vb. 1943 Temmuz'unda, Arras'da, yeni işkenceler. Ekim'de, sözümona yargılama. 1 Kasım'da idam. Fransa'ya inancından, partisine inancından başka ağzından tek kelime çıkmadı...

Yüreği elveren omuz silksin! Mektupların asıl olağanüstü, harikulâde yanı —bu insanların en içten yaşantılarının insanın yüreğini sızlatan ifadesinden de öte— herbirinin yurduna, düşüncelerine duyduğu bağlılığın her satırda dile gelişi. 8 Şubat 1943'te Mont Valérien'de dört kişiyle birlikte kurşuna dizilen Buffon lisesi öğrencisinin dediği gibi: *"Tam zafer anında ölmek biraz tatsız ama, ne önemi var? İnsanların düşü olay yaratır."* □

(*) Aragon'un 1946 tarihli konuşması Nahit Ekinci tarafından özetlenerek çevrilmiştir.

Jacques Decour, 30 Mayıs 1941

RENÉ CHAR

RED TÜRKÜSÜ

Türkçesi: Okay Gönensin

Partizanın işe başlaması

Şair, uzun yıllar için babanın hiçliğine döndü.
Onu seven sizler ne olur çağırmayın. Eğer kırlangıç
kanadının toprakta bir aynası kalmadı diye
düşünüyorsanız
biraz unutun bu mutluluğu. Acıyı tasarlayan
artık kızaran ölgünlüğün içinde görünmez oldu.
Ah, güzellik ve gerçek öyle kılsın ki kalabalıkça varolun
kurtuluş salvolarında!

"Pavli Kardeş" Arif Dino'yu anlatıyor

Fikret Otyam

Yaşamöyküsünü yazdığım "Pavli Kardeş" Atina'dan mektuplarını sürdürüyor. Yirmi yılı aşkın Atina'da yaşayan, İstanbul doğumlu, Rum asıllı Pavli Mosbakis Türk uyruklu, haydi adına "kader rüzgârları" diyelim, atmış oralara Pavli'yi, atmış ama kökleri bu topraklarda...

Şöyle diyordu bir mektubunda:

"..Ne Türkler Türk olduğumu inanın söylemezlerdi, ne de şu gâvurlar beni Yunan isimletiyorlar. Yani Türkiye'de iken herkes Gâvur söylerdi, burada ise episi Türk derler! Hiç olmazsa burada bir gurur duyuyorum bana Türkolos yani Türk Tohumu derlerken. Çünki ben halis bir Türk vatandaşı idim ve daima böyle kalacağım. Sana bunları mahsustan söylüyorum? Zannetmeyesin senden kötü vaziyette insan yoktur. Senin ruhun benim ruhuma benzer. Biz Türk'ü, Arab'ı Yahudisini ayırmayız, episi Allahın kulları, fakat gelgelelim ki, yasamak vermezler!."

Ressam, tabelacı, deniz ve kara avcısı, filozof Pavli Kardeş, 14.6. 1985 tarihli mektubunda çook eski yıllara dönüyor, sözü Arif Dino'ya getiriyor. O kendisine has Türkçe'siyleşöyle anlatıyor Arif Dino'yu:

"..Hatırlarım Arif Dino'yu, beraber 1938 İzmir Fuarı'nda tanıştık, ancak o zaman yetişmiş bir kalfa sanatında idim, akrep ayağımı ısırmış topal halde işsiz idim. Kendisi Mısır pavyonunu almıştı, o zaman Mısır'da Kral Faruk hüküm sürerdi. Arif Dino'yu hiç tanımazdım, işitmemiştim. Koca, iri bir pehlivan gibi çomar bir genç irisi idi. Yüzü simasi ablak, burnu kalın ve dudakları da öyle, hem sevimli hem de tanımayan için korkunçtu...

Ben de İstanbul'dan rahmetli, Radyolin sahibi Necip Bey'e angaje idim pavyonu yapacak bir Ermeni ustama yardım etmek için, korokileri beğenmişti ve işi ona vermişti, benden de yardımcı olmamı istemişti, Ermeni usta kaçar bir tipti, ressam ya...eğer kaçarsa işi ben idare edeyim diye düşünmüş olmalı!

Kısmet, akrep ayağımı ısırmış, ayağım şişmiş iken bu sefer Necip Bey çalışamam diye para vermedi, işsiz kaldım, neredeyse İzmir'de emanet kalacaktım!. Mısır pavyonunun şekli hoşuma gidermiş, tıpkısı eski Mısır'ın obramlarına benzer bir şekil vermişti, acap bunu yapan kim diye gider pavyonda yere otururdum. Zira marangozlar, boyacılar episi İstanbullu Rum arkadaşlarımdı, oturup konuşurduk.

O esnada Arif'i gördüm, koca herif, giyinişi de öyle basit, serserivâri, kimin aklı alırmış herif ressam? Akademiden ressam hocalar varmış Sümerbank'ın işlerini yaparlar, bilmem tanıdın mı Burhan efendiler, Selahattin beyler? Episi ressam, iyi insanlar, hem de arkadaş ama herifler şık giyinmiş ressamlardılar! Şu bizim Arif yanında bir şişe rakı Zeybek markası, hem içer, hem uzun dizlerinin üstünde bir koca blok vardı, uzun bir karakalemle boyna acele bir şekilde çizer sonra sayfayı öfkeyle keser, küfürle atarmış...

Ha bu pezevenk, dedim kim acep? Ne çizer neden atar, neden ablak-ablak benim gibi küfür eder? Yerde sürünerek ben, çünki topaldım, süründüm, yırtılmış bir kâğıdını elime aldım yerime döndüm hayretle bakardım.

Yahu bunun çizdiği şekil bambaşka bir şey, benim bildiğimden kalemini serbest bırakıp kendisi çizermiş ama, sanki şekil hem özel hem de gölgeli, şaştım. Acıdım kâğıtlara, yeniden sürünerek toplamaya başladım, rulo olarak kucağımda sakladım. Herhalde görmüştü, zira beş adım ötede otururdu.. Ablak yüzü ile döndü ve kalın bir sesle Rumca olarak demiş, ne yapacaksın onları topluyorsun? At yere, anasını s.... yim.. at, çöptür onlar!..

Dedim ki, benim için çok değerli!.

Pyos ise pre? Demiş, kimsin sen? Sormuş.. Hiç dedim, bir şey değilim.. geldim Necip Bey'le beraber, çalışmak, akrep ısırmış diye kovmuş ayağım da fena halde... ayakta duramam..

İyi ama ne ne iş yapıyorsun, soruyorum.. Utandım.. Tabelacıyım dedim.. Güldü... haaaa.. bizdensin öyle mi? Anlıyamadım ki.. Evet, dedim.. Görüyorsun ya.. Bugün ka-

lem çizemiyor.. ustalar bekliyor benden iş, ben de yapamıyorum.. bir türlü istediğim şekli veremiyorum!..

Dedim, kalemi elinden bırak, at bir kenara, aklını başka yere ver.. Gözlerini dikmiş bana.. Rakı içer misin, sormuş? Tabii, başka ne iş yaparım? Topladı eşyalarını yanıma gelmiş, bir yudum o, bir yudum ben, şişeyi bitirdik, yeni bir şişe, üzümle beraber meze.. Kah.. kah-kah, başladı sesli sesli gülmeye.. herif canavar gibi, delirmiş dedim, ama öyle samimi olmuştu benle.. ayağıma bakmış.. doktor ister demiş.. icabına bakarız, sonra demiş, Pavli bugün bendensin cebinden çıkarmış para verdi, yövmiyeni ben vereceğim, iş yok otur aşaa oldu mu? Bir türlü ismini soramazdım, halbuki öğrendikten sonra ismi yabancı.. Hiçbir ressam dememiş değerli bir ressam olduğunu, hem de komünist herif.. Gerçekten bir hafta on gün yazıcısından işçisi gibi yövmiyelerimi vermişler ve adamın Arif Dino olduğunu öğrendim.. Şu kadarcık, ondan sonra hayatımda rastlamadım hiçbir yerde.. on sene evvel, dünya mehşur ressamlar ansiklopedisini satın aldım, müthiş bir eser, bu gün Yunan parası ile belki 60-80.000 drahmi illüstrasyon kâğıdına basılmış İtalyan ve Yunan yayınevleri neşretmişler, değerli bir eser, işte kitabın içinde Türk meşhur ressamları olduğunu yazardı. Demek ki Arif Dino, meşhur bir Türk ressamı imiş!.. Allah razı olsun, tanıdım herifi.. Demek isterim, dediği gibi kalem istemezse.. resim çizmez.. Çünki ressamın elinde kalem.. ruhunu andırıyor.. Ruh ister.. ama daha ne istediğini kestiremiyor.. Evet o ansiklopediyada bizim Türk ressamlardan sade Arif Dino'yu yazıyor. Benden yaşlı idi, Rumca'yı nereden bilirmiş, bilmiyorum, acap Giritli yoksa Yanyalı? Bilmem.. Rakıcı.. Levent insan, merhametli tam manası ile solcu bir adam.. Allah ona ömür versin..."

Ne ki, "o levent" adamı 1957'de yitirdiğimizi Pavli bilmiyor, ben de yazmadım çoktan öldü diye...

"ÇOK YAŞASIN ÖLÜLER"

Kuwait sergimiz dönüşü PK I'i tıklım tıklım dolu bulmanın keyfini yaşadık yine kutu dolduğu gibi bıraktığımız OMO kutusu da dolmuş!. Salt bu keyfi yaşamak için ara-sıra Gazipaşa'dan uzaklaşmaya değer. Bu, vefadır, dostluktur mektup, gazete, dergi, kitap suretinde görünen.

Bir vefa örneği de yine kutudan çıktı. "Arif Dino-Çok yaşasın ölüler" kitabı.. Abidin Dino, Rasih Nuri İleri, Hür Yumer, Memet Fuat'ın bu emeklerini kutlarım.. Hani derler ya, bir solukta okudum diye, öyle oldu, bir solukta okudum yazıları, şiirler üzerinde uzun uzun düşündüm.. Kitabı yayımlayan Anadolu Yayıncılık A.Ş.'ni de kutlarım.. Zira insanın, değil kadirbilirliği, k harfini bile çok gördüğü bir ortamda bu düzende bir büyük sanatçıyı gün ışığına çıkarması kutlanır da ondan..

Arka kapaktaki tanıtma yazısında şöyle deniliyor:

"1940'larda geniş bilgisi, derin kültürüyle İstanbul'un ilerici sanat çevrelerinde adeta bir 'yol gösterici' rolü oynamış olan Arif Dino, söylediği şiirleri saklamaması, çizdiği desenleri, resimleri koruma çabası göstermemesi yüzünden, zamanla unutulmuş, adı anılmaz olmuş, çok ilginç bir sanatçıdır. Bu kitapta Rasih Nuri İleri, Abidin Dino, Zahir Güvemli, Fikret Adil gibi yakınlarının, dostlarının yazılarıyla tanıtılan Abidin Dino'nun Fransızca ve Türkçe şiirlerini okuyacak, desenlerinden seçme örnekler bulacaksınız."

Şiirlerinden çok kendisini severdim seslendiğimiz biçimde *"Baba Dino"*nun.. O ince desenlerini, dostluğunu, bilgisini, kültürünü, tevazuunu, candaşlığını, yani insanı gerçek insan kılan özelliklerini sevdim, saydım.. O'nun için böyle bir kitabın çıkarılmış olmasından kıvanç duydum, O'nu tanımamış olanlara, tanımak isteyenlere edinin bu kitabı derim, edinmeye değer. □

1952 Maya Sanat Galerisi. Soldan sağa, ressam Nedim Günsür, şair Halim Güzelson, Fikret Otyam, Arif Dino, genç yaşta yitirdiğimiz heykeltraş Kuzgun Acar.

Remzi İnanç'ın yeni kitabı (ŞEY) hakkında

Muzaffer Buyrukçu

İlk kitabı (ADLE) 1965 yılında yayımlandığına göre 1985 yılının son günlerinde kitapçı vitrinlerini süsleyen ikinci kitabı (ŞEY)le aralarında yirmi yıllık bir boşluk, nerdeyse bir dönem var. Ve Remzi İnanç, bu uzun sürede ancak sekiz hikâye yazmış ki ikibuçuk yıla bir hikâye düşüyor... Aslında verimli bir çalışma değil bu ama gene de iyi, bazı yazarlar gibi büsbütün susmadığı ve yaratma tutkusunu yitirmediği için.

Remzi İnanç'ın (ŞEY) kitabındaki sekiz hikâyeden en çok (Görücüler, Günlük Dışı, Hilmi Usta, Randevu, Zekiye Teyze) hikâyelerini beğendim.

(Görücüler) evlilik öncesi kadın erkek arasında kurulması gereken yüzeysel, içinde vaatler ve umutların devindiği -ilk adım- ilişkisini, geleneksel koşullar ihmal edilmeden işler.

Yaşadığımız çağ ne kadar ileri, ne kadar uygar olursa olsun, insanı geçmişin boğucu giysilerinden kurtarıp daha rahat, daha soluk aldıran giysilere sokarsa soksun, milletlerin toplumsal yaşayışlarının ve karakterlerinin kökeninde bulunan özellikleri, gelenek ve görenekleri defterden silemiyor. Bizim ülkemiz, doğu ülkeleri böyledir, bir gelenekler, görenekler galerisidir. Ve, kuralları, gelenekleri yararsız sayan, evrimlerin engeli diye nitelendiren bilinçli, batılı yaşamını benimsemiş küçük bir azınlığın dışındaki kitleler, -görücü usulüyle evlenmeyi sürdürmekte, hatta bu tutumu yaşantılarının önemli bir olgusu diye değerlendirmektedirler.

Remzi İnanç, "Görücüler" de, konumuyla, yapısıyla sıradan kişilerin arasında gezinen ama geçmişini o kişilerin bile yadırgadığı bir delikanlıyı, anasının çocuk yuvasına bıraktığı Melih'i sahneye çıkarmaktadır. Melih, anası belli, babası bilinmeyen bir piçtir. Piçlik ise piçin aleyhinde olan bir durumdur, ölünceye kadar sırtında taşımak zorunda kaldığı, kalacağı bir kamburdur... Bütün iyi niyetli girişimleri engellenir, kendisine ormanları yakan, savaşları çıkartan, hırsızlık yapan suçlular gibi davranılır. Evet, bizim toplumumuzun birbirileriyle çatışan ve uzlaşan katmanlarına bağlı kişilerin pek çoğu, yasadışı ilişkilerden doğan çocuklara hem acımak hem de lânetlemek gibi bir takım çelişkili duygular beslerler. Bozuk ilişkilerin, talihsiz rastlantıların bu zavallı ürünlerini cüzzamlılar gibi ilgi alanlarının dışına sürüp kurtulmak isterler. Yani, toplulukça horlanmayan, sürüden ayrılmayan, saygın bir durumda olanlar, nedense kötü bir durumda, o durumun çukurlarında debelenenleri yargılama ve cezalandırma hakkına sahipmiş gibi davranırlar, öyle bir tavır takınırlar. Oysa bu insana, insanlığa aykırıdır. Sonuca bakarak bireylerin değil toplumların, toplum yapılarındaki kusurların, yönetim mekanizmasındaki aksaklıkların suçlanması gerekir. Kimse, çeşitli yönlerden kendisine benzemiyor diye karşısındakini küçümseme ve acı çektirme hakkına sahip değildir, mutluluğu kendisine ayırıp mutsuzluğu onun omuzlarına yükleyemez. Ama ne yazık ki toplumumuzun egemen anlayışı -cezalandırma, mutsuzluğa itme- yönündedir ve yürürlüktedir.

Düzenin düzensizliğinden ötürü yaşamımızın her köşesinde (Görücüler)deki Melih'in saplandığı batağı bile aratan karanlık dalgalanmalar varsa, o dalgalanmalarla dramların ortalarına savurulan kişilerin erince ulaşabilmeleri elbet olanaksızdır.

Remzi İnanç, bu önemli sorunu biraz daha açabilir, kullandığı malzemeyi çoğaltabilir, örgüyü sıklaştırabilirdi. Kişilerin karakterlerini, ayrıntı adacıklarını, hissedilmez, seçilmez gibi görülen ama varlığını bir nabız gibi duyuran derinlerdeki yaşamın gizli akışını, -olayları birbirine zincirleyerek- sergileyebilir, sadece konuyla yetinmekten kaçınabilirdi. Söz gelimi, Melih'in piç olduğunu anlayınca kızı vermekten vazgeçen enişte enine boyuna, geçmişi, bugünü, arkasından koştuğu iri ve ufak amaçlar sıralanarak işlenebilir, unutulmaz bir tipin resmi çizilebilirdi.

(ŞEY)'de, hapishaneyle ilgili hikâyelerden birisinin adı (Erkek Raif), ötekinin adı da (Günlük Dışı)'dır.

Herkesin korkak, uyuşuk, onursuz diye tanımladığı Raif, -karısının bir erkekle düşüp kalktığı söylendiği halde kılını kıpırdatmamıştı- o yörede serkeşliğiyle, rezilliğiyle tanınan belâlı Emin'i, onüç yaşındaki oğluna tecavüze yeltendiği gerekçesiyle vurması üzerine kurulmuştur (Erkek Raif).

Anadolu'nun her yanında böyle çirkin olaylara sık sık rastlanır ve çoğu kez kan dökülür... Özellikle gençlerin sadece alınlarına değil, varlıklarının merkezine sürülen bu

kara lekeler, o lekeleri sürenleri yoketme edimiyle örtülmeye çalışılır ama örtülemez ve hiçbir vakit olan olmamışa dönüştürülemez. Tecavüze uğrayan genç, ya olayın doğduğu ve adının dillendiği bölgede kalarak itin kopuğun kadın niyetine kullandığı bir erkek yosma durumuna düşer ve onursuzluğun sıfır noktasında erir ya da gürültüsü patırdısı, gireni çıkanı belirsiz kentlere göçüp genel anlamdaki denetimsizlikten yararlanarak yaşamını değiştirir. Gerçekten cinsel bir sapıklığı varsa, bir homoseksüelse, aynı işi daha rahat, daha güvenli koşullarda sürdürür.

Nerden bakılırsa bakılsın korkunç bir dramdır bu. Yazgıyla falan ilişkisi yoktur, düpedüz cinsel sorunlarını binlerce yıldan beri çözememiş -bazılarının çıkarları öyle buyurduğu için kasten çözmeye çalışmamış- bir yaşayış tarzının ürettiği tüyler ürpertici bir hastalıktır. Toplumu her an sarsan ve duvarlarında güçlü çatlaklar meydana getiren depremlerden biridir.

Tecavüz edilerek aşağılanmak ve yaşamdaki bütün olumlu durumların karşıtı olumsuzluk canavarlarının ağızlarına atılmak, içler acısı bir durumdur.

Remzi İnanç, olanı biteni Raif'e anlattırır heyecansız, duygu payı az bir dille. Ama bu tip hikâyelere gerilim, başkaldırma, öfke, ruhlardaki patlayışların kara sesleri, gereklidir... konusunu da, yapısını da dağıtmaz, güçlendirir. Remzi İnanç, (Erkek Raif)'e biraz renk, biraz hız ve çokça devinim katabilirdi.

(Günlük Dışı) Remzi İnanç'ın hem yaşamına hem de belleğine çakılan bir olaydır... -Bastığı bir kitap yüzünden hapse giren Remzi İnanç'ın o telâşlı, sıkıntılı, tedirginlik duygularının doldurduğu günlerini çok iyi anımsarım. Hapiste geçirdiği zamanı dokuyan durumlardan saptadıklarını, saptayabildiklerini içtenlikle bünyeye yedirebildiği için gerçektir, inandırıcıdır.

Konu, bir yazarın hapishanede tuttuğu günlüklerle, günlükleri yazdıran çevre yaşantısıyla ve hapishane yönetimiyle ilgilidir. Yani bu günlükler, "...Okuduğum kitap ve dergiler, cezaevi insanları üzerindeki gözlemlerim,beni görmeye gelen dostlar, tanıdıklar hakkında kısa kısa notlar... Bir de günlük öfkeler, sevinçler, bunalımlar, özel bir takım sorunlar"ı içermektedir. İyi de, bu masum uğraş, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na yazılan bir ihbar dilekçesiyle ortalığı ayağa kaldıran ve savcının eteklerini tutuşturan bir dinamite dönüşür. Çünkü, ihbarı yapan kişi her ne kadar Belediye'nin deposundan hurda demir çalan milliyetçilik duyguları güçlü birisiyse de dilekçeye yazdıkları dehşet saçan şeylerdir. Yazar komünizm propagandasından hükümlü birisidir muhbire göre. Onu görmeye gelen sosyalist bir partinin senatörü ve yüksek düzeydeki üyeleriyle bir odaya çekilip gizli gizli konuşmakta, bazan da bildiri yazmaktadır. Hapishane yönetimi de yazarı korumaktadır.

Remzi İnanç, (Günlük Dışı)'nda, bu iftirayı etkisiz kılmak amacıyla verilen savaşımı, baş ağrılarını, kaygıları, tasaları, erinçsizlikleri, kaçıp kovalamacayı bir serüven filminin hızı ve akışı içinde sunar okura.

Ve okur, bu usta işi yazıyı okuduktan sonra hapishanenin de dışarının bir uzantısı olduğunu, orda da dışardaki gibi canını dişine takarak kötülüklerle savaşması gerektiğini anlar.

(Randevu)'da, erkek açısından artık çekilmez bir hale gelen eskimiş, bir sürü fire vermiş, tadı tuzu kalmamış bir evliliğin can çekişmesi, suni teneffüs yöntemiyle yaşatılmak istenmesi anlatılmaktadır. O can çekişme, o deviren, yıkan, sürükleyen tedirginlik rüzgârları Remzi İnanç tarafından iyi estirilmiştir.

(ŞEY)'in bence en önemli hikâyesi, yaşlı bir kadının acıklı halinin-öteki kimi hikâyelerde rastlanan acemiliklerden, hatalardan sıyrılmış kusursuz bir anlatımla-ortaya konduğu (Zekiye Teyze) hikâyesidir. (Zekiye Teyze) kendisine yıllardır yardım eden, arayan soran, en kritik anlarında yanında olan genç adamdan başka, dünyada kimsesi bulunmayan çok yaşlı, hastalıklı bir kadındır.

Hikâye-genç adama-gelen bir telefonla başlar. Hastalığı başkalarını tedirgin etmediği günlerde kendisiyle ilgilenen komşular, geceleri bağırdığını, hepsinin uykularını kaçırdığını, altına pislediğini ileri sürerler ve o apartmandan alıp götürmesini isterler. Genç adam, şaşkındır... Nereye götürebilir? Güçsüzler yurdu, ancak kendi hizmetini yapabilecek durumda olanları kabul ediyor, oysa teyze, ağır hastadır ve felçlidir... Hastaneler ise böylelerine kapılarını açmamaktadırlar.

Remzi İnanç, antolojilere girecek düzeydeki bu hikâyesinde bir insanlık dramını doğal olayları hiç abartmadan ve mantığa uygunluğuna dikkat ederek işlerken duyguları titretir, belleklere serptiği unutulmaz resimlerin renklerini koyulaştırır. Saygının, dayanışmanın, ilgi ve ilgisizliğin en seçkin örneklerini, hikâyenin devinimi içinde verir.

Remzi İnanç'ın (ŞEY) kitabındaki sekiz hikâye de yalın bir dille örülmüştür. Bu yalınlık, bu süssüzlük, edebiyattan edebiyatı kovan Orhan Kemal'le Samim Kocagöz'ü anımsatır. Bu hikâyeler, hiçbir oyunu yardıma çağırmadan, bilinç akışına, öteki modern tekniklere yaklaşmadan, yaklaşma gereği duyulmadan yazılmış klâsik yapılı hikâyelerdir. Başı sonu belli, konulu hikâyelerdir. Başlangıç satırından bitiş satırına kadar okur, çağrışımların tuzağına düşmeden, anıların saldırısına uğramadan, sağa sola sapmadan bir döğüşü, bir sevişmeyi izlercesine izler anlatılmak isteneni. Ayrıca, kendisine verilenle kendisinden alınanı, varlığıyla hikâye arasında dolaşan ama görülmeyen öğelerin hangi noktalarda fışkırdığını, hangi noktalarda hareketsiz kaldığını düşünmeye koşulur. Kendi özel yaşamının ve çevresindeki yaşamların kimi bölümlerini gözden geçirir... ya hikâyeyi o yaşamlara ya da yaşamları o hikâyeye ekleyerek bir kaynaşmayı sağlar.

Bu önemli bir başarıdır. Ve bu başarılı sonucu oluşturan güç, Remzi İnanç'ın gözlemlerinin sağlamlığından doğmaktadır. Bir başka etken de hikâyenin kumaşını olayların dokumasıdır. Olay ve konu birinci plândadır Remzi İnanç'ın hikâyelerinde.

(ŞEY) kitabıyla yeniden hikâye dünyasına dönen Remzi İnanç'a hoş geldin ve merhaba.□

Sevgisiz Dersler

Atilla Birkiye

Latife Tekin, önceki kitaplarından çok farklı bir tavır içinde *Gece Dersleri*'nde . Dil ve tema, konu gibi anlamla ilgili öğelerdeki metinsel özellikleriyle, öncekilerdeki romana olan "yakınlık"tan iyice uzaklaşıyor. Yapıt, küçük-epik türün içinde yer alabilecek bir anlatı metni: lirik ve şiirsel özelliklerin ağır bastığı, anlamın imajlarla ifadeleştirildiği. Bu kadarıyla "özgün" olmayı başarmış Latife Tekin. Ama bu özgünlük, yer yer kapalı bir anlatıma dönüştüğünden anlamayı zorlaştırıyor.

Latife Tekin, 1980 öncesinin zaman kesitinde, kendini eksene koyarak, devrimci bir örgütün içindeki kadın-birey ilişkilerini; bu yapılanma ile, yapılanma içinde yer alan devrimci kişinin (yazarca ortaya konan) çelişik konumuna yönelerek, sahicilik, inandırıcılık, gibi yaşamsal temaları anlatı metnine taşımış. Üstelik "mizah" yüklü bir anlatımla.

Bu kadarıyla da Latife Tekin, yine özgünlüğünü koruyor. Ancak bu özgün konumun seçilişi, onu her iki kitabında ulaştığı gerçekçilik içindeki yerden ve özellikle *Berci Kristin Çöp Masalları*'ndaki yetkinlikten uzaklaştırıyor. Dilin zorlanması ve kapalı anlamlarla örülmesi, anlamı okura bulmaca gibi sunması; ve nesnel gerçeklikteki tipikliğe yönelmesine karşın, onu tipik olarak ele alamayışı ve kişilerin hayatla olan diyalektik ilişkisini koyamayışı bizi böyle bir sonuca ulaştırıyor.

1980 öncesinin, belli bir toplumsal devinimde yer alan, devrimci örgütler, yapılanmalar içindeki "yanlış"lıkların, "hata"ların sergilenmesi ve eleştirilmesi,hiçbir zaman tek başına olumsuzlanacak bir durum değil. Olumsuzluk, yazarın tavrı, yorumu ve aktarımdaki özellikleriyle ortaya çıkıyor. Latife Tekin'in, *Gece Dersleri*'nde olduğu gibi, kendi geçmişini sürekli sorgulaması bizi pek fazla ilgilendirmez. İstediği gibi sorgulayabilir. Ne var ki bu tavır, edebiyat metninin dışında özellikler taşıyorsa, o zaman konu (hiç kuşkusuz) gerçekçilik açısından gündeme gelir. Yani tikel-olan'da, genel-olan sorgulanıyor ve tikel-olan'daki kişisel saplantılar (hatalar) genel-olan'ın tipikliği olarak sunuluyor; ve bu aktarımda genel-olan'ın tipikliği hakiki değilse ve yazar özünde komiklik taşımayan "ciddi" bir durumu mizah biçimiyle iletiyorsa. Kuşkusuz, yaşanılanın içinde mizahi öğeler vardır, ama söylemek istediğim, Latife Tekin'in yöneldiği olayların ya da durumların niteliğini belirleyen öğelerin komik olmayışı. Ya da seçilen anlatım "nesne"sinin başat özelliğinin mizahi olmayışı.

Latife Tekin böylesine bir mizaha yönelmekle (ki alaya varıyor) başta epik metne haksızlık ediyor; sonra, haksızlığı, nesnel gerçeklikteki, belli kişilerle özleştiriyor ve şematik bir şekilde eleştiriyor. Böylesine bir anlatım, ister istemez, kendisinin içinde bulunduğu bunalımların ve psikolojik bozuklukların, metinde ele alınan "anlam"dan kaynaklandığı sonucunu çıkarıyor. (Latife Tekin, namlunun ucuna, kapitalizmi, feodal değer yargılarını, burjuva yaşam biçimini ve onun getirdiği çeşitli baskıları koyacağı yerde, bu yapılanmaya karşı olan toplumsal devinimin içinde yer alan "örgüt başkanı"nı koyuyor. Daha da ileri giderek, emekçi sınıfı da bu topun ağzına koyuyor.)

Demokrasi ve bağımsızlık mücadelesi, alaycı bir eleştirelliği kaldırmıyor; çünkü böylesine bir toplumsal devinimin ereği, yüce-olan'a ulaşmaktır. Latife Tekin bunu görememiş (ya da inanmıyor). İşte burada tikel-olan'ın, gerçeklikle olan diyalektiğini anlamadan genelleştirilmesi, onu bir yazar olarak gerçekçiliğin dışına itiyor. Bu tavır alış, ancak kapitalizm söz konusu olunca uygun düşerdi; o da genel-olan ile tikel-olan'ın diyalektik ilişkisi içinde.

Latife Tekin, kişiliğini (başkalarınınkini de) sömürdüğünü ileri süreceğine, yapılan hatalara, yanlışlıklara doğrudan yönelse, onlara izlenimci-eleştirel baksa, yine pek sorun olmayacaktı. Ama, epik metninde, kişisel çarpıklıklarını, karmaşık ve alaycı bir tavırla başkalarının üzerine yıkıyor. Bu yüzden *Gece Dersleri,* belki Latife Tekin'in kişisel amaçlarına ulaşıyor ama, bir edebiyat metni olarak, Latife Tekin'in yeni kitabında "ne oyunlar var" demekten öteye gidemiyor.

Gece Dersleri'ndeki "şiirsel" anlatımı, bence ne düzyazı metni kaldırıyor ne de yazarın yöneldiği toplumsal devinim. Üstelik alaycı-şiirsellik de, iyi bir bileşke değil. Bu bileşkeyi konunun kaldırmamasına karşın, tema için bu söz konusu olmayabilir. Çünkü tema, yazarın istediği gibi nesnel gerçeklikten kopabilir. Yazar onu istediği gibi biçimlendirebilir. Ama konu öyle değil, yazar konuyu nesnel gerçeklikten koparamaz. Konu nesnel gerçekliğin içinde olandır. Yazarın seçişiyle, *Gece Dersleri*'nde olduğu gibi somuttur. Buna karşın Latife Tekin'in, tematik biçimlendirmesi, konunun nesnel gerçeklik ile olan (bağını) ilişkisini de bozuyor.

Son yıllarda, Latife Tekin, yazar kimliğini kabul ettirmiştir (şu veya bu şekilde). Bu anlamda, "istediğini" yazar. Kimse ona yazma yasağı getiremez. Ama, Latife Tekin'in de okura, konumları gereği diğer yazarlara ve yazanlara, bağımsızlık ve demokrasi için, -günahları ve sevaplarıyla- yaşamlarını yitirmeyi göze almış kişilere haksızlık yapmaya "hak"ı yoktur. Aynı şekilde kimse, bizim, "Latife Tekin, kapitalizmi sorgulasın, kendisiyle alay etsin" dememizi de engelleyemez.

Bir yapıta bakıp da, daha sonraki yapıtlar için (gelecek için) söz söylemenin yanlış ve «hak»sız bir davranış olduğunun bilincindeyim. Ancak "ileride" Latife Tekin'in başka başka "gece dersleri" vermemesi dileğiyle... □

SANAT HABERLERİ

Hakan Derman

"İşlerimizin konuşmasını istiyoruz"

Geçtiğimiz ay içinde *Galata Sanat Galerisi*'nde oldukça zengin ve ilginç bir sergi izlendi. Bu sergi *Esma Ekiz, Metin Ekiz, Rafet Ekiz* ve *Rahim Ekiz*'in resim ve heykellerinden oluşan bir *"aile"* sergisiydi.

Metin Ekiz, "Konum nedir? Ne heykeli yapmak istersin?" sorumuzu şöyle yanıtlıyor:

— Bu bir makine parçası, bir çöp yığını, bir tank ya da bir çiçek olabilir ama bunları tek başına değil insanla birlikte düşünürüm daima. Dahası toplumsal ilişkileri bağlamındadır yaklaşımım. Yaşamın acılarıyla, güzellikleriyle beraber.

Örneğin bir tank paletinin altında kalmış insan kompozisyonu bendeki sermaye-insan ilişkisi düşüncesinin, çöp yığınları altında debelenen insan figürü çevre kirliliği gibi güncel, toplumsal sorunların, acıların sonucudur. Yeter ki çevremde gördüklerimden, duyduklarımdan etkilenmiş olayım.

Sonra tüm bunlar belleğimde biçim olarak gelişir ve uygulamaya başlarım.

Genel anlamda öz ön plandadır yapıtlarımda. Ancak bu formu dışladığım anlamına gelmez, ona da önem veririm. Yeter ki oluşturduğum form özü en tutarlı ve duyarlı biçimde seyirciye aktarabilsin.

Rahim Ekiz ise sergileriyle ve heykelle ilgili düşüncesini şöyle açıklıyor:

—Bu sergi, ailemin birlikte, benimde ilk kişisel sergim. Bu sergi her yönden zengin bir kişiliğe sahip. Benzeri çok az görülebilecek nitelikte. Dileğim bu serginin başka yerlerde de izleyici karşısına çıkması.

Cumhuriyet'ten günümüze dek heykel sanatı var olmuş, fakat izleyicilere hiç bir zaman ulaşamamış. Bu sanat anıtsal heykelle neredeyse sınırlı kalmış. Bunun nedenlerini araştırmak ve sorumlularını uyarmak gerek.

— *Bundan sonraki çalışmalarınızı ne yönde sürdüreceksiniz?*

— Bundan sonraki çalışmalarımda farklı malzemelerle, farklı arayışlar içinde olacağım. Özellikle soyut benim için ön planda olacak. Bu, figüratif çalışmayacağım anlamına gelmiyor tabii.

Aslında söylenecek, yazılacak çok şey var, konuşarak değil, ancak üreterek heykelin sorunlarının çözüleceğine inanıyorum. Onun için çalışmak, üretmek, sergilemek benim önde gelen amaçlarım.

Ekizler'in sergisinde, *Rahim Ekiz*'in on dört heykeli, *Metin Ekiz*'in beş heykeli (at figürü), *Esma Ekiz*'in otuz iki suluboya ve pastel resmi, *Rafet Ekiz*'in yirmi üç yağlıboya resmi yer aldı.□

İstanbul Boğaziçi Üniversite'si İkinci Amatör Tiyatro Günleri

BÜ amatör tiyatro günleri organizasyon komitesi adına Aykut Altın dergimizin sorularını yanıtladı:

■ **Bir tiyatro şenliği düzenleme düşüncesi nereden doğdu?**

□ Adını İstanbul Sinema Günleri'nden esinlenerek koyduğmuz İstanbul Amatör Tiyatro Günleri'ni düzenleme düşüncesi 1970'li yılların ikinci yarısından bu yana gündeminden hiç çıkmadı Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları'nın. Öncelikle Hisarüstü'nde duvarların ardındaki olanakları başka topluluklara açmak, amatör tiyatro sanatının ses getiren örneklerini aynı zaman ve mekânda bir araya getirmek ve bu ürünleri varedenleri kaynaştırmak amacı güdüldü. Başarılı çalışmaları, birtakım olanaklardan yoksun toplulukları, özgün denemeleri, farklı sesleri bir araya getirmeye çalışıyoruz.

■ **Bu yılki şenlikte ne gibi özellikler var?**

□ Oldukça fazla etkinlik yer alıyor. Sayının artması niteliği düşürür mü, ya da düzenlemede aksaklıklara yol açar mı bilemiyoruz ama çok fazla çalışmayı gerektiren bir düzenlemenin eşiğindeyiz. Günlere İstanbul'dan sekiz, Ankara'dan üç, İzmir'den bir ve Sıvas'tan bir topluluk toplam yirmi iki gösteriyle katılıyorlar. Ayrıca hocalarımız Özdemir Nutku, Zehra İpşiroğlu ve Oya Başak konuşma ve seminerleriyle katılacaklar.

■ **Düzenlemede karşılaştığınız sorunlar...**

□ İlki bürokrasi, ikincisi de amatör toplulukların yarın ne olacaklarının bilinmemesine varan kurumlaşmamışlığıdır. Üniversite-

mizin uyguladığı bakış ise genellikle olumlanabilecek bir bakış.

■ **Böyle bir şenlikte yer almak için birçok amatör topluluk başvuruyor olsa gerek, eğer yapıyorsanız bir seçme noktasındaki ilkeleriniz nelerdir?**

□ Bizim için öncelikle var olan kriter topluluğun amatör sanat icra etme noktasındaki bakışının dürüst olup olmadığıdır. Bunun dışında var olan olanaklarının yetersiz olması, özgün çalışmalar, çok başarılı yapımlar ve söyleyecek sözü olan topluluklara kapımız olanaklarımız ölçüsünde açık.

■ **İstanbul Amatör Tiyatro Günleri'nin geleceği için neler söyleyebilirsiniz?**

□ Bu şenliğin geleceği ülkemizin geleceği tarafından dolaylı da olsa belirlenecek. Bize sorarsanız, düzenlemeyi yetkinleştirmek, olanakları artırmak tartışmayı fazlalaştırmak, iletişimi daha korkusuzca sağlamak ve belki de 60'lı yılların örneğinde uluslararası bir şenliğe kadar gitmek. Ama başta da söylediğim gibi geleceğimiz ülkemizin geleceğine bağlı. Zira bu noktada şenliklerimiz, oyunlarımız, şiirlerimiz, kısacası sesimiz-soluğumuz pek güçlü çıkmıyor, çıkamıyor.□

Üçüncü Uluslararası Karikatür Yarışması

*Yugoslavya'nın başkenti Belgrat'ta yayımlanan mizah dergisi **Jez**'in (Kirpi) 50. kuruluş yılı kutlamaları içinde yer alan 3. uluslararası karikatür yarışması sonuçlandı. Türkiye'den Ferruh Doğan ve SSCB Demokratik Alman Cumhuriyeti (DAC), Polanya, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Yugoslavya'da yayımlanan mizah dergilerinin yönetici ve karikatürcülerinden oluşan seçiciler kurulu **Jez** dergisi karikatür sorumlusu Nicola Rudiç başkanlığında yaptığı çalışmalar sonunda birincilik ödülünü(100.000 dinar)DAC'den Peter Dittrich'e verdi. İkincilik ödülü (50.000 dinar) Spiro Raduloviç, üçüncülük ödülünü (20.000 dinar) Slobodan Obradoviç adlı Yugoslav karikatürcüleri kazandı. Seçiciler kurulu eşit oy alan Vlado Jociç (Yugoslavya) ve Mihailov Vavro (Çekoslovakya) için **Jez** dergisinin özel ödüllerini verdi.*

Türkiye'den Raşit Yakalı, Erdoğan Başol, Hasan Seçkin, Ferit Avcı, Alper Susuzlu'nun karikatürleri ilk elemeyi geçerek sergilendi. Ferit Avcı 1500 karikatür içinde on karikatürcüden biri olarak son elemeye girdi.

Genel Güvenlik Gözetimi Kaldırılmalı

Baştarafı 13. sayfada

düzenlenen gözetimin sürgün cezası olarak nitelendirilemeyeceği karar altına alınmıştır. Böylece görüş ayrılığı giderilmiş; içtihadı birleştirme kararları tüm mahkemelerce uyulması zorunlu kararlardan bulunduğundan 13 Nisan 1966 gününden bu yana, belli bir bölgede gözetim altına alınma hükümleri verilegelmiştir.

İçtihadı birleştirme kararı, bize göre, yasanın «lafzi» yorumlanmasını yansıtmaktadır. Çünkü, sürgün cezası, gerek cürmün işlendiği ve gerek cürümden zarar gören şahıs ile mahkumun ikamet ettiği kazalardan en aşağı 500 kilometre uzakta bulunan ve nüfusu 10 binden az ve polis teşkilatı olan ve mahkeme ilamında yazılı bulunan kaza merkezlerinde mahkûmun ikamete mecbur tutulmasından ibarettir. Bu durumda, 173. maddedeki genel güvenlik gözetiminin sürgün cezasından ayrıldığı tek nokta, uzaklık koşulunun kilometre olarak açıkça belirlenmemesidir. Hükümlünün ne kadar uzaklıkta venerede yaşaması gerektiğini mahkeme değerlendirecektir. Bunun dışında gözetim, yerine getirme sırasında kolayca sürgün cezası kimliğine bürünmektedir. Gözetimin, suçlulara verilebilecek cezaların sayıldığı 11. maddede yer almaması, içtihatta güvenlik önlemi olarak nitelendirilmesi, uygulamada sürgünleşmemesine yetmemektedir. Evinden, ailesinden, en önemlisi işinden beş yüz kilometre uzaklıkta olmak yerine iki yüz kilometre uzaklıkta olmak neyi değiştirmektedir? Hele hele iş bulmanın, para kazanmanın çok zorlaştığı günümüzde böylesine bir «güvenlik önlemi» kişiye ve toplumumuza ne yarar sağlamaktadır.

Olağan genel güvenlik gözetimi de, «siyasal suçlular»a uygulanan genel güvenlik gözetimi de ilgili kişilere ve toplumumuza hiçbir yarar sağlamamaktadır. Gözetim altına alınan, her gün karakola gitmenin, iş bulamamanın, iş kuramamanın, varsa işinden kalmanın, topluma karışmasına karşın «suçlu» damgasını bu kez açıktan açığa üzerinde taşımanın olumsuzluklarını yaşamakta, bocalamaktadır.

Konuluş amacıyla uzaktan yakından ilgisi kalmayan, günümüz toplum yapısıyla bağdaşmayan Türk Ceza Hukuku'nun koşullu salıverilme gibi olumlu kurumlarına ters düşen genel güvenlik gözetimi artık kaldırılmalı, ceza infaz hukukunun önündeki bir engel daha böylece yok edilmelidir.□

SATRANÇ

Uluğ Nutku

Günümüzde satranç "Laboratuar satrancı." Varyantlar evde hazırlanıyor. Beşyüz yıllık bilgi birikimi bazı açılışları yirmi hamle ezbere oynamayı gerektiriyor, çünkü her iki taraf için "iyi" hamleler kitaba geçmiş. Bazen de erken "yenilikler" oluyor. Aşağıdaki oyunda Beyaz 7. hamlesinde "yenilik" yapıyor; yani, pratikte az oynanmış, teoride işlenmemiş bir yola giriyor. Siyah 18. hamleye kadar başarılı. Beyazın Labaratuar hazırlığına masa başında cevaplar buluyor. Ama sonra bunalıyor. Beyazın oyunu bitirişi "estetik haz."

Bölgelerarası Bireysel Seçme
Tunus 1985
Beyaz: Yusupov
Siyah: Portisch

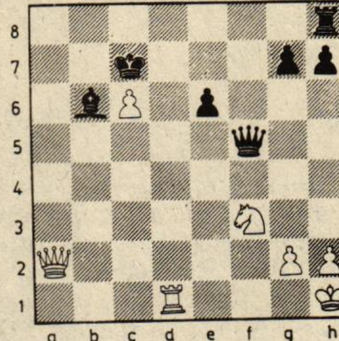
1. d4 d5 2. c4 d×c4 3. e4 Af6 4. e5 Ad5 5. Fc4 Ab6 6. Fb3 Ac6 7. Af3 Pratiği olan hamleler 7. Ae2 ve 7. Fe3 dür. Yusupov'un hamlesi Siyahın 7...Fg4 ile merkeze dolaylı baskı yapması nedeniyle uygulanmıyordu. Ama o bir Fil fedası incelemiş ve deniyor.

7...Fg4 8. F×f7+ Aynı turnuvada Yusupov Beljavski'ye karşı hemen yarım puana razı oldu: 8. Ag5 F×d1 9. F×f7+ Şd6 10. Fe6+ ve sürekli kışla beraberlik.

8...Ş×f7 9. Ag5+ Şe8 10. V×g4 V×d4 11. Ve2 Eşitlikten fazlasını istiyor. Bir oyun şöyle sürdü: 11. V×d4 A×d4 12. Aa3 e6 13. Fe3 Fb4+ 14. Şf1 Fe7! = Ftaçnik-Spragett, Wijk aan Zee, 1985.

11...V×e5 12. Fe3 Ad5 13. Af3 Vf5 14. 0-0 e6 15. Ac3 Beyazın piyade eksiğine karşı hafif durum üstünlüğü var. Son hamlesindeki fikir: 15... A×c3 16. b×c3 ile "b" sütununu Kalesi için açmak. Portisch'in cevabı kuvvetli. **15... Kd8! 16. Kfe1 Fe7 17. Ab5 A×e3 18. f×e3 a6?** Atı kıstıracağını düşünüyor ama taktik olanakları iyi hesaplamıyor. Portisch'in kendisi burada 18... Fd6 salık veriyor. Bununla Siyah Piyade fazlasını oyunsonu üstünlüğüne dönüştürmeye başlayabilirdi.

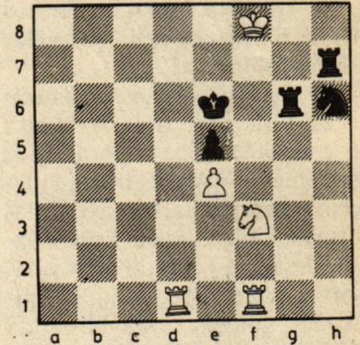
19. A×c7+ Şd7? Siyah 19... Şf7 ile direnmeye çalışmalıydı. **20.A×a6! Ka8** Şimdi 20... b×a6 21. V×a6 ile Beyazın çok güçlü bir hücuma geçeceğini görüyor. **21. Ked1+ Şc8 22. b4! K×a6** (22...b×a6 23. Kac1) **23. b5 Ka3 24. b×c6 b6 25. Kab1 Fc5 26. Kb3 Ka5 27. Vc4!** (28. Ad4 ile Siyahın savunmasını yıkacak.) **27... K×a2 28. K×b6 F×e3+ 29. Şh1 F×b6 30. Va2 Şc7**

Siyahın 30. hamlesinden sonraki durum

31. Kd7+! Ş×c6 32. Va4+ Şc5 (33... Vb5 34. Ae5+) **33. Ad2!** Siyah terkeder. 34. Ab3+ karşı makul hamlesi yok.

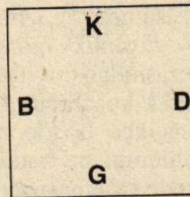
Satranç tarihinin ilk yapraklarından. Aşağıdaki problem Ortaçağ Avrupasının elyazmalarından "Bonus Socius" ("Civis Bononiae") da yeralır. Kaynağı 9. yy.'ın başlarında yazılmış ve kaybolmuş olan, El Adlî'nin "mansubeler"idir (meseleler). Kurgucusu, Murray'in de **A History of Chess**'de sözettiği Ebu'n-na'am. Araplar çok sayıda oyunsonu çalışması (etüd) yapmışlardı.

Beyaz 3 hamlede mat eder.

BRİÇ

♠ 7 3
♥ R 8
♦ D 8 2
♣ R V 6 5 4 2

♠ A R D 6
♥ A 7
♦ A V 9 6 5
♣ D 8

Güneydesiniz ve 3 sanzatu oynuyorsunuz. Batı küçük bir kör çıkıyor. Oyunu nasıl planlarsınız? Benzer durumla pek sık karşılaşılır ve çoğu kez de yanlış oynanır; uzun trefle güvenilir ve bu renk iki kesik çıkınca da kontrat düşer. "Çabuk oynadım" mazeretine başvurmamak için önce iki defa düşünmeli. Doğrudan alıcı leveleri saydığınızda, pikten 3, körden 2 ve karodan 1 var. 3 leve daha sağlamanız lazım. Rakipler körü yıkmadan ancak bir leve verebilirsiniz. 3 seçenek var: 1. ilk leveyi yerden alarak karo Ruaya empas; 2. ilk leveyi elden alarak karoya girmek; 3. ilk leveyi elden alarak trefle girmek. Hem karolar 5-0 hem de trefller 4-1 dağılmadıkça kontrat düşmez. İşte başlangıçta bu bilinirse rahat oynanır. Doğru yöntem, ilk leveyi kör Asla alarak karo As çekmektir. Rakiplerden birinde hiç karo yoksa, trefl Dam oynayarak ikinci şansı denemeli. Şimdi bu renk iki kesikse oyunun zaten oluru yoktur. Ama bu pek az olası. Her iki rakip ilk karoya verirse, küçük bir karoyu Dama doğru oynarsınız. Hangisi alırsa alsın, karodan toplam 4 leve alarak kontratı yaparsınız. İkinci karoya Batı küçük verir ve Doğu vermezse, gene trefle dönersiniz. Ama karodan iki leve aldığınız için iki leve de trefden muhakkak alır ve 3 sanzatuyu yaparsınız.

iatg '86

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ OYUNCULARI

2. İSTANBUL AMATÖR TİYATRO GÜNLERİ

5-11.Mayıs 1986
-PROGRAM-

5 Mayıs Pazartesi

13.00 Açılış
Özdemir Nutku'nun konuşması, "Tiyatro Toplumbilimi"
15.30 İşletme Fakültesi Oyuncuları, "Zâhir"
Tevfik El-Hâkim, sahneye koyan: Selçuk Akman
18.30 Özlem Güveli'nin tek kişilik gösterisi, "Pitekantropus Üzerine Çeşitlemeler"
İlhan Selçuk ve Onat Kutlar'dan derleyip sahneye koyan: Mehmet B.Esatoğlu
Gürhan Başaran'ın "meddah" gösterisi, "İstanbul'un Taşı Toprağı Altın"
Özdemir Nutku, bireysel çalışma
21.00 Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları, "Troilos ile Kressida"
William Shakespeare, sahneye koyan: Mehmet Açar

6 Mayıs Salı

13.00 Özdemir Nutku'nun konuşması, "Oyunculuk Eğitimi"
15.30 Ege Üniversitesi Tiyatro Topluluğu, "Rehine"
Brendan Behan, sahneye koyanlar: Serdar Günaydın, Berrak Karadenizli Ayşe Köse
19.00 Kartal Sanat İşliği, "Godot Geldi"
Miodrag Bulatovıc, sahneye koyan: İsmail Işılsoy
21.00 Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tiyatro Topluluğu, "Cephede Piknik"
Fernando Arrabal, toplu çalışma

7 Mayıs Çarşamba

10.00 Özdemir Nutku'nun semineri; "Sahne Uygulaması"
Necati Cumalı'nın "Vur Emri"
17.30 Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tiyatro Topluluğu, "Gri Oyun" yazan ve sahneye koyan: Yavuz S.Sarıcı
20.30 Bora Seçkin'in tek kişilik gösterisi, "Öyle Bir Hika"ye"
Sait Faik, bireysel çalışma
Gürhan Başaran'ın "meddah" gösterisi, "Düğünzede Avni Hurûfi" derleme bireysel çalışma

8 Mayıs Perşembe

13.00 Zehra İpşiroğlu'nun konuşması, "Türkiye'de Brecht"
15.30 Genç Oyuncular, "Musahipzâde Celâl" derleme toplu çalışma
17.30 Çağdaş oyuncular, "Haneler"
Özer Kızıltan, toplu çalışma
20.30 Ege Üniversitesi Tiyatro Topluluğu, "Sırça Kümes"
Tennessee Williams, sahneye koyan: Hamza Zeytinoğlu

9 Mayıs Cuma

13.00 Oya Başak'ın konuşması, "Modern Drama"
15.30 Cumhuriyet Üniversitesi Tiyatro Topluluğu, "Çürük Elma"
Atilla Alpöge, toplu çalışma
18.30 Deneysel Sahne-Stüdyo, "Trajedi"
Wladimir Mayakovski, sahneye koyan: Enis Sakızlı
20.30 Tiyatro Atölye, "Yaşam Aranıyor"
yazan ve sahneye koyan: Yavuz Kutal

10 Mayıs Cumartesi

11.00 Gürhan Başaran'ın tek kişilik gösterisi, "Tüy"
özgün bireysel çalışma
Cüneyt Uzunlar'ın tek kişilik gösterisi, "Mayakovski'den"
Wladimir Mayakovski, bireysel çalışma
13.30 Sarıyer Halk Eğitim Merkezi Tiyatro Kolu, "İstanbul'dan Nağmeler"
Muzaffer İzgü, Ayşe Balın, Gürhan Başaran, toplu çalışma
17.30 Metropol Gençlik Tiyatrosu, "Marat-Sade"
Peter Weiss, sahneye koyan: Yücel Çelikler
20.30 ×(Aynı oyun ikinci gösteri)

11 Mayıs Pazar

11.00 Genç Oyuncular, "Utanç Duvarları"
Oben Güney, toplu çalışma
14.30 Sarıyer Halk Eğitim Merkezi Tiyatro Kolu, "Rümuz Goncagül" (hemzemih sahne)
Oktay Arayıcı, sahneye koyan: Rüstem Ayral
17.30 Yalnız Sahne, "Ölüyü Gömün"
Irwin Shaw, sahneye koyan: Naci Meriç
20.30 ×(Aynı oyun ikinci gösteri)

YENİ KİTAPLAR

GERÇEKÇİ DÜŞÜNCENİN GELİŞİMİ

Afşar Timuçin
1650 TL

Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi, Afşar Timuçin'in, Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları adıyla ilk cildini yayınladığımız incelemesinin ikinci kitabı. İlk kitapta yeniçağ'a kadarki insan düşüncesini sergileyen, yer yer blimsel dünya görüşünün ilkeleri doğrultusunda yorumlayan yazar, ikinci kitapta yeniçağ ve sonrasındaki düşünce tarihini ele alıyor. Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısına kadar düşünce tarihindeki evrimi izliyor, yer yer derinliğine, açıklamalara girişiyor. İlk cildi, konuyla ilgilenen aydınların da ilgisini çeken ve tartışmalar getiren bu eserin ikinci cildinin daha geniş yankılar yaratacağını umuyoruz.

•

SABAHATTİN ALİ

Filiz Ali/Atilla Özkırımlı
1650 TL.

Türk öyküsünün Cumhuriyet sonrası gelişimi değerlendirilirken kendisine özel bir yer ayrılması gereken Sabahattin Ali'nin, öldürülüşünden bu yana otuz sekiz yıl geçmesine karşın yaşamı, ilişkileri, davranış özellikleri, kısacası insan yanıyla bir portresi çizilebilmiş değildir. İşte böylesi bir amaca yönelik bu kitapta Sabahattin Ali'yi tanıyanların anılarını, onun yakınlarına azdığı mektupları, çoğu hiç yayımlanmamış gençlik yılları ürünlerini bulacaksınız. Kızı Filiz Ali'nin derlediği, Atilla Özkırımlı'nın düzenleyip yayıma hazırladığı yapıt okunduğunda Sabahattin Ali'nin sanatçı kişiliğinin ve yaşamının açıklığa kavuştuğu, aydınlandığı görülecektir.

•

HAYATI SEVİYORLARDI

Fransız Direnişçilerin Son Mektupları
Çev: Halim Karslıoğlu
500 TL.

Kırk yıldır kaç kez yeniden okudum bu kitapta toplanan şiirleri! Bugün onlarla ilk kez karşılaşıp da etkilenmeyecek bir kişi olabileceğini düşünemiyorum.

Bu mektupları yazanlar birkaç saat-bazan birkaç dakika sonra ölüme gittiler; kimi kurşuna dizildi, kiminin kafası kesildi. Böyle bir anda cümlelerin kıvraklığıyla ya da kelimelerin musukisiyle uğraşmak kimin aklına gelirdi? Yazan bir daha yazamayacağını biliyor. Elveda demenin sadeliğinde, hayatına ve ölümünün anlamına dair yargısını dile getiriyor. Ölümü kılları kıpırdamadan kabullendiler, çünkü ölüm onlar için mücadelenin gelişmesi demekti, yeni savaşçılar yetiştirecekti mutlaka ve çünkü bu anlamda bereketliydi ölüm: "Elbette yaşamak isterdim. Ama bütün kalbimle dileğim o ki, ölümüm bir işe yarasın". (Guy Moquet)

Bu kahramanlık derlemesi bir kahramanlık ve yücelik antolojisidir.
ETİENNE FAJON

•

SİNEMA ESTETİĞİNİN SORUNLARI

Yuriy M.Lotman
Çev: Oğuz Özügül
750 Tl.

Ünlü poetik uzmanı ve im kuramcısı Yuriy M.Lotman bu yapıtında sinema dilinin çözümlenmesine bir giriş yapmaktadır. "Bu çalışma sinema dilnin dizgesel, köklü bir biçimde betimlenişi, sinematografinin dilbilgisi değildir. Amacı, yalnızca, seyircileri bir sinema dilinin varlığı düşüncesine alıştırmak ve bu alanda gözlemlerde bulunmalarını ve düşünmelerini sağlayabilmektir".

Lotman'ın sinema tarihinden olarak açıklamalarını somutlaştırdığı örnekler Méliés'den başlayıp Chaplin ve Eisenstein üzerinden Truffaut ve Antonioni'ye dek uzanmaktadır.